

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**LATİN AMERİKA'DA SOL LİDERLERİN YÜKSELİŞİ VE
ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİSİ: VENEZUELA-BOLİVYA
ÖRNEĞİ**

**Emrah KAYA
1230220027**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK

ISPARTA – 2014

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA
SINAV TUTANAĞI

Tez Savunması 1

Tarih:19/9/2014

Enstitü Yönetim Kurulunun 27/8/2014 tarih ve 671/14/c sayılı kararıyla oluşturulan ,öğrenci Emrah KAYA'nın "Latir Amerika'da söl Liderlerin Yükseliş ve Uluslararası Politikaya Etkisi: Venezuela-Bolivya Örneği" başlıklı tezini incelemek ve değerlendirmek üzere 19/9/2014 tarihinde saat 14.0'da toplanmış ve adayın tez savunmasını almıştır.

Lisansüstü Yönetmeliği Madde 25 uyarınca adaya 60 dakika süreyle teziyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tezinin aşağıda belirtilen sebeplerle,

☒ Tezin kabul edilmesine

(Öğrenci, varsa jüri tarafından gerekli görülen düzeltmeleri yaparak, tezin onaylı son şeklini bir (1) ay içinde Enstitü'ye teslim etmelidir.)

☐ Tezin reddedilmesine

(Öğrenci, yeni tez konusu belirlemelidir.)

*Tez adı değişikliği yapıldı/~~gözetiminde~~.

oy birliği/~~ayrışıklık~~ ile karar verilmiştir.

Gereği için arz olunur.

Jüri	Adı Soyadı	İmza
Danışman	:Yrd. Doç. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK	
Oye	:Yrd. Doç. Dr. Ceren UYSAL OĞUZ	
Oye	:Yrd. Doç. Dr. Hakan Mehmet KIRIŞ	

Ek :Her Bir Jüriye Ait Tez Değerlendirme Jüri Raporları

Enstitü Yönetim Kurulu Kararı	Tarih:	Karar No:
Bu form danışman tarafından düzenlenerek 3 gün içerisinde ilgili Anabilim Dalı aracılığı ile Enstitüye teslim edilir.		

SÜLEYMAN DEMİRELÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Latin Amerika’da Sol Liderlerin Yükselişi ve Uluslararası Politikaya Etkisi: Venezuela-Bolivya Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Emrah KAYA
18.08.2014

ÖZET

LATİN AMERİKA'DA SOL LİDERLERİN YÜKSELİŞİ VE ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİSİ: VENEZUELA-BOLİVYA ÖRNEĞİ

Emrah KAYA

Süleyman Demirel Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans Tezi, 179 sayfa, Ağustos 2014.

Danışman: Yrd. Doç.Dr. Muharrem GÜRKAYNAK

Bu tezin amacı, Latin Amerika'da yaşanan sola yönelişin tarihsel köklerini, uygulanan politikalar çerçevesinde günümüzdeki durumunu ve uluslararası politikaya olan etkisini analiz etmektir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan ABD merkezli tek kutuplu yeni dünya düzeninde artık liberalizmin kesin zaferi ilan edilmişti. Artık ideolojik çatışmalar yerine kültürel ve dini çatışmaların yaşanacağı tezleri ortaya atılmaktaydı. Ancak 1998 yılında Latin Amerika'da bir sol liderin seçimleri kazanmasıyla birlikte tekrardan sol yükseliş yaşanmaya başlamıştır. Özellikle neoliberal politikalara alternatif arama çabaları sol düşüncüyü tekrarda canlandırmıştır. Liberalizmin kesin zaferini aldatıcı bulan Immanuel Wallerstein, ortaya attığı modern dünya-sistem teorisi çerçevesinde Sovyetlerin dağılmasını liberalizm aleyhinde bir gelişme olarak görmektedir.

Liberalizm açısından Sovyetler tehdidinin çökmesiyle beraber sol düşünce üstündeki baskılar azalmış böylelikle bu düşünce tekrar canlanabileceği bir ortam bulmuştur. Özellikle Venezuela'da iktidara gelen sosyalist Hugo Chavez'in kapitalizm ve ABD karşıtı söylemleri diğer ülkelerdeki sol gruplara tekrardan bir özgüven kazandırmıştır. Rusya ve Çin'in uluslararası politikada izledikleri stratejiler ve Latin Amerika'daki sol grupların Rusya ve Çin yanlısı politikaları artık ABD'nin tek kutuplu sistemdeki lider konumuna zarar vererek dünya siyasetinde tekrar iki kutuplu sistem oluşmasına yol açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Latin Amerika, Venezuela, Rusya, Çin, ABD, Immanuel Wallerstein, sol, liberalizm.

ABSTRACT

RISE OF THE LEFT LEADERS IN LATIN AMERICA AND ITS EFFECTS TO INTERNATIONAL POLITICS: AN EXAMPLE OF VENEZUELA-BOLIVIA

EMRAH KAYA

Suleyman Demirel University, Department of International Relations

Master Thesis, 179 pages, August 2014.

Supervising Professor: Asst. Prof. Dr. Muharrem GURKAYNAK

The aim of this thesis is to analyze historical roots of to turn to left experienced in Latin America, the current situation and effects on international politics within framework of implemented politics.

A decisive victory of liberalism was declared in the US centered unipolar new world order that emerged after the collapse of the Soviet Union. Henceforth, cultural and religious conflicts would be experienced rather than ideological, thesis were put forward. However, in 1988, with a winning the election of a left-wing leader in Latin America, there began to rise of left experienced again. In particular, efforts to find alternatives to neo-liberal politics revived the left idea again. Immanuel Wallerstein, who finds the victory of liberalism is deceptive, sees the collapse of the Soviet Union is an improvement against to liberalism within framework of the modern world-system Theory was put forward by himself.

In terms of liberalism, with the collapse of the Soviet threat, pressures on the left idea had reduced, thus this idea found a place to revive again. In particular, anti-US speeches of a socialist Hugo Chavez, who came to power in Venezuela, has gained self-confidence again to left-wing groups in other countries. Strategies followed by Russia and China in international politics and the Pro-Russia and Pro-China policies followed by left-wing groups in Latin America cause a bipolar system in the World Politics again as damaging the leading position of the US in unipolar system.

Keywords: Latin America, Venezuela, Russia, China, USA, Immanuel Wallerstein, left, liberalism.

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
TABLolar VE HARİTALAR	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN DÜNYA-SİSTEM TEORİSİ KAPSAMINDA LATİN AMERİKA'DAKİ SOL YÜKSELİŞİ KAVRAMSALLAŞTIRMAK VE 21. YÜZYILDA SOL

1. Modern Dünya-Sistem Teorisi	6
2. Teori Çerçevesinde Latin Amerika.....	18
3. 21. Yüzyılda Sol	27

İKİNCİ BÖLÜM

LATİN AMERİKA TARİHİ VE SOL DÜŞÜNCEYE YÖNELİŞİN KÖKENLERİ

1. Genel Bilgiler	33
2. Latin Amerika Topraklarında Var Olma Savaşının Tarihi	35
2.1.Keşiften Önce (MÖ. 35.000-MS. 1492)	35
2.2.Keşif Dönemi ve Sonrası (1492-1902)	36
3. Latin Amerika'da Sol Düşüncenin Temelleri ve Yükselişi	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LATİN AMERİKA'DAKİ SOL YÜKSELİŞİN VENEZUELA VE BOLİVYA ÖRNEĞİ

1. Venezuela	64
1.1. Genel Bilgiler	64
1.2. Venezuela Tarihi: Darbeler, Punto Fijo ve Ekonomik Krizler (1899- 1998).....	65
1.3. Latin Amerika'da Domino Etkisi Yaratın Lider: Hugo Chavez.....	70
1.3.1.Hayatı	70

1.3.2. Siyasi Düşüncesi ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi	74
1.3.3. İktidara yükselmesi ve İktidar Dönemi	79
2. Bolivya	88
2.1. Genel Bilgiler	88
2.2. Bolivya Tarihi: Savaşlar, Darbeler ve Ekonomik Krizler	89
2.3. Yerli Halklarının İlk Sesi: Evo Morales	95
2.3.1. Hayatı	95
2.3.2. Siyasi Düşüncesi	97
2.3.3. İktidara Yükselmesi ve İktidar Dönemi	102
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
İKTİDARDAKİ SOL LİDERLERİN ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİSİ	
1. Sol Liderler Öncesi Dış Politika	109
2. Sol Liderlerin İktidar Döneminde Dış Politika	111
2.1. Latin Amerika’da İzlenen Politikalar	112
2.2. Küresel Alanda İzlenen Politikalar	116
3. Venezuela ve Bolivya’nın İzlediği Dış Politika	120
3.1. Venezuela	121
3.2. Bolivya	125
SONUÇ	130
KAYNAKÇA	134
EKLER	170
ÖZGEÇMİŞ	179

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AD: Demokratik Hareket Partisi/ Action Democratica

a. g. e.: Adı Geçen Ek

a. g. m.: Adı Geçen Makale

a. g. t.: Adı Geçen Tez

ADAKDA: Amerika Devletleri Arası Karşılıklı Destek Anlaşması

ALADI/ LAIA: Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu/Birliği/ Asociacion Latinoamericana de Integracion/ Latin American Integration Association

ALBA: Latin Amerika İçin Bolivarcı İttifak/ Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra America/ Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America

Bkz.: Bakınız

CAN: And Milletler Topluluğu/ Comunidad Andina/ Andean Community

CELAC: Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu/ Community of Latin American and Caribbean States/ Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribenos/ Comunidade de Estados Latino-Americanos e Caribenhos

CD: Demokratik Koordinatör/ Coordinadora Democritica/Democratic Coordinator

COPEI: Venezuela Sosyal Hristiyan Partisi/ Partido Social Cristiano de Venezuela

çev.: Çeviren

DB/ WB: Dünya Bankası/ World Bank

DSF: Dünya Sosyal Forumu

DTÖ/ WTO: Dünya Ticaret Örgütü/ World Trade Organization

ECLA: Economic Commission for Latin America/ Latin Amerika Ekonomik Komisyonu

ed.: Editör

ELPV: Venezuela Halk Kurtuluş Ordusu/ Ejercito de Liberacion del Pueblo de Venezuela

et al.: Ve Diğerleri

EZLN: Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu/ Ejercito Zapatista de Liberacion Nacional/ Zapatista National Liberation Army

FALN: Ulusal Kurtuluş Silahlı Kuvvetleri/ Fuerzas armadas de Liberacion Nacional

FTAA/ ALCA: Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması/ Free Trade Area of the Americas/ Area de Libre Comercio de las Americas/ Area de Livre Comercio das Americas

FEDECAMARAS: Venezuela Ticaret Odaları Federasyonu/ Federacion de Camaras y Asociaciones de Comercio y Produccion de Venezuela/ Venezuelan Federation of Chambers and Associations of Commerce and Production

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

haz.: Hazırlayan

IMF: Uluslararası Para Fonu/ International Monetary Fund

LAFTA/ ALALC: Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği/ Asociacion Latinoamericana de Libre Comercio/ Latin American Free Trade Association

MAS: Sosyalizme Doğru Hareket/ Movimiento al Socialismo/ Movement toward Socialism

MBR-200: Bolivarcı Devrimci Hareket-200/ Movimiento Bolivariano Revolucionario-200

MERCOSUR: Güney Amerika Ortak Pazarı/ Mercado Comun del Sur/ Mercado Comum do Sul/ Southern Common Market

MNR: Movimiento Nacionalista Revolucionario/ Revolutionary Nationalist Movement/ Ulusal/ Milliyetçi Devrimci Hareket

MÖ.: Millattan Önce

MS.: Milattan Sonra

MVR: Beşinci Cumhuriyet Hareketi/ Movimiento V. Republica

NEP: Yeni Ekonomik Programı/ New Economic Policy

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü/ Organization of Petroleum Exporting Countries

OAS/ OEA/ OEA: Amerikan Devletleri Örgütü/ Organization of American States/ Organizacion de los Estados Americanos/ Organizaçao dos Estados Americanos

p.: Sayfa

PDVSA: Venezuela Petrolleri A. Ş./ Petroleos de Venezuela SA

pp.: Sayfa Sayısı

s.: Sayfa

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SOUTHCOM: Birleşik Devletler Güney Komutanlığı/ U.S. Southern Command

ss.: Sayfa Sayısı

UNASUR/ UNASUL/ USAN: Güney Amerika Uluslar Topluluğu/ Union de Naciones Suramericanas/ Uniao de Naçoes Sul-Americanas/ Union of South American Nations

vd.: Ve Diğerleri

Vol.: Volume

YPFB: Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos/ Bolivya Devlet Petrol Sahaları

TABLÖLAR VE HARİTALAR

Tablolar

Tablo 1: Aralık 1998-Aralık 2013 tarihleri arasında Latin Amerika ülkelerinde sol liderlerin kazandığı seçimler	61
Tablo 2: Venezuela’da 1998-2013 yılları arasında yapılan seçimlerin sonuçları	81
Tablo 3: 1980’lerdeki Bolivya ekonomisi.....	93
Tablo 4: Bolivya’da 2002-2013 yılları arasında yapılan seçimlerin sonuçları.....	104

Haritalar

Harita 1: Latin Amerika.....	170
Harita 2: Kristof Kolomb’un Asya’ya yeni bir yol bulma umuduyla izlediği rota ve Yeni Dünya’da rastladığı ilk adalar.....	171
Harita 3: Küba’ya göz diken Sam Amca	171
Harita 4: Venezuela.....	172
Harita 5: Bolivya	173
Harita 6: Pasifik Savaşı sonrasında Şili’nin ele geçirdiği bölgeler	174

ÖNSÖZ

Öncelikle şunu belirtmem gerekir ki yüksek lisansa ailemden izinsiz başlamıştım. Bu dönem yaşadığım sıkıntılar karşısında yanımda olan ve benden desteklerini esirgemeyen Şenay Çetinyürek'e, Senay Şener'e, SDÜ Uluslararası İlişkiler bölümünde araştırma görevlisi dostum Ümit Alperen'e teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde birçok kişiden destek gördüm ve açıkça söylemeliyim ki bu konuda şanslıydım. İlk önce bana akademik dünyayı sevdiren ve çok kahrımı çeken Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümündeki Yrd. Doç. Dr. Necati İyikan'a özel olarak şükranlarımı sunuyorum. Bana Latin Amerika bölgesini sevdiren ve tezin hazırlanma sürecinde yol gösteren Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölüm başkanı Yrd. Doç. Dr. Ceren Uysal Oğuz'a, kaynak konusunda yardımcı olan SDÜ Tarih bölümü araştırma görevlisi Ayşe Yazar'a, benden hiç desteğini esirgemeyen dostum Ali Çağdaş Çelik'e teşekkür ederim. Son olarak bu tezin hazırlanmasında ve düzeltilmesinde emeği geçen ve yaptığım hataları anlayışla karşılayan akademik danışmanım Yrd. Doç. Dr. Muharrem Gürkaynak'a teşekkür ederim.

Emrah KAYA

18.08.2014

ISPARTA

GİRİŞ

1990'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra uluslararası politikada artık komünist tehlikenin bittiği ve liberalizmin galip geldiğine dair propagandalar yapılmıştır. Bu süreç içinde bütün dünyanın liberalleşerek refaha kavuşacağı vurgulanmaktaydı. Ancak ABD'nin yanı başında bulunan ve 1980'li yıllardan itibaren neoliberal politikaların uygulandığı Latin Amerika'da halk bu politikalardan rahatsızlık duymaktaydı.

1998 yılının Aralık ayında Venezuela'da yapılan başkanlık seçimlerinin sonucu SSCB'nin çökmesiyle beraber sol düşüncenin bitmediği ve uygulanan neoliberal politikalarla beraber tekrardan canlanma imkanı bulduğu anlaşılmıştır. Latin Amerika'nın tarihi incelendiğinde sol düşüncenin bir alternatif olması için gerekli yapıya sahip olduğu görülmektedir. İlk olarak bölgenin Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkeleri tarafından sömürülmesi ve uygulanan politikaların bu bölgeler merkezli olması tepkinin ilk nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa merkezli kararlar alan Latin Amerika ülkeleri uyguladıkları politikaların toplumlarda daha büyük yaralar açtığına şahit olmuştur. Örnek olarak Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ekonomik kriz Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın Latin Amerika üzerindeki hegemonyasını belli bir dönem için azaltmıştır. Bu durum karşısında bağımsız kararlar alan Latin Amerika ülkeleri uyguladıkları ekonomi politikalar ile ülke ekonomilerinde gelişme kaydetmişlerdir. Ancak Soğuk Savaş döneminde özellikle ABD'nin bölge üzerindeki nüfuzu ve Latin Amerika'da uygulanan politikaların olumlu sonuç vermemesi toplumların liberal Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerine ve bölgedeki temsilcilerine karşı bir tepki duymasına yol açmıştır. Bu tepkilerin sol düşünceye sahip karizmatik duruşları ve popülist söylemleri olan liderler aracılığı ile ortak bir noktada toplanması Latin Amerika'nın ve dünyanın seyrini değiştirmiştir.

Latin Amerika'da yaşanan sol düşüncenin yükselişi sadece Venezuela ile sınırlı değildir. 1998 ile 2013 yılları arasında bölge ülkelerinde yapılan seçimlerde 15 ülkede sol liderler seçimlerden galip ayrılmıştır. Ancak bir ülkede yapılan askeri darbe ile sol parti lideri ülkeden kovulmuş ve iki ülkede ise sağ liderler tekrar seçimleri kazanmıştır.

Latin Amerika’da seçimleri kazanan sol partiler genel olarak sol düşünce olarak adlandırılrsa da bu gruplar sol fraksiyon içinde sosyalist, merkez sol, sosyal demokrat ve halkçı politikalar izlemektedir. Örnek olarak Hugo Chavez, Venezuela’da sosyalist politikalar uygularken Evo Morales ise Bolivya’da biraz daha ılımlı politikalar izlemektedir.

Dünya siyasetinde sekiz yıllık liberalizm egemenliğinden sonra Latin Amerika’da yaşanan sol canlanmanın temel olarak üç nedeni bulunmaktadır. Bunlar;

- Tarihsel süreç içinde bölgenin ve ülkelerin yaşadığı olaylar ile sol örgütler,
- Bölgede uygulanan liberal politikaların olumlu sonuç vermemesi ve toplumdaki zengin-fakir uçurumunu arttırması,
- Latin Amerika’da ortaya çıkan karizmatik ve popülist söylemlere sahip liderlerin etkisidir.

1800’lerden itibaren bağımsızlığını kazanmaya başlayan Latin Amerika, üç yüzyıl boyunca Avrupa’nın sömürgesi olması nedeniyle bu ülkelerin etkisinden kurtulamamıştı. Bölge ülkeleri sadece yönetimi açısından bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bunun dışında hâlâ Avrupa’nın ekonomi ve siyasi politikalarının nüfuzu altında bulunmaktaydı. Ayrıca güçlü bir ekonomiye, siyasi karar alma merkezine ve askeri güce sahip olmamaları bağımsız olmalarının önündeki en büyük engellerdi. Sanayi alt yapısının olmaması ve mamul mal ihtiyacının doğması, ham madde üretimine karşı sanayi ürünleri ithalatını zorunlu kılmıştır. Bu ekonomik bağımlılık Latin Amerika’nın tarihinden gelen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik bağımlılık da Wallerstein’e göre siyasi bağımlılığı beraberinde getirmekteydi. Bu nedenle 1990’lara kadar bazı dönemlerde bağımsız karar alsalar bile genelde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa merkezli politikalar uygulamışlardır. Ancak bu durum sol liderlerle beraber değişiklik göstermiştir. Ekonomide, iç ve dış politikalarda belirgin bir değişiklik yaşanmıştır. Bu gruplar benimsedikleri sol fraksiyona göre izledikleri politikaların sertliği ve keskinliği de değişmektedir. Örnek olarak Chavez uluslararası politikada açıkça ABD aleyhinde söylemlerde bulunmakta ve politikalar izlemektedir. Hatta bir konuşmasında dönemin ABD Başkanı George W. Bush’a “eşek” diyerek hakaret bile etmiştir. Ancak Morales, Chavez’e nazaran daha ılımlı politikalar izlemesi nedeniyle Chavez’in bu söylemini eleştirmiştir. Ayrıca 2000’li yıllara kadar uluslararası politikada

Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı destekleyen ve bu bölgeler ile güçlü ilişkiler kuran Latin Amerika ülkeleri artık Rusya, Çin, İran gibi ülkelerle ilişkiler kurmaktadır. Bu durum Latin Amerika tarihi ve siyaseti için önemli bir değişikliktir.

Latin Amerika'da yaşanan sol yükseliş ülkeler bazında oldukça kapsamlı bir konudur. Bu nedenle bu çalışmada yaşanan gelişmeler farklı iki ülke üzerinden örneklendirilmiştir. İki farklı ülke seçilmesinin nedeni sol yükselişin nedenlerini sadece bir ülkedeki gelişmelere hapsedmemek ve sol fraksiyon farklılığı nedeniyle izlenen politikaların değişiklik gösterdiğini açıklamaktır. Ayrıca çalışmada Aralık 2013'e kadar yaşanan siyasi gelişmeler analiz edilmiştir.

Çalışma temel olarak Latin Amerika'da yaşanan sol yükselişin üç önemli nedenini incelemektedir. Bu nedenlerden tarihsel süreçte yaşananlar ve liderler farklı başlıklar altında incelenmiştir. Ancak bölgede uygulanan ekonomi politikalar ise bölgenin ve ülkelerin geçirdikleri tarihsel süreçleri ile sol düşüncedeki liderlerin iktidara gelmesinden sonra izledikleri politikalar içinde ele alınmıştır. Yani Chavez öncesi Venezuela'da uygulanan ekonomi politikalar Latin Amerika tarihi ile bu ülkenin geçirdiği tarihsel evrede anlatılmıştır. Chavez yönetiminde uygulanan politikalar ise bu siyasi liderin iktidar döneminde izlediği politikalar kapsamında anlatılmıştır.

Çalışmanın varsayımına göre Latin Amerika tarihinde yaşanan olaylar ve bölge halkının gördüğü ayrımcılık 1980'li yıllarda uygulanan neoliberal politikalarla son noktaya varmış, böyle bir ortamda ise halkın sorunlarını dile getiren karizmatik liderlerinde etkisiyle bölgede sol yükseliş başlamıştır. Çünkü beyaz olmayan halk kitleleri yıllarca gördükleri baskının yanı sıra ekonomik olarak da bir çöküntü halinde olmaları toplumların artık siyasi karar alıcılara olan inancını zedelemiştir. Bu süreçte ortaya çıkan sol liderler ise bir alternatif olmuştur. Kısaca tarihsel bellek, neoliberal politikalar ve karizmatik liderler sola yönelmenin temel nedeni olarak kabul edilebilir. Bu yönelme ekonomi, iç ve dış politikalarda değişime yol açabilir.

Çalışmanın amacı genel olarak Latin Amerika'da yaşanan sol yükselişin nedenlerini, Venezuela ve Bolivya örnekleri üzerinden iktidar dönemlerini, sola yönelmeyle beraber bölgede ve uluslararası politikada yaşanan değişiklikleri incelemektir. Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde

Latin Amerika'daki sol yükseliş, modern dünya-sistem teorisi çerçevesinde kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Teori çerçevesinde Latin Amerika tarihindeki önemli gelişmeler ve kapitalist ülkelerin bölge üzerinde kurdukları hegemonya analiz edilmiştir. Ayrıca 1990 sonrası küresel politikada sol ideolojinin yaşadığı değişim ve bu değişimin Latin Amerika'daki etkisi de analiz edilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümünde Latin Amerika tarihi incelenerek tarihsel süreçte yaşanan olaylar, toplumda oluşan tabakalar ve halkın ayrışma süreci, 1850'lere kadar bölgedeki Avrupa etkisi 1850'lerden sonra yaşanan ABD etkisi ve son olarak sol düşüncenin tarihsel süreçteki sosyal, siyasal, ekonomik ve etnik kökleri incelenmiştir. Ayrıca Latin Amerika'da yaşanan sol tepkinin nedenlerinden biri de tarihsel süreçte yaşananların halkta anti-Kuzey Amerika ve Batı Avrupa refleksi oluşturmuş olmasıdır. Örnek olarak ABD sosyalist olsa Küba, ABD karşıtlığı nedeniyle kapitalist olabilir. Latin Amerika'nın keşifinden önceki tarihinden bahsedilmesindeki temel amaç ise yerlilerin keşiften önceki yaşamları ile keşiften sonraki yaşamları arasındaki farkı ortaya koyabilmektir.

Üçüncü bölümde, Latin Amerika'da yaşanan sol yükseliş Venezuela ve Bolivya örnekleri ile analiz edilmiştir. Analiz sırasında Venezuela ve Bolivya'nın özellikleri, 20. yüzyıldan itibaren yaşadıkları siyasi olaylar, ülke yönetimlerinin izledikleri politikalar, ABD'nin ülkeler üzerindeki baskısı, neoliberal politikalar ve ekonomik krizler incelenmiştir. Ayrıca ülkelerdeki sol yükselişin liderlerinin hayatı, siyasi düşünceleri, siyasi hayatları ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, sola yönelme öncesi Latin Amerika'da izlenen bölgesel ve küresel politikalar incelenerek sola yönelme sonrası yaşanan değişim anlatılmıştır. Ayrıca dış politikada yaşanan değişim Venezuela ve Bolivya çerçevesinde incelenmiştir. Bu bölümde özellikle geçmişte nüfuzları altında bulundukları ülkelere karşı nasıl bir politika izledikleri ve ABD baskısı nedeniyle SSCB'yle ilişkilerini sınırlı tuttukları analiz edilmiştir. Ayrıca günümüzde ABD karşıtı ülkelerle ilişkilerini derinleştirmeye çalıştıkları, Latin Amerika'da birlik, küresel siyasette ise ABD'nin lideri olduğu tek kutuplu sistemi değiştirerek çok kutuplu ve daha adil olmasını istedikleri bir sistem oluşturma sürecinde uyguladıkları politikalar analiz edilmiştir.

Çalışmanın hazırlanması sürecinde literatür taraması yapılmıştır. Tarama sürecinde elde edilen Türkçe kitaplar ile birlikte yabancı kitaplar, makale, gazete, dergi, internet kaynakları ve yayımlanmamış tezler kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN DÜNYA-SİSTEM TEORİSİ KAPSAMINDA LATİN AMERİKA'DAKİ SOL YÜKSELİŞİ KAVRAMSALLAŞTIRMAK VE 21. YÜZYILDA SOL

1. Modern Dünya-Sistem Teorisi

Modern dünya-sistem teorisi tarihsel süreç içinde dünyadaki politik ve ekonomik ilişkilerin sonucu olarak ülkelerin gelişme ya da gelişememe süreçlerini analiz eden bir teoridir. Bu teori dünya ekonomisindeki eşitsizliği ve bu eşitsizlik ile zayıf ülkelerin kalkınmalarını sağlayacak sermayenin daha güçlü ülkelere aktarılmasının politikaları ile etkilerini incelemektedir. Modern dünya-sistemini Kuzey Amerika ve Batı Avrupa kapitalizmi olarak gören Wallerstein, sistemin analizini Marksist bakış açısı ve Fransız tarihselciliği ile yapmıştır.¹ Modern dünya-sistem teorisinin babası olarak kabul edilen Wallerstein'a² göre sistem sosyal olmasının yanı sıra bir organizma özelliğine de sahiptir. Beş yüzyıllık bir süreçten sonra bir dünya-imparatorluğuna dönüşmüştür. Teori, kapitalizmin ekonomik örgütlenme biçiminin politik yönünü teşkil etmektedir ve kapitalizm ile beraber gelişmiştir. Kapitalizmin devletin piyasadan çekilme tezine karşı çıkmakla beraber devletin politik faktörler aracılığı ile ekonomik faktörleri kontrol edilebildiği iddia etmektedir.³ Kapitalizmin temel olarak amacı sermayeyi büyüttür. Bu isteğini gerçekleştirmek için başka kurum ve kuruluşlarla ilişki kurabilir.⁴ Kurulan ilişkinin uluslararası olması ve sermaye sahibi güçlü bir ülkenin süreç içinde az gelişmiş bir ülkeyle yaptığı ticaret sonucunda ortaya çıkan eşitsiz mübadele⁵ ile az gelişmiş

¹Torbjorn L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özey, Açılım Kitap, İstanbul, 2006, s. 335; Ebubekir Ceylan, "Dünya-Sistemi Teorisinin Osmanlı Tarihi Çalışmalarına Yansımaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2003, s. 81-82.

²Zeev Gorin, "Socialist Societies and World System Theory: A Critical Survey", *Science & Society*, Vol. 49, No. 3, Fall 1985, p. 332.

³Immanuel Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, çev. Latif Boyacı, Bakış Yayınları, İstanbul, 2004, s. 359-360.

⁴Immanuel Wallerstein, *Tarihsel Kapitalizm*, çev. Necmiye Alpay, Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2006, s. 12.

⁵Eşitsiz mübadele, periferinin ekonomik olarak getirisi az olan ürünleri merkez ülkeye ihraç ederken çok daha pahalı ürünleri ithal etmesiyle ortaya çıkan dengesizlik sonucunda bu ülkelerin gelişememesi ve ekonomilerinin zarar görmesi üzerine Arghiri Emmanuel tarafından ortaya atılan tezdır. Bkz. Emre Aydılek, "Uluslararası İlişkilerde Bağımlılık Yaklaşımı", Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2011, s. 86; Manuela Boatca, *From*

ülkeden gelişmiş ülkeye yaşanan sermaye aktarımı⁶ modern dünya-sistem teorisinin özetidir.⁷ Kısacası teori, 16. yüzyıl feodalizminden 21. yüzyıl kapitalist dünya-ekonomisine doğru yaşanan gelişim sürecini incelemekte⁸ ve bir kısım toplumlar zenginleşirken diğer bir kısmının neden fakirleştiğini açıklamaktadır.⁹

Modern dünya-sisteminin kökleri Wallerstein'a göre 16. yüzyıla dayanmaktadır.¹⁰ 16. yüzyıl önce MÖ. 10 binlerde avcılık ve toplayıcılık ile uğraşan topluluklar vardı. Bu süreçte egemen olan mini-sistemler bulunmaktaydı ancak pazar mantığı yoktu. MÖ. 8000 ile MS.1500 arasında dünya-imparatorluk sistemi vardı ve dünya-ekonomi sisteminin ilk emareleri oluşmaya başlamıştır. Zamanla mini- sistemler, dünya-imparatorluk sistemine entegre olmuştur. 1500'lerde ise dünya-ekonomi sistemi kapitalist bir sisteme evrilmiştir.¹¹ Modern dünya-sistem teorisi çerçevesinde sermaye birikimi incelendiğinde Frank ve Gills, birikimin 5 binyıllık bir geçmişinin olduğunu dile getirmekte¹² ve yaşanan birikim tarihin ve dünya sisteminin motor gücü olarak görmektedirler.¹³ Ancak yaşanan bu birikimler sonucunda sermaye biriktiren ve sermaye kaybına uğrayan bölgeler arasında, kısacası merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasında bir kutuplaşma ortaya çıkmaktadır.¹⁴

1500'lü yıllarda Batı Avrupa feodal bir yapıdaydı ve bölgede tarımsal üretim yapılmaktaydı. Ancak yaşanan salgınlar sonrasında üretimde yaşanan düşüş insanları mevsimlik üretim-tüketim yerine piyasada takas modeline yönlendirmiştir. Bu gelişme

Neoevolutionism to World Systems Analysis: The Romanian Theory of "Forms without Substance" in Light of Modern Debates on Social Change, Leske und Budrich, 2003, p. 53.

⁶Immanuel Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, bgst Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2011, s. 32.

⁷James Petras, "Dependency and World System Theory: A Critique and New Directions", *Latin American Perspectives*, Vol: 8, No. 3/4, Late Summer-Autumn 1981, p. 149.

⁸Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*, Academic Press, 1980, p. 7-8.

⁹Thomas Clayton, "Beyond Mystification: Reconnecting World-System Theory for Comparative Education", *Comparative Education Review*, Vol. 42, No. 4, Nov. 1998, p. 480-481.

¹⁰Karl Marks'a göre sermayenin modern tarihinin başlangıcı da 16. yüzyıla dayanmaktadır. Bkz. Karl Marks, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, Cilt 1, çev. Mehmet Selik - Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul, 2011, s. 151.

¹¹Elçin Aktoprak, "Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, s. 33-34.

¹²Christopher Chase-Dunn - Peter Grimes, "World-Systems Analysis", *Annual Review of Sociology*, Vol. 21, 1995, p. 394.

¹³Andre Gunder Frank - Barry K. Gills, "5000 Yıllık Dünya Sistemi: Disiplinler Arası Bir Giriş", der. Andre Gunder Frank - Barry K. Gills, *Dünya Sistemi: Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?*, çev. Esin Soğancılar, İmge Kitapevi, Ankara, 2003, s. 41-42.

¹⁴Wallerstein, *Tarihsel Kapitalizm*, s. 27

ise malları üretenlerin daha az kazandığı bir kapital sistemi doğurmuş ve ortaya çıkan ekonomik büyüme kapitalist sistemin alanını genişletmesini, emek sektörünün kontrolünü ve bölge ülkelerinin gelişmesini sağlamıştır. Bu sayede merkez ve çevre ülkeler (*periferi*)¹⁵ ortaya çıkmıştır. Merkez, kapital sistemin kurulmasından fayda sağlayan ve en çok kâr getiren kuruluşların kurulduğu bölgeler halini almıştır. Çevre ülkelerde ise tam tersi durum hâkim olmuştur. Güçlü bir yönetime sahip olmayan bu ülkelerin ekonomisi merkez ülkelere bağımlı halde ve genel olarak hammadde ihracatına dayanmaktadır.¹⁶ Bu durum farklı güçte ekonomiler yarattığı gibi eşitsiz bir ilişki de yaratmaktadır. Bu da çevrenin sermayesinin merkeze aktarılmasında dönemi bir etkidir.¹⁷

Teori çerçevesinde kapitalist sistemin geçirdiği evrim süreci açısından teorisin kökleri sınıflandırıldığında ilk önce ilkel sermaye birikimi, ikinci olarak yaşanan sermaye birikim ile ticari sermayenin büyümesi, daha sonra sanayinin ve finansal sermayenin genişlemesi ve kendi yasalarını ortaya koyması, son olarak ise sistem içindeki sınıf yapılarını ve devletlerin kategorilerini oluşturması şeklinde bir sonuç ortaya çıkmaktadır.¹⁸

Devletlerin bulunduğu kategoriler incelendiğinde merkez ülkeler refah düzeyleri yüksek ve yönetimleri siyasi istikrar içinde olan ülkelerdir. Çevre ülkeler ise gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerdir. Bu ülkeler ekonomik olarak geri kalmışlığın yanı sıra siyasi olarak da belirli bir istikrara sahip değillerdir. Ekonomik gelişme sağlayamadıkları için bu ülkelerde tam anlamıyla bir demokrasi de bulunmamaktadır.¹⁹ İki grup arasındaki ilişki incelendiğinde merkez ülkeler ekonomik ve teknolojik gelişmişliğin getirmiş olduğu güçlü bir yapı²⁰ ile çevre ülkeleri nüfuzları altına almaktadır.²¹ Bu sayede çevre ülke sermayesi merkez ülkeye aktarılmaktadır. Devletler

¹⁵Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, s. 361.

¹⁶Martin Griffiths - Steven C. Roach - M. Scott Solomon, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, çev. CESRAN, Nobel Yayın, Ankara, 2011, s. 384-385.

¹⁷Fuat Ercan, *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, Bağlam Yayınları, Sarmal Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2001, s. 142.

¹⁸Petras, *a. g. m.*, p. 150.

¹⁹Kenneth Bollen, "World System Position, Dependency, and Democracy: The Cross-National Evidence", *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 4, Aug. 1983, p. 477.

²⁰David A. Smith, "Technology and the Modern World-System: Some Reflections", *Science, Technology & Human Values*, Vol. 18, No. 2, Spring 1993, p. 186-187.

²¹Aydilek, *a. g. t.*, s. 76.

arasında artı değerin aktarımı yani çevre ülkeden merkez ülkeye sermaye geçişi iki ülke arasındaki rekabet üstünlüğü ve kullanılan siyasi güçle alakalıdır.²² Teknoloji, maliyetlerde indirim sağlayarak merkez ülkenin rekabet etme kabiliyetini arttırırken nüfuz altına alınan çevre ise bu durumu bulunduğu siyasi etkinin gücü oranında normal karşılamaktadır.

Wallerstein, merkez ve çevre ülkelerin yanı sıra üçüncü bir grup olan yarı-çevre (*yarı-periferi*) ülkelerin olduğunu da vurgulamaktadır. Yarı-çevre ülkeler ya geçmişten kalan ya da dünya-ekonomisinin değişen jeopolitiği sonucu yükselen ülkelerdir. Yarı-çevre ülkelerin çıkarları merkez ülkelerin çıkarlarının bulunmadığı bölgelerdedir. Çevre ya da yarı-çevre ismini kullanmasının nedeni bu bölgelerde devletin ve ekonominin zayıf olmasıdır. Wallerstein yarı-çevreyi sömürge durumundan yarı özerkliğe geçiş olarak görmekte ve neo-sömürge²³ olarak açıklamaktadır.²⁴ Kapitalist sistemin işlemesi için yarı-çevre ülkeler önemli bir role sahiptir.²⁵

Merkez, çevre ve yarı-çevre ayırımına neden olan en önemli faktör kesimler arasında siyasi, ekonomik, teknolojik ve askeri güç mantığı üzerine kurulu hiyerarşik bir yapının ve gruplar arasında uluslararası iş bölümünün olmasıdır.²⁶ Yüksek beceri ve büyük bir sermaye isteyen işler merkez ülkeler tarafından yapılmaktadır.²⁷ Örnek vermek gerekirse sanayi malları üretimini genelde teknolojiye ve ağır sanayi fabrikaları oluşturacak sermayeye sahip merkez ülkeler yapmaktadır. Çevre ülkeler ise merkez ülkeler tarafından üretilen sanayi malları için hammadde sağlama görevi görmektedir.²⁸ Modern dünya-sistem teorisi çerçevesinde hiyerarşi, merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler şeklinde oluşmaktadır. Merkez ülke, besin zincirindeki piramidin en üstünde

²²Gorin, *a. g. m.*, p. 334.

²³Johan Galtung, neo-sömürgecilik ile ilgili analizinde merkezle çevre arasındaki ilişkinin artık eskisi gibi doğrudan olmadığını dile getirmektedir. Neo-sömürgecilikte merkez fiziksel bir varlık göstermez ancak kontrolü uluslararası kurumlar aracılığı ile sağlamaktadır. Bkz. Johan Galtung, "A Structural Theory of Imperialism", *Journal of Peace Research*, Vol. 8, No. 2, 1971, p. 95.

²⁴Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, s. 361-362.

²⁵Daniel Chirot - Thomas D. Hall, "World-System Theory", *Annual Review of Sociology*, Vol. 8, 1982, p. 85.

²⁶Frank W. Elwell, *Sociocultural Systems: Principles of Structure and Change*, Athabasca University Press, 2013, p. 168; Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 51-52.

²⁷Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, s. 362.

²⁸Debra Straussfogel, "A Systems Perspective on World-Systems Theory", *Journal of Geography*, Volume 96, Issue 2, 1997, p. 121.

bulunmakta ve genel olarak sanayi malları üretimi konusunda uzmanlaşmaktadır. Yarı-çevre ülkeler ise piramidin orta kısmında bulunmakta ve merkez ile çevre ülkeler arasında yer almaktadır. Yarı-çevre ülkeler merkez için çevre niteliği taşısa da çevre ülkeler için de merkez özelliği taşımaktadır.²⁹ Çevre ülkeler ise piramidin en alt basamağında bulunmakta ve merkez ülkelere hammadde sağlamaktadır. Sanayi mallarını üreten merkez ülkeler ürettikleri malları çevre ülkelerin pazarlarında satışa sunarak kendi ekonomilerine sermaye aktarımını sağlamaktadır.³⁰ Wallerstein'a göre bir devletin üst bir kategoriye geçmesinin tek yolu diğer kategoriden bir devletin aşağı inmesidir.³¹

Modern dünya-sistemini aynı zamanda kapitalist dünya-ekonomisi olarak adlandıran Wallerstein,³² bu sistemde bazı devletlerin diğerlerine göre daha güçlü olduğunu ve devletlerarası hiyerarşik, eşitsiz ve kutuplaştırıcı bir yapının bulunduğunu belirtmektedir. Üretim-kâr mekanizması çerçevesinde sürekli genişleme eğilimi gösteren sistem³³ içinde elde edilen kârlar merkez ülkelerin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmektedir.³⁴ Bu nedenle sistem içinde sermaye birikimi ve transferinin yaşanması sürecinde güçlü devletler güçleri oranında çevre ülkelere sürekli kendi isteklerini empoze etmektedirler.³⁵ Merkez ülkelerin çevre ülkeleri nüfuzlarına almalarının³⁶ en önemli nedeni sermaye akışının devamlılığını sağlamak ve yaşanan akışı en yüksek seviyeye çıkarmaktır. Ayrıca modern dünya-sistemi süreklilik arz etmektedir.³⁷

Kapitalizmi sadece üretici kesim ile tüketici kesim arasında bir ticaret ve ücret karşılığında çalışan bir sınıfın var olduğu üretim tarzı olarak görmeyen Wallerstein,

²⁹Immanuel Wallerstein, "Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis", *Theory and Society*, Vol. 3, No. 4, Winter 1976, p. 462-463; Marian J. Borg, "Conflict Management in the Modern World-System", *Sociological Forum*, Vol. 7, No. 2, Jun. 1992, p. 263.

³⁰Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*, çev. Murat Duran vd., Kripto Kitaplar, Ankara, 2011, s. 93-94.

³¹Griffiths - Roach - Solomon, *a. g. e.*, s. 389.

³²Immanuel Wallerstein, *21. YY'da Siyaset*, çev. Taylan Doğan - Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 52; Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 51-52.

³³"Wallerstein", çev. Ebru Kayalp, der. Howard Williams - Moorhead Wright - Tony Evans, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2007, s. 335.

³⁴Elwell, *a. g. e.*, p. 167.

³⁵Wallerstein, *21. YY'da Siyaset*, s. 52-53.

³⁶Cezmi Sevgi, "Ekonomik ve Sosyal Coğrafyada Yeni Bir Araştırma Alanı: Azgelişmişliğin Coğrafyası", *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 1, 1983, s. 42.

³⁷Christopher Chase-Dunn, "Agency, Structure and The World-System: Systemic Transformation", *Humboldt Journal of Social Relations*, Vol. 22, No. 2, 1996, p. 86.

kapitalist dünya-ekonomisini eşitsiz değişim, ekonomik çıkar, sistemin genişlemesi, sonsuz sermaye birikimi ve merkez devletlerin hüküm sürdüğü bir yapı olarak görmektedir.³⁸ İstediklerini çevreye kabul ettirmeye çalışan merkez ülkelerin firmaları, sistem içinde tamamıyla serbest bir piyasaya karşı çıkmaktadır. Çünkü yaşanan bilgi akışı büyük firmaların çıkarlarına zarar vermektedir. Satıcılar, sistem içerisinde de tekel olmayı ve bunun içinde devletin pazara müdahale etmesini istemektedir. Çünkü küçük sermayeler devletin pazara yaptığı müdahalelerin altından kalkamayacağı için bu sermaye grupları zamanla bitecek böylece pazar ve kazanılacak olan kâr tekel olmak isteyen büyük sermayeye kalacaktır.³⁹

Latin Amerika ve Doğu Avrupa'nın 16. yüzyılda Avrupa dünya-ekonomisine dâhil edilmesiyle birlikte Batı Avrupa, hem bu bölgelerden sermaye elde etmiş hem de merkez ülke olarak bölgenin belirli konularda uzmanlaşması için gerekli ortamı sağlamıştır. Çevre ülkeler tarım ürünleri yetiştirme ve maden çıkarma ile uğraşırken Batı Avrupa ülkeleri farklı konularda uzmanlaşmaya başlamıştır. Bu durum ise bir süre sonra sanayi devrimi yaşanmasını sağlamıştır.⁴⁰ Frank, kapitalist bir dünyada çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru sermaye akışı olduğundan dolayı merkez ülkeler zenginleşirken çevre ülkelerin fakirleşmesinin normal olduğunu dile getirmekte ve merkez ile çevre toplumlarıdaki egemen sınıflar arasındaki sömürüye dayalı çıkar ilişkisinin sanayileşmeyi engellediğini belirtmektedir.⁴¹ Bu sayede merkez ülkeler sonsuz sermaye birikimine devam ederken çevre ülkeler ise gelişmek için gerekli sermayeyi biriktirememelerinden dolayı sanayileşememektedir. Ayrıca bu sistem yarattığı bağımlılık ile geri kalmışlık üreten uluslararası ekonomik bir sistemdir ve

³⁸ Stanley Aronowitz, "A Metatheoretical Critique of Immanuel Wallerstein's 'The Modern World System' ", *Theory and Society*, Vol. 10, No. 4, Jul. 1981, p. 512.

³⁹ Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 52-57; P. Schouten, "Theory Talk #13: Immanuel Wallerstein on World-Systems, the Imminent End of Capitalism and Unifying Social Science", <http://www.theory-talks.org/2008/08/theory-talk-13.html> (03.07.2014).

⁴⁰ Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, 2004, s. 116.

⁴¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, 8. Baskı, Bursa, 2013, s. 24; A. G. Frank, *Capitalism and Underdevelopment in Latin America*, New York, 1967; Aktaran Andrew Linklater, "Marx ve Marxizm", Scott Burchill vd., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan - Muhammed Ali Ağcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, s. 167.

kapitalist düzen azgelişmiş ülkeleri daha da geriletmektedir.⁴² Bunun nedeni ise bir ülkenin kazancının diğer bir ülkenin kaybı üzerine şekillenmesidir.⁴³

Modern dünya-ekonomisi ülkelerin milli ekonomilerinin tek tek toplamından oluşmamaktadır. Dünya ekonomisi organik bir bağ ile birbirine bağlıdır. Bu organik bağ sayesinde merkez ülkelerin kapitalist olması çevre ülkelerin de kapitalistleşmesine yol açmaktadır. Ancak buradaki kapitalistleşme süreci ülkelerin kendi iç dinamikleriyle diğer bir tabirle değil dış dinamiklerin etkisiyle gerçekleşmektedir.⁴⁴ Bu süreçte çevreden merkeze doğru bir sermaye akımı gerçekleşirken merkezden çevreye doğru ise kapitalizm hâkim olmaktadır. Örnek olarak kendi tarihsel sürecinde kapitalistleşemeyen Latin Amerika, kendisine yabancı bir üretim tarzının etkisi altına girmiştir.⁴⁵ Bu nedenle Latin Amerika’da uygulanmaya çalışılan liberal politikalar olumlu sonuç vermemekte ve merkez ülkeler tarafından uygulanmaya çalışılan ekonomi politikalara bölge halkı tarafından tepki gösterilmektedir.

Merkez-çevre ilişkisinin devamını sağlayan en önemli faktörlerden biri de borçlanmadır. Doğal süreçte kapitalistleşmesini gerçekleştiremeyen ülkelerin kalkınmak için borçlanmaları yeniden borçlanmalarına yol açmıştır. Borçlanma sistemini uyuşturucuya benzeten Başkaya, 1970 yılında yaşanan ekonomik kriz ile dünyada borçlanmanın arttığını dile getirmektedir. Azgelişmiş ülkeler 1971’de 100 milyar dolar, 1980’de 500 milyar dolar, 1987’de 1.190 milyar dolar ve 1991 yılında ise 1.300 milyar dolar borçlanmıştır.⁴⁶ Alınan bu borçların temel nedeni ülkelerde demiryolları ve limanlar kurarak kapitalist ticareti güçlendirmek ve sistemin genişlemesini sağlamaktır.⁴⁷ Böylece merkeze olan bağımlılığı artmakla beraber çevre ülke kapitalist sistemin içinde kalmaktadır. Ayrıca çevre ülke bir merkeze borçlu olduğu zaman başka alternatifleri kullanamamaktadır. Bu durum merkez ülke için yeni rakiplerin ortaya çıkma ihtimalini minimuma indirmektedir.

⁴²Gilpin, *a. g. e.*, s. 90-91.

⁴³Aronowitz, *a. g. m.*, p. 514.

⁴⁴Straussfogel, *a. g. e.*, p. 121.

⁴⁵Fikret Başkaya, *Azgelişmişliğin Sürekliliği*, Maki Basın Yayın, 5. Baskı, Ankara, 2004, s. 44-46.

⁴⁶Başkaya, *a. g. e.*, s. 166-168.

⁴⁷John Weeks, “Gelişmekte Olan Ülke Borçları ve Küreselleşme”, çev. Hasan Böğün, haz. Alfredo Saad-Filho, *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 214-215.

Merkez, çevre üzerinde kurduğu nüfuz ile ülkeyi kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye zorlarken kullandığı en önemli araçlardan bazıları çevre ülkelerin egemen sınıfları ve aydınlarıdır. Bu kişilerin görevi merkez ülke için maddi ve ideolojik destek sağlamaktır. Yaşanması planlanan gelişmelere muhalefet edenler genelde çevre ülkenin egemen sınıfı tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Böylelikle merkez ülkenin merkezi ile çevre ülkenin merkezi arasındaki ortak çıkar çerçevesinde oluşan hâkimiyet ilişkisini Johan Galtung emperyalizm olarak tanımlamaktadır.⁴⁸ Merkez ülkeler için en önemli bir diğer araç ise uluslararası örgütlerdir. Bu örgütlerin ilk görevi merkez ülkelerin lehine ekonomik genişleme ve liberal ideolojinin çevre ülke kurumlarında uygulanmasını sağlamaktır. Bu sayede çevre ülkelerdeki demokrasinin istikrar kazandığını savunmakta ve aydınları örgütler üzerinden sisteme hizmet eder hale getirmektedir.⁴⁹

Tarihsel sürece bakıldığında Amin, modern dünya-sisteminin ilk olarak 1500'den başladığını dile getirerek dünyanın yeni bir düzen temelinde örgütlendiğini belirtmektedir. Bunun ardından üç yüzyıllık merkantilist bir dönem geçiren Batı Avrupa, sistem içinde etkin güç haline gelerek kendi sistemini ve ticaret yollarını oluşturmuştur. Bu sayede 19. yüzyılda kapitalist ekonomik düzen kurulmuştur. Kurulan yeni sistem ile birlikte kutuplaşmaya başlayan dünyada 20. yüzyılda ekonomik düzene karşı başkaldırıları meydana gelmiştir. 1880-1945 yılları arasında ulusçu liberal sistem etkinken 1945-1980 yılları arasında yeni bir kapitalist düzen yaşanmıştır.⁵⁰ Wallerstein, Üçüncü Dünya Ülkelerinin bir kısmında ABD karşıtı hareketlerin yönetimde olması, Avrupa'da sosyal demokrat partilerin yönetimde bulunması, Vietnam'ın ABD'yi topraklarından kovması ve 1968 hareketleri nedeniyle 20. yüzyılın iyimserlik taşıdığını belirtmektedir. Yaşanan bu gelişmeler eski hayal kırıklıkları meşrulaştırmaktan öteye gidememiştir.⁵¹

⁴⁸Galtung, *a. g. m.*, p. 81.

⁴⁹İlyas Doğan, *Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 318-321.

⁵⁰Samir Amin, "Kapitalizmin Yeni Aşaması (Ya Da Bunak Kapitalizmi Gençleştirme Çabası)", çev. Aydın Ördök, ed. Fikret Başkaya, *Liberal Virüs: Sürekli Savaş ve Dünya'nın Amerikanlaştırılması*, Maki Basın Yayın, Ankara, 2004, s. 106-107.

⁵¹Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 146-148; Immanuel Wallerstein, "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", *Monthly Review*, Volume 55, Issue 03, July-August 2003, <http://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony> (03.07.2014).

SSCB, kurulduktan sonra özellikle Soğuk Savaş döneminde dünyanın birçok bölgesindeki bağımsızlık hareketlerini desteklemesi, birçok ülkede sosyalist projeler başlatılması ve 1973 krizi ile birlikte modern dünya-sisteminin merkez ülkelerinin gelirlerinin azalmasıyla bu gelişmelere bir önlem olarak neoliberal politikalar ortaya atılmıştır. Bu ülkelere ayrıca küreselleşmeyi savunarak dünya-sisteminin pazar alanını genişletmeyi hedeflemekteydi. Ayrıca neoliberal politikalar ile sosyalist ve ulus-devletleri zayıflatma politikası izlemiştir. Bir süre sonra ise neoliberal politikalar dünyada hakim hale gelmiştir.⁵² Ancak uygulanan neoliberal politikalar ile çevre ülkelerdeki gelir adaletsizliğinin daha da bozulması ve ülkelerin ekonomilerinin kötüye gidişi modern dünya-sistemi için yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

Wallerstein, modern dünya-sistemi oluşma, yaşama ve kriz dönemlerine ayırmaktadır.⁵³ 1999 yılında Atlanta'daki Amerika Politika Bilim Derneği (*American Political Science Association*) toplantılarında konuşma yapan Wallerstein, beş yüzyıllık kapitalist sistemin ilk kez sistemik bir kriz içine girdiğini dile getirmiştir.⁵⁴ Bu süreç 1968 yılındaki hareketlerle başlamıştır ve yaklaşık olarak 2050 yılına kadar sürme ihtimali bulunmaktadır. Kriz kendisini siyasi tepkinin yanı sıra ekonomik olarak da gösterecektir. Bu konuda Wallerstein, yaptığı analizde üretici kesimin personel ücreti, girdi masrafları ve hükümetin koyduğu vergiler olmak üzere üç tür ana maliyeti bulunduğunu dile getirmektedir. Personel ücretlerinin her geçen gün artış göstermesi sonucunda işveren maliyeti azaltmak için işgücü daha ucuz olan bölgelere yatırım yapmaktadır (örneğin Çin'e yapılan yatırımlar gibi). Zamanla burada da işgücündeki maliyetlerin artması yatırımcının başka bir bölgeye geçmesine neden olur ve bu durum dünyadaki ucuz işgücü bitinceye kadar devam eder. Üretici kesim, girdi masraflarını azaltmak için doğaya zarar vermektedir ve hammaddelerin kontrolsüz kullanımı kaynakların tükenmesine yol açmıştır. Kaynaklardaki azalma ise bir süre sonra girdi maliyetlerinde artışa neden olmaktadır. Son olarak ise demokrasilerde hükümetler vatandaşlarına altyapı, güvenlik, eğitim, sağlık ve ömür boyu gelir garantisi sağlamak için yapılan kamu harcamalarını arttırmakta ve bu harcamalar ise vergilerin artışına

⁵²Pablo Gonzales Casanova, "Mevcut Sistemdeki Eğilimler ve Sistem-Karşıtı Hareketler", ed. Immanuel Wallerstein, *Modern Küresel-Sistem*, çev. M. Kürşat Atalar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005, s. 145-146.

⁵³Ankie Hoogvelt - Michael Kenny - Randall Germain, "Conversations with Manuel Castells, Robert Cox and Immanuel Wallerstein", *New Political Economy*, Volume 4, Issue3, 1999, p. 402.

⁵⁴Wallerstein, *21. YY'da Siyaset*, s. 76-77.

neden olmaktadır. Bu durum kapitalist sistemlerde kâr marjının düşük olduğu yeni bir sürece geçiştir.⁵⁵ Yeni süreç içinde öncelikle merkez ülkeler politika değişikliğine gitmişlerdir. Azgelişmiş ülkeler için savunulan kalkınmacılığı bırakarak yerine neoliberal politikalarla birlikte küreselleşmeyi ve emek dışındaki üretim faktörlerinin serbest dolaşımını savunmaya başlamışlardır. Kapitalistlerin bu dönem daha fazla kâr için yapmış oldukları finansal spekülasyonlar ekonomiyi daha da istikrarsız hale getirmiştir.⁵⁶

Wallerstein'a göre modern dünya-sistemi bir kriz içindedir. Bu kriz ile dünya artık sistemik geçiş sürecine girmiştir. Geçiş sürecinden kasıt sistemin denge mekanizmalarının çalışmaması ve kaos döneminin yaşanmasıdır.⁵⁷ Wallerstein, bu durumu ucuz emek gücünün azalmasına, orta sınıfın devlet ile sermaye arasında sıkışmasına, şirketlerin çevre ve maliyet konusunda sıkıntı yaşamasına ve son olarak Kuzey ile Güney arasındaki ekonomik uçurumun artmasına bağlamaktadır.⁵⁸ Bu kaos ortamında ya da geçiş sürecinde en önemli noktalardan biri dünya sisteminin üst tabakasında bulunan kesimin vereceği tepkidir. Üst kesim önce ikiye bölünecek ve kendi arasında anlaşamayacaktır. Savaş alanının diğer tarafında daha demokratik ve eşitlikçi bir yapı kurmak isteyenler bulunacaktır. Tarihsel süreçte demokratik ve eşitlikçi gruplar yaşadıkları yenilgilerin⁵⁹ psikolojisini üstlerinden atabilir ve aynı hedefi paylaşan gruplarla birlikte hareket edebilirse dönüşümü sağlayabilecek önemli bir şansları olacaktır. 20. yüzyılda solun stratejisinin, önce devlet yönetiminin ele geçirilmesi sonra ise dünyanın dönüştürülmesi üzerine kurulu olduğunu belirten

⁵⁵Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 135-148; Hoogvelt - Kenny - Germain, *a. g. m.*, p. 402-403.

⁵⁶Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 150-151; Schouten, *a. g. m.*, <http://www.theory-talks.org/2008/08/theory-talk-13.html> (03.07.2014).

⁵⁷Wallerstein, *21. YY'da Siyaset*, s. 82.

⁵⁸Immanuel Wallerstein, "Hangi Modernliğin Sonu?", çev. Adem Palabıyık, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, Mayıs 2011, s. 17-18, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/ademPalabiyikasl.pdf> (06.07.2014).

⁵⁹Wallerstein'a göre bu gruplar toplumları iyi bir dünyaya götürmek için devrim yapan gruplardı. Devrimlerden kasıt ise Fransız Devrimi ve Fransız Devrimi'nin eki olan Rus Devrimi'dir (Leninizm). Ancak bu devrimlerin unutulması ve dünyadaki etkilerinin azalması dünyayı daha iyi bir yere götürmek isteyen gruplarda özellikle dünya solunda büyük bir şüphecilik uyandırmıştır. Bu nedenle sol, kapitalizmin içinde bulunduğu krize şüphe ile yaklaşmaktadır. Bkz: Wallerstein, *21. YY'da Siyaset*, s. 71-76.

Wallerstein, bunun başarısız olduğunu ve solun dünyada yeni bir alternatif strateji benimsemesi gerektiğini dile getirmektedir.⁶⁰

Kapitalist dünya sisteminin çöküş sürecinde olduğunu vurgulayan Wallerstein, sistemin zamanla kendi kendini zayıflatıp çökeceğine inanmaktadır. Bu durum sistem içindeki sistem karşıtı grupları baskı altında tutan kurumların zayıflamasına yol açacaktır. Wallerstein'a göre günümüzde kaos içinde bulunan sistem en zayıf dönemindedir ve çökme ihtimali yüksektir. Sistemin çökmesi sonucu yerine neyin geçeceği belli değildir ve yaşanacak gelişmeler tahmin edilememektedir.⁶¹ Eğer yaşanan bu kaos modern dünya-sisteminin olağan süreçlerinden biriye dünya Keynes'çi ekonomiye ya da devlet kapitalizmi politikalarına dönecektir.⁶² Modern dünya-sisteminin içinde bulunduğu bu kaos bir ülkede sosyalizmin kurulmasıyla daha çok değişime yaklaşmayacaktır. Çünkü bir ülkede sosyalizm hâkim olsa bile uluslararası pazarda rekabetçi bir kapitalist anlayışla hareket etmek zorunda kalacaklardı. Bu konuda SSCB'yi örnek gösteren Wallerstein,⁶³ bu durumu sosyalizmin tam manasıyla yaşanmasının önünde bir engel olarak görmektedir. Kaosun aşılması ve tam anlamıyla sosyalizmin yaşanması için sosyalist dünya-sisteminin kurulması zorunluluktur.⁶⁴ Kaos sonunda kurulacak sosyalist dünya-hükümeti ile daha adil bir sistem oluşturulabilir.⁶⁵ Frank ise sömürülen bir devletin gelişmesi ve sanayileşmesi için kapitalist dünya-ekonomisinden ayrılarak sosyalist bir devrim yapması gerektiğini savunmaktadır.⁶⁶

⁶⁰Wallerstein, 21. YY'da Siyaset, s. 76-89.

⁶¹Immanuel Wallerstein, "Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonrası Ne?", çev. Yusuf Okan Kavuncu, ed. Kudret Bülbül, *Küreselleşme: Temel Metinler*, Orion Kitapevi, Ankara, 2009, s. 114-123; Wilma A. Dunaway - Immanuel Wallerstein, "Crisis, Transition, and Resistance Movements: A Conversation with Immanuel Wallerstein", *Appalachian Journal*, Vol. 26, No. 3, Spring 1999, p. 303-304.

⁶²Minqi Li, "Bir geçiş Evresi: ABD, Çin, Rezerv Tavanı ve Neoliberalizmin Çöküşü", William K. Tabb vd., *Neoliberalizm ve Kriz*, çev. Barış Baysal vd., Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 121.

⁶³Thomas Clayton, " 'Competing Conceptions of Globalization' Revisited: Relocating the Tension between World- Systems Analysis and Globalization Analysis", *Comparative Education Review*, Vol. 48, No. 3, August 2004, p. 282.

⁶⁴Fred Block, "Capitalism versus Socialism in World-Systems Theory", *Review (Fernand Braudel Center)*, Vol. 13, No. 2, Spring 1990, p. 266; Chirot - Hall, *a. g. m.*, p. 86.

⁶⁵Frederic C. Lane, "Economic Growth in Wallerstein's Social Systems. A Review Article", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 18, No. 4, Oct. 1976, p. 520.

⁶⁶Tony Simmons, Andre Gunder Frank: Practical Strategies For Social and Economic Development, 2001, s. 5; Aktaran Ünal Arslan, "Latin Amerika Ülkelerinde Bağımlılık", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/ 3, 2006, s. 39; Linklater, *a. g. m.*, s. 167.

Modern dünya-sistemi ülkeler bazında ele alındığında ABD, Batı Avrupa, Kanada ve Japonya'nın merkez ülkeler konumunda olduğu görülmektedir.⁶⁷ İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD dünyanın lider ülkelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bir diğer büyük ülke olan SSCB ile yaşadığı Soğuk Savaş sonrası ABD, SSCB'nin dağılmasıyla tek güç haline gelmiştir.⁶⁸ Ancak dağılma ABD'nin lehinde bir gelişme olarak görülürken Wallerstein, yapılan zafer propagandalarına rağmen⁶⁹ yaşanan gelişmeyi ABD'nin aleyhinde ve geçiş sürecinin bir aşaması olarak görmektedir.⁷⁰ SSCB'nin çökmesiyle ABD, kendi şirketlerine karşı rakip Batı Avrupa ve Japon şirketlerinin önünü açmıştır. Bu şirketlerin sermaye biriktirme hırısı ABD şirketlerini olumsuz etkileyecektir.⁷¹ ABD, Soğuk Savaş döneminde özellikle Batı Avrupa, Japonya, Tayvan ve Güney Kore gibi ülkelerin ekonomik sistemini tekrardan yapılandırabilmekteydi. Ancak SSCB tehdidinin kalkması bu imkânı da ortadan kaldırmıştır. 1970'lerden itibaren ABD hegemonyasının gerilediğini savunan Wallerstein, 2001 yılından itibaren bu çöküşün arttığını ve ABD'nin çöküşü engellemek için mücadele ettiğini vurgulamaktadır.⁷²

Sonuç olarak modern dünya-sistemi içinde bulunan bütün ülkeler birbirine organik bağ ile bağlanmış durumdadır. Yaklaşık olarak son otuz yıldır küreselleşme sadece sermayenin akışını hızlandırmamış aynı zamanda bilginin akışını da hızlandırmıştır. Bu durum toplumların her geçen gün daha çok bilinçlenmesini sağlamış ve çevre ülkeler vatandaşları ülkelerinde uygulanan politikalara karşı direnmeye başlamışlardır. Bunun en büyük örneği Latin Amerika'da yaşanan gelişmelerdir. Özellikle merkez ülke ABD'nin çevre bölge Latin Amerika'da uygulamaya çalıştığı politikaların olumlu sonuç vermemesi en önemli kanıttır.⁷³ Burada ortaya çıkan sonuç merkez devletle çevre devletin çıkarlarının her zaman çatıştığıdır. ABD ve Latin

⁶⁷Elwell, a. g. e., p. 166.

⁶⁸Immanuel Wallerstein, "The World-System after the Cold War", *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 1, Feb. 1993, p. 1-2.

⁶⁹Hoogvelt - Kenny - Germain, a. g. e., p. 404.

⁷⁰Immanuel Wallerstein, "Globalization or the Age of Transition?: A Long-Term View of the Trajectory of the World System", *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, June 2000, p. 251-252.

⁷¹Griffiths - Roach - Solomon, a. g. e., s. 386.

⁷²Immanuel Wallerstein, "The Curve of American Power", *New Left Review*, No. 40, July-August 2006, p. 77; Immanuel Wallerstein, *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 21-22; Dunaway - Wallerstein, a. g. m., p. 289-290.

⁷³Immanuel Wallerstein, "Obama, Bush, and Latin American Coups", <http://www.iwallerstein.com/obama-bush-and-latin-american-coups/> (26.06.2014).

Amerika örneğinde olduğu gibi.⁷⁴ Ayrıca sistemin bir süre daha devam edeceğini belirten Wallerstein, sistemin aynı şekilde çalışmaya devam etmesinin krizin daha çok artmasına neden olacağını vurgulamaktadır.⁷⁵ Hatta 2030 ile 2050 yılları arasında ise küresel bir savaşın yaşanabileceği tartışılmaktadır.⁷⁶ Bu gelişmelerin sonunda kapitalist dünya-ekonomisi sosyalist dünya-düzenine dönüşecektir.⁷⁷

2. Teori Çerçevesinde Latin Amerika

Öncelikle bilinmelidir ki Latin Amerika oldukça karışık, çok katmanlı ve kısır döngü içinde bulunan bir tarihe ve ekonomiye sahiptir.⁷⁸ 1492 yılına kadar bilinmeyen Amerika Kıtası'nın keşfinden sonra bölge bilinen dünyanın direkt sömürsüne maruz kalmıştı. Keşiften sonra yaklaşık olarak üç yüzyıllık bir sömürü dönemi geçiren Latin Amerika, 1820'li yıllarda siyasi olarak bağımsızlığını kazanmış ve bölgeden Avrupa ülkeleri uzaklaştırılmıştı. 2 Ekim 1823 yılında yayınlanan Monroe Doktrini⁷⁹ ile ABD, bölgede etkin güç olmaya başlamıştı. Kısacası 1830'lara kadar Avrupa daha sonra ise ABD, Latin Amerika ülkeleriyle merkez-çevre ilişkisi kurmuştu. Modern dünya-sistem teorisine göre çevre ülkeden merkeze doğru sermaye aktarımı sürecinde aktif rol oynayan faktörler merkez ülkeler ile ortak hareket eden çevre ülkedeki çıkar grupları ve emperyalizmdi. Bu süreçte gerekli sermaye birikimini sağlayamadıkları ve kapitalist gelişmelerini tamamlayamadıkları için Latin Amerika ülkeleri geri kalmışlardır.⁸⁰

1950'li yıllarda dünya ekonomisinin analizi ve azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için ekonomik forumlar oluşturulmuştur. Bu forumlardan Latin Amerika ile alakalı olan ECLA⁸¹ (*Economic Commission for Latin America-Latin Amerika*

⁷⁴Raul A. Fernandez, "Imperialist Capitalism in the Third World: Theory and Evidence from Colombia", *Latin American Perspectives*, Vol. 6, No. 1, Winter 1979, p. 38.

⁷⁵Wallerstein, *The World-System after the Cold War*, p. 4.

⁷⁶Robert A. Denemark, "World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations", *International Studies Review*, Vol. 1, No. 2, Summer 1999, p. 63-64.

⁷⁷Immanuel Wallerstein, "The USA in Today's World", *Contemporary Marxism*, No. 4, Winter 1981/1982, p. 17.

⁷⁸Patrice Franko, *The Puzzle of Latin American Economic Development*, Second Edition, Rowman & Littlefield Publishers, 2003, p. 2-4.

⁷⁹Monroe Doktrini için bkz: US Historical Documents, "The Monroe Doctrine, December 2, 1823", <http://www.law.ou.edu/ushistory/monrodoc.shtml> (11.03.2014).

⁸⁰Arslan, a. g. e., s. 39.

⁸¹United Nations Economic Commission for Latin Americaandthe Caribbean ismiyle de bilinen örgüt için ECLAC, UNECLAC ya da İspanyolca CEPAL kısaltmaları da kullanılmaktadır. Örgüt 1948 yılında kurulmuştur. 1984 yılında Karayipler de örgüte dahil olmuştur. Örgütün temel amacı bölge ülkelerinin kalkınmasını ve ekonomik bütünleşmesini sağlamak ve dünya ekonomisine katılmalarını desteklemektir.

Ekonomik Komisyonu) kurulmuştur. ECLA, Latin Amerika ülkelerinin gelişmiş ülkelerle olan ilişkilerini incelerken ilk kez merkez-çevre terimini kullanmıştır.⁸² Komisyon, merkez ülkelerin serbest piyasa isteğine rağmen Latin Amerika'nın endüstriyel kalkınması için öncelikle ithal ikameci ekonomiyi ve üretilen yerli ürünlerin gümrükler ile yabancı malların rekabetinden korunması düşüncesini savunmuştur. ECLA'nın böyle bir politika izlemesinin temel nedeni dünyayı sanayileşmiş merkez ve gelişmemiş çevre diye iki bölgeye ayırmasından kaynaklanmaktaydı. Kısacası ECLA, Avrupa'nın kendi bölgesinde sanayileşmeyi sağlarken dünyanın diğer bölgelerinde yoksulluğa neden olduğunu düşünmekteydi. Ayrıca çevre ülkelerin uluslararası ekonomide yapılan iş bölüşümü ile gelişemeyecekleri savunarak bu ülkeler için özerk kalkınma planlarını savunmaktaydı. 1960'larda sanayileşme ve tarımsal gelişme için reformları, 70'lerde ihracatı arttırma politikalarını, 80'lerde yaşanan borç krizlerine karşı gerekli önlemlerin alınmasını ve 90'larda ise üretim kalıplarının değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁸³

Frank, ECLA'nın Latin Amerika'daki azgelişmişliğin belirtilerini açık bir şekilde analiz ettiğini belirtmektedir. Ancak yerli ve yabancı burjuvazi, çıkarlarından dolayı ECLA'nın Latin Amerika'daki azgelişmişliğin nedenlerini ve bu ekonomik çıkmazdan kurtulmanın çözüm yollarını bulmasını engellemiştir. Bunun üzerine Frank, 1930'larda kapitalist sistemin bunalıma girdiği dönemde Latin Amerika'daki gelişmenin en yoğun yaşandığını dile getirerek bölgenin gelişebilmesi için tek çarenin burjuva kapitalizminin yok edilmesi ve sosyalist bir devrim yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bölgenin azgelişmişliğini devam ettirecek politikalara karşı çıkan yönetimler ise yerel burjuvanın ordu içindeki uzantıları sayesinde devrilmektedir. Bunun sonucunda ise yabancı sermayenin bölgedeki politikalarından güç alan yerel burjuva kendi çıkarlarını korumak için bölgedeki azgelişmişliğin sürdürülmesi ve

⁸²ECLA *Economic Survey of Latin America*, 1949 (New York; United Nations, 1951) Aktaran: Doğu Ergil, "Bağımlılık Olgusu ve Merkez Çevre Sisteminin Evrimi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 1974, s.167.

⁸³ECLAC, "General Information", <http://www.eclac.cl/cgi-bin/getprod.asp?xml=/noticias/paginas/0/21710/P21710.xml&xsl=/tpl-i/p18f-st.xsl&base=/tpl-i/top-bottom.xsl> (29.06.2014); Knutsen, a. g. e., s. 332-333; "Background Information - Evolution of ECLAC Ideas", http://www.cepal.org/cgi-bin/getprod.asp?xml=/noticias/paginas/4/14004/P14004.xml&xsl=/tpl-i/p18f-st.xsl&base=/tpl-i/top-bottom_acerca.xsl (29.06.2014).

derinleştirilmesi gerektiğini savunur.⁸⁴ Teknolojinin gelişmesi ile maliyetlerin azalması arasındaki ilişkiyi inceleyen ECLA, Latin Amerika’da sermaye birikiminin olmamasını bölgenin teknolojik olarak gelişmemesinin nedeni olarak görmektedir.⁸⁵ Wallerstein’in yapmış olduğu teknoloji ile rekabet ve sermaye aktarımı arasındaki bağlantı Latin Amerika’nın tarihinde açıkça görülmektedir.

Frank, “Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim” isimli çalışmasında ilk keşfedilmesinden 1960’lı yıllara kadar olan Latin Amerika ile sömürgeci ülkelerin arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkileri ele almıştır. Öncelikle Latin Amerika’daki sömürgeci sistemi inceleyen Frank, bu dönem sömürde en önemli noktanın hammadde olduğunu vurgulamaktadır. Bu tarihsel süreç Latin Amerika’nın geri kalmışlığının temellerinin atıldığı ilk dönemdir.⁸⁶ Wallerstein ise bölgenin başta altın ve gümüş olmak üzere madenlerinin sömürüldüğünü belirtmektedir.⁸⁷ Bu dönem bölgede oluşturulan sömürge ekonomisi, yerli ve kölelerden oluşan ucuz iş gücü ile madenlerin düşük maliyetle çıkarılması üzerine kuruluydu.⁸⁸ Batı Avrupa’da temeli atılan kapitalist dünya-ekonomisi sürecinde sömürge olan Latin Amerika’da sürekli kapitalist mantık hüküm sürmüştür.⁸⁹

İlerleyen süreçte tarımsal üretimin değer kazanmasıyla merkez ülkeler tarafından bazı değişiklikler yapılmıştır. Wallerstein, 1550’lerde yapılan hukuksal reformlar ile Latin Amerika’da tarım sektörünün kapitalistleştirildiğini dile getirmektedir.⁹⁰ Bölgeden Avrupa’ya aktarılan sermaye oranının artması bağımsızlık hareketlerini tetiklemiştir.⁹¹ Çünkü merkez ülkenin bölgedeki temsilcileri böyle bir sermayenin ellerinden çıkması taraftarı değillerdi.

⁸⁴ Andre Gunder Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, çev: Abdullah Yılmaz, Gökkuşuğu Yayınları, İstanbul, 1995, s. 130-136.

⁸⁵ United Nations Economic Commission for Latin America, *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems*, United Nations Department of Economic Affairs, 1950, p. 8-10.

⁸⁶ Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 23-30.

⁸⁷ Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, s. 114.

⁸⁸ Roberto Regalado, *Latin Amerika Yol Ayrımında: Solun ve Halk Hareketlerinin Dünü, Bugünü ve Yarını*, çev. Barış Ateşer - Selim Sezer, Akademi Yayın, İstanbul, 2010, s. 109.

⁸⁹ Steve J. Stern, “Latin America’s Colonial History: Invitation to an Agenda”, *Latin American Perspectives*, Vol. 12, No. 1, Winter 1985, p. 4-5.

⁹⁰ Wallerstein, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, s. 107-108.

⁹¹ Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 31-36.

Avrupa'daki siyasi bunalım ve savaşlar merkez ile bölge arasındaki ilişkileri zayıflatmıştır. Oluşan bu güç boşluğu bağımsızlık taraftarlarınca doldurulmuştur.⁹² İspanya bölgede yaşanan gelişmelere karşı aldığı önlemlere rağmen başarısız olmuştur. Çünkü bölgedeki çıkar grupları artık ekonomik ve siyasi olarak daha güçlü hale gelmişlerdir. Bu da çıkar çatışmasına neden olmuştur. Frank bölge ile ilgili yaptığı bir tespitle bölgedeki bağımsızlık hareketlerinin burjuva sınıfı tarafından yönetildiğini vurgulamaktadır. Kazanılan bağımsızlıklar sonucunda bölge sadece siyasi bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak ekonomik olarak hâlâ merkezin kontrolü altındadır.⁹³ İspanyol sömürgeciliğinden kurtulan Latin Amerika'da artık İngiliz sömürgeciliği başlamıştır. İngilizler, Latin Amerika'dan aldığı her hammadde ve gıdanın karşılığını pamuklu dokumayla ödemekteydi.⁹⁴

Bağımsızlık sonrası Latin Amerika'da iç savaş, şiddet ve huzursuzluk hüküm sürmekteydi.⁹⁵ Ayrıca bölgede ABD ile Avrupa arasında bir rekabet söz konusuydu. Frank, Paraguay örneği ile yaptığı tespitte bazı ülkelerde yabancı ekonomiye olan bağımlılığın önüne geçildiğinin ancak bazı sorunlar nedeniyle ülke ekonomilerinin serbest ticarete açıldığının altını çizmektedir.⁹⁶

Latin Amerika'da liberal reform dönemini inceleyen Frank, bu dönem yaşananların her ülke için farklı bir tarihte başladığını belirtmektedir. Bu tarihin başlangıcı ülkelerin ekonomilerinin bir tarım ürünü yetiştirme üzerine kurulduğu dönemdir. Bu dönem liberaller ile kilise ve yerliler arasında çatışmalar başlamıştır. Yerlilerin toprakları yağmalanmış ve tek tip ürün yetiştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca topraksız kalan yerliler ucuz işgücü haline gelmiştir. Liberaller kısaca iktidarı ele geçirdikten sonra emperyalizme daha çok bağlanmışlar ve bunun sonucunda ortaya ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar çıkmıştır. Bunun üzerine liberaller, kendi ekonomik çıkarlarını korumak için baskıcı ve askeri yöntemlere başvurmuşlardır.⁹⁷ İlerleyen dönemlerde emperyalizmin yeni politikaları devreye girmiştir. Örnek olarak artık

⁹²Clive Ponting, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev: Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011, s. 656-658.

⁹³Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 49-53.

⁹⁴Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev: Atilla Tokatlı - Roza Hakmen, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2006, s. 223-224.

⁹⁵Franko, *a. g. e.*, p. 36.

⁹⁶Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 55-57.

⁹⁷Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 67-70.

lkeler bir bölgeyi sömürmek için asker yerine sermayeyi ve siyasi nüfuzunu kullanmaya başlamıştı. Bölgede liberaller izledikleri politikalar ile toprakları birkaç elde toplayınca büyük bir tarımsal işgücü ortaya çıkmıştır. Ayrıca liberaller ülkelerini ticarete açmış ve emperyalist sermayenin yeni yatırım biçimlerini kabul eden hkmetleri desteklemişlerdir. Özellikle sanayileşmiş ülkelerin hammadde ihtiyaını karşılamak, üretimin verimliliğini arttırmak ve yeni üretim sahalarına ulaşmak için altyapılar kurulmuştur. Latin Amerika'daki üretimler için yeni pazarlar bulunduktan sonra yerli yatırımları ele geçirme dönemi başlamıştır. Yerli yatırımları satın almak için ödenen ücret ise Latin Amerika'dan elde edilen sermayedir. Latin Amerika'da emperyalist sistem bir adım daha ileri giderek bütün ekonomik ve siyasal kurumlar ile ekonomiye nüfuz etmeye çalışmıştır. Sistemin bölgeye nüfuz etmesinde merkez ülkelerin izledikleri politikalar ve Latin Amerika'daki yerel burjuva sınıfı etkili olmuştur.⁹⁸

19. yüzyılın sonlarına doğru Latin Amerika'da ortaya çıkan burjuva milliyetçiliği ile Birinci Dünya Savaşı Latin Amerika'ya rahat bir nefes aldırmıştır. Bu dönem Latin Amerika kendi iç tüketim malları çerçevesinde endüstrileşmeye başlamıştır. Ancak dört yıl süren bu savaş sonrasında ABD, Latin Amerika'ya tekrar nüfuz etmeye başlamıştır. Ekonomik, siyasi ve teknolojik olarak desteklenen Amerikan ve İngiliz şirketleri Latin Amerika endüstrisinin yerini almaya başlamıştır. Endüstrinin el değiştirmesi sonucu Latin Amerika ekonomilerinde yaşanan bozulmalar, bölgeyi merkez ülkelere daha çok bağlamıştır. Ancak 1929 Ekonomik Buhranı Latin Amerika'ya olan yabancı sermaye akışını azaltmış ve bu durum merkez ile evre arasındaki bağların zayıflamasına neden olmuştur. 1937 yılında yaşanan durgunluk ve sonrasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı ile savaş sonrası toparlanma 1950'li yılların başlarına kadar srmştir. Yaşanan bu gelişmeler Latin Amerika'da siyasal değişimlere yol açarak bağımsız endüstrileşmeye imkn tanımıştır. Dünyadaki ekonomik krizler ve savaş nedeniyle Latin Amerika ithalatında yaşanan azalma yarattığı etki nedeniyle bölgede uzun vadeli ekonomik ve siyasi sonuçlar doğurmuştur. Toplumdaki gelir dağılımı değişmiş, bu kurumlar değişime ayak uyduramamış, devrimler tekrar ortaya çıkmış ve bu durum diğer bölgeleri etkilemiş, merkez ülke ile çıkar ilişkisi bulunan ihracatçılar, güçsüz olan sanayici kesimle ve yerel çıkar gruplarıyla koalisyon kurmaya

⁹⁸Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 71-77.

başlamıştır. Sonuç olarak başta Latin Amerika’da devrimci hareketler kısmen de olsa başarıya ulaşmış, merkez ile zayıflayan bağlar nedeniyle bölgeye müdahale ihtimali zayıflamış ve yeni oluşan sınıfların da etkisiyle sanayileşmek için gereken koşullar sağlanmıştır.⁹⁹

1950’lerden sonra değişen dünya ile beraber yeni-emperyalizm ve yeni bağımlılık ortaya çıkmıştır. Kapitalist dünya-sisteminin atlatmış olduğu krizler sonrası tekrar düzene girmesi Latin Amerika’nın aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Çünkü bu gelişme Latin Amerika’nın büyüme hızını olumsuz etkilemiş ve dışa yönelik sermayesizleşmesine neden olmuştur. Frank, bölgenin dışa yönelik sermayesizleştirilmesini dönemin Şili Dışişleri Bakanı Gabriel Valdes’in 12 Haziran 1969’da Beyaz Saray’da yaptığı konuşmaya atıf yaparak açıklamaktadır. Valdes, yaptığı konuşmada ülkesinin mali yardım almadığını tam tersine Şili’nin endüstrileşmiş ülkelere yardım ettiğini belirtmektedir. Şili’ye yatırım yapan yabancı yatırımcıların elde ettikleri kârlar yaptıkları yatırımların üstündedir. Bu durum bir süre sonra bölge için sermaye kaybına neden olmaktadır.¹⁰⁰ 1960’lı yıllar boyunca merkez ülkenin katkısıyla Latin Amerika’ya yapılan yatırımlar daha büyük miktarlarda sermaye aktarımına ve çevre ülkelerin daha çok bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Bu durum Latin Amerika ülkelerinin gelecekte dış ticarette büyük sıkıntılar yaşayacağını göstergesidir.¹⁰¹ Hem düşük maliyetli üretimin hem de tüketim mallarının satışı için en ideal pazarların peşinde olan yabancı sermaye için Latin Amerika önemli bir bölge halini almıştır. Ancak yabancı yatırımlar bölgede kalkınmaya çok az derecede etki etmekteydi.¹⁰²

Latin Amerika’nın geçirmiş olduğu ekonomik süreç sonunda ortaya çıkan en önemli sonuç bölgenin 16. yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan modern dünya-sisteminin etkilerine maruz kalması ve Batı Avrupa’ya aktardığı hammadde ve gıdalar ile sistemin gelişmesinde büyük bir rol oynamasıdır.¹⁰³ Ancak burada Latin Amerika

⁹⁹ Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 79-81.

¹⁰⁰ Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 95-97.

¹⁰¹ Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 101-102.

¹⁰² Richard Tansey - Michael R. Hyman, “Dependency Theory and the Effects of Advertising by Foreign-Based Multinational Corporations in Latin America”, *Journal of Advertising*, Vol. 23, No. 1, Mar. 1994, p. 29.

¹⁰³ Christopher K. Chase-Dunn, “A World-System Perspective on Dependency and Development in Latin America”, *Latin American Research Review*, Vol. 17, No. 1, 1982, p. 167.

veya diğer sömürülen bölgelerin modern dünya-sistemine olan etkileri Batı Avrupa'nın askeri ve siyasi baskısı ile olmuştur.

Tarihsel süreç içinde ABD'nin arka bahçesi olan Latin Amerika'da merkez ülkelerin etkisi hat safhaya çıkmıştır. Gunther, ABD'nin Brezilya dışındaki Güney Amerika'daki etkisini şöyle özetlemektedir:

Amerikan Etkisi: Kredi kartlarından resimli mizah hikâyelerine; Coco-Cola'dan Venezuela'da Rockefeller'ın kurduğu supermarket'lara kadar her şeyde görülür. İngilizlerin ekonomideki, Fransızlarınsa kültürdeki ağırlığını bu gün A. B. D üstlenmiştir. Doktorlar eğitimleri için A. B. D'ne gitmekte ordu Amerikalılar tarafından eğitilmekte ve ekonomik yardım da A. B. D'den gelmektedir. Üst sınıfların ikinci dili çeyrek yüzyıl öncesine kadar Fransızcaysen şimdi İngilizcedir.¹⁰⁴

Gunther, yabancı yatırımların bölge ülkelerinde siyasi istikrar olmaması sonucu aldıkları tedbirlerin ülkelerin ekonomisine zarar verdiğini dile getirmektedir.¹⁰⁵ Ayrıca bu zararın yanı sıra Latin Amerika'da geri kalmanın bir sonucu olarak merkez ülkelerin şirketleri Afrika'da olduğu gibi Latin Amerika'da da kötü bir üne sahip olmuştur.¹⁰⁶

Brezilya'daki yapıyı da ele alan Gunther, ülke içindeki Amerikan şirketlerinin önemli yatırımları olduğunu belirtmektedir. Profesör Robert J. Alexander'ın The New York Times'da yazdığı bir yazıyı kaynak gösteren Gunther, Brezilya'nın bozuk ekonomisi nedeniyle Amerikan şirketlerinin bölgedeki kuruluşları ucuza satın aldıklarını belirtmektedir. Brezilya'daki milliyetçiler ise endüstrinin yabancı şirketlerin elinde olmasına ve ülke içinde kazanılan kârın dışarıya çıkarılmasına karşı çıkmaktadırlar.¹⁰⁷

1980'lerde dünyada kalkınmacı politikaların terk edilmeye başlanmasıyla birlikte neoliberal politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra ise küreselleşme söylemleri uluslararası ekonomiyi ve politikayı meşgul etmiştir. Bu politikaların uygulandığı bölgelerden biri de Latin Amerika'dır. Neoliberal politikalar ile özelleştirmeler yapılmış, devletin ekonomideki etkinliği azaltılmış ve

¹⁰⁴ John Gunther, *Az gelişmişliğin Yapısı: Güney Amerika Gerçeği*, çev. Algin Saydar, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971, s. 47.

¹⁰⁵ Gunther, *a. g. e.*, s. 49.

¹⁰⁶ FRELIMO, "Caetano: No Essential Change", ed. Aquino de Bragança - Immanuel Wallerstein, *The African Liberation Reader: The Anatomy of Colonialism*, Volume 1, Zed Press, 1982, p. 24.

¹⁰⁷ Gunther, *a. g. e.*, s. 23-24.

piyasalarda mali reformlar yapılmıştır.¹⁰⁸ Neoliberal politikalar zengin ile fakir arasındaki uçurumu arttırarak merkeze aktarılan sermaye oranının yükselmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda bölge ülkelerinde protestolar ve çatışmalar başlamıştır.

Helen I. Safa, 1986 yılındaki “*Urbanization, The Informal Economy And State Policy In Latin America*” başlıklı çalışmasında Latin Amerika’nın ekonomi tarihini üç temel döneme ayırmaktadır. Bunlar; hammadde kaynağı ve pazar olduğu sömürge dönem, savaş sonrası sanayileşmenin yaşandığı ithal ikameci dönem ve ihracata dayalı modern dönemdir.¹⁰⁹ Ancak 1980’lerden sonra küreselleşmenin de etkisiyle izlenen neoliberal politikalar ile bölgede yeni bir ekonomik dönem etkili olmaya başlamıştır. Bu tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler ve merkez ülkelerin uygulamış olduğu ekonomi politikaları bölge ekonomisine zarar vermiştir. Bunun sonucunda ise 2000’li yıllara gelindiğinde ilk önce Venezuela’da Hugo Chavez’in iktidara gelmesiyle devrilen domino taşları Latin Amerika’da etkisini¹¹⁰ göstermiştir. Bölgedeki birçok ülkede sol düşünceye sahip liderler seçimleri kazanmaya başlamıştır.

Latin Amerika’dan İspanyollar uzaklaştırıldıktan sonra bölgeyi önce İngiltere daha sonra ise ABD nüfuzu altına almıştır.¹¹¹ Bölgede merkez-çevre ilişkisinden merkez-çevre çatışmasına dönüşüm sürecini ve sosyalist yapı oluşturma çalışmalarını örneklendirmek gerekirse, Küba’daki tarihsel sürecin incelenmesiyle birlikte Batista yönetimi ile merkez devlet ABD’ye olan bağımlılık ve bunun sonucunda Fidel Castro ile Che Guevara’nın yaptıkları sosyalist devrim karşımıza çıkmaktadır. Che Guevara, 2 Mart 1960 yılında Havana Üniversitesi’nde yaptığı “Küba’nın Ekonomisinin Geleceğinde Üniversitenin Rolü” başlıklı konuşmasında geçmişte Küba’nın ekonomik açıdan bağımlı olduğunu, bu durumun ise politik bağımlılığa yol açtığını dile getirmiştir. Ancak bu bağımlılığın 1959 Küba Devrimi ile tasfiye edildiğini

¹⁰⁸David J. Keeling, “Latin American Development and the Globalization Imperative: New Directions, Familiar Crises”, *Journal of Latin American Geography*, Vol. 3, No. 1, 2004, p. 6-7.

¹⁰⁹Helen I. Safa, “Urbanization, The Informal Economy and State Policy in Latin America”, *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, Vol. 15, No. 1/2, Spring-Summer 1986, p. 138.

¹¹⁰Domino taşı etkisi diğer adıyla domino teorisi, Çin’de komünist sistemin kurulması sonrasında Asya ülkelerinde bu sistemin yayılmaya başlaması üzerine ABD’yi tedirgin etmesi ve ABD’nin bu yayılmaya karşı önlem almaya çalıştığı gelişmelere verilen isimdir.

¹¹¹United Nations Economic Commission for Latin America, *a. g. e.*, p. 15.

belirtmektedir.¹¹² Ya da ileride ele alınacağı gibi Hugo Chavez'in 1998 seçimlerini kazanması sonucunda izlediği politikalar Venezuela'yı sosyalist bir yapıya taşıma amacı gütmüştür. Latin Amerika ülkeleri bölgede yaşanan bu gelişmeler sonrasında Latin Amerika ve Karayip Devletleri Topluluğu'nu (*İngilizce: Community of Latin American and Caribbean States-CELAC; İspanyolca: Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños; Portekizce: Comunidade de Estados Latino-Americanos e Caribenhos*) kurmuşlardır. Bu topluluk adı altında yaptıkları toplantılar sonucu ilişkileri kuvvetlendirme, birleşme ve ekonomik olarak kalkınmanın desteklenmesi konusunda karar alınmıştır. Bu gelişme Latin Amerika için 1955 Bandung Konferansı ile eşdeğerdedir. Çünkü bu konferans temel olarak bağımsızlığını yeni kazanmış olan devletleri tanıyan yeni bir sistemin kurulması ve kalkınma hakkının tanınması söylemiyle toplanmıştır.¹¹³ CELAC toplantılarında ise ABD'nin arka bahçesi olan Latin Amerika ülkeleri, artık Monroe Doktrini'ne karşı çıkmış ve mücadelenin bölgeselleşmesi açısından önemli bir adım atmışlardır.¹¹⁴ Latin Amerika'da bölgeselleşme için atılan adımların bir diğer nedeni de bölgedeki diğer ülkelere de sol yükselişi sağlamak ve kapitalist sistem karşıtı ülkelere uygulanan baskıyı kırmaktır.

Sonuç olarak modern dünya-sistem teorisinin savunucuları merkez ülkenin gelişip çevre ülkenin geri kalmasının temel nedeni olarak tarihsel kapitalizmi görmektedirler. Latin Amerika'da yaşanan süreç bu teori savunucuları tarafından en büyük delil olarak kabul edilmektedir. Latin Amerika hakkında bölgede tarihsel kapitalistleşme süreci yaşandıktan sonra mı sosyalist devrim yapmalı yoksa kapitalist sistem içinde sömürülen bölgenin bu haliyle mi sosyalist devrim yapması gerektiğine dair tartışmalar bulunmaktadır.¹¹⁵ Frank'a göre merkez ülkeler çevre ülkelerin gelişmesine izin vermediği gibi tam tersine bölgedeki azgelişmişliği gelişmesini

¹¹²E. Che Guevara, *Sosyalizm ve İnsan: Savaşçıya Pratik Öneriler*, çev. Nadiye R. Çobanoğlu, Yar Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, Ağustos 1977, s. 15.

¹¹³Samir Amin, *V. Enternasyonal İçin...*, çev. Fikret Başkaya, Maki Basın Yayın, Ankara, 2007, s. 16; Emre Gül, "Yeni Dünya Düzeninde Üçüncü Yol: Bandung Konferansı", <http://www.dunyabulteni.net/haber/206713/yeni-dunya-duzeninde-ucuncu-yol-bandung-konferansi> (28.05.2014).

¹¹⁴Kubilayhan Erman, "Latin Amerika'da Birliğe Doğru: CELAC Deneyimi ve II. CELAC Zirvesi", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/02/24/7449/latin-amerikada-birlige-dogru-celac-deneyimi-ve-ii-celac-zirvesi> (28.05.2014); "ABD'ye Karşı Latin İttifakı", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25302165> (28.05.2014).

¹¹⁵Wallerstein, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, s. 33-34.

hızlandırmaktadır.¹¹⁶ Kısacası merkez ülkeler çevre ülkenin zenginleşmesine ve tarihsel kapitalist süreci yaşamasına izin vermemektedir. Bunun sonucunda da son on beş yıldır Latin Amerika’da yaşanan gelişmeler, sol liderlerin yönetime gelmesi ve bölge ülkelerinin merkez ülkelere karşı bir örgütlenmeye gitmeleri, bu ülkelerin tarihsel kapitalist süreci yaşamadan sosyalist sisteme yaklaştıklarını ya da kapitalist sistemle aralarına mesafe koyduklarını göstermektedir.

3. 21. Yüzyılda Sol

Dünya’daki bütün sol akımların ana çıkış noktası Marksizm’dir. 1848’de temeli atılan bu düşünce zamanla kendi içinden komünizm, Maoizm, Castroizm, Leninizm gibi birçok ideoloji çıkarmıştır. 20. yüzyıl bu ideolojilerin sınavdan geçtiği yüzyıl olmuştur. Bu sosyalist devrim girişimlerinin bir kısmı başarıya ulaşırken bir kısmı ise hayal kırıklığı ile sonlanmıştır.¹¹⁷

“Sosyalizm nedir?” sorusuna Lebowitz, dört madde ile cevap vermektedir:

- Sosyalizm, üretim araçlarının özel mülkiyetinin devlet mülkiyetine geçmesini içerir.
- Sosyalizm, kapitalizmden sonraki ilk aşamadır ve onu derhal ileri bir aşama olan komünizm takip eder.
- Üretici güçlerin gelişmesi komünizmin koşuludur.
- Sosyalizme uygun dağıtım ilkesi ve üretici güçlerin gelişimi kişinin katılımı doğrultusunda var olur.¹¹⁸

Dünyada birçok sol düşünür kapitalizmin çökmesi sonucu sosyalist bir yapının kurulacağını savunmaktaydı. Ancak Wallerstein, modern dünya-sistem teorisinde kapitalizmin çöktüğü zaman nasıl bir sistemin kurulacağını tahmin edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Yaşanma ihtimali olan çöküş ile birlikte sistemin değişmesi durumunda kurulabilecek sistem hakkında tahmin yapıldığında sosyalist sistem, daha adil bir sistem veya devlet kapitalizminin kurulabileceğine dair söylemler karşımıza

¹¹⁶Frank, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, s. 120.

¹¹⁷Sungur Savran, “20. Yüzyıl Marksizminin Mirası”, ed. Daryl Glaser - David M. Walker, *20. Yüzyılda Marksizm*, çev. Burak Gürel - Onur Koyunlu - Sungur Savran, Versus Kitap, İstanbul, 2011, s. 2-5.

¹¹⁸Michael A. Lebowitz, *Sosyalist Alternatif: Gerçek İnsani Gelişim*, çev. Etkin Bilen Eratalay, Yordam Kitap, İstanbul, 2010, s. 101.

çıkılmaktadır. Sol düşünceden kapitalist sistem sonrası kurulması planlanan yeni sistem konusunda farklı düşünce gruplarının ortaya çıkmasının nedeni muhtemelen SSCB'nin çöküşüyle yaşanan hayal kırıklığıdır.

Wallerstein, solun stratejisini 19. yüzyılda belirlendiğini dile getirerek 1990'da hayal kırıklığı yaşamışının nedenini strateji içinde bulunan birçok yanıla bağlamaktadır. Bu dönem oluşturulan strateji iki aşamalıdır. Önce devlet iktidarı ele geçirilecek sonra ise dünya değiştirilecekti. Ancak; önce iktidar ele geçirilse bile bu grupların dünyayı değiştiremeyeceği açığa çıkmış ve bu da hayal kırıklığına neden olmuştur.¹¹⁹

Neoliberalizmin kazandığı başarı sonrası kendisiyle birlikte getirdiği krizler dünyada yeni bir dönüşüm süreci başlatmıştır. SSCB'nin yıkılmasından sonra birçok kesim solun tekrardan dirilmesi, kapitalizm karşısında yeniden alternatif olması ve nihai hedefine ulaşması için çeşitli yol haritaları ortaya koymuştur.¹²⁰ Sol ideolojinin düşünürleri 1990'da yaşanan hayal kırıklığı sonrası birçok yol haritası ortaya atmasına rağmen ortak bir strateji belirlenememesi nedeniyle dünyada izlenen sol politikalarda değişkenlik gözlemlenmektedir. Örnek olarak Venezuela, Bolivya ve Ekvador radikal sol politikalar izlerken Brezilya, Arjantin ve Uruguay'da ise ılımlı politikalar uygulanmaktadır.¹²¹

Sovyetler sonrası neoliberal politikalar çerçevesinde kurulan yenisünya düzeninde borçlandırılan yeni ölkeler yaratılmıştır. Bu sayede bireyin kontrolü sağlanmış ve yeni sömürü yolları elde edilmiştir. Sistem, bireyde teknoloji aracılığı ile özgür olduğu hissini yaratarak bireyi köleleştirmiş ve böylece medyalastırılan yeni bireyler ortaya çıkmıştır. Dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte artık bir birey kredi kartından tutunda girdiği internet sitesine kadar birçok alanda takip edilmektedir. Bu sistemde beyaz olmayanlar ile işsizlere farklı bir muamele gösterilmektedir. Ayrıca belirli bir gelire sahip olanlar ise; durumlarını korumak için sisteme bağlı kalırlar. Bu parçalar ise güvenlikleştirilenler kesimini oluşturur. Son olarak da temsil edilenler

¹¹⁹Wallerstein, 21. YY'da Siyaset, s. 85.

¹²⁰Michael Hardt - Antonio Negri, *Duyuru*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17-18.

¹²¹Steve Ellner, "The Distinguishing Features of Latin America's New Left in Power: The Chavez, Morales, and Correa Governments", *Latin American Perspectives*, Vol. 39, Issue 182, No. 1, January 2012, p. 104.

ortaya çıkmıştır. Siyasi propaganda maliyetlerinde yaşanan artış yeni örgütlenmelerin önünü kesmektedir. Siyasi arenaya adım atmak için ya zengin ya da yozlaşmış olmak gereklidir. Önemli bir sermayeye sahip olmanın yanında medya üzerinde nüfuz da bireylerin ve örgütlenmek isteyen grupların önünde bir engel olarak çıkmaktadır. Yaşanan bu durum ise temsil edilenleri yaratmıştır.¹²² Hardt ve Negri, neoliberalizmin insan ve birey üzerinde kurduğu baskının alınacak önlemler ile kırılması gerektiğini dile getirmektedir.¹²³ Son aşamada ise “adil, eşit ve sürdürülebilir” demokratik bir yapı kurulması ve gezegenin sağlığının düzeltilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹²⁴

“Latin Amerika solu dünya solunun neresinde?” sorusunun cevabı hakkında iki tartışma bulunmaktadır. İlk tartışma solun bölgede bittiğine dairdir. İkincisi ise solun bölgeye muhteşem bir şekilde döndüğüne dairdir.¹²⁵ Günümüzde aşikârdır ki Latin Amerika’da sol, canlanmanın ötesine geçmiş bölgede kapitalizme alternatif hale gelmiştir. Bu gelişme “dünya içinde bir alternatif olabilir mi?” tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Çünkü Giddens’a göre artık sosyalizm kapitalizm karşında alternatif olma şansını kaybetmiştir.¹²⁶ Hem yukarıdaki sorunun cevabına ulaşmak için hem de Giddens’ın sözlerini tekrardan tartışmaya açmak için öncelikle yapılması gereken 1998 sonrası bölgede yaşanan gelişmelerin mercek altına alınmasıdır.

Latin Amerika’da SSCB dönemindeki bir Marksizm ya da bir sol düşünce yerine daha çok liberal sisteme entegre olmuş bir sol düşünce hakimdir. Ancak bu sol düşünce kapitalist sisteme cephe almış haldedir. Örnek olarak Latin Amerika’da sol düşüncenin yükselişe geçmesinde domino etkisi yaratan Chavez, radikal sol politikalar izlemesine rağmen 1999 yılında hem sosyalist hem de kapitalist öğeleri kapsayan bir anayasa hazırlamıştır. Morales de 2009’da hazırladığı anayasada Chavez gibi kapitalist ve sosyalist argümanları bir arada kullanmıştır.¹²⁷

¹²²Hardt - Negri, a. g. e., s. 17-32.

¹²³Hardt - Negri, a. g. e., s. 39-41.

¹²⁴Hardt - Negri, a. g. e., s. 101.

¹²⁵Ronaldo Munck, “Latin Amerika’da Marksizm Latin Amerika Marksizmi?”, ed. Daryl Glaser - David M. Walker, a. g. e., s. 236.

¹²⁶Anthony Giddens - Christopher Pierson, *Anthony Giddens’la Söyleşiler: Modernliği Anlamlandırmak*, çev. Serhat Uyrkulak - Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 155-156.

¹²⁷Tezde Hugo Chavez’in siyasi düşüncesinin analiz edildiği “Siyasi Düşüncesi ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi” başlığı ile Evo Morales’in siyasi düşüncesinin analiz edildiği “Siyasi Düşüncesi” başlığın altında iki siyasi liderinde hazırlamış olduğu anayasalardaki sosyalist ve kapitalist argümanları barındıran maddeler incelenmiştir.

Latin Amerika’da 1998 sonrası yaşanan sol yükselişin en önemli aktörlerinden biri olan Hugo Chavez, 21. yüzyıl sosyalizmi kavramını dünya siyasetinin gündemine sokmuştur. Burada 21. yüzyıl sosyalizmi kavramını kullanmasının temel nedeni Soğuk Savaş döneminde SSCB’nin hatalarını sosyalizme mal etmeme, sosyalizmi yeniden keşfetme, her ülkenin ulusal değerlerine uygun politikalar belirleme ve SSCB’nin düştüğü hatalara düşmeme isteğinden kaynaklanmaktadır.¹²⁸

Morales ve Chavez üzerinden Latin Amerika’da kurulmaya çalışılan sistemin yanı sıra bölgede ılımlı politikalar izleyen diğer ülkeler de olduğu gibi dünyanın birçok ülkesinde de 20. yüzyıldaki sosyalizme benzer mantıktan vazgeçilmeye başlanmıştır. Giddens, bu konuya olan bakış açısını şöyle dile getirmektedir:

Sosyalizmin elleri artık bugün temiz değildir; ... ‘kapitalizm’e bir ölçüde yaygın bir biçimde dünyanın tüm olumsuzluklarını yüklemek hiç de mantıklı değildir.¹²⁹

Sol düşüncenin Latin Amerika’da nasıl iktidara geldiğini sorgulayacak olursak bu konuda Çıdamlı’nın yaptığı tespit önem arz etmektedir:

... sol güçlerin neredeyse tamamının devlet terörü ile fiziksel olarak yok edildiği, birçok ülkedeki devrimci hareketlerin hatırı sayılır biçimde hırpalandığı ve “demokrasinin bir tehdit olmaktan bütünüyle çıkartıldığı” bir dönemin ardından başlayan “liberal demokrasiye geçiş” süreci ise, solun liberalizme ideolojik tabiyeti açısından kritik bir dönüm noktasının başlangıcını oluşturdu.

...

Böylece liberal demokrasi, solun birçok kesimi açısından hem mücadelenin araçlarını (radikal politik eylem yerine seçimler yoluyla dönüşüm) hem de mücadelenin amacını (büyük radikal altüst oluşlar olarak değil, küçük değişimler olarak “devrim”) belirleyen bir çerçeve niteliğini kazandı.¹³⁰

Dünya Ekonomik Forumu’na (Davos Zirvesi) tepki olarak ve neoliberal politikaların ülke, bölge ve hatta küresel bazda yarattığı sorunlar nedeniyle 2001 yılında

¹²⁸ Marta Harnecker, *21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul, Ağustos 2010, s. 58- 59

¹²⁹ Anthony Giddens, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, çev. Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 271-272.

¹³⁰ Çiğdem Çıdamlı, “Latin Amerika’da Ezilenler ve Siyaset: Yeni Bir Tarihin Başlangıcında”, *Praksis Dergisi*, Sayı 14, Kış-Bahar 2006, s. 19-20.

ilk kez Dünya Sosyal Forumu (DSF) toplanmıştır.¹³¹ Bu süreçte DSF, dünyadaki bölünmüş hareketleri bir araya getirerek ortak bir çizgi belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Brezilya'dan Hindistan'a, Venezuela'dan Mali'ye kadar birçok ülkede DSF'nin toplantıları yapılmıştır.¹³² 2001 yılında kurulan DSF'nin ilkeleri on dört madde ile belirlenmiş ve bu doğrultuda politikalar izlenilmesi için karar alınmıştır. DSF, neoliberalizme, sermayenin bir grubun elinde bulunmasına ve her türlü emperyalizme karşıdır. Forum, "başka bir dünya mümkün" düşüncesiyle yola çıkarak küresel politikada yeni bir alternatif oluşturma çabası içindedir. DSF, şirketler ve uluslararası kurumların tekelinde olan küreselleşmeye karşı çıkmaktadır. Bunun yerine yardımlaşma, insan hakları, çevre, eşitlik ve adalet gibi kavramlar için hareket eden örgütler aracılığı ile küreselleşme desteklenmektedir. DSF, siyasi örgütleri bir araya getirmektedir ancak bir kurum değildir. Forum çoğunlukçuluğu savunmaktadır lakin askeri örgütlerin ve siyasi parti temsilcilerinin katılımına karşı çıkmaktadır. Ülkelerin yöneticileri ise foruma sadece davet edilebilmektedir. DSF, insanı değerlere önem vermektedir, etnik ve cinsiyet eşitliğini savunarak bir insanın başka bir insanın nüfuzu altına girmesine karşı çıkmaktadır. DSF, kapitalizmin yarattığı sorunlara ve toplumda oluşturduğu farklılıklara karşı oluşan bir fikir hareketidir. Fikir hareketi olması yanı sıra forum, insanlık dışı gelişmelere ve devlet şiddetine karşı şiddet uygulanmasına karşı çıkmaktadır. Daha çok toplumsal direnişi arttırma amacı taşımaktadır. DSF, yerel bir hareketi ulusal siyasete taşıma ve bu süreçte küresel bir dayanışma oluşturma amacı gütmektedir. Ayrıca yeni bir dünya yaratma sürecinde kazandıkları tecrübe ile küresel politikada etkin olmaya çalışmaktadır.¹³³

Son otuz yıldır parçalanmaya başlayan sol örgütleri bir araya getirmeye çalışan DSF, 1970 sonrası sistem karşıtı grupların eylemleri ve politikalarının damıtılmış halidir. Ayrıca geçmişteki siyasi gruplara oranla daha fazla sosyal adalet vurgusu yapmaktadır.¹³⁴ 21. yüzyılda sol hareketin yeni çatısı olarak DSF görülebilir. Ancak DSF'nin organizatörlerinin Ford ya da Rockefeller Vakıfları'ndan destek görmesi veya

¹³¹Ceren Kalfa - Faruk Ataay, "Küresel Toplumsal Hareketler", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, 2008, s. 133-134; Munck, a. g. m., s. 240.

¹³²Teivo Teivainen, "The World Social Forum and Global Democratisation: Learning from Porto Alegre", *Third World Quarterly*, Vol. 23, No. 4, 2002, p. 623; Yavuz Yıldırım, "Sosyal Forum Süreci ve Avrupa Sosyal Forumu: Kurumsallaşma Tehlikesi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, No. 3, 2011, s. 406.

¹³³Abdullah Anar, "Dünya Sosyal Forumu", *Toplumsal Ekoloji*, Sayı 2, Ekim 2002, s. 78-80.

¹³⁴Yıldırım, a. g. m., s. 409.

forumun organizasyon masrafları konusunda şirketlerden destek alması tartışmalara neden olmaktadır.¹³⁵

Sonuç olarak 1990 sonrası değişen dünyada sol düşüncenin artık alternatif olmaktan çıktığına dair tartışmalar başlamıştır. Ancak 1998 yılından sonra; Latin Amerika’da hem kapitalist hem de sosyalist argümanları bir arada barındıran bir düşünce siyasi arenada kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum solun durumu hakkında tartışmaları tekrar başlatmıştır. Bu süreçte uygulanan sol politikalar bazı açılardan farklılıklar gösterse de günümüzdeki sol düşüncenin, 20. yüzyıl sosyalizminden çok daha adil, insani değerlerin ön planda olduğu, doğanın korunduğu ve emperyalizme karşı çıkılan bir sistem olması gerekliliği dile getirilmektedir. Bunun temel nedeni olarak; komünizmde halkın sömürülmesi, kapitalizmde ise hizmet vaadiyle gücün ele geçirilmesi gösterilebilir.¹³⁶

¹³⁵ Johannes Beck, “Dünya Sosyal Forumu 10 Yaşında”, çev. Değer Akal, ed. Meltem Karagöz, <http://www.dw.de/d%C3%BCnya-sosyal-forumu-10-ya%C5%9F%C4%B1nda/a-5166408#> (26.09.2014).

¹³⁶ Noam Chomsky, Demokratik İdeallerin Çöküşü, çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul, 1997, s. 57.

İKİNCİ BÖLÜM

LATİN AMERİKA TARİHİ VE SOL DÜŞÜNCEYE YÖNELİŞİN KÖKENLERİ

1. Genel Bilgiler

Latin Amerika, Ek 1'deki Harita 1'de görüldüğü gibi Amerika Kıtasının kuzey kesimindeki ABD-Meksika sınırından başlayan ve Güney Amerika'da bulunan Şili'nin en güneyindeki Ateş Toprakları Takım Adaları'nda (*Tierra del Fuego*) bulunan Horn Burnu'nda biten bölgedir.¹³⁷ Latin Amerika olarak adlandırılan bölge Kuzey Amerika'da bulunan Meksika'yı, Güney (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Falkland Adaları, Fransız Guyanası, Guyana, Paraguay, Peru, Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları, Surinam, Uruguay, Venezuela) ve Orta (Merkez) Amerika (Belize, Kosta Rika, El Salvador, Honduras, Guatemala, Nikaragua, Panama) ile Karayip Denizi'nde bulunan ada ülkelerini (ABD Virjin Adaları, Anguilla, Antigua ve Barbuda, Aruba, Bahamalar, Barbados, Britanya Virjin Adaları, Cayman Adaları, Curaçao, Dominik Cumhuriyeti, Dominika, Grenada, Haiti, Jamaika, Küba, Montserrat, Navassa Adası, Porto Riko, Saint Barthélemy, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Martin, Saint Vincent ve Grenadinler, Sint Maarten, Trinidad ve Tobago, Turks ve Caicos Adaları) kapsamaktadır.

Rönesans Avrupası'ndan beş yüzyıl önce Amerika kıtasını keşfeden Vikingler, bu topraklarda kısa ömürlü yerleşim yerleri kurmuşlardır. Ancak Yeni Dünya'nın bilinen dünya ile kesintisiz bağlantısı, Kristof Kolomb'un Asya'ya ulaşabileceği güvenilir bir yol bulama umuduyla 3 Ağustos 1492'de çıktığı yolculukta Ek 2'deki Harita 2'de gösterilen rotayı izleyerek 11 Ekim 1492 tarihinde yeni toprakları görmesi ile başlamıştır.¹³⁸ Galeano'nun tabiriyle "Rönesans Avrupalılarının dişlerini boğazımıza geçirmek üzere"¹³⁹ yola çıkmaları kıtanın yüzyıllardır süren izolasyonunu ortadan kaldırmanın ilk adımı olmuştur. Artık Yeni Dünya, bilinmeden de olsa keşfedilmişti.

¹³⁷ Benjamin Keen - Keith Haynes, *A History of Latin America*, Eighth Edition, Houghton Mifflin Harcourt, 2009, p. xxi.

¹³⁸ Ponting, *a. g. e.*, s. 459.

¹³⁹ Galeano, *a. g. e.*, s. 13.

Kolomb, keşfettiği her yerde temel olarak üç soruyu soruyordu: “Altın var mı? Baharat var mı? Memleketin dini nedir?”¹⁴⁰

Keşfedilişinin üzerinden yaklaşık olarak beş yüz yirmi yıl geçen Amerika kıtası, kendi içinde çatışmalara ve dışarıdan gelen birçok müdahaleye sahne olmuştur. Latin Amerika’nın geçirdiği tarihsel dönemler:

- ✓ Keşif öncesi dönem,
- ✓ İlk karşılaşmadan sonra yaklaşık üç yüzyıl süren sömürülme ve sonrasında başlatılan bağımsızlık mücadelesinin verildiği dönem,
- ✓ Latin Amerika’ya dışarıdan müdahale edildiği ve muhafazakâr ile liberaller arasında rekabetin yaşandığı dönem,
- ✓ Liberal yönetimlerin ABD ile yakınlaştığı dönem,
- ✓ Milliyetçilerin ortaya çıktığı dönem,
- ✓ “Devrimci” olarak nitelendirilen grupların ortaya çıktığı dönem,
- ✓ Neoliberal politikaların hüküm sürdüğü ve buna karşı halkta tepkilerin olduğu dönem,
- ✓ Son olarak Latin Amerika’nın bazı ülkelerinde sol liderlerin iktidara geldiği dönem olarak sınıflandırılabilir.

Latin Amerika’da yaşanan tarihsel süreçler, sol grupların güçlenmesinin en büyük nedenlerinden biridir. Bu sürecin etkisini Meksika’daki Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu’nun (*Ejercito Zapatista de Liberación Nacional/ Zapatista National Liberation Army-EZLN*) yaptığı açıklama en kısa şekilde özetlemektedir. Zapatistalar, Lacandon Ormanı Birinci Deklarasyonu’nda yaptıkları açıklamada beş yüzyıllık bir mücadelenin ürünü olduklarını dile getirmişlerdir.¹⁴¹

¹⁴⁰ İlhan Lütem, *Amerika’yı Tanıyalım*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946, s. 5.

¹⁴¹ Alex Khasnabish, *Zapatistas: Rebellion from the Grassroots to the Global*, Zed Books, 2010, p. 60; C. R. Bijoy, “Zapatista Declaration”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 29, No. 25, 18 Jun 1994, p. 1490.

2. Latin Amerika Topraklarında Var Olma Savaşının Tarihi

2.1.Keşiften Önce (MÖ. 35.000-MS. 1492)

Amerika Kıtası'na ilk insan milattan 35 bin yıl önce¹⁴² Bering Boğazını geçerek ulaşmıştır. Kuzeyden güneye doğru geçiş noktası olan Meksika'da MÖ. 20 binli yıllara dayanan kalıntılar bulunmuştur. Latin Amerika'da yerliler yaklaşık olarak MÖ. 5 binli yıllarda tarım yapmaya ve MÖ. 2300'de ise çanak çömlek üretimine başlamışlardır.¹⁴³ Kıtanın daha aşağı kısımlarında yani Güney Amerika bölgesinde Thomas F. Lynch yaptığı incelemelerde en eski insan kalıntılarını 12 bin yıl öncesine götürmektedir. Araştırmacı, eğer bölgede daha eski yaşayanlar varsa bunların kalıntılarının kıt ve yıpranmış olabileceğini dile getirmektedir.¹⁴⁴ Amerika Kıtasının Orta ve Güney kesiminde hakim olan başlıca uygarlıklar Maya, İnka ve Aztek uygarlıklarıdır. Maya Uygarlığı doğal nedenlerden dolayı çökerken İnka ve Aztek uygarlıkları ise kıtanın keşfinden sonra sömürgeciler tarafında yıkılmıştır.¹⁴⁵

MÖ. 900'lü yıllarda Orta ve Güney Amerika'da tarım çeşitlenmiş, pamuk yetiştirilmeye başlanmış ve daha büyük yerleşim merkezleri kurulmuştur. Örnek olarak Teotihuacan kenti, MS. 5. ya da 6. yüzyılda yaklaşık yirmi km² büyüklüğe ve en az 50 bin nüfusa ulaşmıştı. Bazı kaynaklar ise bu sayının tahminen 100 bin olduğunu belirtmektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra kentte yolları döşenmiş sokaklar ile iyi planlanmış drenaj sistemleri bulunmaktaydı. Piramitler ve saraylar yapılmış, yılanlar, jaguarlar ile birçok bitki resmi duvarlarda süsleme amaçlı kullanılmıştır. Ayrıca bu gelişmeler kültürlerin de gelişmesini sağlamıştır. Chris Harman, mısırdaki üretim artışı ve insanlar arasındaki organizasyon sonucu üretilen ürünlerin depolama ihtiyacı doğurduğunu dile getirmektedir. Bir süre sonra ise yiyecek depolama yerleri tapınak, yöneticiler ise rahat özelliği kazanmaya başlamıştır. Bununla beraber depolardaki

¹⁴²Ancak bazı kaynaklar Bering Boğazından ilk geçişi 20.000 ila 14.000 yıl önce yaşanmış olduğunu dile getirmektedir. Bkz: George Ochoa - Carter Smith, *Atlas of Hispanic-American History*, Revised Edition, Facts on File, 2009, p. 6.

¹⁴³Miguel Leon-Portilla, "Mesoamerica Before 1519", ed. Leslie Bethell, *The Cambridge History of Latin America, Colonial Latin America*, Vol. I, Cambridge University Press, 1997, p. 5.

¹⁴⁴Thomas F. Lynch, "The Earliest South American Lifeways", ed. Frank Salomon - Stuart B. Schwartz, *The Cambridge History of The Native Peoples of The Americas, South America*, Vol. III, Part. I, Cambridge University Press, First Published, 1999, p. 190-191.

¹⁴⁵İsmail Coşkun, "Kolomb Öncesi Amerika Yerli Uygarlıkları", haz. Recep Ertürk - Hayati Tüfekçioğlu, *500. Yılında Amerika*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, s. 124-125.

ürünlerin kontrolleri ve kayıt altına alınması yazının (işaret) icadındaki en büyük etken olmuştur. Yazı Olmeclerden diğer kültürler yayılmıştır. Muhafızların geceleri gökyüzünü incelemeleri sonucunda astronominin ilk temelleri atılmış ve güneşin, ayın, gezegenlerin, yıldızların hareketleri izlenmiştir. Sonuç olarak ay ve güneş takvimlerini geliştirilmiş ve matematik konusunda ilerleme kaydetmişlerdir. Ayrıca tarım ve sulama alanında sistemler geliştirmişlerdir. Bunların yanı sıra yabancı bitkileri yenecek hale getirmiş ve çiftçilikte hayvan gücünü kullanmışlardır. Merkezi devlet sistemiyle ulaştırma ve haberleşme sistemi kuran medeniyetler ayrıca savunma sistemleri konusunda da önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. Birçok madeni işleyebilen toplumlar sanat, mimarlık ve dokumacılıkta ileri düzeyde bir kapasiteye erişmişlerdir.¹⁴⁶

Yapılan incelemeler Yeni Dünya medeniyetlerinin keşfedilmeden önce yüksek kültür seviyesine ulaştığını göstermektedir. Ancak bu medeniyetler nedeni tam olarak bilinmeyen çöküşler yaşanmıştır. Bazı tahminlere göre büyük yangınlar, şiddetli iklim değişikliği, tarım sisteminin çöküşü, salgınlar veya yönetim içindeki siyasi/ dini çekişmeler neden olarak görülmektedir. MS. 650 ila 950 yılları arası bir çöküş dönemidir.¹⁴⁷ Örnek olarak kıtada etkin bir güç ve kültür olan Mayalar, MS. 800 ila 950 yılları arasında savaş, tarım alanlarında yaşanan sıkıntı, kuraklık, yoksulluk ve aşırı nüfus artışı gibi nedenlerden dolayı göç ederek bu tarihten itibaren başka kültürlerin egemenliği altına girmeye başlamıştır.¹⁴⁸

2.2.Keşif Dönemi ve Sonrası (1492-1902)

Ek 2'deki Harita 2'de gösterilen rotayı takip eden Kolomb, Asya'ya ulaşamamış ancak Yeni Dünya'yı keşfetmişti. Bölgeyi ilk keşfettiğinde defterine şu satırları not düşmüştü:

“Çok uysallar, kötülük ve silah diye bir şey bilmiyorlar.....

kılıç gösterdik, keskin kenarlarına dokunup ellerini yaraladılar.....

¹⁴⁶Chris Harman, *Halkların Dünya Tarihi: Taş Çağından Yeni Binyıla*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2011, s. 32-33; Leon-Portilla, *a. g. m.*, p. 7; Coşkun, *a. g. m.*, s. 125-127.

¹⁴⁷Leon-Portilla, *a. g. m.*, p. 8-10.

¹⁴⁸İsmail Doğan, *Mayalar ve Türklük*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilimsel Kaynak Kitaplar Serisi 1, Ankara, 2007, s. 28; Michael D. Coe, *Mayalar*, Çev. Meltem Özdemir, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2002, s. 152; Ümüt Akagündüz, “Amerika ve ABD”, ed. İsmail Güven - Ümüt Akagündüz, *Uygurluk Tarihi*, Pegem Akademi, 3. Baskı, 2010, s. 385.

emir almaya, bize köle olarak hizmet etmeye yatkın insanlar....
Kudretli Efendimizin Hristiyanlığı kabul etmek istemeyenlerin yok edilmesine
karar vermesine Kutsal İsa yardım etsin.”¹⁴⁹

Chasteen, “Latin Amerika Tarihi” isimli çalışmasında kaşiflerin amaçlarını ve içinde bulundukları psikolojiyi şöyle analiz etmektedir:

İberya’dan gelip Amerika’yı istila edenler kişisel olarak kimseden daha fazla günahkâr değillerdi. Amerika’ya kendi toplumlarının dikte ettiği türden başarılar kazanmak amacıyla gelmişlerdi: servet elde etmek, başkalarının hizmetinden yararlanmak ve kendi dinlerini yaymak istiyorlardı. Onların manevi değerlerini yargılamak bize düşmez, zira onlar da bizim gibi içinde yaşadıkları dünyanın mantığına göre davranıyorlardı. İlk günah, fethetmeyi ve sömürge kurmayı emreden dinsel mantık gerekçelerinden kaynaklanıyordu.¹⁵⁰

12 Ekim 1492 tarihinde kıtaya ait Karayip Denizi’ndeki Büyük Antil Adalarını keşfeden Kolomb, iki yıl sonra ada da yeni yerleşim yerleri kurmaya başladı. Hâlâ Asya’da olduğunu düşünen Kolomb ile Portekizli Vasco de Gama, bilinen dünyanın seyrini değiştirmeyi başarmıştı. Avrupa, artık yeni keşfedilen topraklar ve ticaret yolları ile yükselişe geçmiştir. Ancak bütün bunların yanı sıra karasal iklimin hastalıklarına karşı bağışıklıkları bulunmayan Amerika yerlileri arasında salgınlar baş göstermeye başlamıştır. Kıtada ortaya çıkan salgınlar, Aztek ve İnkaların sayı üstünlüğüne zarar vermektedir. Yerliler artık ölüleri gömemez hale gelmişti ve cesetler sokaklarda çürümekteydi. Kıtayı keşfeden ve kıtaya hastalık taşıyan İspanyolların bu hastalıklara karşı bağışıklıklarının olması yerliler gözünde bu insanlara yarı tanrısal bir statü kazandırmıştır. Kıtada ortaya çıkan başlıca hastalıklar kızamık, tifüs, sarıhumma ve çiçek hastalığıydı.¹⁵¹

Kolomb, kıtaya tekrar gelebilmek ve İspanya Kralı’nın desteğinin devamını sağlayabilmek için Avrupa’ya köle göndermeye, yerlilere ise altın bulmaları için baskı yapmaya başlamıştı. Bu durum karşısında kaçan yerliler ise yakalanarak öldürülmüştür. Bazıları ise intihar etmeye başlamışlardır. Yaklaşık olarak iki yıl süren bu çatışmalar

¹⁴⁹Bartolomeo de las Casas, *Yerlilerin Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*, çev: Oktay Etiman, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2009, s. 6; Edward Everett Hale, *The Life of Christopher Columbus From His Own Letters And Journals*, Last Updated: February 4, 2013, <http://www.gutenberg.org/files/1492/1492-h/1492-h.htm#link2HCH0004> (22.02.2014).

¹⁵⁰John Charles Chasteen, *Latin Amerika Tarih: Kanla ve Ateşle Yoğrulmuş Toprakların Öyküsü*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 21.

¹⁵¹Ponting, a. g. e., s. 459-464.

sonucunda iki yüz elli bin olan Haiti nüfusu yarı yarıya azalmıştı. Altın bulunamayınca tarlaları da çalıştırılan yerliler 1550 yılında beş yüz kişi kalmıştır. Sonraki yüzyılda ise Haiti'deki bütün yerliler yok olmuştur.¹⁵²

Kıtada her geçen gün yeni keşifler yapan Avrupalılar, İnka ve Aztek Uygarlıklarının zenginliği karşısında şaşkınlık içine düşmüşlerdir. Çünkü birçok alanda gelişmiş olan bu uygarlıklar Avrupa şehirleri ile yarışabilecek düzeydeydi.¹⁵³ Hatta bazı kaynaklara göre Aztek Uygarlığı'nın başkenti olan Tenochtitlan, Londra'dan beş kat daha büyüktü.¹⁵⁴ Ancak bu uygarlık 1505 yılında yaşanan kıtlık, baş gösteren salgınlar, silah teknolojisi ve giyecekleri metal zırhlarının olmaması, metal işleme ve silah olarak kullanma konusunda İspanyolların gerisinde olmaları, Aztek kültüründeki savaş anlayışı ve Azteklerin başarısız savaş taktikleri gibi nedenlerle sürekli yenilmekteydiler.¹⁵⁵ 1521 yılında yapılan bir savaş sonrasında Aztekler, İspanyollar tarafından yenilgiye uğratarak uygarlıkları tamamen ele geçirilmişti.¹⁵⁶ İspanyollar, İnkaların bulundukları topraklara geldiklerinde ilk işleri İnkalara Hristiyanlığa geçmeleri için teklifte bulunmak olmuştur. Ancak İnkalar bu teklifi reddederek İncil'i yere atınca İspanyollar ateş açmaya başlamıştır. Çıkan kargaşada İnkaların lideri Atahualpa yakalanmış ve yüzlerce İnka öldürülmüştür. Atahualpa, İspanyollara altın verdiği takdirde işleri düzeltebileceğini düşünmekteydi ve bu nedenle büyük miktarda altın toplamaya başlamıştır. Ancak İspanyollar, aldıkları altınlara rağmen Atahualpa'yı idam etmişlerdir. Bu dönem İspanyollar ve Portekizliler, Amerika Kıtası'nda bulunan yerlilerin haklarını yok sayarak bölgede Hristiyanların yasal haklara sahip olabileceğini düşünüyorlardı. İspanyollar hem yeraltı kaynaklarını ele geçirmek hem de yakaladıkları yerlilerin gücünden yararlanmak için bu insanları köleleştirmeye başlamışlardı. Zamanla kıtada artan ölümler nedeniyle yerlileri koruyacak, göçmenlerin yıkıcılığını sınırlandıracak bazı konular tartışıldı. Yaşanan gelişmelerde yerlileri savunan Papaz Bartolomeo de las Casas'ın¹⁵⁷ büyük etkisi olmuştur.¹⁵⁸ İspanyolların, Meksika, Orta Amerika ve Brezilya

¹⁵²Howard Zinn, *Gençler İçin Amerika Birleşik Devletleri Halkları Tarihi*, çev. Emel Coşkun, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009, s. 17-18.

¹⁵³ Harman, a. g. e., s. 165.

¹⁵⁴Lynn V. Foster, *A Brief History Of Mexico*, Updated Edition, Checkmark Books, New York, 2007, s. 1.

¹⁵⁵ Harman, a. g. e., s. 169-171.

¹⁵⁶ Richard F. Townsend, *Aztekler*, çev. Meltem Özdemir, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2001, s. 41-42.

¹⁵⁷Bartolomeo de las Casas, 1512 yılında Yeni Dünya olarak adlandırılan Amerika kıtasına atanan ilk papaz olmuştur. Kendisine toprak ve köle verilmiş ancak 1515 yılında bunları iade ederek İspanya'ya dönmüştür. Bu süreç içinde yerlilere ve kölelere yapılan baskılara şahit olan Las Casas, yapılanları

dışındaki Güney Amerika'nın önemli bir kısmına yayılması yaklaşık olarak yarım yüzyıl sürmüş ve kıtayı ele geçirme hareketleri 17. yüzyıla kadar devam etmiştir.¹⁵⁹ Ayrıca Yeni Dünya'yı keşfeden İspanyollar, ele geçirdikleri bölgelerde kiliseler, maden ocakları ve çiftlikler kurarak bölgede kalıcı hale gelmişlerdir.¹⁶⁰

Portekizliler ise bu dönem Brezilya bölgesinde sömürge kurmaya başlamışlardı. Portekizlilerin Brezilya'daki işgal sürecinde üç önemli nokta vardı. Birincisi Fransa'nın etkisiydi. Portekizler, Fransa'nın bölgeyi işgal etmesinin önüne geçmek için sömürgeleştirmeyi hızlı bir şekilde yapmaya çalışmışlardır. İkincisi ise artan şeker talepleri idi. Bölgenin sömürgeleştirilmesindeki en önemli etkenlerden biri olan şeker kamışı yetiştirmek için uygun iklim şartları Portekizliler için kolay zenginliğin bir yolu olarak görülmekteydi. Üçüncüsü ise Brezilya'ya deniz yoluyla yapılan ulaşımın Doğu'ya oranla daha kısa ve tehlikesiz olmasıydı.¹⁶¹

Kıtada bu dönem içinde yaşananları Papaz las Casas şöyle anlatmaktadır:

Uzunluğu, Sevilya ile Kudüs arasındaki 2000 mili aşkın uzaklığın iki katı kadar olan anakarada, her biri, Aragon ve Portekiz de dahil olmak üzere İspanya'dan daha büyük ondan fazla krallık vardı. İspanyollar bütün bu krallıklarda önlerine çıkan her şeyi yakıp yıktılar, iğrenç ve insanlık dışı katliamlarla yerlileri öldürdüler ve bu krallıkların hepsini boşalttılar. Oysa bu topraklarda eskiden sayılmayacak kadar çok akıllı yerli yaşıyordu. Bu kırk yıl içinde İspanyollar tiksindirici insafsızlıkları ve iğrenç zorbalıklarıyla bu topraklarda 20 milyonun üzerinde erkek, kadın ve çocuğu hiçbir suçları olmadığı halde katletmişlerdir. Aslında anakarada canı alınan yerli sayısının 50 milyon civarında olduğuna inanıyorum.

...

soruşturmak için komisyon kurulmasını ve köleciliği yasaklayan yasa çıkarılmasını sağlamıştır. Las Casas'ın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız; Las Casas, *a. g. e.*, s. 7-16; Burçin Erol, "Bartolomeo de las Casas Yerlilerin Gözyaşları, Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi", *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences*, Sayı 12, Ankara, Aralık 2009, s. 239-242; Chasteen, *a. g. e.*, s. 55-59.

¹⁵⁸ Harman, *a. g. e.*, s. 172-175.

¹⁵⁹ Ayşe Yazar, "Latin Amerika'da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar'ın Bağımsızlık Mücadelesi", *History Studies*, Volume 5, Issue 1, Ocak/ January 2013, s. 393.

¹⁶⁰ David Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 83-87; Akagündüz, *a. g. m.*, s. 388.

¹⁶¹ Jill Dias, "Portekiz: Eskidünya ve Yenidünya'da İmparatorluk Kuruculuğu", haz. Robert Aldrich, *Emperyal Çağ*, çev. Nurettin Elhüseyni, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 80.

İspanyolların şeytani barbarlıklarının tek nedeni, doymak bilmez aç gözlülükleri, ihtirasları ve bu topraklarda bulunan zenginliklerdir.¹⁶²

İspanyolların yaptığı onca katliamı anlatan las Casas, bunun Hristiyanlık adına yapıldığını dile getirerek şu soruyu sormaktaydı:

Güya yerlilere Hristiyanlık inancı aşılayacaklardı. Hristiyanlık konusunda bu kadar cahil, zalim, açgözlü ve ahlaksız insanlar yerlilere dinimizi öğretebilir mi?¹⁶³

Josep Fredera, İspanyol Amerikasının oluşum sürecini şu şekilde özetlemektedir:

İspanyol Amerika'sının yaratılışı hiçbir zaman önceden belirlenmiş bir planı izlemedi. Önce Karayipler alındı (1492-96), bunu Meksika ve Orta Amerika'daki Aztek İmparatorluğu'nun yıkılışı izledi (1519-29) ve son olarak Quito merkezli İnka İmparatorluğu, Peru ve Şili İspanyolların eline geçti (1531-34). Fetihler temelde İber Yarımadası'ndaki sermaye sahiplerince finanse edilen ve *hueste* adı verilen silahlı küçük çetelerin inisiyatifiyle yürütüldü. Bu işi kapitalistler için çekici kılan şey pek de hayali olmayan çabuk yoldan zenginleşme umuduydu; bu umut boşa çıksa bile, yerel halkı egemenlik altına almak gelecekte zenginlik sağlayabilirdi. Gerek taht, gerekse saraya, bürokrasiye ve kiliseye bağlı idari görevliler sömürgeciliğin sonraki bir aşamasında, *hueste*'lerin yabancı toprakları fethetmesinin ardından devreye girdi. Fetih için ileri sürülen dinsel ya da kültürel gerekçeler bu alelacele toprak kapma yarışının peşinden apar topar uyduruldu.¹⁶⁴

1800'lü yılların başına kadar süren sömürme politikasının yanında yerliler bir de ırk hiyerarşisi altında ezilmeye mahkum edilmişlerdir. Süreç boyunca Latin Amerikalılar, Katoliklik dinini, İspanyol ve Portekiz yönetimini içtenlikle benimsediler. Sömürülme artık halk için sosyal, kültürel ve hatta psikolojik bir sürece dönüştü.¹⁶⁵ 1600'lü yıllara gelindiğinde ise Latin Amerika'da bulunan yerlilerin sayısı toprağın işlenmesi konusunda yetersiz kalınca bu açığı kapatmak için Afrika'dan köle getirilmeye başlandı.¹⁶⁶ Chasteen, Atlantik üzerinde köle ticareti sırasında ölen Afrikalıların sayısının yaklaşık olarak bir milyon olduğunu dile getirmektedir.¹⁶⁷

¹⁶²Las Casas, *a. g. e.*, s. 34-35.

¹⁶³Las Casas, *a. g. e.*, s. 46-47.

¹⁶⁴Fredera, "İspanya: Modern Sömürgeciliğin Soyağacı", haz. Robert Aldrich, *a. g. e.*, s. 48.

¹⁶⁵Chasteen, *a. g. e.*, s. 61.

¹⁶⁶Edward Reynolds, *Fırtınaya Karşı Ayakta Kalmak*, çev. Koray Akten, İmge Kitapevi, Ankara, 2004, s. 105.

¹⁶⁷Chasteen, *a. g. e.*, s. 38-40.

Latin Amerika’da İspanyollar tarafından toprağın işlenmesi sürecinde aktif rol oynayan Afrikalı köleler zamanla kıtada kalıcı hale geldi. Afrikalı bir köle yerli bir köleye göre daha çok tercih edilmekteydi. Çünkü bir Afrikalı bir yerliye göre dört ila sekiz kat daha fazla iş yapabiliyordu. Bu durum Afrika’dan getirilen köle sayının artmasına neden olmuştu. Zamanla Afrikalı bazı köleler özgürlüklerini kazanarak kıtada toprak ve köle sahibi oldular.¹⁶⁸

Bu dönem yapılan köle ticareti ile kıtaya getirilen köle sayısı tam olarak bilinmemektedir.¹⁶⁹ Ancak Kachur, “Köle Ticareti” isimli çalışmasında bu sayının 10 ila 15 milyon arasında olduğunu dile getirmektedir.¹⁷⁰ O dönemlerde köle ticareti için şirketler kurulmuş ve ticaret İngiltere, Portekiz, Fransa, Hollanda tarafından yapılmıştır. Portekiz kendi köle ihtiyacını kendisi karşılarken İspanya, Afrika’da herhangi bir sömürgeye sahip olamaması nedeniyle diğer üç ülke ile ticaret yapmak zorunda kalmıştır.¹⁷¹ Bu durum 1800’lü yıllara kadar devam etmiştir. İngiltere 1807 yılında köle ticaretini,¹⁷² 1833 yılında ise köleliği yasaklamıştır.¹⁷³

Kıtada yaşanan bunca işgalin ve sömürüye karşı belli dönemlerde çeşitli isyanlar yaşanmıştır. Bunlara örnek olarak Gonzalo Pizarro İsyanı (1544-1549 yılları arasında Peru’da yaşanmıştır), Bourbon Reform Tedbirlerine Karşı Ayaklanmalar (1740-1780 yılları arasında Venezuela ve Kolombiya taraflarında yaşanmıştır), 1789-1798 yılları arasında Brezilya’da Cumhuriyet kurma girişimleri ve II. Tupac Amaru Ayaklanması (1780-1783 yılları arasında Bolivya taraflarında İnka yerlileri tarafından başlatılan isyan) verilebilir.¹⁷⁴

Latin Amerika’da yaklaşık olarak üç yüzyıllık sömürünün ardından bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum ilk önce Haiti’de kendini göstermiştir. 1791 yılında Haiti’deki Saint-Domingue kolonisinde yaklaşık olarak 40 bin beyaz, 30

¹⁶⁸Reynolds, a. g. e., s. 106.

¹⁶⁹Reynolds, a. g. e., s. 102.

¹⁷⁰Matthew Kachur, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, ed. Philip Schwarz, Infobase Publishing, 2006, p. 18.

¹⁷¹“Transatlantik Köle Ticareti”, Ankara, Aralık 2013, s. 7-8,

http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/021_transatlantik_kole_ticareti.pdf (25.01.2014).

¹⁷²Jan Hogendorn - Marion Johnson, *The Shell Money of the Slave Trade*, Cambridge Universty Press, 2003, p. 64.

¹⁷³“Transatlantik Köle Ticareti”, s. 26,

http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/021_transatlantik_kole_ticareti.pdf (25.01.2014).

¹⁷⁴Chasteen, a. g. e., s. 96-99.

bin özgür köle ve 450 bin köle bulunmaktaydı.¹⁷⁵ Haiti’de köleler, beyazlar ile aralarındaki ırk farkından dolayı ayrımcılık görmekteydiler. Böyle bir ortamda Fransız Devrimi’nin etkisi kendisini bu ada ülkesinde de göstermişti. 1792 yılının 22 Ağustos’u 23’üne bağlayan gece Haitili köleler bağımsızlık için isyan başlatmıştır.¹⁷⁶ 1 Ocak 1804 tarihinde ise Haiti, bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁷⁷

İspanya, kötü yönetimi ve İngiltere ile arasındaki savaş nedeniyle zor durumdaydı. Ekonomisi kötü bir haldeydi ve donanması İngiltere karşısında bozguna uğramıştı. Ayrıca 1808 yılında ise Napolyon tarafından işgal edilmişti. İspanya Kralı, Napolyon tarafından hapsedilince bu durumu fırsat olarak görenler Latin Amerika’da bağımsızlık hareketini başlatmıştır.¹⁷⁸

İspanya’nın bu zorlu döneminde Meksika’da Miguel Hidalgo isimli bir papaz özerlik ilan etmiştir. Venezuela’da geçici bir cunta kurulmuş ancak bir süre sonra yönetim diktatörlüğe dönüşmüştür. Kralcılar olarak tanınan ve İspanya Kralı VII. Ferdinand’a bağlı olan bir grup bağımsızlık hareketlerinin önüne geçmiştir. Ancak 25 Mayıs 1810 tarihinde Simon Bolivar öncülüğünde bağımsızlık hareketi tekrar başlamıştır. Venezuela’da 1811 yılında yeni bir anayasa kabul edilmiş ve 1813 yılında ise Meksika bağımsızlığını ilan etmiştir. 1814’de İspanya’da tekrar başa geçen VII. Ferdinand, Latin Amerika’ya ordu göndererek bu iki ülkeyi tekrar ele geçirmiştir.¹⁷⁹

Alınan yenilgiler üzerine Bolivar, Jamaika’ya kaçmıştır. Ancak kıtadaki bağımsızlık hareketleri bastırılmamıştır. General Augustin Iturbide, kendini Meksika İmparatoru olarak ilan etmiştir. Tekrardan bağımsızlık savaşı başlatan Bolivar ise Venezuela cumhurbaşkanı olmuş ve Kristof Kolomb’un anısına Kolombiya devletini kurmuştur. Arjantin’den hareket eden Jose San Martin, Şili’yi işgalden kurtararak Peru topraklarında Simon Bolivar ile birleşmiştir. Böylelikle 1821 yılında Büyük Kolombiya olarak bilinen Venezuela, Ekvator, Kolombiya, Peru ve Panama toprakları İspanyol

¹⁷⁵ Ponting, Saint-Domingue’nin 1780’lerdeki nüfusun 40 bin beyaz, 28 bin özgür Siyah ve 452 bin köle olduğunu dile getirmektedir. Bkz: Ponting, *a. g. e.*, s. 655.

¹⁷⁶Steeve Coupeau, *The History of Haiti*, Greenwood Press, 2008, p. 21-22; John Lynch, “The Origins of Spanish American Independence”, ed. Leslie Bethell, *The Cambridge History of Latin America, From Independence to c. 1870*, Vol. III, Cambridge University Press, 2002, p. 42.

¹⁷⁷Charles F. Gritzner, *Modern World Nations: Haiti*, Chelsea House Publications, 2011, p. 58.

¹⁷⁸Chasteen, *a. g. e.*, s. 104.

¹⁷⁹Fethi Karaduman, *Kanda Yürüyenler: Kızılderili Soykırımından Irak İşgaline Soykırım, Yayılmacılık, Sömürgecilik ve Küreselleşme*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 194-195.

sömürgesinden kurtulmuş ve Simon Bolivar ilk başkan olmuştur. Aralık 1824'te ise İspanyollar Ayacucho'da son kez yenildikten sonra Latin Amerika'da İspanyol sömürgeciliği sona ermiştir. Ancak ülkede çıkan iç karışıklıklar sonucu Büyük Kolombiya¹⁸⁰ ve Latin Amerika'da kurulan bazı birlikler de zamanla dağılmıştır. Örnek olarak Meksika İmparatorluğu'na katılan beş Orta Amerika eyaleti imparatorluğun yıkılması üzerine önce Orta Amerika Birleşik Eyaletleri'ni kurmuşlardır. Ancak aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle 1838'de Guatemala, Honduras, El Salvador, Nikaragua ve Kosta Rika diye ayrılmışlardır.¹⁸¹

Brezilya'da ise Portekiz sömürgesine karşı ayaklanma 1817 yılında başlamıştır. Hatta kıtanın bu bölümünde cumhuriyet ilan edilmiştir. Ancak birkaç hafta içinde bastırılan bağımsızlık hareketi Brezilya'da doğmuş olan seçkinler tarafından Brezilya halkını savunmak için 1822'de Brezilya Partisi aracılığı ile tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu yüzden Brezilya doğumlu olan ile Portekiz doğumlu olmasına rağmen Brezilya yurtseverliğini benimsemiş olan herkesi kapsamaktaydı. Brezilya'nın bağımsız olacağını önceden tahmin eden Portekiz Kralı VI. Joao'nun oğlu I. Pedro, babasına karşı bağımsızlık bayrağını çekmiştir. Böylelikle I. Pedro, Brezilya kralı olduğunu ilan etmiştir.¹⁸²

Armaoğlu, Latin Amerika'nın bağımsızlık sürecine etki eden unsurları şöyle maddelendirmektedir:¹⁸³

- Amerikan İhtilali,
- Amerikan İhtilali'ne yardım eden İspanya'dan intikam almak isteyen İngiltere'nin Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerini desteklemesi,
- Fransız Devrimi,¹⁸⁴

¹⁸⁰Karaduman, *a. g. e.*, s. 195; Ponting, *a. g. e.*, s. 658.

¹⁸¹Sait Yılmaz, "Latin Amerika'da Neler Oldu?", s. 2, http://usam.aydin.edu.tr/analiz/LATiNAMERiKA_.pdf (09.03.2014).

¹⁸²Chasteen, *a. g. e.*, s. 117-118.

¹⁸³Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 697.

¹⁸⁴Fransız Devrimi, bölgede sosyalist bir etki yaratmamakla beraber Roberto Regalado Devrimi'nin yankısını şöyle açıklamaktadır: "Fransız Devrimi sürecinde sosyalist düşünce hakkında herhangi türden bir ifade bulunmadığı gibi, bu düşünce doğrudan devrimden de etkilenmedi. Düşünceleri Devrim'e esin kaynağı olan 18. yüzyıl Fransız Aydınlanmacıları eşitlik, kardeşlik ve özgürlüğe dayalı bir toplumsal, ekonomik ve siyasi düzenin başlıca yol gösterici gücünün mantık (akıl) olduğuna inanıyorlardı." Latin Amerika'da eşitlik, kardeşlik ve özgürlüğe dayalı bir sistemin kurulamaması uzun vadede sosyalist bir tepkiyi doğurmuştur. Bkz: Regalado, *a. g. e.*, s. 45.

- Napolyon'un İspanya'yı işgal etmesi.

Chasteen, Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerinin ilkelerini şöyle analiz etmektedir:

Özgürlük... Eşitlik... Halk egemenliği... Amerika Amerikalılarıdır... Liberalizm bayrağı altında toplanan bu fikirler Latin Amerika'nın bağımsızlığa kavuşmasını sağladı. Bu sloganlar vatansever hayalleri tetikledi ve Amerikalıların neden kendilerini yönetmeleri gerektiğini açıklayarak ayaklanmaların gerekçesi oldu. Gelecekte muhtemel eşitlik vaatleriyle yurtseverlerin işbirliğini sağlandı ve bir düzine ülkenin anayasalarının temel ilkelerini oluşturdu. 1825'te yalnızca Brezilya monarşi ile yönetiliyordu. Brezilya İmparatoru I. Pedro bile kendisini liberal sayıyordu.¹⁸⁵

Latin Amerika'da ülkelerin bağımsızlıklarını kazanması kıtaya huzur getirmemişti. Çünkü bu süreçten sonra ülkeler kendi aralarında savaşımaya başlamış, ülkede iç çatışmalar yaşanmış, ırk ayırımı olduğu gibi devam etmiş, siyasi istikrarsızlık bölgede hakim olmuş ve Latin Amerika ülkeleri farklı bölge ülkelerinin müdahalelerine maruz kalmıştır. Ayrıca ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmıştır.

Bölgede bağımsızlık hareketlerini başlatan ve yöneten liberaller ülkeleri aynı ilkeler çerçevesinde yönetmeye çalışmışlardır. Ancak liberal yönetim şekli kıta için bir süre sonra yıkıcı etkiler oluşturmaya başlamıştır. Özellikle üç yüzyıl boyunca ırk hiyerarşisinin hüküm sürdüğü topraklarda 20 yıl gibi bir sürede kurulan devletlerin liberal bakış açıları toplumda ters etki yaratmıştır. Liberaller, ülke içinde eşitliği yönetimde ise halk egemenliğini savunurken, beyazlar yerlileri sorun olarak görmekteydiler. Muhafazakâr anlayışa sahip olan kesim sıradan insanların hadlerini bilmeleri gerektiğini dile getirerek yönetimi üstün olanlara bırakmaları gerektiğini öne sürüyorlardı. Liberaller ise bağımsızlık savaşını veren halka egemenlik hakkı verilerek İngiltere ya da Fransa gibi ülkelerin yönetim şeklinin savunulması gerektiğini düşünmekteydiler.¹⁸⁶

Kilise ise bu dönemde muhafazakâr kesimle aynı çizgide bulunmaktaydı.¹⁸⁷ Kilisenin muhafazakârlarla aynı çizgide olmasının birçok nedeni vardı. Örnek olarak Avrupa Orta Çağ'ına benzer bir şekilde bölgede kurdukları hâkimiyetin bozulmasını

¹⁸⁵Chasteen, *a. g. e.*, s. 133.

¹⁸⁶Chasteen, *a. g. e.*, s. 134-136.

¹⁸⁷Chasteen, *a. g. e.*, s. 136.

istememeleri yüksek bir ihtimaldir. Kilise, 18. yüzyılda halk üzerinde bir baskı unsuru olan “dini vergilendirme” gücüne sahipti. Değerli tarım alanlarının ipotek, satın alma ve hayır işleri kilisenin kontrolündeydi. Tarımla uğraşan insanlardan onda birlik bir vergi alınmaktaydı. Bunların yanı sıra en verimli topraklar kilisenin elindeydi.¹⁸⁸ Ayrıca sömürge dönemlerinde ihraç edilen Avrupa merkezli Hristiyanlık anlayışına Afrika tepki gösterirken Latin Amerika bu duruma ses çıkarmamıştı. Sadece kilisenin sosyal ve ekonomik sıkıntılarla ilgilenmesini istemiştir. Bu durum kilisenin istediği bir tutumdur.¹⁸⁹

Latin Amerika, üç yüzyıl boyunca sömürülmüş, bağımsızlık savaşından yeni çıkmış, gelişen bir ekonominin tam tersine gerileyen ve kırılgan özellikler taşıyan bir ekonomiye sahipti. Ayrıca bağımsızlık sonrası zengin İspanyolların Avrupa’ya geri dönmesi Latin Amerika ülkelerini daha çok zorda bırakmıştır. Bunun üzerine zor durumda kalan liberal hükümetler borç almaya başlamışlardı. Ancak borçları ödeyemez haldeydiler ve zamanla siyaset bir yolsuzluk merkezi olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁹⁰ Ekonomik istikrarsızlık siyasi istikrarsızlığı tetiklemiş ve liberal düşünceler yenilgiye uğramıştı. Ülkelerin siyasi istikrarsızlık sorunu yaşamasının nedenlerinden biri İspanyol sömürgeciliğinin otoriter ve hiyerarşik bir özelliğinin bulunmasıydı. Bu özellikler bölgeye herhangi bir demokratik müessesenin girmesini engellemiş ve bağımsızlık sonrası ülke yönetimlerini ele geçirenler kısa süre sonra diktatörlük hevesine kapılmışlardı. Bu durumda iktidarı kuvvet yoluyla elde etme hevesi artmıştı.¹⁹¹

1816 ile 1884 yılları arasında Latin Amerika ülkeleri çeşitli nedenlerden dolayı birbirleriyle savaşmışlardır. Bu yaşanan savaşlar Latin Amerika’nın gerilemesine neden olurken, Kuzey Amerika’da bulunan ABD ise her geçen gün gelişmekte ve kendisine yeni pazarlar arama çabası içindeydi. Latin Amerika’da Simon Bolivar’ın da isteği olan bütünleşmeyi gerçekleştirmek için atılan çeşitli adımların olumlu sonuç vermemesi ABD için bir avantaj olmuştur. ABD, Latin Amerika’yı nüfuzunu altına almak, bölgeden Avrupa ülkelerini ve Rusya’nın kuzeydeki amaçlarını engellemek için Monroe

¹⁸⁸Reşid Anamur, *Orta ve Güney Amerika*, Doğu Matbaası, Ankara, 1945, s. 14; Pınar Türkecan, “Latin Amerika’nın Sömürgeleştirilme Sürecinde İspanyol Kilisesi’nin Rolü ve Faaliyetleri”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006, s. 107-108.

¹⁸⁹Ali İsra Güngör, “Kilise’nin Yeni Misyon Anlayışında İnkültürasyon’un Yeri”, *AÜİFD*, Cilt XLIII, Sayı 1, 2002, s. 172-173.

¹⁹⁰Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 700-701; Chasteen, *a. g. e.*, s. 136-139.

¹⁹¹Chasteen, *a. g. e.*, s. 161-162.

Doktrini'ni yayınlamıştır. ABD, Ekim 1889'de yaptığı bir toplantı ile bütün Amerika Kıtasını Panamerikanizm çerçevesinde birleştirmenin ilk adımını atmıştır. 2. Dünya Savaşı'na kadar yapılan Pan-Amerikan Konferansları sonrası 1948 yılında alınan bir kararla Amerikan Devletleri Örgütü (*İngilizce: Organization of American States-OAS; İspanyolca: Organizacion de los Estados Americanos-OEA; Portekizce: Organizaçao dos Estados Americanos-OEA*) kurulmuştur. İlk dönemlerde Avrupa ülkelerinin etkisinden kurtulacağını düşünen Latin Amerika ülkelerinin lehinde bir durum yaratmaktaydı. Ancak zamanla Latin Amerika, Pan-Amerikan politikaları ile ABD'nin ekonomik ve siyasal nüfuzu altına girmeye başlamıştır.¹⁹² Ancak bazı kaynaklarda Monroe Doktrini'nin yayınlanmasının nedeni İspanya'nın Latin Amerika'da durumunun kötüleşmesi üzerine bu ülkenin yerine İngiltere'nin geçmesini engellemek ve ABD'nin Latin Amerika'nın bağımsızlığını desteklemesi olarak yorumlanmaktadır.¹⁹³ Ancak bu doktrin yeni sömürgeciliğin kılıfı olmuştur.¹⁹⁴

Amerika'nın bölge üzerindeki amacı Meksika ile girdiği savaş sonrasında bir kez daha ortaya çıkmıştır. 1836 yılında Teksas'ın bağımsızlığı üzerine Meksika'nın yaptığı sınır ihlali, Amerika'nın Meksika'dan toprak satın almak istemesi ve Meksika'nın bunu kabul etmemesi sonucunda 1846-1848 yılları arasında iki ülke arasında savaş çıkmıştır. Amerika'nın kesin üstünlüğü ile sonuçlanan savaş sonrası imzalanan anlaşma ile Nevada, California, Utah, Arizona, New Mexico, Colorado ve Wyoming Amerika'ya bırakılmıştır.¹⁹⁵

ABD'nin Avrupa karşısında Latin Amerika üzerindeki nüfuzunu kesinleştiren iki olay yaşanmıştır. İlki ABD ile Fransa arasında bir gerginlik durumudur, ikincisi ise ABD ile İspanya arasındaki bir savaştır. Bunlar ile ABD, Latin Amerika ülkeleri konusundaki ciddi tavrını Avrupa'ya göstermiştir.

Fransa ile yaşanan gerginlik; 1857-1860 yıllarında Meksika'da liberaller ile muhafazakarlar arasında çıkan çatışmalar sonucunda ülkede liberaller hakim hale

¹⁹²Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih [1789-2012]*, Der Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2013, s. 312; Armaoğlu, a. g. e., s. 701-703.

¹⁹³Akagündüz, a. g. m., s. 398.

¹⁹⁴Antony Best vd., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012, s. 153.

¹⁹⁵Foster, a. g. e., s. 125-128; John David Ragan, *Emiliano Zapata*, Chelsea House Publishers, 1989, s. 25.

gelmiştir. Ancak liberaller, muhafazakârların Fransa'dan aldığı 75 milyon Frank borcu ödemeyi reddedince ve çatışmalar sırasında zarar gören İngiliz, Fransız ve İspanyol vatandaşların zararını karşılamayınca bu üç devlet Meksika kıyısına ortak bir donanma göndermiştir. Bunun üzerine Meksika tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Ancak Fransa, Meksika'da Katolik bir imparatorluk kurmak istemekteydi ve bu nedenle anlaşmaya yanaşmamıştı. 1866 yılında ABD, Fransa'ya bir ültimatoma vermiş ve kuvvetlerini Meksika'da çekmesini istemiştir. ABD'nin bölgeye asker göndermesi üzerine Fransa, Meksika'dan çekilmiştir.¹⁹⁶

İspanya ile yaşanan savaş; Küba'da baskıcı bir sömürge düzeni kuran İspanya'nın, izlediği politikaların ABD vatandaşlarına zarar vermesi sonucu ABD olaya istemeyerek de olsa müdahil olmaya başlamıştır. İspanya ile görüşmeler yapan ABD, adaya en azından özerklik verilmesini istemekteydi. Bunun için altı Avrupa ülkesi ile görüşen ABD, İspanya üzerinde baskı oluşturmaya çalışmıştı. Son bir seçenek olarak ABD, İspanya'dan ada üzerindeki baskıyı kademeli olarak kaldırmasını istemişti. Ancak İspanya bu teklife de sıcak bakmamış ve 1895 yılında ise adada büyük bir isyan çıkmıştı. İspanyollar, bunun üzerine insanları kurdukları toplama kamplarına sürerek sağlıklı bir ortamda yaşamaya zorlamıştır.¹⁹⁷ ABD tekrar İspanya'ya, Küba için özerklik teklifi sunmuş ancak İspanya bu teklifi tekrar reddetmiştir. Diğer yandan ise isyancılar özerkliğe karşı çıkmakta ve bağımsızlık istemekteydiler. Yaşanan gelişmeler üzerine ABD olaya iyice müdahil olmaya başlamıştır. 25 Ocak 1898 tarihinde iki ülke arasında karşılıklı dostluk ziyareti yapılmıştır. Ancak o gece nedeni bilinmeyen bir patlama sonucu ABD gemisi batmış ve 260 Amerikan denizcisi ölmüştür.¹⁹⁸ Bunun üzerine ABD, İspanya'dan 1 Ekim'e kadar isyancılarla anlaşması ve kamplardaki insanlara gerekli yardımın yapılmasını istemiştir. Eğer bu teklif gerçekleşmezse ABD devreye girecekti. Bu tehdit karşısında İspanya, kampları dağıtmış ama isyancılarla anlaşma yapmayı kabul etmemiştir. Başkan'a Küba'nın bağımsızlığı ve İspanya'nın adadan çekilmesi için savaş yetkisi verilmişti. Bunun üzerine İspanya, ABD ile olan ilişkilerini kesmiştir. ABD ise 22 Nisan'da Küba limanlarını abluka altına almış ve 25

¹⁹⁶ Armaoğlu, *a. g. e.*, s. 730-732.

¹⁹⁷ Howard Jones, *Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897*, Rowman & Littlefield Publishers, 2008, p. 4.

¹⁹⁸ George H. Gibson, "Attitudes in North Carolina Regarding the Independence of Cuba, 1868-1898", *The North Carolina Historical Review*, Vol. 43, No. 1, January, 1966, p. 59.

Nisan'da İspanya'ya savaş ilan etmiştir.¹⁹⁹ Birkaç ay süren savaş sonrası İspanya anlaşmayı kabul etmiştir. 10 Aralık 1898 tarihinde yapılan bir anlaşma ile İspanya, Filipinler, Guam Adası ve Porto Riko'yu Amerika'ya bırakacak, ayrıca Küba'nın bağımsızlığını tanıyacaktı. Bunun karşılığında ise ABD İspanya'ya 20 milyon dolar ödeyecekti.²⁰⁰ Böylelikle Amerika'dan son Avrupa devleti de kıtandan uzaklaştırılmış oldu. Ayrıca ABD, Küba'da ki şeker yatırımlarını garanti altına almış olacaktı. Son olarak ise ABD, Küba'nın jeopolitik konumu nedeniyle Orta Amerika'nın ve kendi güney topraklarını güvenliğini sağlamış olacaktı.²⁰¹ Ayrıca ABD sayesinde bağımsızlığını kazanan Küba anayasasında ABD'ye adanın işlerine karışması izni vermiştir.²⁰² İzzet Çıvgın ve Remzi Yardımcı, ABD'nin izlediği bu politikanın asıl nedeninin İspanyol kolonilerini kendi nüfuzu altına sokmak olduğunu dile getirmektedirler.²⁰³ Robert Aldrich, ABD'nin Küba politikasını Ek 3'deki Harita 3 ile özetlemektedir.

1898 yılında ABD'nin desteği ile Küba'nın bağımsızlığına kavuşması sonucu İspanya, Amerika Kıtasındaki son sömürgesini de kaybetmiştir. Ada, 1902'ye kadar ABD işgalinde kısıtlı bir özerkliğe sahip ada olarak kalmıştır.²⁰⁴ Bu iki savaş ABD'nin Monroe Doktrini konusunda ne kadar ciddi olduğunu göstermiştir.

1880 ile 1930 yılları arasındaki dönem İngiltere ve ABD'den bu bölgeye yeni bir sömürgecilik akımının başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu akım ekonomik egemenliğin ele geçirilmesi çerçevesinde şekillenmiştir.²⁰⁵ Bu dönem Latin Amerika'da ekonomik sorunlar, zenginler ile fakirler arasında oluşan uçurum ve kırsal kesimdekilerin kentlerdeki insanlardan daha kötü koşullarda yaşadığı bir dönemdir.²⁰⁶ Marc Ferro, Latin Amerika'daki “demokratik sömürgeleşme” sürecini şöyle anlatmaktadır:

¹⁹⁹ Alejandro de Quesada, *The Spanish-American War and Philippine Insurrection: 1898-1902*, ed. Martin Windrow, Osprey Publishing, 2007, p. 6.

²⁰⁰ Armaoğlu, a. g. e., s. 732-736; Jose Canton Navarro, *Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi*, çev. Gözde Kök - Ali Somel, Yazılama Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2011, s. 76-77.

²⁰¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, İstanbul, 2010, s. 105-106.

²⁰² Best, a. g. e., s. 155-156.

²⁰³ İzzet Çıvgın - Remzi Yardımcı, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Eğiten Kitap, Ankara, 2011, s. 137.

²⁰⁴ Josep Frederica, “İspanya: Modern Sömürgeciliğin Soyağacı”, haz. Robert Aldrich, a. g. e., s. 66.

²⁰⁵ Uçarol, a. g. e., s. 343.

²⁰⁶ Chasteen, a. g. e., s. 203.

XIX. yüzyılda, en güçlü hareket elbette endüstri devrimidir. Büyük Britanya bu devrimin itici gücü olmuş ve hem endüstri ürünlerini eritmek için, hem de ticari akımları denetleyebilmek için, fazlaca çaba harcamaksızın Güney Amerika'da İspanya'nın ve Portekiz'in yerlerini almıştır. Yeni devletler İngiliz üretiminin harikalarını elde edebilmek için borçlanmakta, İngilizler ise iş yapmakla yetinmektedirler. Yeni bir tür sömürgeci pakt geliyordu. Avrupalı sanayicilerin çıkarlarıyla yerel yönetici sınıfların çıkarları ortaklaşıyordu, ancak bir süre sonra birinciler ülke ekonomisinin bir bölümünü denetimleri altına almaya başlamışlardı. Büyük Britanya, Peru'da ve Arjantin'de efendiydi, Alman kapitalistleri ise Guatemala'daki kahve ticaretini ele geçirmişlerdi. Küba'ya gelince, Amerikan şirketleri şeker kamışı ekimi yapılan toprakların mülkiyetini alıyorlardı. Kısa sürede, Orta Amerika'nın da ovalarına el atılmıştı: Boston'un denetiminde bir muz imparatorluğu doğuyordu. Devlet gelirlerinin önemli bir bölümünün gümrükten elde edildiği Haiti ve Santo-Domingo'da, borç veren Amerikalı, parasını bu gümrüklerin denetimini ele geçirerek alıyordu.

...

1902 yılında yaşanan “Venezuela Krizi”, Amerika Kıtasında Avrupa hegemonyasından Birleşik Devletler hegemonyasına geçişi belirlemiştir. Theodore Roosevelt, Venezuela'dan alacağı olan tüm kişi ve kuruluşlar adına borçlulara karşı silahlı bir haçlı savaşı yürütmüştür.²⁰⁷

ABD'nin Latin Amerika'daki demokratik sömürgeleşme sürecini Jane Burbank ile Frederick Cooper şöyle ele almaktadır:

... Birleşik Devletler, özellikle Latin Amerika'da giriştiği uzun bir dizi askeri müdahaleyle, kendine özgü baskıya dayalı serbest ticaret emperyalizmi çeşidini uygulamıştı. Bu harekâtlar bazen işgalle sonuçlanıyor, çok defaysa mevcut hükümetlerin yerlerini daha dostane veya ılımlı olanlara bırakmasına yol açıyordu. Ne var ki bu eylemler Amerikan politik düzeninde istikrarlı ve yerli yerine oturan sömürgeler yaratmamıştı.²⁰⁸

Gelişen ticaret özellikle ihracat ile ülkelerdeki artan gelir seviyesi hem siyasi hem de ekonomik istikrar getirmeye başlamıştır. Ama ekonomik istikrarın bir ayağını

²⁰⁷Marc Ferro, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl*, çev. Muna Cedden, İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara, 2011, s. 565-566. Venezuela Krizi, Venezuela'da 1898-1900 yılları arasında yaşanan iç savaş sonrası bu durumdan zarar gören Avrupalıların tazminatlarını ödenmesini sağlamak ve Venezuela'yı dış borcunu ödemeye zorlamak için İngiltere, Almanya ve İtalya tarafından Venezuela'nın Aralık 1902-Şubat 1903 arasında deniz ablukasına alınması olayıdır. Bu olay sürecinde özellikle Almanya'nın tavrından rahatsız olan ABD'nin olaya müdahil olması sonucunda kriz çözülmüştür. Venezuela Krizi için bkz: “Venezuela Crisis of 1902”, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/venezuela1902.htm> (16.03.2014).

²⁰⁸Jane Burbank - Frederick Cooper, *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik*, çev. Ahmet Aybars Çağlayan, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2011, s. 342.

ticaret oluştururken diğerk ayağını ise borçlanma oluşturmaktaydı. Latin Amerika ÷lkeleri aldıkları borçları ödeyemez haldeydiler.²⁰⁹

Sonuç olarak Latin Amerika'nın sola yönelmesindeki en önemli etkenlerden biri tarihsel süreçte yaşanan olayların toplumların belleğinde önemli bir yer elde etmesidir. Özellikle 20. yüzyılın son dönemlerinde uygulanan ekonomik politikalar ve popülist liderlerin tarihsel olaylar üzerinden yaptıkları konuşmalar bölgenin sola yönelmesinde etkili olmuştur. Ayrıca etnik farklılıkların da bir araç olarak kullanılması sola yönelmenin bir diğerk önemli faktörlerinden biridir. Etnik olarak yaşanan baskı ve beyazlar ile diğerk etnik gruplar arasındaki hayat standartı farkının, bu gruplarda “beyazların sistemi beyazların çıkarımadır” düşüncesini uyandırmış olması muhtemeldir.

İspanyolların keşfettikleri yeni kıta dünya seyrini değiştirmişti. Üç yüzyıllık süreç boyunca Amerika kıtasından Avrupa'ya sürekli sermaye transferi yaşanmıştı. Bu durum Avrupa'nın birçok konuda gelişmesine ve zenginleşmesine olanak sağlarken İspanya'da bu durumun tam tersi yaşanmıştır. İspanyollar Amerika'dan elde ettiklerini saraylar yapmak ve savaş için harcamışlardı. Gelecek için başka bir gelir kaynağına ihtiyaç duymadıklarından endüstri ve ticaret yeterince gelişmemiştir.²¹⁰ Üç yüzyıl sonra yaşanan bağımsızlık isyanları sonucunda İspanya, bu bölgeden elde ettiği kazançları kaybedince artık ekonomik olarak sıkıntılı bir sürece girmiştir.

3. Latin Amerika'da Sol Düşüncenin Temelleri ve Yükselişi

Latin Amerika'ya sol düşüncenin tohumları modern kapitalist sistemin gelişim sürecinde Avrupa'dan göç eden kişiler tarafından ekilmiştir. Hem Fransız Devrimi'nin etkisi hem de sermayenin Latin Amerika'da belli kesimlerin elinde toplanması ve oluşan gelir adaletsizliği ile yoksul ve beyaz olamayan kesimin dışlanması toplumda bu kesimin marjinalleşmesine neden olmuştur.²¹¹

Latin Amerika'da sol akımın temelinde üç yüzyıllık sömürge olmanın, otuz yıl bağımsızlık savaşı vermenin, yetmiş yıl kargaşa içinde yaşamının ve son yüzyılda ise dış müdahaleler, baskılar, iç çatışmalar yanı sıra ABD'nin arka bahçesi olarak

²⁰⁹J. M. Roberts, *Dünya Tarihi: II. Cilt 18. Yüzyıl ve Sonrası*, çev. İdem Erman - Tansu Akgün, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2011, s. 1050.

²¹⁰Gül Işık, *İspanya: Bir Başka Avrupa*, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2005, s. 100.

²¹¹Regalado, a. g. e., s. 227.

anılmanın getirdiği psikoloji bulunmaktadır. Yaşadıkları bu süreç sonrasında kazanılan tecrübeler ile modern anlamda sistemini oluşturmuş olan bir devlette devrim yapmak ya da sol fikirlere sahip bir topluluk olarak yönetime geçmenin en önemli yolunun demokratik mücadele olduğunu kavramışlardır. Kendi isyanlarının tarihini beş yüzyıllık bir geçmişe bağlayan bu gruplar tarihsel süreçte birçok ayaklanma başlatmışlardır. Örnek olarak 1520-1792 yılları arasında sadece Meksika’da 304 adet ayaklanma yaşamıştır.²¹²

Sibel Özbudun, kıtada yıllar boyunca yaşanan isyanları şöyle özetlemektedir:

...Cortes’in Tenochtitlan istilasına karşı silaha sarılıp direnişi örgütleyen Cuauhtemoc’dan (1521), Brezilya’daki siyahi kölelerin ayaklanmalarına (1557), Peru’da Manco Inca önderliğinde İspanyol sömürgecilere karşı sürdürülen ve 2000 kadar İspanyol’un hayatına mal olan 13 yıllık direnişe (1531-1544) ve ardından Titu-Cusi kralı Taki Onqoy’un Pizarro’ya karşı direnişine (1560); XVI. yüzyıl boyunca Arawakların kıta güneyindeki savaşlarına, yine Peru’da Jose Gabriel Condorcanqui (Tupac-Amaru II) ayaklanmasından (1780), Bolivya’da isyan ederek La Paz’ı kuşatan Julian Apaza (ya da Tuac Katari) (1781) ve Santo Domingo’daki köle isyanlarına (1791), Şili’de 300 yıl boyunca sömürge yönetimine karşı direnerek özerk bir bölgeyi fiilen edinebilen Mapuchelere, XVIII. yüzyıl boyunca sömürge rejimlerine kan kusturan, İspanyol kenti Guayaquil’i üç kez ateşe veren Ekvator yerlilerine... adlı-adsız pek çok direnişe sahne olduğunu belirtmekle yetinelim...²¹³

1930’lu yıllara kadar bu isyanlar devam etmiştir. Özellikle Brezilya’da 1935 Ayaklanması Latin Amerika’da yaşanan son komünist parti isyanı olma özelliğine sahiptir.²¹⁴ Bu süreçten sonra artık bölgede gerilla hareketleri görülmeye başlamıştır. Gerilla hareketlerinin dikkatleri çekmesindeki en önemli etkenlerin başında ise 1959 Küba Devrimi gelmektedir.²¹⁵

Tarihsel sürecin yanı sıra ABD’nin arka bahçesi olarak anılan bu bölgede zamanla oluşan tepkiler açığa çıkmıştır. Bölgede birçok gerilla grubu ortaya çıkmış ve yıllar süren mücadeleler vermişlerdir. Latin Amerika’da solun en önemli

²¹² Sibel Özbudun, “ ‘Vardık, Varız, Varolacağız!’ ya da Bir ‘Yokedilemeyi’ Öyküsü”, der. Sibel Özbudun, *Latin Amerika: İsyen Hep Vardı!*, Kaldıraç Yayınevi, İstanbul, 2009, s. 87.

²¹³ Özbudun, “ ‘Vardık, Varız, Varolacağız!’ ya da Bir ‘Yokedilemeyi’ Öyküsü”, der. Sibel Özbudun, *a. g. e.*, s. 88.

²¹⁴ Michael Löwy, *Latin Amerika Marksizmi*, çev. İrfan Cüre, Belge Yayınları Kuram ve Deneyim, İstanbul, 1998, s. 30.

²¹⁵ Der. William Pomeroy, *Marksizm ve Gerilla Savaşı*, çev. A. Sarıali, Belfe Yayınları, İstanbul, 1992, s. 348.

temsilcilerinden biri olarak görülen Hugo Chavez, 1976 yılında orduda teğmen iken görevi nedeniyle mücadele ettiği gerillalara karşı sempati duymaya başlamıştı.²¹⁶

Latin Amerika'daki sol düşüncenin siyasal olarak ilk yükseliş süreci bazı araştırmacılara göre 1998 yılına değil 1 Ocak 1959 Küba Devrimi'ne dayanmaktadır. Fidel Castro ile Che Guevara'yı örnek alan yeni sol gruplar, Latin Amerika'nın ve diğer üçüncü dünya ülkelerinin sosyalist bir devrim için gerekli altyapıya sahip olmadığını ancak kapitalist sistemin bölgede egemen olması nedeniyle geri kaldığını iddia etmişlerdir.²¹⁷ Fidel ve Che öncülüğüne Küba'da yapılan sosyalist devrim bölgede önemli bir etki yaratmıştır.²¹⁸ Bu etki 2000'li yıllarda yükselişe geçen sol gruplarda da kendisini göstermektedir. Örnek olarak Hugo Chavez'in kahramanlarından biri de Fidel Castro'dur.²¹⁹

Sol düşüncenin egemen olmasındaki faktörlerden biri etnik farklılıklardır. Toplumun büyük bir kısmının yoksullaşması ve her geçen gün zenginleşen belli bir sınıfın varlığı yanı sıra Latin Amerika'daki başka bir ayırım da ırklar arasında yaşanmıştır. Kıtanın ilk keşfediliş sürecinden sonra ırkçılık veya ırk hiyerarşisi sistemi kurulmuştur. Bu hiyerarşi içinde beyazlar en tepedeki kesimi oluştururken yerliler ve Afrika'dan getirilen köleler en alt kesimi işgal etmekteydi. Bir nevi kast sistemi²²⁰ olan bu yapıda yaşanan dışlama ve krizler uzun vadede baskı gören yerli, siyah ve melez grupların bir araya toplanmasına yol açmıştır.²²¹ Özellikle bölgede yaşanan ekonomik krizler ile birlikte toplumdaki ırksal ayrılık keskinleşmekte, Afro-latinamerikalılar, yerliler ve melezler üzerindeki baskı artmaktaydı.²²² Örnek olarak toplumda beyaz olmayanlar üzerinde oluşan baskı sonucu solcu kimliklerinin yanı sıra etnik açıdan melez olan Hugo Chavez ile yerli olan Evo Morales, Venezuela ve Bolivya'daki seçimleri kazanmıştır.

²¹⁶Richard Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, çev. Hasan Böğün, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 46.

²¹⁷Elizabeth Dore, "Üçüncü Dünya Kapitalizmini Anlamak", çev. Emel Kahraman, haz. Alfredo Saad-Filho, *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, a. g. e., s. 203.

²¹⁸Löwy, a. g. e., s. 57- 59

²¹⁹Joshua Kucera, "What Is Hugo Chávez Up To?", *The Wilson Quarterly*, Vol. 35, No. 2, Spring 2011, p. 25

²²⁰Chasteen, a. g. e., s. 93.

²²¹Marc Saint-Upéry, *Meydan Okuyan Sol: Bolivar'ın Rüyası ve Güney Amerika*, çev. Şule Sönmez, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 18-19.

²²²Jesus Maria Herrera Salas, "Ethnicity and Revolution: The Political Economy of Racism in Venezuela", *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, p. 79.

Latin Amerika’da kurulan kast sisteminin etkisi son on yıllık dönemde de ortaya çıkmıştır. Örnek olarak Hugo Chavez, başkan olduktan sonra muhalefet ile arasındaki uçurum gittikçe artmaktaydı. Bu durum kendisini seçim mitinglerinde de göstermekteydi. Muhalefet, Chavez yanlılarını sürü, çete ve eskimiş olarak nitelendirirken, Chavistalar²²³ ise muhalefeti oligarşiden yana pislik olarak nitelendiriyorlardı. Bu zıtlasma ayrıca ırksal boyutlardaydı. Muhalefet, Chavez hakkında “Zenciği Miraflores’ten (başkanlık sarayı) çıkarmamız şart oldu” tarzında söylemlerde bulunuyordu. Ancak yoksullar, dışlanmışlar, gecekonduya yaşayanlar, çiftçiler, siyahlar ve yerli halk Chavez’i destekliyordu. Hatta D. L. Raby’e göre halkın bu kesimi Chavez için ölmeye hazırdı. Chavez de onlar için ölebilirdi.²²⁴

Latin Amerika’da yaşanan bu sorun nedeniyle seçimlerde beyazlar ile yerli ve siyahlar arasında bir rekabet göze çarpmaktadır. Örnek olarak 1970’li yıllarda Şili’de Sosyalist Salvador Allende, Arjantin’de Juan Peron’un başa gelmesi beyazlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ülkede beyaz olmayan iktidarlara karşı yapılan muhalefetin en önemli nedenlerinden biri de buydu. Beyazların beyaz olmayan başkanlara tepki göstermesinin nedeni duydukları şiddetli ırksal nefrettir. Ancak zamanla artan yerli, siyah ve melez sayısı ile bu kesimin örgütlenmesi kıtadaki korku ve nefreti daha da artmıştır.²²⁵

Latin Amerika’daki sol düşünceye yakın liderlerin, tarihi şahsiyetler hakkında ve bu insanların verdikleri mücadeleler üzerine yaptıkları konuşmalar halkın Latin Amerika’daki siyasi gruplara olan bakış açısını değiştirmeye başlamıştır. Örnek olarak Hugo Chavez, Simon Bolivar, Simon Rodriguez ve Ezequiel Zamora²²⁶ hakkında söylemlerde bulunmuş ve Venezuela’da başkan olduktan sonra ülke adını Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir.²²⁷ Latin Amerika tarihinde önemli bir yer

²²³ Chavista: Chavez yanlısı. Bkz: Steve Ellner, “Hugo Chavez’in ‘Devrim Sürecinin’ Evrelerinin Çözümlemesi”, ed. Aylin Topal, *Latin Amerika’yı Anlamak Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s. 49.

²²⁴ D.L. Raby, *Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*, çev: Ertan Günçiner, Yordam Kitap, İstanbul, 2006, s. 219-220.

²²⁵ Kenan Arıbaş, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya, Strateji, Rekabet, Küreselleşme*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2007, s. 659-660.

²²⁶ Daniel Hallinger, “Venezuela”, Harry E. Vander - Gary Prevost, *Politics of Latin America the Power Game*, Oxford University Press, 2nd Edition, 2006, p. 472. Simon Bolivar, Simon Rodriguez ve Ezequiel Zamora’nın hakkında bilgi ektedir.

²²⁷ Judith Levin, *Modern World Leaders: Hugo Chavez*, Chelsea House Publications, 2007, p. 22; Canan Kışlalıoğlu, “2000’den Günümüze Latin Amerika-ABD Karşılıklı Ekonomik ve Politik Yaptırımları:

edinmiş olan bu liderlerden etkilenen Chavez için bu üç isim yapmayı planladığı devrimler için de yol gösterici olmuştur.²²⁸ Hatta Chavez, 1992’de yaptığı darbenin ismini Operacion Zamora koymuştu.²²⁹ Latin Amerika’da Simon Bolivar’ın emperyalizm ile mücadele sürecinde nasıl bir figür olduğu şöyle açıklanabilir:

Latin Amerika’daki sosyalist düşünce, ... Bolivar’ın düşüncelerindeki anti-emperyalist özü, halkçı zeminle bağ kurarak yeniden üretmektedir. Buradan hareketle de Bolivar’ın “birleşik Latin Amerika rüyası (Büyük Kolombiya düşü)” ya da çabası Latin Amerika’daki sosyalist sol açısından ABD emperyalizminin her türlü etkisine karşı önemli bir tema, mücadele aracı olarak yer almaktadır.²³⁰

Tarihi olaylar ve şahsiyetlerin yanı sıra Latin Amerika ülkelerinin geçmişinde sol ya da emperyalizm karşıtı grupların izileri de bulunmaktadır. Örnek olarak Şili’de Allende, Guatemala’da Arbenz, Arjantin’de Peron, Küba’da Castro ve Che gibi insanlar, Venezuela, Bolivya, Uruguay, Kolombiya ve birçok Latin Amerika ülkesinde gerilla hareketleri,²³¹ halk ayaklanmaları, ABD yanlısı askeri darbe girişimlerine karşılık anti-ABD askeri darbe girişimleri verilebilir.²³² Bu olaylar Latin Amerika’nın belleğinde önemli bir yer edinmiştir.

Bir toplumda bir grubun marjinalleşmesindeki en büyük etkenlerden biri baskı altında tutulmasıdır. 20. yüzyılın ortalarından itibaren özellikle Soğuk Savaş döneminde Latin Amerika solunun baskı altına alınması²³³ 1998’den beri yaşanan sol yükselişin nedenlerinden biridir. Özellikle ABD, Latin Amerika için Monroe Doktrini ile başlattığı

Venezuela, Bolivya, Peru Örnekleri”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008, s. 11.

²²⁸Ronald Briggs, *Tropes of Enlightenment in the Age of Bolivar: Simon Rodriguez and the American essay at Revolution*, Vanderbilt University Press, 2010, p. 1.

²²⁹Kıvanç Sağır, “Venezuela’da Darbeler ve Sosyoekonomik Durum-1”, <http://politikaakademisi.org/venezuelada-darbeler-ve-sosyoekonomik-durum-1/> (05.04.2014).

²³⁰Nevzat Samet Baykal, “Yetişkin Eğitiminde Radikal Bir Deneyim: Seçilmiş Örnekler Üzerinden Latin Amerika’da Halkın Eğitimi”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010, s. 43.

²³¹Latin Amerika’daki gerilla hareketleri için bkz. Richard Gott, *Latin-Amerika’da Gerilla Hareketleri I: Guatemala/ Venezüella*, çev. İlhan Erman, İlkeriş Yayınları, Ankara, 2009; Richard Gott, *Latin-Amerika’da Gerilla Hareketleri II: Kolombiya/ Peru/ Bolivya*, çev. İlhan Erman, İlkeriş Yayınları, Ankara, 2009; Gaby Weber, *Gerilla Bilanço Çıkartıyor*, çev. Gazi Çağlar, Belge Yayınları, 2. Baskı, 2000.

²³²ABD’nin Latin Amerika’da izlemiş olan politikanın bir örneği için bkz. Noam Chomsky, *Terörizm Kültürü*, çev. Taha Cevdet, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002, s. 18-19; Suat Parlar, *Emperyalist Müdahale Doktrinleri ve NATO*, Bağdat Yayınları, 2. Basım, 2007, s. 93-94.

²³³Geraldine Lievesley - Steve Ludlam, “Giriş: ‘Sola Dönüş’ mü?”, ed. Geraldine Lievesley - Steve Ludlam, *Latin Amerika’da Radikal Sosyal Demokrasi Deneyimleri*, çev. Funda Çoban, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 35.

izolasyon politikası Soğuk Savaş döneminde de devam etmiş ve arka bahçesi olarak değerlendirdiği ülkelerin ekonomileri, siyasetleri ve gelecekleri hakkında söz söyleme hakkını kendisinde görmüştür. ABD, bölge ülkelerini kapitalist dünyaya entegre etmeye çalışırken bu sisteme karşı çıkan liderleri devirmek için darbeler düzenlemiş ya da sol grupları tasfiye etmek için planlar yapmıştır.²³⁴ ABD'nin Soğuk Savaş döneminde hem Latin Amerika'da hem de dünyanın geri kalan bölgelerinde sol gruplara karşı cephe almasının en büyük nedeni komünist yönetimleri diktatör yönetimlere göre kendi hegemonyası açısından daha tehlikeli görmesiydi.²³⁵ ABD'nin Latin Amerika'da ordu üzerinde etkin olmak için kullandığı araçlardan biri askeri ittifaklardı.²³⁶ Ayrıca ABD, bölgede kendisine muhalif olan ülke yönetimlerine karşı bazı gruplara silah yardımlarında da bulunmaktaydı.²³⁷ ABD merkezli darbelerin, anti-sol gruplara yapılan yardımların, ekonomik baskıların ve kiliselerin²³⁸ sol gruplar üzerindeki baskısı her geçen gün bu grupların marjinalleşmesine neden olmuştur.

Jane Burbank ve Frederick Cooper ABD'nin müdahalelerini şöyle somutlaştırmaktadır:

... Birleşik Devletler, Latin Amerika'daki devletlerin egemenliğini tanımıştı ama seçkinlerin uzlaşmaz davrandıkları veya devrim tehdidi belli bir tehlike eşiğini aştığı zamanlarda da müdahale etmiştir. ... Komşu devletlere yapılan Amerikan askeri müdahaleleri uzun bir liste oluşturmaktadır: Şu ya da bu zamanlarda Haiti, Panama, Dominik Cumhuriyeti ve Orta Amerika Cumhuriyetlerinin çoğuna müdahale edilmişti.²³⁹

²³⁴Kışlalıoğlu, a. g. t., s. 24. Burada gösterilebilecek en önemli örnek Condor Planı'dır. 1970-1980 yılları için oluşturulan Condor Planı, ABD'nin Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (Central Intelligence Agency-CIA) Şili, Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'daki sol iktidarlara, muhalefeti ya da grupları tasfiye etmeyi amaçladığı bir imha planıydı. Bkz. Ahmet İnsel, "Bellek Müzesi", http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4177 (11.04.2014); Marie Trigona, "Plan Condor: Crimes Without Borders in Latin America", <http://upsidedownworld.org/main/argentina-archives-32/1042--plan-condor-crimes-without-borders-in-latin-america> (11.04.2014).

²³⁵Peter M. Sanchez - Megan A. Sholar, "Power and Principle: A New US Policy for Latin America", *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2, No. 23, December 2012, p. 22.

²³⁶Michael Klare - David Andersen, *A Scourge of Guns: The Diffusion of Small Arms and Light Weapons in Latin America*, Arms Sales Monitoring Project Federation of American Scientists, 1996, p. 27.

²³⁷Klare - Andersen, a. g. e., p. 75.

²³⁸Noam Chomsky, Latin Amerika'da ABD yanlısı kiliselerin halkı nasıl ikna etmeye çalıştığını şöyle dile getirmektedir: "...halkı uyutuyorlar, bu dünya nimetleri için çalışmaya, çatışmaya gerek olmadığına cemaatlerini inandırmaya çalışıyorlardı." Bkz: Chomsky, *Demokratik İdeallerin Çöküşü*, s. 181.

²³⁹Burbank - Cooper, a. g. e., s. 344.

Latin Amerika’da solun etkin bir siyasi irade haline gelmesindeki en büyük etkenlerden bir diğeri ise liderlerin karizması ve popülist²⁴⁰ söylemleridir. Örnek olarak Chavez, söylemlerindeki eşitlik vurgusu ve Venezuela tarihinde var olan sağcı bir oligarşiye karşı aldığı tavır ile sol çerçevede halkı bir araya toplama düşüncesi popülistlik göstergesidir. Ayrıca karizmatik bir lider olan Chavez,²⁴¹ duruşu ile popülist söylemlerini en verimli şekilde kullanmıştır.

Latin Amerika tarihinde iki tür popülist söylemin bulunduğunu dile getiren Masis Kürkçügil, bunların 1940-1950’li yıllara ait Juan Peron popülizmi (*Peronizm*) ile 1990’lı yıllarda liberal söylemlere sahip neo-popülizm olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede Chavez ise aldığı halk desteği ve toplumsal kalkınmaya önem vermesiyle Peron popülizmine yakın bir liderdir.²⁴² Böylelikle Venezuela’da hüküm süren iki partiye, yolsuzluklara ve eşitsizliğe karşı solcu bir popülizm örneği olarak Chavez sembol haline gelmişti.²⁴³

Latin Amerika’daki sol grupların bir alternatif olarak ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri de yıllarca bölgede uygulanan liberal politikaların toplumu zenginleştirmemesi, tam tersine toplum içindeki zengin fakir arasındaki uçurumun artmasına neden olmasıdır. Bu sayede bir süre sonra liberal politikalara karşı halk tepki göstermeye başlamıştır. Özellikle yaşanan ekonomik krizler, Uluslararası Para Fonu

²⁴⁰ Paul Taggart, popülizmin hareket, lider, rejim ya da fikir kavramlarının bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirterek siyasal bir güce dönüşmesini bazen büyük liderlere bazen büyük kitlelere bağlar. Liderlere bağlı olduğu durumlarda en sıra dışı insanın en sıradan insana liderlik etmesi gerektiğini dile getirir. Popülizm kriz zamanlarında destek toplamada önemli bir araç olduğunu belirtir. Bu nedenle değişik dönemlerde ilerici, gerici, demokrat, mutlakıyetçi, solcu ve sağcı siyasi grupların elinde bir araç olmuştur. Bunun sonucu olarak popülist liderler kendilerini meşrulaştıracak popülist partiler yaratır. Bkz. Paul Taggart, *Popülizm*, çev. Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 1-7. Taggart, popülizm ile karizmatik liderlik arasındaki ilişkiyi inceleyerek bu iki kavram arasında benzerlikler olduğunu vurgulamakta ve popülist ahlaki köktencilliğini karizmatik liderlere yöneldiğini dile getirmektedir. Karizmatik liderlik ve popülizm bir kriz ya da felaket ile ahlaki çöküşün yaşandığı dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Bkz. Taggart, *a. g. e.*, s. 127-129.

²⁴¹ Kirk Hawkins, “Populism in Venezuela: The Rise of Chavismo”, *Third World Quarterly*, Vol. 24, No. 6, Dec. 2003, s. 1145.

²⁴² Masis Kürkçügil, *Hugo Chavez ve Devrimde Devrim*, Agora Kitaplığı, 2. Basım, İstanbul, 2007, s. 161-163. Ernesto Laclau, “Popülist Akıl Üzerine” isimli çalışmasında dünyada yaşanan 1930 krizinden sonra politik sistemlerin demokratik talepleri daha az özümseyebildiğini anlatmaktadır. Bu çerçevede 25 yıllık süreçte bölgede ortaya çıkan Peronizm gibi politik rejimlerin anti-liberal ve bazı durumlarda diktatörce bir politik rejim olduğunu dile getirmektedir. Bkz. Ernesto Laclau, *Popülist Akıl Üzerine*, çev. Nur Betül Çelik, Epos Yayınları, Ankara, 2007, s. 213-214.

²⁴³ Kenneth M. Roberts, “Populism, Political Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America”, *Comparative Politics*, Vol. 38, No. 2, Jan. 2006, s. 141; Benjamin Arditi, *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010, s. 112.

(*International Monetary Fund-IMF*), Dünya Bankası (*DB-World Bank-WB*), Dünya Ticaret Örgütü (*DTÖ-World Trade Organization-WTO*) ve ABD merkezli bankalar tarafından tavsiye edilen neoliberal ekonomi politikalar, ekonominin daha da liberalleşmesinin önünü açmasıyla yoksul kesimler üzerindeki baskıyı arttırması sonucu toplumda büyük tepkilere neden olmuştur.²⁴⁴ Bunun örneklerinden biri Bolivya'dır. Bolivya'da uygulanan ABD merkezli politikaların halkta hayal kırıklığı yaratması bu ülkede solun yükselmesindeki etkenlerden biridir.²⁴⁵

Latin Amerika ülkelerinin ekonomilerini inceleyen Ece Öztürk Çil, yaptığı analizde 1929 Büyük Buhran'dan sonra ülkelerin ithal ikameci ekonomiye yöneldiğini, bu dönem içinde bazı ekonomik sorunlara rağmen Latin Amerika ülkelerinin tarihlerindeki en büyük büyüme oranını yakaladıklarını belirtmektedir. Ayrıca 1970'lerden itibaren liberal politikalar izlemeye başlamalarıyla 1950-1980 arasındaki %5 olan büyüme oranlarının %1'e kadar düştüğünü dile getirmektedir.²⁴⁶ 1980'den sonra Ronald Reagan ile Margaret Thatcher tarafından yapılması düşünülen "muhafazakar devrim" kapsamında "Washington Uzlaşması"²⁴⁷ oluşturulmuş ve Latin Amerika'da uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak neoliberal politikacıların ve ekonomistlerin savundukları bu program Latin Amerika'da tepkiye neden olmuştur.²⁴⁸ Örnek olarak Venezuela'da 1989 yılında El Caracazo isimli bir ayaklanma çıkmıştır. Ayaklanmanın nedeni Başkan Perez tarafından kabul edilen neoliberal ekonomik paket sonrası ülkede petrole % 100 zam yapılması, bu zammın otobüs biletlerine iki kat zam olarak yansması ve öğrencilere uygulanan yarım bilet ayrıcalığına son verilmesiydi. Artan hayat pahalılığı karşısında Venezuela'daki yoksulluk oranı 5 yıl içinde % 20'den % 44'e çıkmıştı. Bütün bu gelişmeler halkta birikmiş bir öfkenin patlamasına neden oldu.

²⁴⁴Süleyman Güder, "Güney Amerika'da Meydan Okuyan Sol Mu?", *İlem Yıllık*, Yıl. 3, Sayı 3, 2008, s. 155.

²⁴⁵ Edwin G. Corr, "Whither Bolivia?: The Ethnic, Cultural, and Political Divide", *World Literature Today*, Vol. 80, No. 2, Mar.-Apr. 2006, p. 32.

²⁴⁶ Ece Öztürk Çil, "Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri", *T. C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı 32, s. 18.

²⁴⁷ Washington Uzlaşması maddeleri için bkz. John Williamson, "What Should the World Bank Thinkabout the Washington Consensus?", *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, No. 2, August 2000, p. 252-253.

²⁴⁸ Benjamin Arditi, "Arguments about the Left Turns in Latin America: A Post-Liberal Politics?", *Latin American Research Review*, Vol. 43, No. 3, 2008, p. 64-66.

Halk önce bu gelişmeleri protesto etti. Ancak zamanla olaylar büyüdü ve ülkede yağmalamalar başladı.²⁴⁹

El Caracazo isyanıyla birlikte Latin Amerika’da artık neoliberal politikaların çökmeye başladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca neoliberal politikalar sadece gelir düzeyi düşük insanları değil orta gelirli insanları da etkilemiştir. Yaşanan ekonomik krizler Latin Amerika’daki orta sınıfın da fakirleşmesine yol açmıştır. Orta sınıf artık sağ partilerden sol partilere doğru yönelmeye başlamıştır. Orta sınıfın yaşadığı bu olumsuz gelişme sonuç olarak ülke dengelerini etkilemiştir.²⁵⁰ Ayrıca Latin Amerika’da 1930’larda uygulanan devletçi politikalar toplumun refah seviyesini arttırırken 1980’lerden itibaren uygulanmaya başlanılan neoliberal politikalar toplumun gerilemesine neden olmuştur.²⁵¹ Bu aradaki fark son on beş yıllık süreçte halkı daha devletçi politikalar izleyen sol siyasi gruplara yönelmesinde etkili olmuş, IMF’nin isteklerinin ve uygulamaya çalıştığı neoliberal politikaların ABD’nin dış politikası ile bağlantılı olması Latin Amerika’da ABD karşıtlığı körüklemiştir.²⁵² Ayrıca bölge ülkelerinin ekonomilerinin kötü olması ülkelerin borç almasına neden olmuştur. Bu borçlanma ise bölgede yıkıcı krizlere yol açmıştır. Bu sonuç Latin Amerika ülke yönetimlerinin neoliberal politikalara yakınlaşmasına neden olmuştur.²⁵³ Ancak bu yakınlaşma toplumda ters etki yaratacaktı.

Latin Amerika ülkelerinin iç siyasetlerindeki dengeleri değiştiren etkenlerden biri de orta sınıfın sola yaklaşmasının yanı sıra ülkelerdeki egemen kurumlarda sol düşüncedeki insanların önemli mevkilere gelmesidir. Gunther, Latin Amerika’da gücün temel olarak ordu, kilise ve egemen sınıfta olduğunu belirtmektedir. Ancak zamanla orduya katılan kesimde değişiklik yaşanmıştır. Önceki dönemlerde egemen sınıf ile maceracı kesimin katıldığı orduya artık fakir halk da katılmaya başlamıştır. Ara tabakalardan gelen insanlar artık orduda subay olmaya başlamışlardır. Bunun

²⁴⁹ George Ciccariello-Maher, “The Fourth World War Started in Venezuela”, <http://venezuelanalysis.com/analysis/2253> (02.04.2014).

²⁵⁰ Sonay Bayramoğlu Özügürlü, “Latin Amerika’da Solun Yükselişinin Siyasal Sisteme Etkileri”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 36, Sayı 274, 2012, s. 16.

²⁵¹ Sanchez - Sholar, *a. g. m.*, p. 18.

²⁵² Ergin Yıldızoğlu, *Küreselleşmeden Sonra: Geçiş Sürecinde Gezintiler*, Ütopya Yayınevi, Anlara, 2006, s. 419.

²⁵³ Alfredo Saad-Filho, “Latin Amerika’da Neoliberalizmin Ekonomi Polisiği”, Alfredo Saad-Filho - Deborah Johnston, *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*, çev. Şeyda Başlı - Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 365-366.

sonucunda ise zamanla ordu içinde anti-Amerikancı bir düşünce ortaya çıkmış ve ordudaki bu kesimde sola yakınlaşmalar görülmüştür. Ancak deniz kuvvetlerindeki askerler egemen sınıftan olmaları ve hava kuvvetlerindeki askerler ise ABD’de eğitim görmeleri nedeniyle Amerikan yanlısıdır.²⁵⁴ Orduda yaşanan değişimin en büyük örneği Albay Hugo Chavez’dir. Chavez’in fakir bir aileden gelmesi, gençlik yıllarından itibaren sol düşünceye meyilli olması bu durum için önemli bir kanıt olarak gösterilebilir. Ayrıca Latin Amerika ülkelerinde iktidara gelen sol liderler için artık ordunun hem ulusal hem de uluslararası konjonktürden dolayı tehdit olma durumu minimum düzeye gerilemiştir.

Latin Amerika’da yaşanan olaylar ve baskıların yanı sıra halk gözünde artık liberal liderlerin bir umut olmaktan çıkmaya başladığı dönem 1980’ler sonrasına denk gelmektedir. 1980’ler Latin Amerika’sını özetlemek gerekirse bölge ülkelerinde ilk olarak borç krizi yaşanmakta ve ekonomik bunalım hüküm sürmekteydi. İkinci olarak askeri yönetimler artık kışlalarına geri dönmekte ve anayasa destekli sivil yönetimler yönetime geçmekteydi. Üçüncü olarak IMF ve DB aracılığıyla uygulanan istikrar önlemleri ve sert tedbirler çerçevesinde neoliberal politikalar uygulanmaktaydı. Son olarak ise sermaye birikimini sağlamak için sermaye emek ilişkisinde önemli değişiklikler yapılmaktaydı.²⁵⁵

SSCB sonrası bir tehdit olmaktan çıktığı düşünülen sol düşünce, liberal demokrasi içinde evrimleşme ya da liberal demokrasiye adapte olma sürecine girmiştir. Dönemin şartları içinde kendisine yeniden yaşama ortamı bulan sol düşünce, Latin Amerika’da neoliberal politikaların çökmesiyle de insanlar için kalkınmada bir seçenek olamaya başlamıştır. Bu durum aynı zamanda sol düşünceyi yeni koşullara uygun stratejiler belirlemeye yöneltmiştir. Latin Amerika solunun yeni ekonomi stratejilerini Steve Ellner şöyle açıklamaktadır:

Neoliberalizmin iflası, anti-neoliberalleri kendilerine özgü politik stratejiler geliştirmeye yöneltmiştir. Bu bağlamda üç öneri ortaya çıkmıştır: Meksikalı akademisyen-politikacı Jorge Castañeda’nın öncülüğünde gelişen ve “merkez”deki politik güçleri neoliberalizme alternatif bir program temelinde sağdan kopararak sola kazandırmaya çalışan merkez-sol yaklaşım; Şilili

²⁵⁴ Gunther, *a. g. e.*, s. 52-53.

²⁵⁵ Henry Veltmeyer, “Merkezsizleşme ve Yerel Kalkınma”, der. Henry Veltmeyer - Anthony O'Malley, *Neoliberalizmi Aşmak*, çev. Barış Baysal - Emel Kahraman, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007, s. 69-70.

Marksist kuramcı Marta Harnecker'le özdeşleştirilen ve anti-neoliberalizme öncelik veren, bu bağlamda da hem daha sol taleplerden, hem de merkezçilerle anti-neoliberalizmin özünü zedeleyebilecek ittifaklardan uzak duran strateji; ve son olarak James Petras tarafından savunulan ve anti-neoliberal taleplerin anti-emperyalist ya da anti-kapitalist mücadeleleri gölgelemeksizin ortaya konmasını öneren daha sol bir strateji.²⁵⁶

Ekonomi stratejiler yanı sıra liberal demokrasi içinde kendisine bir yer bulan sol düşünce kurumsallaşmaya ve ülkelerin iç siyasetindeki gerçek gücünü keşfetmek için sol örgütler ittifak kurma yoluna gitmiştir.²⁵⁷

Latin Amerika'da sol liderlerin yükselmeye başladığı dönemin diğer bir özelliği ise uluslararası alanda yaşanan özellikle ABD'nin yaşamış olduğu bazı gelişmelerdir. Örnek olarak ABD, yaşadığı 11 Eylül olayından sonra yüzünü Ortadoğu'ya çevirme gereği duymuştur.²⁵⁸ Özellikle ABD'nin Afganistan ve Irak'a asker göndermesi, Ortadoğu ve Orta Asya'da yeni askeri üsler kurması, bu bölgelerdeki terör gruplarına karşı mücadele etme planları ile bütün bunların yanı sıra Soğuk Savaş sonrası her geçen gün büyüyen Çin ve Rusya'nın hemen yakınına yerleşme düşüncesi, diğer taraftan da İran tehdidini dengeleme isteği Latin Amerika'ya rahat bir nefes aldirmiştir. Ayrıca SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin Soğuk Savaşı kazanma sevinci ve bundan sonra komünist tehlikenin minimuma indiğine dair düşüncesinin Latin Amerika'daki baskıları azaltmasına neden olma ihtimali yüksektir. ABD'nin Ortadoğu'ya odaklanmasının yarattığı güç boşluğu Latin Amerika'daki solun hem ülke hem de bölge bazında güçlenmesine imkan tanımaktadır.²⁵⁹

Son olarak Venezuela'da sol bir liderin başa gelmesi ile ülke ekonomisinde gözle görülen iyileşme diğer ülkeler açısından örnek olmuştur. Ayrıca ileride ele alacağımız gibi sol yönetimlerin birbirini desteklemesi bu sol partileri güçlendirmiştir.

Latin Amerika'da yaşanan sol yükseliş bütün bölgeyi kapsamamaktadır. Neoliberal politikalar uygulayan ve ABD ile yakın ilişkilere sahip olan sağcı partiler tarafından yönetilen Latin Amerika ülkeleri de bulunmaktadır.²⁶⁰ Ancak Hugo

²⁵⁶Steve Ellner, "Solun Hedefleri ve Latin Amerika'da Neoliberalizme Karşı Strateji Tartışmaları", çev. Şebnem Oğuz, *Praksis Dergisi*, Sayı 14, Kış-Bahar 2006, s. 29.

²⁵⁷Çıdamlı, *a. g. m.*, s. 21.

²⁵⁸Güder, *a. g. m.*, s. 156.

²⁵⁹Sait Yılmaz, *Güç ve Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008, s. 273.

²⁶⁰Lievesley - Ludlam, *a. g. m.*, s. 22.

Chavez'in Venezuela'da 1998 seçimini kazanmasıyla başlayan ve diğer ülkelerde de görülen sol partilerin her geçen gün aldığı desteğin artması bir sol yükseliş olarak tanımlanabilir. Latin Amerika tarihindeki sıkıntılar ve sol düşüncenin yükselmesindeki temel argümanlar incelendiğinde yıllarca devam eden bir isyanın ya da mücadelenin var olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikli olarak 1998 yılında yapılan seçimlerle Venezuela'da iktidar olan Chavez ile başlayan sol yükseliş bir domino taşı etkisi yaratmış, birçok Latin Amerika ülkesinde ve hatta SSCB dağıldıktan sonra dünyada yeni bir "rol model" olma özelliği kazanmıştır.

Aralık 1998'den Aralık 2013'e kadar Latin Amerika'da yapılan seçimlerde iktidara gelen sol partilerin kazandığı seçimler şöyle sıralandırılabilir:

Tablo 1: Aralık 1998-Aralık 2013 tarihleri arasında Latin Amerika ülkelerinde sol liderlerin kazandığı seçimler²⁶¹

Ülkeler	Sol Liderlerin Kazandığı Seçimlerin Tarihi
Arjantin	2003-2007-2011
Bolivya	2005-2009
Brezilya	2002-2006-2010
Ekvator	2006-2009-2013
El Salvador	2009
Guatemala	2007-2011
Honduras	2005 ²⁶²
Kosta Rika	2006-2010
Nikaragua	2006-2011
Panama	2004
Paraguay	2008
Peru	2011
Şili	2000-2006-2013
Uruguay	2004-2009
Venezuela	1998-2000-2006-2012-2013

²⁶¹Latin Amerika ülkelerinde yapılan seçim tarihi ile seçimi kazanan yeni başkanın görevine başlama tarihi arasında farklar bulunmaktadır. Örnek olarak Venezuela'da seçimler Aralık ayında yapılırken yeni başkan görevine yeni yılın Şubat ayında başlamaktadır. Değişik kaynaklarla yapılacak tarih karşılaştırmalarında farklılıklar görülebilir. Bu farklılığın önüne geçmek için bu tablodaki tarihler seçimlerin yapıldığı tarihleri içermektedir. Panama'daki 2009 ve Paraguay'daki 2013 seçimlerinde sol partiler seçimleri kaybetmişlerdir.

²⁶²Bu seçimi solcu Manuel Zelaya kazanmıştır. Zelaya'nın müttefik ABD'den uzaklaşarak Chavez ile yakın ilişkiler kurmak istemesi orduda rahatsızlık yaratıyordu. Anayasaya göre ikinci kez başkan olamayan Zelaya bu durumu değiştirmek için anayasa referandumuna gitmek istedi. Ancak kendisine karşı yapılan asker darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı ve Kosta Rika'ya sürüldü. Bkz. "Ordu, Başkan'ı Yaka Paça Ülkeden Attı", <http://haber.gazetevatan.com/Haber/245958/1/Gundem> (11.04.2014); "Tekrar Aday Olmak İstedi, Ordu Darbe Yaptı", http://www.radikal.com.tr/dunya/tekrar_aday_olmak_istedi_ordu_darbe_yapti-942734 (11.04.2014).

Tablo 1 incelendiğinde karşımıza bazı özellikler çıkmaktadır. İlk olarak Latin Amerika’da bulunan ülke sayısı ile seçimleri kazanan sol liderlerin sayısı arasında önemli bir fark vardır. Ancak bölgenin en büyük ve en güçlü ülkelerinde sol liderler artık iktidardadırlar. Örnek olarak Latin Amerika’nın en büyük ülkelerinden biri olan Brezilya’da sol bir lider başkandır.

İkinci olarak sol liderlerin belli bir kısmı iktidara yeni gelmelerine rağmen bir kısmı ise uzun süreden beridir ülkeleri yönetmektedir. Bu durum geçmişle karşılaştırıldığı zaman, sol partileri ve liderleri yok etme planları, askeri darbeler ve sağcı partilere dış desteklerin artık sol kesimi üzerinde etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumu sol liderlerin lehine çeviren en büyük etken halk desteklediği liderlere karşı yapılan müdahalelerde lideri korumak için eylemler yapmaya başlamıştır.²⁶³ Örnek olarak 2002 yılında Chavez’e karşı yapılan askeri darbede halkın sokağa dökülmesi ve bazı subayların Chavez’i desteklemesi darbeyi etkisiz hale getirmiştir.²⁶⁴ Bolivya’da yaşanan sorunlara baktığımızda ise ülkenin en sanayileşmiş ve en zengin petrol yataklarına sahip Santa Cruz ile Tarica, Beni ve Pando eyaletleri Morales’in reformlarına karşı çıkarak özerklik için referandum yapma kararı aldılar. Daha sonra bu kriz ülke içinde çatışmaya dönmüştür. Bu süreçte Morales yandaşları ile muhalifleri karşı karşıya gelmiştir.²⁶⁵

Üçüncü olarak Panama ve Paraguay seçimlerin kaybedilmesi ile Honduras’da darbeyle devrilen yönetim hariç diğer ülkelerin büyük kısmında sol liderler tekrar seçimleri kazanarak iktidarı elinde tutabilmeyi başarmıştır. Burada özellikle Arjantin, Brezilya, Ekvator, Şili ve Venezuela’da en az üç seçim kazanılması iktidardaki liderlerin ve politikalarının halk tarafından benimsendiğinin kanıtıdır.

Sonuç olarak Latin Amerika tarihi incelendiğinde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’nın bölge üzerinde kurmuş olduğu baskı 2000’lere kadar sonuç vermiştir. Ancak değişen dünya ile birlikte Latin Amerika da değişimden etkilenmiş ve dönem

²⁶³ Bayramoğlu Özuğurlu, *a. g. m.*, s. 17.

²⁶⁴ Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 243-244.

²⁶⁵ “Bolivya ile ABD Arasındaki Kriz Büyüyor”, <http://dunya.milliyet.com.tr/bolivya-ile-abd-arasindaki-kriz-buyuyor/dunya/dunyadetay/12.09.2008/990136/default.htm> (13.04.2014); “Bolivya’daki Kriz Morales’e Yaradı”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/9928911.asp> (13.04.2014); “Bolivya’da Morales’e Destek Yürüyüşü”, http://www.timeturk.com/tr/2008/09/16/bolivya-da-morales-e-destek-yuruyusu.html#.U0phePl_slg (13.04.2014).

dönem bastırılan ya da çeşitli yollarla pasif hale getirilen sol gruplar yeniden yükselişe geçmeye başlamıştır.²⁶⁶

²⁶⁶Raul Madrid, “Leftist Government in Latin America: A Comparison of Bolivia, Brazil, Chile, and Venezuela”, *Llilas Portal, Teresa Lozano Long Institute of Latin American Studies*, Issue 3, 2007-2008, p. 14.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LATİN AMERİKA'DAKİ SOL YÜKSELİŞİN VENEZUELA VE BOLİVYA ÖRNEĞİ

1. Venezuela

1.1. Genel Bilgiler

Ek 4'deki Harita 4'de görüldüğü üzere Güney Amerika'da bulunan Venezuela'nın kuzeyinde Karayip Denizi (2,800 km), doğusunda Guyana (743 km), güneyinde Brezilya (2,200 km), batısında ise Kolombiya (2,050 km) bulunmaktadır. Ülke egemenliğindeki su ve toprakların toplam 912.050 km²'dir. Resmi adı Bolivarçı Venezuela Cumhuriyeti'dir (Republica Bolivariana de Venezuela). Başkenti Karakas, resmi dili İspanyolcadır ayrıca birçok yerli lehçe de konuşulmaktadır. Ülke nüfusu tahminlere göre 2011 yılında yaklaşık 28.047.938'dir.²⁶⁷ Venezuela 23 eyalet, 1 federal bölge ve 72 adadan oluşmaktadır.²⁶⁸ Ülkede İspanyol, İtalyan, Portekiz, Arap, Alman, Afrikalı ve yerli halklarından oluşan çeşitli etnik gruplar bulunmaktadır. Ülkedeki dini dağılım oranı %96 Katolik, %2 Protestan ve %2 ise diğer gruplar şeklindedir.²⁶⁹

Tropikal bir iklime sahip olan Venezuela, dağlık kesimlerde daha ılımandır. Petrol, doğalgaz, demir, altın, boksit ve elmas gibi birçok yeraltı kaynaklarına sahiptir. 2013 verilerine göre ülkenin GSYİH'si (*Gayri Safi Yurt İçi Hasıla*) 407,4 milyar dolar ve kişi başına düşen milli gelir ise 13.600 dolardır. Ülkenin büyüme oranı 2012 yılında %5.6 iken 2013 yılında ise %1.6'ya kadar düşmüştür. Venezuela'nın ithalat miktarı 59.32 milyar dolar iken ihracat miktarı ise 91.78 milyar dolardır.²⁷⁰

Venezuela'yı diğer Latin Amerika ülkelerinden ayıran başlıca özellikleri diğer ülkelerde askeri darbeler yaşanırken bu ülke 1958'den beridir devam eden siyasi istikrara sahip oluşturdur. Ülkede siyasi istikrar bulunmasına rağmen yasal olarak olmasa

²⁶⁷ T. C. Ekonomi Bakanlığı, "Venezuela, Genel Bilgiler (2012)", <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0CD46213-D8D3-8566-45209EC33F40691F/Venezuela-son.pdf> (14.04.2013).

²⁶⁸ H. Micheal Tarver - Julia C. Frederick, *The History of Venezuela*, Greenwood Press, 2005, p. 1.

²⁶⁹ Central Intelligence Agency, "South America, Venezuela", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html> (14.04.2013).

²⁷⁰ Central Intelligence Agency, "South America, Venezuela", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html> (14.04.2013).

da toplumsal ilişkiler çerçevesinde belirlenmiş keskin bir tabakalaşma bulunmaktadır. Ayrıca Latin Amerika'daki bağımsızlık hareketlerini yöneten kişilerin yetiştiği bir ülke olmasıyla beraber bölgede önemli bir petrol ihracatçısı olması, SSCB'nin yıkılmasından sonra Latin Amerika'da sol bir lider ile yönetilen ilk ülke olması, yeraltı kaynakları ve jeopolitik konumu gibi seçenekler Venezuela'yı farklı kılmaktadır.²⁷¹

1.2.Venezuela Tarihi: Darbeler, Punto Fijo Paktı ve Ekonomik Krizler (1899-1998)

1899-1908 yılları arasında Venezuela askeri darbeye başa geçen Cipriano Castro'nun yönetimindeydi. Daha sonra diktatör Juan Vicente Gomez, askeri darbe yaparak 1908-1935 yılları arasında Venezuela'yı yönetti. Bu iki kişinin döneminde Venezuela'da reform çalışmaları yapıldı ve ülkeye modern bir yapı kazandırılmaya çalışıldı. Ancak ülkede mutlak gücün korunması için yönetim tarafından baskı yöntemi kullanılmaktaydı.²⁷² Gomez zamanında bulunan petrol ile Venezuela petrol ihraç eden önemli bir ülke olmuştur. Elde edilen gelir bir yandan ülke ekonomisinin büyümesini sağlarken diğer yandan ise ülkede “petrol diktatörlüğü”nün kurulmasına yol açmıştır. Ayrıca ülkede petrol bulunması tarıma dayalı Venezuela ekonomisinin petrole yönelmesine neden olmuştur. Daha sonra ise Venezuela gıda ihraç etmeye başlamıştır.²⁷³ Son olarak Birinci Dünya Savaşı'nda Gomez, Venezuela'nın tarafsız kalmasını sağlamıştır.²⁷⁴

Gomez'in ölmesinden sonra başa geçen General Eleazar Lopez Contreras, 1941 yılına kadar Venezuela'yı yönetmiştir. 1958 yılına kadar Venezuela sürekli askeri darbeler ve siyasi olaylarla çalkalanmıştır. En son 1958 yılında yapılan bir askeri darbe ile Venezuela'da artık yeni bir dönem başlamıştır. Aynı yıl imzalanan Punto Fijo

²⁷¹Steve Ellner - Miguel Tinker Salas, “Introduction: The Venezuelan Exceptionalism Thesis Separating Myth from Reality”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, p. 5.

²⁷²Tarver - Frederick, *a. g. e.*, p. 78-80; Malcolm Deas, “Colombia, Ecuador and Venezuela, c. 1880-1930”, ed. Leslie Bethell, *The Cambridge History of Latin America, c. 1870 to 1930*, Vol. V, Cambridge University Press, 1998, p. 677-679.

²⁷³Miguel Tinker Salas, “Staying the Course: United States Oil Companies in Venezuela, 1945-1958”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, p. 149.

²⁷⁴Tarver - Frederick, *a. g. e.*, p. 80-82; Juan Vicente Gomez'in petrol politikası ve petrol şirketleri ile ilişkisini için bkz. B. S. McBeth, *Juan Vicente Gomez and the Oil Companies in Venezuela, 1908-1935*, Cambridge University Press, 1983.

Paktı²⁷⁵ ile askeri darbeler engellenmeye çalışılmış ve demokratik bir sistemin temelleri atılmıştır. 1959 yılında “Venezuela demokrasisinin babası”²⁷⁶ olarak bilinen Romulo Ernesto Betancourt Bello yönetime geçmiştir. Bu süreçten sonra Venezuela demokrasisi belirli bir istikrar yakalamıştır. Ancak zamanla ülkedeki demokrasi sağ partilerin güdümüne girmişti. Raby, askeri yönetime karşı ordu içindeki bir grup ile siyasi partilerin beraber kazandığı halk zaferinin solu keskin bir biçimde dışlandığını ve bu durumun devrimci halk tepkisinin bastırılmasını sembolize ettiğini dile getirmektedir. Ayrıca 1941-1945 yıllar arasında Venezuela’yı yöneten General Isaias Medina Angarita tarafından yasallaştırılan Komünist Partisi,²⁷⁷ 1960’larda yasadışı ilan edilmiştir. Venezuela’da demokratik bir sistemin temeli atılmasına rağmen solun üstündeki bu baskılar ülkedeki sol grupları gerilla hareketine ve ordudaki solcuları ise silahlı isyana yöneltmiştir.²⁷⁸

1958 ile 1989 yılları arasında herhangi bir sol partinin yönetime girememesi solun dışlandığını kanıtlar niteliktedir. Bu tarihler arasında yapılan seçimleri ve seçimlerin siyasi çerçevesini Mehmet Işık ile Şakir Eşitti şöyle çizmektedir:

1959 yılında AD’dan Rómulo Betancourt, 1964 yılında AD’dan Raúl Leoni Otero, 1969 yılında COPEI’dan Rafael Caldera Rodríguez, 1974 yılında AD’dan Carlos Andrés Pérez Rodríguez, 1979 yılında COPEI’dan Luis Herrera Campins, 1984 yılında AD’dan Jaime Lusinchi devlet başkanlığına seçilerek 1989 yılına kadar nispeten istikrarlı bir düzen sağlanmıştır. İktidarın iki

²⁷⁵Punto Fijo Paktı, seçimleri kazanan partiler tarafından güç paylaşımı yapılarak geniş bir koalisyon kurularak ülkedeki darbelerin önüne geçilmeye çalışıldığı bir paktır. Bkz. Esra Akgemci, “ ‘Garip Diktatör’ün Ardından”, http://www.radikal.com.tr/radikal2/garip_diktatorun_ardindan-1125640 (17.04.2014); “Venezuela: Hugo Chavez’s Revolution”, *International Crisis Group Latin America Report N°19*, 22 February 2007, p. 2-5, http://www.crisisgroup.org/~media/Files/latin-america/venezuela/19_venezuela_hugo_chavezs_revolution.pdf (19.04.2014). Steve Ellner, Punto Fijo Paktı’nın özelliklerini şöyle özetlemektedir: İdeolojik farklılaşmayı en aza indiren iki-parti sistemi, aşırı milliyetçi söylemlerden uzak duran ve demokrasiye bağlı siyasi liderler, geçmiş deneyimlerden ders alarak parti içi ve partiler arası anlaşmalara önem veren liderlik anlayışı (pacted democracy), orta sınıfa temsil eden, işçi sınıfı ve oligarşiyi bastırarak geniş bir orta sınıf yaratmaya ve sınıf çatışmasını en aza indirmeye çalışan siyasi partiler ve parti disiplinine ve kurumsallaşmaya verilen önem. Bkz. Steve Ellner, “Introduction: The search for Explanations”, der. Steve Ellner - Daniel Hellinger, *Venezuelan Politics in the Chavez Era: Class, Polarization & Conflict*, Lynne Rienner, 2003, s. 8 Aktaran: Esra Akgemci, “Chavez Döneminde Venezuela’nın ABD’ye Yönelik Dış Politikası”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s. 30-31.

²⁷⁶Michael R. Hall, “Romulo Betancourt”, ed. Thomas M. Leonard, *Encyclopedia of the Developing World*, Vol. 1, A-E Index, Taylor & Francis Group, 2006, p. 171.

²⁷⁷Salas, “Staying the Course: United States Oil Companies in Venezuela, 1945-1958”, p. 149.

²⁷⁸Raby, a. g. e., s. 187-190; Tarver - Frederick, a. g. e., p. 109.

parti arasında neredeyse sırayla el değıştirdiği bu sistemde iktidara gelen partiler arasında ideolojik ve uyguladıkları politikalar açısından neredeyse hiçbir fark yoktu.²⁷⁹

Bu durum AD'nin ÷lkede temel egemen güç olduğunu ve COPEI'nin de uydu parti rolü üstlendiğini ortaya çıkarmaktadır.

1974 yılında AD'den Carlos Andres Perez Rodriguez, seçimi kazanarak başkanlığı devraldı. Bu dönem içinde özellikle petrol ve demir sanayisinde olmak üzere ÷lke ekonomisinde millileştirme politikaları izlendi. Örneğin on dokuz petrol şirketini kamulaştırdı ve bu şirketler Venezuela petrolünün beşte dördünü çıkarmaktaydı.²⁸⁰ 1973 yılında dünyada yaşanan Petrol Krizi ile Venezuela'nın petrol gelirlerinde önemli miktarda artış yaşanmıştı. Kriz, 1973-1974 yılları arasında petrolün varil fiyatını 11.44 dolardan 36.84 dolara yükselmişti.²⁸¹ Petrol fiyatındaki bu artış ÷lkenin gelirine yansımış ve ÷lke geliri 3.82 milyar dolardan 9.95 milyar dolara çıkmıştır.²⁸² Bu dönem Venezuela için “Venezuela Saudita” yıllarıydı. Yani “Suudi Venezuela”sı.²⁸³ Bu artış ile birlikte ÷lke ekonomisinin gelişmesi ve petrolden elde edilen kârın kontrolü için 1976 yılında ÷lkenin tek milli petrol şirketi olan Venezuela Petrolleri A. Ş. (*Petroleos de Venezuela SA-PDVSA*) kuruldu.²⁸⁴

Venezuela'da yaşanan millileştirme politikaları yanı sıra artan petrol gelirleri sonucu gelişen ekonominin yanında Perez'in yolsuzluklarla mücadele etmemesi, zamanla hantallaşan sisteme müdahalede bulunmaması, yeni yatırımları desteklememesi ve sürekli dış borç alması ileriki dönemde büyük bir siyasi ve ekonomik kaos ortamının doğmasına yol açtı.²⁸⁵ Perez, ilk başkanlık görevini bıraktıktan üç yıl sonra ekonomik sorunlar ortaya çıkmış, Punto Fijo çökmeye başlamıştır. Venezuela bu dönem çok ağır bir ekonomik kriz yaşamıştır.²⁸⁶

²⁷⁹Mehmet Işık - Şakir Eşitti, “Venezuela’da Gerçekleşen Nisan 2002 Askeri Darbesinin Yazılı Basında Sunumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 28, Güz 2013, s. 149. AD: Demokratik Hareket Partisi-Action Democratica, COPEI: Venezuela Sosyal Hristiyan Partisi Partido Social Cristiano de Venezuela.

²⁸⁰Tarver - Frederick, *a. g. e.*, p. 123-124.

²⁸¹Tarver - Frederick, *a. g. e.*, p. 15.

²⁸²Tarver - Frederick, *a. g. e.*, p. 125.

²⁸³Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 47.

²⁸⁴John L. Hammond, “The Resource Curse and Oil Revenues in Angola and Venezuela”, *Science & Society*, Vol. 75, No. 3, July 2011, p. 355.

²⁸⁵Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 32.

²⁸⁶Raby, *a. g. e.*, s. 195-196.

Ocak 1986'dan itibaren petrol fiyatlarının düşmeye başlamasıyla beraber Venezuela'da ekonomik sıkıntılar tekrar artmaya başlamıştır. 1986-1999 yılları arasında petrolün varil fiyatı, bazı dönemlerde 20 doların üstüne çıksa bile, genelde 10 ila 20 dolar arasında seyretnmiştir.²⁸⁷

Artan hayat pahalılığının yanı sıra halk beş yıl içinde iki kat yoksullaşmıştı. 1983 yılında yapılan devalüasyonla beraber yoksulluk oranı % 20'den % 44'e çıkmıştı.²⁸⁸ Venezuela ekonomisinin bu sıkıntılı günlerinde 1989 seçimleri yapılmıştır. Halk, 1974-1979 yılları arasında izlediği ekonomi politikalarından dolayı Perez'i tekrar başkan olarak seçmiştir. Halktaki bu ekonomik çöküntüyü ortadan kaldırmak için iktidar sahipleri çareyi neoliberal politikada aramaktaydı ve Perez de neoliberal politikalar izlemeye başlamıştır. 1970'li yıllarda izlediği devletçi politikanın tam tersi bir ekonomi politika izleyen Perez, bu değişikliğin nedenini ekonomideki küreselleşmeye bağlamakta, artık petrolün ekonomik kalkınmada yeterli olmadığı dile getirmekteydi. Perez, devletin ekonomideki rolünün azalmasına ve ülkenin gelişebilmesi için yabancı yatırımlara ihtiyaç olduğuna inanmaktaydı.²⁸⁹

Başkan Perez aklındaki liberal gelişmeyi gerçekleştirebilmek için Washington Uzlaşması'nı kabul etmiştir. Kabul edilen neoliberal ekonomik paket sonrası ülkede petrole zam yapıldı. Bu zam ve ekonominin bozulması halkta hoşnutsuzluğa neden oldu. Perez'i ekonomiyi düzeltmesi için seçen halk, otobüs biletlerine zam yapılmasıyla önce bu gelişmeleri protesto etti.²⁹⁰ Ancak zamanla olaylar büyüdü ve ülkede yağmalamalar başladı. Özellikle çeteler, Karakas'ı işgal etti.²⁹¹ Bu isyanın adı El Caracazo'dur. Temelde ekonomik sıkıntılar neden olarak görülse de sol gruplara yapılan baskı, halkın üstündeki ekonomik sıkıntıların artık siyaset aracılığı ile özellikle de liberal ekonomik politikalarla çözülememesi, yıllarca ülke yönetiminde aynı partilerin olması gibi birçok neden sayılabilir.

²⁸⁷ "Historical Crude Oil Prices, 1861 to Present", <http://chartsbin.com/view/oau> (20.04.2014); <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=p&s=rclcl&f=a> (20.04.2014).

²⁸⁸ George Ciccariello-Maher, "The Fourth World War Started in Venezuela", <http://venezuelanalysis.com/analysis/2253> (02.12.2012)

²⁸⁹ Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 59-60

²⁹⁰ Ellner - Salas, *a. g. m.*, p. 6.

²⁹¹ Raby, *a. g. e.*, s. 197.

Devlet bu isyana hazırlıksız yakalanmıştı ve zaman içinde ülkedeki sol örgütlenmeler etkisiz hale getirilmişti. Ancak bu isyan kendiliğinden doğmuştu ve istihbarat teşkilatlarının görüşebileceği bir grup lideri yoktu. Bu durum da halkın kendiliğinden isyan ettiğinin en büyük kanıtıdır. O dönem polisler düşük olan maaşları protesto etmek için grevdeydi. Bu nedenle devlet, askeri harekât başlattı. Resmi rakamlara göre bu süreçte ölen insan sayısı 372'ydi. Ancak Karakas Kalkınma Çalışmaları Merkezi sosyoloji profesörü Heinz Sonntag bu sayının 2 binden fazla olduğunu iddia etmekte ve binlerce yaralı olduğunu dile getirmektedir. Profesöre göre bu kadar sert bir politika izlenmesinin temel nedeni böyle bir ayaklanmanın tekrar yaşanmasını engellemektir. Daha sonra ülkede olağanüstü hal ilan edildi. Bu yurttaşlık haklarının askıya alınması anlamına geliyordu.²⁹² El Caracazo isyanıyla birlikte halk yıllardır yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntılar karşısında sokaklara döküldü. Ancak Perez'i başkanlık koltuğundan indiremediler. Perez, 1993 yılında yolsuzluk suçlamalarıyla görevden alındı ve ev hapsine mahkum edildi.²⁹³

Latin Amerika'nın işgal, sömürü, kan ve mücadele ile dolu geçmişinin üstüne Venezuela vatandaşlarının yaşamış oldukları bu süreç artık toplumda bir patlama noktası yaratmıştır. Bu patlamanın ürünü olan El Caracazo isyanı sırasında halk şiddetle bastırılırken Perez, 1993'e kadar başkanlık görevini sürdürmüştür. Bu süreçte artık yapılan seçimlerde Venezuela'nın iki partili sisteminde başrol oynayan partilere destek azalırken küçük ve sol partilere verilen destekte artış gözlenmiştir.²⁹⁴ Ayrıca 1992 yılında Albay Hugo Chavez'in darbe girişimi halka yeniden umut aşılamıştır. Özellikle Chavez'in darbe girişiminden sonra yaptığı konuşma bu albaya duyulan sempatinin temel kaynağı olmuştur. Bu darbe başarısız olmasına rağmen Chavez, bir siyasi figür haline gelmiştir.²⁹⁵ El Caracazo isyanı öncelikli olarak yaşanan sistemin meşrutiyeti hakkında akıllarda soru işareti uyandırmıştır. Ayrıca bu sorular 1992 darbe girişiminin

²⁹²Michael Fox - Carlos Martinez - JoJo Farrell, *Venezuela Speaks!: Voices from the Grassroots*, PM Press, 2010, p. 17; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 53-56; Ayrıca El Caracazo Katliamı hakkında Inter-Amerika İnsan Hakları Mahkemesi'nin hazırlamış olduğu rapor için bkz: <http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/C/58-ing.html> (02.12.2012).

²⁹³Sibel Özbudun - Temel Demirer, "Bolivarcı Venezüella: Toplumsal Reform ve Eylem", Sibel Özbudun vd., *Latin Amerika Başkaldırıyor*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, s. 198.

²⁹⁴Tarver - Frederick, *a. g. e.*, p. 145.

²⁹⁵Edgardo Lander, "Venezuela. Populism and the Left: Alternatives to Neo-liberalism", ed. Patrick Barrett - Daniel Chavez - Cesar Rodriguez-Garavito, *The New Latin American Left-Utopia Reborn*, Pluto Press, 2008, p. 71.

yaşanmasına, 1993’de Perez’in tutuklanmasına ve El Caracazo isyanı ile Chavez’in darbe girişimini destekleyenlerin 1993 seçimlerini kazanmasına yol açmıştır.²⁹⁶

Venezuela’da yaşanan gelişmeler ile kapitalist sistemin ülkedeki geleceği pekiyi gözükmüyordu. 1994 seçimlerinde halkın % 40’ının seçimlere gitmemesi, Caldera’nın COPEI’den ayrılarak Sosyalizme Doğru Hareket (*Movimiento al Socialismo-Movement toward Socialism-MAS*) ile ittifak yapması ve % 30’luk oy oranı ile başkan olması,²⁹⁷ son olarak da 1998 seçimlerini Hugo Chavez’in kazanması bunun en büyük kanıtı olarak gösterilebilir. Artık ülkedeki Punto Fijo Paktı çökmüştü. Bunun en önemli göstergesi ise Rafael Caldera Rodriguez’in AD ve COPEI’nin desteğini almadan Aralık 1993 seçimlerini kazanmasıdır.²⁹⁸ 1994-1999 yılları arasında Venezuela’yı yöneten Caldera, ülkenin kötü gidişatını düzeltememiştir. Venezuela’da her geçen gün artan suç oranları, engellenemeyen uyuşturucu kaçakçılığı, Kolombiya gerillalarının Venezuela sınırında artan faaliyetleri, 1994 yılında ülkedeki bankaların batması, 1996 yılında ise başkan Caldera’nın acil önlem paketiyle petrol fiyatlarını % 500 arttırması ve 1998’de petrol fiyatlarının uluslararası alanda düşmesi Venezuela ekonomisini alt üst etmişti.²⁹⁹

1.3.Latin Amerika’da Domino Etkisi Yaratan Lider: Hugo Chavez

1.3.1.Hayatı

Hugo Rafael Chavez Frias, 28 Temmuz 1954 tarihinde Sabaneta’da doğmuştur. Annesi ve babası öğretmendi. Altı kardeştiler. Eğitimi için Barinas’a yerleşmişti. 1960 yılında hükümete karşı mücadele başlatan ve komünist gerilla ordusu olan Ulusal Kurtuluş Silahlı Kuvvetleri’nden (*Fuerzas armadas de Liberacion Nacional; FALN*)

²⁹⁶Margarita Lopez Maya - Luis Lander, “Popular Protest in Venezuela: Novelties and Continuities”, trans. Dick Parker, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, p. 93.

²⁹⁷Zeynep Ağdemir, “Kronik: 2012 Seçimlerine Giderken Chavez’in 13 Yıllık İktidarı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 67, Sayı 3, 2012, s. 267.

²⁹⁸Margarita Lopez Maya, “Günümüz Venezüellası: ‘Katılımcı ve Öncü’ Bir Demokrasi mi?”, haz. Leo Panitch - Colin Leys, *Küresel Parlama Noktaları: Emperyalizm ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler*, çev. Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 169.

²⁹⁹Özbudun - Demirer, “Bolivarcı Venezüella: Toplumsal Reform ve Eylem”, Sibel Özbudun vd., *a. g. e.*, s. 198.

etkilenmişti.³⁰⁰ 17 yaşında yani 1971 yılında Venezuela Askeri Akademisi'ne girdi ve 4 yıl sonra akademiden mezun oldu.³⁰¹

Chavez, 1974 yılında bir grup askerle Peru'ya gitmişti. Gitmelerinin nedeni Bolivar'ın İspanyollara karşı yönettiği ve neticesinde Peru'nun bağımsızlığını ilan etmesini sağlayan Ayacucho Savaşı'nın 150. yıl dönümü olmasıydı. Peru, o dönem 1968 yılında askeri bir darbeyle başa gelmiş olan solcu subay General Juan Velasco Alvarado tarafından yönetilmekteydi. Bu Chavez'in karşılaştığı ilk radikal askeri rejimdi.³⁰² Geziden bir yıl sonra Chavez, akademiden mezun oldu. Mezun olurken subay kılıcını Venezuela'nın bağımsızlığını kazandığı 5 Temmuz kutlamalarında Başkan Carlos Andres Perez'in elinden aldı. Chavez, 1992 yılında başarısız olan askeri darbesini Perez'e karşı düzenleyecekti.³⁰³

Chavez mezun olduktan sonra gerillalarla mücadele etmekle görevlendirmişti. 1976 yılında gönderildiği görev yerinde köylülere ve esirlere uygulanan şiddete tanık olan Chavez, kendisini sorgulamaya başlamıştır. Chavez, 23 yaşındayken aklındaki devrimin alt yapısını oluşturabilmek için kendisi gibi devrimci bir arkadaşıyla silahlı Venezuela Halk Kurtuluş Ordusu'nu (*Ejercito de Liberacion del Pueblo de Venezuela-ELPV*) kurdu. Yıllar sonra Kolombiyalı romancı Gabriel Garcia Marquez ile yaptığı bir görüşme sırasında Marquez'in bu örgütü kurmasındaki amacı sorması üzerine Chavez, "Bir şeyler yapılması gerekebilir diye kendimizi hazırladık." demişti. İleriki yıllarda Chavez, Jesus Urdaneta Hernandez ile tanıştı. Yakın bir dostluk kuran ikili nasıl hareket etmeleri gerektiği üzerine tartışıyorlardı. Chavez, ülke içindeki gerillalara katılmak yerine ordu içinde örgütlenme taraftarıydı. Beysbolu seven Chavez, bir süre sonra spor eğitmeni olarak atandı. Daha sonra tarih ve siyaset ile ilgili dersler anlatmaya başladı. Eğitmenliği boyunca sempatikliği ve zekâsıyla öğrencilerini etkileyen Chavez'in bu hareketleri, yetkililer tarafından pek önemsenmiyordu.³⁰⁴ Ancak bu görev gelecekte darbe yapacak olan Chavez için çok önemli olabilirdi. Darbe başarılı olursa alttan

³⁰⁰Raby, a. g. e., s. 201-202.

³⁰¹"The Life and Death of Hugo Chavez in Perspective", <http://www.globalresearch.ca/the-life-and-death-of-hugo-chavez-in-perspective/5326273> (01.05.2013); Christopher Minster, "Hugo Chavez, Venezuela's Firebrand Dictator",

<http://latinamericanhistory.about.com/od/presidentsofsouthamerica/p/09HChavez.htm> (01.05.2013).

³⁰²Kürkçügil, *Hugo Chavez ve Devrimde Devrim*, s. 12.

³⁰³Raby, a. g. e., s. 202; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 45-46.

³⁰⁴Levin, a. g. e., p. 58-59; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 46-47.

yetişen yeni askerler kendisine sempati ve saygı duyacak, kendisi için tehdit olmayacaklardı. Bu gelecek için önemli bir yatırımdı.

1980’li yıllara gelindiğinde yapılan harcamalar yüzünden ülke ekonomisi bozulmaya başlamıştı. 1982 yılında ülkedeki durumu gören Chavez arkadaşları ile yeni bir örgütlenmeye gitti, Bolivarcı Devrimci Hareket-200 (*Movimiento Bolivariano Revolucionario-200, MBR-200*). Örgütün kurucuları Latin Amerika’da bağımsızlık savaşı verenlerin fikirlerinden ve Marksist gerilla örgütlerden etkilenerek popülist ve milliyetçi bir inanç sistemi kurdular. Ayrıca siyasi yolsuzluklara, neoliberal ekonomi politikalara ve yabancıların etkisine karşı çıkarak ve Bolivarcı demokrasi anlayışını savunmaktaydılar.³⁰⁵ Örgütlenmenin ismine “200” eklemelerinin nedeni Bolivar’ın doğumunun 200. yılı olmasıydı. Chavez bu örgütlenmeyi Jesus Urdaneta ve Felipe Acosta Carles ile başlatmıştı. Devrimci üç subay Bolivar’ın 1805 yılındaki yeminini tekrarlayarak ant içtiler.³⁰⁶

Sizin ve atalarımın tanrısı önünde yemin ederim ki, bizi ezen zincirleri kırana dek kollarımın rahat etmesine, ruhumun huzur bulmasına izin vermeyeceğim...³⁰⁷

Artık ülkenin tarihi ve o dönemdeki sorunlarını inceleyen bu üç subay, bu sistem içinde sorunlara çözüm bulunmasının imkansız olduğu kanaatine vardılar ve mevcut sistemi yıkarak yeni bir sistem oluşturma kararı aldılar. MBR-200 üyeleri ordu içinde yükselmeye başladıkça darbenin ne zaman yapılması gerektiğini düşünmeye başladılar. Kendilerine birlik komutanlığı verilmesi muhtemel olan 1992 yılında karar kıldılar. COMACATE olarak tanınan bu örgütün gizli kalması çok zordu. Zamanla askeri istihbarat orduda neler olduğunu öğrendi. Ancak ordu içinde yükselen ve sevilen bu subayları cezalandırmak büyük bir hoşnutsuzluğa yol açacaktı. Özellikle Chavez’e bir darbeci gözüyle bakılıyordu. Bu nedenle ordudan uzaklaştırılması şarttı. 1986’da akademideki görevinden alınarak, Elorza’ya sürgün edildi. Elorza’ya sürgün edilen Chavez burada da yapacağı darbeyle ilgili çalışmalarda bulundu. Özellikle askeri darbeyi halkın ne kadar destekleyeceğinin analizini yapmaya çalıştı. Halkın içine karışan Chavez toplumun sosyal ve ekonomik gelişmesini sağlamak için çalışmalarda

³⁰⁵ Harold A. Trinkunas, “The Crisis in Venezuelan Civil-Military Relations: From Punto Fijo to the Fifth Republic”, *Latin American Research Review*, Vol. 37, No. 1, 2002, p. 53.

³⁰⁶ Raby, a. g. e, s. 204; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 47-48.

³⁰⁷ Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 115.

bulundu ve halkın sempatisini kazandı. 1988 yılında Chavez bir darbeci değilmiş gibi tekrar mesleğinde yükselmeye başladı. Öncelikle Karakas'a geri çağrıldı. Daha sonra başkanlık sarayında görevlendirildi ve milli güvenlik konseyinin yardımcılarında biri oldu. Ardından ise Orta Amerika'ya resmi bir gezi yapması için görevlendirildi. Bu gelişmeler MBR-200 için bir umut oldu.³⁰⁸

El Caracazo isyanı sürecinde Chavez'in hastalanması, devrimci arkadaşlarının isyanı bastırmaları için görevlendirilmeleri ve isyana hazırlıksız yakalanmaları üzerine MBR-200, ayaklanmadan faydalanarak kargaşa ortamı içinde darbe yapamadı. Ancak yaşanan bu olaylar sonucunda ordu içindeki hareketlenmeler artmıştı. Chavez iyileşip görevine döndükten sonra kendisine MBR-200 hakkında sorular soruluyor ve askerler "Biz orduya halkımızı öldürmek için katılmadık." diye tepkilerini dile getiriyorlardı. Chavez, artık darbenin ertelenemez olduğu kanısına varmıştı. 6 Aralık 1989'da Chavez ve bir kısım subay, Noel günü darbe yapacaklarına ve üst düzey subayları öldüreceklerine dair bir istihbarat bilgisi nedeniyle başkomutanlığa çağrıldılar. Ancak bu bilgi ile alakalı kesin kanıt olmamasından dolayı serbest bırakıldılar. Devrimci subaylar ülkenin birçok yerine dağıtıldı. Bu olumsuz gelişmeden dolayı darbeyi bir süre daha ertelemek zorunda kalan Chavez, Ağustos 1991'de Maracay'da bulunan paraşüt taburuna komutan olarak atandı.³⁰⁹

1992 yılında ülkedeki ekonomik durumun kötü olmasını da fırsat olarak gören Chavez, askeri darbe yaptı ve bu girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine tutuklanarak hapse atıldı. Böylelikle Chavez siyasi arenaya anti-demokratik bir yöntemle de olsa adım atmış bulunuyordu. İki yıl sonra afla serbest bırakılan darbeci albay siyasete atıldı.³¹⁰

Chavez, başarısız darbe girişiminden sonra yaptığı şu konuşmada *şimdilik (por ahora)* başaramadıklarını, sorumluluğun kendisine ait olduğunu ve darbeye destek verenlerin teslim olmasını özür dileyerek istiyordu. Chavez, Venezuela tarihinde belki de ilk defa, yaşanan bir başarısızlığın sorumluluğunu üstüne almıştı. Bu sözcükler Venezuela halkı için büyük önem taşıyordu. Çünkü ilk defa biri halktan ve dostlarından

³⁰⁸Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 50-52.

³⁰⁹Levin, *a. g. e.*, p. 70; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 56-58.

³¹⁰"Hugo Chavez Hayatını Kaybetti",

<http://www.cnnturk.com/2013/dunya/03/05/hugo.chavez.hayatini.kaybetti/698961.0/> (01.05.2014).

özür diliyor, geleceğe dair bir umut ışığı olduğunu belirtiyordu. Bu konuşmadan sonra Albay Hugo Rafael Chaves Frias halkın gözünde kahramanlaşıyordu.³¹¹

Aralık 1998 seçimlerine giren Chavez, aldığı yaklaşık % 56'lık oy ile Venezuela'nın başkanı olmuştu. Başkan seçildikten sonra 1999 anayasasını hazırladı ve referanduma sundu. Kendisine karşı girişilen bir grev ve bir askeri darbeyi olmak üzere iki tehlike atlattı. Yaşanan bu olaylar Chavez'in elini daha da kuvvetlendirdi. Ülkede birçok reform çalışmaları yapan Chavez'in amacı toplumsal ve ekonomik bir dönüşüm gerçekleştirmekti. Küresel alanda ise ABD karşıtı politikalar izleyen Chavez, Rusya, Çin ve İran gibi ülkelerle yakın politikalar izledi.³¹² Aralık 2012'ye kadar girdiği bütün seçimlerden sadece 2007 Anayasa Referandumu'nu kaybetmişti.³¹³

Aralık 2012 seçimlerinde yapmış olduğu propagandada aklındaki devrimi gerçekleştirmek için altı yıla daha ihtiyaç duyduğunu dile getiren Chavez,³¹⁴ bu seçimi de kazanmış ancak 5 Mart 2013 tarihinde hayatını kaybetmiştir.³¹⁵ On üç yıl boyunca Venezuela'yı yöneten Chavez, ölmeden önce yardımcısı Nicolas Maduro'yu halefi olarak göstermişti.³¹⁶ Nisan 2013'te yapılan seçimlerde başkan adayı olan Maduro, aldığı % 51'lik oy oranıyla başkan olmuş ve sol düşüncenin iktidarını devam ettirmesini sağlamıştır.³¹⁷

1.3.2.Siyasi Düşüncesi ve 21. Yüzyıl Sosyalizmi

Chavez hakkında genel olarak yazılmış olan kaynaklarda izlediği politikaların sosyalist bir çizgiye yakın olduğu belirtilerek halkçı, millici, ulusalcı ve devrimci olduğu dile getirilmektedir. ABD karşıtı politikalar izlemesi, İsrail'in Filistin'e uygulamış olduğu ambargo ve saldırılar karşısında Filistin'i desteklemesi, Kuzey

³¹¹Brian A. Nelson, *The Silence and the Scorpion: The Coup Against Chavez and the Making of Modern Venezuela*, Nation Books, 2009, p. 1-2; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 78-79.

³¹²Der. Sibel Özbudun, "Hugo Chavez", haz. Sibel Özbudun, *Latin Amerika'da İsyanın Tarihi*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2008, s. 297-299.

³¹³Ağdemir, a. g. m., s. 271-272.

³¹⁴Emrah Kaya, "Venezuela Ekonomisi: Kriz mi, Fırsat mı?", <http://politikaakademisi.org/venezuela-ekonomisi-kriz-mi-firsat-mi/> (03.05.2014); "Seçimleri Yine Chavez Kazandı", <http://www.pressmedya.com/manset/11448/secimleri-yine-chavez-kazandi.html> (03.05.2014).

³¹⁵"Charismatic Venezuelan President Hugo Chavez Dies at 58", *Correo Del Orinoco*, English Edition, Friday, March 8, 2013, p.2.

³¹⁶"Chavez'in Halefi: Eski Otobüs Şoförü", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25405291/> (05.05.2014); "Chavez Halefini Açıkladı", <http://www.aljazeera.com.tr/haber/chavez-halefini-acikladi> (05.05.2014).

³¹⁷"Socialist Candidate Maduro Defeats Conservative Foe in Tight Presidential Election", *Correo Del Orinoco*, English Edition, Friday, April 19, 2013, p. 2.

Amerika ve Batı Avrupa'nın demokrasi dayatmalarına karşı çıkması, kapitalist sisteme karşı cephe alması Chavez'in Batı ve kapitalizm karşıtı olduğuna dair söylemleri kuvvetlendirmekteydi. Ülke içinde izlemiş olduğu politikalardan da anlaşılacağı gibi ikinci plana atılmış insanlar, desteklemekte ve eşitlik taraftarı olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca sosyalist ve eşitlikçi politikalar ile ülkedeki oligarşiyi yıkmıştı.³¹⁸ En önemlisi dünyadaki eşitliğin kapitalist ekonomik sistemle sağlanmayacağı düşüncesine sahipti.

Chavez, aileden kendisine miras kalan bir devrimci ruhu içinde barındırmaktaydı. Chavez'in atalarından Albay Pedro Perez, bir gerilla lideriydi. Albay Perez, 1840 yılında devrimci Ezequiel Zamora tarafından toprak ağalarına karşı savaşması ve Halkın Egemen Ordusuna katılması için çağırılmıştı. Albay Perez'in oğlu General Pedro Perez Delgado - Maisanta diye de tanınır - 1914 yılında diktatör General Juan Vincente Gomez'e başkaldırmıştı. Ayrıca generalin kızı Rosa, Chavez'in büyükannesi idi. Maisanta daha sonra yakalanarak hapse atıldı ama mücadeleye oğlu devam etti. Büyükannesinden dinlediği hikayelerden de etkilenen Chavez, atalarının özgürlük ve eşitlik savaşçısı olduklarına inanmıştı.³¹⁹

Hugo Chavez'in tarihten kendisine örnek aldığı üç kişi bulunmaktaydı. Bu şahıslar Chavez'in siyasi görüşünü ve başkan olduktan sonraki politikalarını etkilemiştir. Bunlardan ilki Güney Amerika'nın bağımsızlığı için mücadele eden ve birleşik bir Latin Amerika kurmak isteyen Simon Bolivar'dı. İkinci lider ise Simon Bolivar'ın öğretmeni olan ve insanlar arasında siyah, beyaz ve yerli ayrımı yapmayan, bununla birlikte bağımsızlığı savunan Simon Rodriguez'di. Chavez'in kendisine örnek aldığı üçüncü kişilik ise oligarşiye ve köleliğe karşı çıkarak toprak reformunu savunan Ezequiel Zamora'dı.

Chavez'in aklında "21. Yüzyıl Sosyalizmi"ni gerçekleştirme fikir yatmaktaydı. 21. yüzyıl sosyalizmi temel olarak Chavez'in, ülke içinde uygulamak istediği nihai hedeflerden biriydi. Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nin anayasasını³²⁰ inceleyen

³¹⁸"Profile: Hugo Chavez", <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-10086210> (04.12.2012).

³¹⁹Buket Şahin, *Latin Amerika: Yakılan Bellekler*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2013, s. 319-320; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 37.

³²⁰Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti Anayasası için bkz: Constitucion de la Republica Bolivariana de Venezuela, http://www.me.gob.ve/media/contenidos/2006/d_269_8.pdf (03.05.2014)- Constitution of the Bolivarian Republic of Venezuela,

Michael Lebowitz, 21. yüzyıl sosyalizminin anayasa içindeki varlığını insani değerlere ve gelişime verilen önemlerle şu maddelere dayanarak tespit etmektedir.³²¹

- 20. Madde: herkes kendi kişiliğini özgürce geliştirme hakkına sahiptir
- 70. Madde: karşılıklı işbirliği ve dayanışma değerlerinin rehberlik ettiği birlik
- 70. Madde: her türlü özyönetim, ortak idare ve kooperatiflere
- 102. Madde: demokratik bir toplumda her insanın yaratıcı potansiyelini geliştirme ve kendi kişiliğini tam olarak geliştirmesi
- 135. Madde: dayanışma, toplumsal sorumluluk ve insani yardım gereğince yeteneklerine göre üzerlerine düşen yükümlülüklerde
- 299. Madde: genel insani gelişmenin temin edilmesine

Ayrıca 112. maddede insani kalkınma, 115. madde ile 156. maddenin 32. fıkrasında kamu yararı ve sosyal menfaatler için kamulaştırma yapılabileceği, 184. maddenin 4. fıkrasında işçi ve işçi topluluklarının kamuya ait ticari şirketlerde yönetimi katılmasının desteklendiği, 299. maddede ekonominin gelişmesinin ve korunmasını devletin güvence altına aldığından ve ekonomik gelişme için milli ekonominin teşvik edildiği, 302. maddede halkın yararına ve stratejik sanayi kollarında devletin aktif olduğunu dile getirerek karşılıklı çıkar içinde yerli sermayeyi desteklediği vurgulanmaktadır.³²² Özellikle bu maddeler 21. yüzyıl sosyalizmi için yol göstericidir.

Lebowitz, aynı zamanda bu anayasanın kapitalist öğeleri de barındırdığını dile getirmektedir. Örnek olarak 112. maddenin devleti özel sermayeyi desteklemeye çağırdığını, 115. maddenin özel mülkiyet hakkını koruduğunu, 299. maddede ise kalkınmada özel teşebbüse rol verildiğini dile getirmektedir. Bu maddeler ile Lebowitz, Chavez'in "insani gelişime ve 'demokratik, katılımcı ve öncü bir topluma' " odaklandığını ve kapitalizm ile sosyalizm arasında üçüncü bir yol oluşturmaya çalıştığını dile getirmektedir.³²³ Kısacası, Chavez liberal demokrasi içinde evrimleşerek

<http://www.venezuelaemb.or.kr/english/ConstitutionoftheBolivarianingles.pdf> (03.05.2014).

³²¹Michael A. Lebowitz, *21. Yüzyıl İçin Sosyalizm*, çev. Pelin Üçer - İbrahim Akbulut, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 93.

³²²*Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Anayasası*, İspanyolca'dan çev. Berna Talun Üğüten, Türkiye'deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, Ankara, 2010

³²³Lebowitz, *21. Yüzyıl İçin Sosyalizm*, s. 114-116.

ya da liberal demokrasiye adapte olarak varlığını sürdüren sol düşünceyi ekonomik olarak da köklerinden koparmadan yeni bir sistem yaratmaya çalışmıştır.

Anayasadaki maddelerin yanı sıra Chavez, bu anayasa ile kadın-erkek eşitliği, hukuk ve adalet, çevre, üç kuvvet yerine beş kuvvet (yasama, yürütme ve yargının yanı sıra seçim gücü ve vatandaş/kamu gücü), temsili demokrasiden doğrudan demokrasi, devletin ekonomideki ağırlığının arttırılması, insan hakları, bilgi edinme hakkı, yerli hakları gibi konularda önemli yasalar hazırlamıştır. Bu anayasa ile Venezuela, dünyanın en ileri anayasalarından birine sahip olmuştur.³²⁴ Chavez'in 1999 yılında hazırlamış olduğu ve şimdi ise Venezuela'nın anayasasını oluşturan bu metin Venezuela'da yaşanan 21. yüzyıl sosyalizminin sadece ekonomik bir boyutunun olmadığına göstergesidir. Halk, yıllar boyunca yaşamış olduğu baskının, geri bırakılmışlığın ve oligarşinin toplumu ikiye bölmelerinden sonra Chavez'in çalışmaları nedeniyle bu lidere destek vermeye devam etmiştir. Chavez'in anayasası Venezuela halkı tarafından benimsenmiştir.³²⁵

Chavez'in 10 Ocak 2007 tarihinde Millet Meclis'inde yaptığı konuşmayı analiz eden Margarita Lopez Maya, Chavez'in 21. yüzyıl sosyalizmini gerçekleştirebilmek için önce stratejik öneme sahip sanayi alanlarını millileştireceğini daha sonra ise “beş temel motoru” çalıştıracaklarını dile getirmektedir.³²⁶ Maya, beş motoru şöyle analiz etmektedir:

Bu beş motor, ülkeyi sosyalizme taşıyacak “motoru çalıştıracak”tı. Bunlardan ilki olan ve halihazırda anayasada yer alan Yetki Yasası, yasama erkinin, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini önceden belirlenmiş bir süre boyunca Ulusla Yönetime devretmesini sağlıyor (203. madde). Chavez, “devrimci yasaların yasası, yasaların anası” Yetki Yasasıdır diyordu. İkinci motor, diğer amaçların yanı sıra (iktisadi ve siyasi sorunlar bağlamında) sosyalizme giden yolun önünü tıkayan engeller olarak yorumlanabilecek anayasa maddelerinin değiştirilmesi amacıyla anayasanın “bütünsel ve köklü” bir biçimde reforma tabi tutulması önerisiydi. Chavez, bu iki motorun birlikte işlemesi gerektiğini düşünüyordu ve Millet Meclisi başkanı Cilia Flores'i anayasa reformunu yapacak komisyona başkanlık yapıp eşgüdümü sağlamakla görevlendirdi. Devrimin üçüncü motoru olan “ahlak ve aydınlanma”, toplumun tüm alanlarında (okullarda,

³²⁴Douglas Schoen - Michael Rowan, *The Threat Closer to Home: Hugo Chavez and the War Against America*, Simon and Schuster, 2009, p. 47-48; Gregory Wilpert, “Venezuela's New Constitution”, <http://venezuelanalysis.com/analysis/70> (03.05.2014).

³²⁵Daniel Hellinger, “When ‘No’ Means ‘Yes to Revolution’: Electoral Politics in Bolivarian Venezuela”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 3, May 2005, p. 11.

³²⁶Maya, “Günümüz Venezüellası: ‘Katılımcı ve Öncü’ Bir Demokrasi mi?”, haz. Leo Panitch - Colin Leys, *a. g. e.*, s. 175.

işliklerde, kırsal yerlerde, içsel çekirdeklerde ve halkın kullandığı diğer mekânlarda), ahlaki, iktisadi, siyasi ve toplumsal eğitimin teşvik edilmesi amacıyla tasarlanmış bir kampanyayı ifade ediyordu. Chavez, dördüncü motora “iktidar geometrisi” diyordu: Sosyalist özlemlerle ve güncel gerçeklerle daha uyumlu olacak şehirler ve federal bölgeler oluşturulması için siyasi, iktisadi, toplumsal ve askeri gücün ülke çapında coğrafi olarak yeniden dağıtılması öneriliyordu. Son olarak, motorların en önemlisi dediği beşinci bir motor daha bulunuyordu: Devletin reforma tabi tutularak sosyalist bir devlete dönüştürülmesini sağlamak amacıyla halkın devlet üzerindeki gücünün arttırılmasını öngören “devrimci komünal güç patlaması”. Chavez, komünal konseylerin hiçbir şekilde sınırlanmayacağını, çünkü konseylerin halkın gücünü ifade etmesinin en önemli aracı olduğunu söylüyordu.³²⁷

Chavez’in yukarıdaki stratejisinin yanı sıra Julia Buxton, Chavizmo, Bolivarcılık ya da 21. yüzyıl sosyalizmine geçiş sürecinin üç aşaması olduğunu dile getirmektedir. İlk aşama olarak Chavez, ılımlı bir politika ile sosyal demokrat bir başlangıç yapmıştır. İkinci aşamada ise radikal sol öneriler yapmıştır. En son ise üçüncü aşamaya geçilecek yani 21. yüzyıl sosyalizmi kurulacaktı.³²⁸ Steve Ellner ise Chavez’in öncülüğünde yürüyen hareketin dört aşaması olduğunu dile getirmektedir. İlk aşama başkanlık seçim kampanyası döneminde başlamaktadır. Bu dönem Chavez’in özel sektör ile diyalog halinde olduğu ve diğer partilerden aday gösterdiği dönemdir. İkinci aşama Kasım 2001 tarihine denk gelmektedir ve bu dönem Chavez’in, halkçı, milliyetçi söylemleri kullanmaya başladığı ve devletin ekonomiye daha çok müdahale etmeye başladığı dönemdir. Üçüncü aşama ise radikal sol kararların alınmaya başladığı dönemdir. Bu dönem işletilmeyen topraklara el konularak köylülere verilme ve işçilerin hakkını ödemeyen şirketlerin kamulaştırılarak işçilere devredilme kararlarının aldığı dönemdir. Yani sermaye sahiplerini karşısına aldığı dönemdir. Bu dönem diliminde Chavez, anti-empyralist olduğunu dile getirmeye başlamıştır. Ayrıca 2005 yılında 21. yüzyıl sosyalizminden bahsederek bunun altyapısını oluşturmak için çağrıda bulunmuştur. Son aşama olan dördüncü aşama ise Aralık 2005 yılında Chavez’in tekrar seçilmesiyle başlamıştır. Artık Chavez, devrimin yeni bir sürece geçtiğinin sinyallerini vermekteydi.

³²⁷ Maya, “Günümüz Venezüellası: ‘Katılımcı ve Öncü’ Bir Demokrasi mi?”, haz. Leo Panitch - Colin Leys, *a. g. e.*, s. 175-176.

³²⁸ Julia Buxton, “Venezüella: Bolivarcılığın Siyasal Evrimi”, ed. Geraldine Lievesley - Steve Ludlam, *a. g. e.*, s. 106.

Bu dönem neoliberal politikaları tersine çevrildiği ve kamulaştırmalar yapıldığı dönemdir.³²⁹

Buxton ve Ellner, Chavez'in aklındaki nihai hedefi yani 21. yüzyıl sosyalizmine geçişi ve yaptığı çalışmaları yukarıdaki gibi dönemlendirmektedir. Ancak Chavez, 2012 seçimlerinde 21. yüzyıl sosyalizmini gerçekleştirmek için altı yıla daha ihtiyaç duyduğunu dile getirmişti.³³⁰ Bu durum aslında 21. yüzyıl sosyalizminin son aşamasına daha geçilmediğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Son seçimi tekrar kazanması ancak 5 Mart 2013 tarihinde hayatını kaybetmesi³³¹ ise 21. yüzyıl sosyalizmini nasıl hayata geçireceğine dair soru işaretlerine neden olmuştur. Venezuela'nın yeni başkanı Nicolas Maduro, yaptığı açıklamada devrimin Chavez'in bıraktığı yerden devam edeceğini dile getirmiştir.³³²

Chavez'in çalışmalarını meşru kılan en önemli faktör halktan aldığı destekte bir sürekliliğin söz konusu olmasıdır. Bu desteğin devamının Chavez'e yeni yapacağı çalışmalar için cesaret verdiği aşıkardır. Özellikle Chavez'in siyasi söylemlerinin ılımlıdan radikale doğru evrilmesinin arkasında yatan en büyük etken halktan aldığı destektir. Chavez, iktidarda bulunduğu dönem içinde izlediği politikalar ve sosyalist düşüncesi nedeniyle muhalefetin birçok eleştirisine maruz kalmıştır. Örnek olarak muhalefet Chavez'i muhalif partiler üstünde baskı kurması, ifade özgürlüğünü engellemesi, özel sektöre zarar vermesi ve kamulaştırma yapması, son olarak ise dış politikada ABD karşıtı politikalar izlemesi gibi konularda eleştirmektedir.³³³

1.3.3. İktidara Yükselmesi ve İktidar Dönemi

Hugo Chavez'in başkan seçilmesindeki en büyük etken Venezuela'nın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ve siyasette bulunan partilerin artık çözüm yerine sorun yaratmaları olmuştur. Özellikle El Caracazo isyanı sırasında halkın üstüne ateş açılması

³²⁹Steve Ellner, "Hugo Chavez'in 'Devrim Sürecinin' Evrelerinin Çözümlemesi", ed. Aylin Topal, *a. g. e.*, s. 51-58.

³³⁰Emrah Kaya, "Venezuela Ekonomisi: Kriz mi, Fırsat mı?", <http://politikaakademisi.org/venezuela-ekonomisi-kriz-mi-firsat-mi/> (03.05.2014); "Seçimleri Yine Chavez Kazandı", <http://www.pressmedya.com/manset/11448/secimleri-yine-chavez-kazandi.html> (03.05.2014).

³³¹"Hugo Chavez Hayatını Kaybetti", <http://www.cnnturk.com/2013/dunya/03/05/hugo.chavez.hayatini.kaybetti/698961.0/> (03.05.2014).

³³²"Başkan Nicolas Maduro Yemin Etti", <http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/baskan-nicolas-maduro-yemin-etti-h9670.html> (03.05.2014); "Chavez'in Başlattığı Devrim Devam Edecek", <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/chavezin-baslattigi-devrim-devam-edecek-haberi-87962> (03.05.2014).

³³³Xavier Sala I Martin, "Venezuela Esta Sola", *La Vanguardia*, 17 Junio 2009, p. 21.

ve geçmişten beri neoliberal politikaları savunan siyasi partiler ile liderlerinin artık çözüm olmaması Chavez'in önünü açmıştır. 1994 seçimlerinde halkın % 40'ının seçimlere gitmemesi Venezuela halkının ülkedeki siyasi yapıya olan inancını ortaya koyar niteliktedir. 1998 başkanlık seçimleri öncesi halkın genelde ezilmiş, dışlanmış ve yoksul kesimleriyle temasa geçen Chavez, popülist söylemleri ile bir umut olduğunu vaat etmiştir. Özellikle 1992 darbe girişimi ile halkın Venezuela'daki sisteme karşı öfkесinin simgesi olan Chavez, 1998 seçimlerini kazanmıştır.

Venezuela büyük bir bunalım içindeyken hapse atılan ve iki yıl sonra serbest kalan Chavez, Beşinci Cumhuriyet Hareketi'ni (Movimiento V. Republica-MVR)³³⁴ kurarak siyasete atılmış ve bütün ülkeyi dolaşmıştı. O dönem bu siyasi hareketin Chavez dışındaki bütün yöneticileri hapisteydi. Venezuela'yı dolaşan Chavez, medyaya çıkamıyordu. Çünkü siyasi rakipleri Chavez'e sansür uygulamaktaydı. Ayrıca Chavez hakkında birçok karalama kampanyaları başlatılmıştı.³³⁵

³³⁴ MVR için bkz: Valia Pereira Almas, "El Movimiento V Republica en Venezuela: Fuerzas y Debilidades", <http://svs.osu.edu/jornadas/Pereira.pdf> (05.05.2014).

³³⁵ Aleida Guevara, *Chavez, Venezüella ve Yeni Latin Amerika*, çev. Nadiye R. Çobanoğlu, Yar Yayınları, İstanbul, 2013, s. 27-30.

Tablo 2: Venezuela’da 1998-2012 yılları arasında yapılan seçimlerin sonuçları

Seçim Tarihleri	Hugo Chavez	En Yüksek Oyu Alan Rakibi
1998 Başkanlık Seçimi ³³⁶	% 56	% 40 (Salas Romer)
1999 Kurucu Meclis Referandumu ³³⁷	% 88 (Evet)	% 7 (Hayır)
1999 Anayasası Referandumu ³³⁸	% 72 (Evet)	% 28 (Hayır)
2000 Başkanlık Seçimi ³³⁹	% 60	% 37.5 (Francisco Arias Cardenas)
2004 Referandumu ³⁴⁰	% 59 (Hayır)	% 41 (Evet)
2005 Parlamento Seçimleri ³⁴¹	% 60 (114 Koltuk)	% 8 (18 Koltuk)
2006 Başkanlık Seçimi ³⁴²	% 63	% 37 (Manuel Rosales)
2007 Anayasa Referandumu ³⁴³	% 49 (Evet)	% 51 (Hayır)
2009 Anayasa Referandumu ³⁴⁴	% 55 (Evet)	% 45 (Hayır)
2010 Parlamento Seçimleri ³⁴⁵	% 47 (96 Koltuk)	% 45 (64 Koltuk)
2012 Başkanlık Seçimi ³⁴⁶	% 55	% 44 (Henrique Capriles Radonski)

Chavez, Aralık 1998’de gerçekleştirilen seçimlerde aldığı % 56’lık oy ile Venezuela’nın yeni başkanı olmuştu. Artık Venezuela ve Latin Amerika’da yeni bir dönem başlamıştı. Julia Buxton, Chavez’in seçimin kazanmasının üç nedeni olduğunu

³³⁶ Consejo Supremo Electoral Secretaria General Direccion de Estadisticas Electorales Division de Geografia Electoral, “Elecciones Presidenciales Cuadro Comparativo 1958-2000”, p. 5, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e006.pdf> (12.05.2014).

³³⁷ Consejo Nacional Electoral, Direccion General de Informacion Electoral, “Referendos Nacionales Efectuados En Venezuela (1999-2000)”, p. 1, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e010.pdf> (12.05.2014).

³³⁸ Consejo Nacional Electoral, Direccion General de Informacion Electoral, “Referendos Nacionales Efectuados En Venezuela (1999-2000)”, p. 2, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e010.pdf> (12.05.2014).

³³⁹ Consejo Supremo Electoral Secretaria General Direccion de Estadisticas Electorales Division de Geografia Electoral, “Elecciones Presidenciales Cuadro Comparativo 1958-2000”, p. 5, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e006.pdf> (12.05.2014).

³⁴⁰ Venezuela’da başkanlık seçimi altı yılda bir yapılmaktadır. Ancak 1999 Anayasası’nın 72. ve 233. maddeleri gereğince başkanlık seçimlerinin yenilenmesini isteyen parti, kayıtlı seçmenlerin % 20’sinin imzasını toplayarak başkanlık seçimlerinin yenilenmesini talep edebilir. 2004 Referandumu muhalefet partisini isteği üzerine yapılmıştır. Consejo Nacional Electoral, Junta Nacional Electoral Garea General de Automatizacion, “Boletin Electoral Referendum 15 de Agosto de 2.004”, http://www.cne.gov.ve/referendum_presidencial2004/ (12.05.2014).

³⁴¹ Parlamento seçimleri partiler bazında yapılmaktadır. Bu seçimlere Chavez, MVR altında katılmıştır. Muhalefet ise bu seçimleri protesto ettiğinden katılmamıştır. Bu nedenle parlamentodaki koltukların hemen hemen hepsini sol gruplar almıştır. “Venezuela ‘Landslide’ For Chavez”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4496586.stm> (13.05.2014).

³⁴² Consejo Nacional Electoral, “Eleccion Presidencial-3 de Diciembre de 2006”, http://www.cne.gob.ve/divulgacionPresidencial/resultado_nacional.php (12.05.2014).

³⁴³ Election Guide, “Referendum 2007”, <http://www.electionguide.org/elections/id/121/> (14.07.2014).

³⁴⁴ Consejo Nacional Electoral, Poder Electoral, “Referendo Aprobatorio dela Enmienda Constitucional”, http://www.cne.gov.ve/divulgacion_referendo_enmienda_2009/ (13.05.2014).

³⁴⁵ Consejo Nacional Electoral, “Divulgacion Elecciones Parlamentarias, Diputado o Diputada Lista al Parlamento Latinoamericano”, http://www.cne.gob.ve/divulgacion_parlamentarias_2010/ (13.05.2014).

³⁴⁶ Consejo Nacional Electoral, “Divulgacion Presidenciales 2012”, http://www.cne.gob.ve/resultado_presidencial_2012/r/1/reg_000000.html? (13.05.2014).

dile getirmektedir. “Bolivarcı Devrim” anlayışından bahseden Chavez, halka oligarşi sistemine karşı eşit bir yapı oluşturacağı mesajını vermişti. Bunu devletin kurumlarında reformlar yaparak ve demokrasiyi derinleştirerek sağlayacaktı. Bunun yanı sıra Beşinci Cumhuriyet’i kuracağı ve böylece halka ülke içi siyasette, ekonomide ve dış politikada devrim yapacağı umudunu vermişti. Özellikle eski yönetimlerin başarısızlıkları ve yaptıkları hatalar halkı Chavez’e yönlendirmişti. Ayrıca Chavez, 1961’den beridir var olan anayasayı değiştireceğini dile getiriyordu. Buxton ikinci nedeni ise Chavez’in güçlü bir duruşa sahip olmasına bağlamaktadır. Ayrıca güçlü duruşunun yanında alt ve orta sınıfa yakın olması kendisine duyulan güveni arttırmaktaydı. Üçüncü neden ise ülkenin milli petrol şirketi PDVSA’nın özelleştirilmesine karşı çıkmasıydı. Bu itiraz bir noktada ülkede uygulanmakta olan neoliberal politikalara karşı çıkmak demekti.³⁴⁷ Böylece ülkede büyük bir Chavistalar grubu ortaya çıkmıştı. Ayrıca Chavez’in kazanmasındaki en büyük etkenlerden biri bir koalisyon partisi olmasıdır. Yani parti içinde Marksistler, sosyalistler, sosyal demokratlar ve hatta liberallerde bulunmaktaydı.³⁴⁸ Bu duruma liberallerin açısından bakıldığında Chavez’in yanından bulunan liberallerin rakip partilerin oylarını etkilemekte önemli bir etki yaratmış olma ihtimali yüksektir.

Chavez iktidara geldikten sonra yaptığı en önemli faaliyetlerden biri yeni bir anayasa hazırlamak olmuştur. Bunun için Kurucu Meclis’in toplanmasını sağlayarak Bolivarcı değerlere sahip bir anayasa hazırladı. 15 Aralık 1999 tarihinde yapılan referandum ile % 71,78’lik evet oyuyla yeni anayasa kabul edilmiştir.³⁴⁹ Yeni anayasanın kabulünden sonra 2000’de yenilenen başkanlık seçimlerini % 59’luk oy oranıyla kazanan Chavez, kendi anayasası ile görevine devam etmiştir.³⁵⁰

Yeni başkan Chavez, Plan Bolivar 2000’i³⁵¹ açıklayarak öncelikle halkın sağlık, eğitim, barınma ve beslenme sorununu çözmeye çalışmıştır. Hedefinde öncelikli olarak

³⁴⁷ Julia Buxton, “Venezuela’s Bolivarian Revolution”, *Global Dialogue*, Volume 10, 2008, <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=424> (04.12.2012).

³⁴⁸ Çiğdem Çıdamlı - Metin Yeğin, “James Petras ile Venezuela 2 Aralık Referandum ve Bolivya Üzerine”, <http://www.sendika.org/2007/12/james-petras-ile-venezuela-2-aralik-referandumu-ve-bolivya-uzerine-cigdem-cidamli-metin-yegin/> (05.05.2014).

³⁴⁹ Akgemici, a. g. t., s. 67.

³⁵⁰ Valia Pereira Almao, “El Movimiento V Republica en Venezuela: Fuerzas y Debilidades”, <http://svs.osu.edu/jornadas/Pereira.pdf> (05.05.2014).

³⁵¹ Plan Bolivar 2000 için bkz: Harold A. Trinkunas, “The Military: From Marginalization to Center Stage”, ed. Jennifer L. McCoy - David J. Myers, *The Unraveling of Representative Democracy in*

fakir halk bulunmaktaydı. Bu dönem petrol fiyatlarının düşük olması Venezuela'nın gelirlerini olumsuz etkilemekteydi. Dış politikada izlediği politika ve gerçekleştirdiği görüşmeler ile petrol fiyatlarını artmasını sağlayan Chavez için bu gelir can simidi olmuştur.³⁵² Bu sıkıntılara öncelikle geçici çözümler arayan Chavez, askeri kışlaları okula çevirmiş, yeni öğretmenlerin göreve başlamasını sağlamış, emekli öğretmenleri ise ücretsiz ders vermeye çağırmıştır. Hatta Plan Bolivar 2000 kapsamında ordu-millet kaynaşmasını sağlamak isteyen Chavez, okullarda askerlere bile ders verdirmiştir.³⁵³

Yıllarca ihmal edilen Venezuela halkı şehirlere göç etmiş ve bu durum kentlerde gecekondulaşmaya neden olmuştur. Gecekondulaşma ve kentin yapısındaki bozulma Aralık 1999'da yaşanan bir sel felaketiyle yok oluşa dönecekti. Bu felakette binlerce insan hayatını kaybetti ve yüz binlercesi de evsiz kaldı. Kurucu Meclis, Chavez'e olağanüstü hal ilan etme yetkisi verdi. Sekiz yıl sora Chavez ilk defa kırmızı beresini ve kamuflajını giydi, kurtarma çalışmalarının başına geçti. Stadyumlara çadırlar kurup ordu arazilerinin yanında evsizlere ev inşa etmeye başladı. Dünyanın birçok yerinden Venezuela'ya yardım geliyordu. Tahminlere göre felakette ölenlerin sayısı 25 bin civarındaydı.³⁵⁴

Kasım 2001'de Chavez'in 49 maddelik toprak ve petrol reformlarını kapsayan yasayı yürürlüğe koymasıyla birlikte Venezuela'daki olayların fitili ateşlenmiş oldu.³⁵⁵ 2002 yılında ülkenin varoş kesimleri sakinken varlıklı mahallelerde olaylar yaşanmaktaydı. Aynı yıl içinde Chavez, bir askeri darbeye bir de PDVSA'nın elitleri öncülüğünde genel greve maruz kalmıştır.³⁵⁶ Ülkede yaşanan kargaşa sonrası muhalefet yanlısı askerler darbe girişiminde bulundular. İki gün süren darbe sürecinde Venezuela Ticaret Odaları Federasyonu (*Federacion de Camaras y Asociaciones de Comercio y Produccion de Venezuela-Venezuelan Federation of Chambers and Associations of Commerce and Production-FEDECAMARAS*) başkanı Pedro Carmona, geçiş

Venezuela, The Johns Hopkins University Press, 2006, p. 57-59; Jorge Joquera, *Venezuela: The Revolution Unfolding in Latin America*, Resistance Books, 2003, p. 16.

³⁵² Emrah Kaya, "Hugo Chavez'in Petrol Politikası ve ABD", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, Nisan 2014, s. 197; Lander, "Venezuela. Populism and the Left: Alternatives to Neo-liberalism", ed. Patrick Barrett - Daniel Chavez - Cesar Rodriguez-Garavito, *a. g. e.*, p. 84.

³⁵³ Aleida Guevara, *a. g. e.*, s. 48-51.

³⁵⁴ "25 Bin Ölü", <http://arsiv.sabah.com.tr/1999/12/19/d01.html> (06.05.2014).

³⁵⁵ Kışlalıoğlu, *a. g. t.*, s. 59.

³⁵⁶ Iain Bruce, *The Real Venezuela: Making Socialism in the Twenty-first Century*, Pluto Press, 2008, p. 20.

döneminde başkanlık görevini yürüttü. Ancak karşı bir darbeyle iki gün sonra Chavez tekrar görevine geldi.³⁵⁷ Bu darbe girişimi Chavez'in lehine sonuçlar doğurdu. Örnek olarak ordu içinde karşıt askerleri temizleme hareketi başlatıldı. Bunun üzerine Chavez karşıtları tekrar harekete geçti. Demokratik Koordinatör (*Coordinadora Democrática-Democratic Coordinator-CD*) adı altında birleşen geleneksel siyasi partiler, bazı yüksek rütbeli subaylar, Katolik Kilisesi, ulusal sendika koordinasyonu, ulusal ve uluslararası özel medya, FEDECAMARAS ve PDVSA'nın yöneticileri Aralık 2002'de ülke ekonomisini çökerterek Chavez'i düşürme planları yaparken Chavez konumunu korumaya çalıştı. Ayrıca Chavez'e karşı birleşen grubun arkasında Chavez karşıtı uluslararası destek de bulunmaktaydı.³⁵⁸ Bu girişimin de başarısız olması üzerine ülkenin en büyük gelir kaynağı olan petrol sanayisi de Chavistaların kontrolüne geçti.³⁵⁹

Kendi aleyhinde atılan her adım karşısında daha da güçlenen Chavez, ülkede kontrolü tekrar sağladıktan sonra çeşitli konularda seferberlikler başlattı. Okuma-yazma, sağlık, barınma ve Bolivarcı Üniversite konularında reformlar başlatan Chavez,³⁶⁰ ayrıca toprak reformuyla ilgili çalışmalar da yapmıştır. Bu reform çalışmalarına kendisini örnek aldığı Ezequiel Zamora'nın ismini vermiştir. Plan Zamora çerçevesinde kullanılmayan topraklar topraksız insanlara dağıtılarak Venezuela'daki üretimi arttırmak ve nüfusu üretime kazandırarak sürdürülebilir tarımsal kalkınmayı sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca bu plan ile kentlerde bulunan aşırı nüfus kırsala yönlendirilebilecekti.³⁶¹ 2005'te çıkarılan bir yasa ile % 20'si kullanılmayan topraklar halka dağıtılacaktı. Ancak arazinin hepsi kullanılmıyorsa bu sefer devlet kamulaştırma yapacaktı.³⁶² Bu plan ülkedeki zengin toprak sahiplerini rahatsız etmekteydi. Çünkü büyük topraklara sahip olan kesim topraklarına el konulacağını düşünmekteydi.³⁶³

³⁵⁷Wolfgang Gieler - Sabrina Keller, "Venezüella: ABD'nin Arka Bahçesinde İstenmeyen İktidar", ed. Kemal İnat - Burhanettin Duran - Muhittin Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, çev: Muharrem Tosun, Nobel Yayın, 2. Basım, 2007, s. 537.

³⁵⁸Cristobal Valencia Ramirez, "Venezuela's Bolivarian Revolution: Who Are the Chavistas?", *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 3, May 2005, p. 80-81.

³⁵⁹Marta Harnecker, "Venezüella'da Darbeler ve Karşı Darbeler", haz. Leo Panitch - Colin Leys, *a. g. e.*, s. 187; Nelson, *a. g. e.*, p. 6-7.

³⁶⁰Raby, *a. g. e.*, s. 238.

³⁶¹Marc Becker, "Land Reform in Venezuela", *Global Exchange*, <http://www.yachana.org/reports/venezuela/landreform.pdf> (07.05.2014).

³⁶²Ağdemir, *a. g. m.*, s. 271.

³⁶³"Venezuela'da Toprak Reformu", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/01/050111_venezuela_land.shtml (07.05.2014).

Burada açıkça ortaya çıkmaktadır ki Hugo Chavez artık ideolojik olarak daha da keskinleşmiştir.

Chavez'in başkan olmasından sonra ülkede durumlarında iyileşme yaptığı diğer bir grup ise yerliler ve Afro-venezuelalılardır. 1998 seçimleri propagandasında Chavez, bu gruplara gerekli hakların verileceğini dile getirmişti. Seçimi kazandıktan sonra ise yerli haklarını anayasaya koyan Chavez, Kurucu Meclis'te ise yerlilere üç koltuk vermiştir.³⁶⁴ Ancak bu durum Kreolları rahatsız etmiştir. Kreollar bu durumun siyasi ve ekonomik olarak ülkeye zarar vereceğini düşünmekteydiler.³⁶⁵ Venezuela, yerlilerin haklarını ve topraklarının sınırlarını iç hukuk ve uluslararası anlaşmalar ile garanti altına almıştı. Yerlilerin haklarının korunması için özel bir ombudsmanlık ve Yerli Halklar Bakanlığı kurulmuştu.³⁶⁶

Yaşanan siyasi gelişmelerin yanı sıra Chavez, ülkede yoksulların gıda malzemelerini ucuza alması için çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca öğrenciden işçilere kadar bir çok kesime ücretsiz beslenme imkanı sağlamıştır. Çiftçileri tabandan örgütlenmesini sağlamak amacıyla kooperatifler kurulmuş ve üreticilere mallarını güvenli bir şekilde satabilecekleri kurumlar kurarak üretim yapmalarına imkan tanımıştır.³⁶⁷

2007 yılına gelindiğinde ise Chavez anayasa değişikliği için yapılan referandum da ilk yenilgisini almıştır. Referandum ile anayasada yapılacak değişikliklerle Merkez Bankası'nın özerkliğini kaldırmak ve başkanlık süresi dolduğu için aday olamayan kişilerin tekrar aday olmasına imkan tanıyan değişiklikler yapılmak istenmekteydi.³⁶⁸ Ancak yapılan referandumdan % 51'lik "Hayır" çıkmıştır. Muhalefet ve ABD bu durumu memnuniyetle karşılarken Chavez, sosyalist devrime vurgu yaparak devrime kalındığı yerden devam edileceğini dile getirmişti.³⁶⁹ 2007 Referandumu ile

³⁶⁴Elizabeth Gackstetter Nichols - Kimberly J. Morse, *Venezuela*, ABC-CLIO, 2010, p. 100.

³⁶⁵Nelly Arvelo-Jimenez, "Kuyujani Originario: The Yekuana Road to the Overall Protection of Their Rights as a People", ed. J. Michael Finger - Philip Schuler, *Poor People's Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries*, World Bank and Oxford University Press, 2004, p. 43-44.

³⁶⁶Sibel Özbudun, *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s. 40-42.

³⁶⁷Ağdemir, *a. g. m.*, s. 270.

³⁶⁸Nelson, *a. g. e.*, p. 274.

³⁶⁹"Chavez Defeated Over Reform Vote", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7124313.stm> (11.05.2014); Harris Whitbeck, "Jubilant Chavez Opponents Revel in Referendum Defeat", <http://edition.cnn.com/2007/WORLD/americas/12/03/venezuela.referendum/index.html?iref=nextin> (11.05.2014).

istediklerini kabul ettiremeyen Chavez, 2009'da anayasa değişikliği için tekrar referanduma gitti. Aldığı % 55 destekle Chavez için artık sonsuza kadar başkan olabilmenin yolu açılmıştı.³⁷⁰

Hem ulusal hem de uluslararası alanda gittikçe daha sert politikalar izlemeye devam eden Chavez 2012 başkanlık seçimi sonucunda aldığı % 55'lik oy ile tekrardan başkan seçilmişti. Bu dönem Chavez için zorlu olmuştu. Çünkü bir yandan seçim çalışmaları ile ilgilenen Chavez diğer yandan ise kanserle mücadele etmekteydi. Venezuela'nın üçüncü kez devlet başkanı seçilen Chavez için bu yeni dönemde daha çok kamulaştırma yapacağı, halkçı politikalara önem vereceği ve uluslararası politikada ABD karşıtı ülkelerle olan ilişkilerini derinleştireceğine dair yorumlar yapılmaktaydı.³⁷¹ Bu seçim ile birlikte kafasındaki sosyalist sistemi kurmak isteyen Chavez, halkın onayı ile amacına ulaşmış oldu.³⁷² Aklındaki sosyalist düşüncüyü uygulama ya da daha sağlam bir temele oturtma fırsatı yakalayan Chavez, yakalandığı kanserden kurtulamamış ve 5 Mart 2013 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Chavez, iktidarda bulunduğu dönem içinde muhalefetin birçok eleştirisine maruz kalmıştır. Ayrıca her seçim dönemi ve sonrası muhalefet Chavez'i eleştiren birçok söylem geliştirmekteydi. Örnek olarak 2012 seçimleri öncesi muhalefet referandumun sağlıklı bir şekilde yapılmadığını ve Chavez'in devletin imkanlarından yararlandığını dile getirmekteydi. Muhalefet üstünde baskı kurulması, muhalefetin medyaya çıkması sınırlandırılırken kendisinin sınırsız bir şekilde bu imkandan yararlanması, seçmen kayıtlarında ve oy pusulalarında sıkıntılar olduğu, son olarak hükümet çalışanlarını tehdit ettiğine dair iddialar Chavez'e yöneltilen suçlamalar arasındadır.³⁷³ Chavez'in

³⁷⁰Canan Ateş, "Venezüella'da Si'nin Zaferi", der. Sibel Özbudun, *Latin Amerika: İsyan Hep Vardı!*, s. 348-349; Rory Carroll, "Hugo Chavez Wins Referendum Allowing Indefinite Re-election", <http://www.theguardian.com/world/2009/feb/16/hugo-chavez-indefinite-rule> (11.06.2014).

³⁷¹Ian James, "Venezuelan President Hugo Chavez Wins Re-election", <http://www.usatoday.com/story/news/world/2012/10/07/venezuela-vote-chavez/1617817/> (11.06.2014).

³⁷²"Venezuelan President Hugo Chavez Wins Another 6-Year Term, Electoral Council Says", <http://www.foxnews.com/world/2012/10/07/venezuelan-president-hugo-chavez-wins-another-6-year-term-electoral-council/> (11.06.2014).

³⁷³Ian Vasquez, "Did Chávez Win the Elections? Is Venezuela a Democracy?", <http://www.cato.org/blog/did-chavez-win-elections-venezuela-democracy> (11.06.2014).

ülkede ekonomik olarak bir iyileşme gösterdiği kesindir.³⁷⁴ Ancak bu ekonomik gelişmenin Venezuela demokrasisine etkisine dair tartışmalar bulunmaktadır.³⁷⁵

Chavez'in ölümünden sonra devlet başkanı yardımcısı Nicolas Maduro geçici olarak başkanlık koltuğuna oturmuştur. Chavez tarafından halefi olarak gösterilen Maduro, Nisan 2013 seçimlerini kazanarak Venezuela'nın yeni devlet başkanı olmuştur.³⁷⁶ Bu seçimde Maduro % 50.61 rakibi Henrique Capriles ise % 49.16 oranında oy almıştır.³⁷⁷ Bu durum göstermektedir ki insanlar için Hugo Chavez önemli bir etki unsur olmuştur. Ayrıca liderlerin sol partilerin yükselmesindeki ne derece etkin bir faktör olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Maduro 2013 yılında ikinci kez sınavdan geçmek durumunda kalmıştır. Aralık 2013 tarihinde yapılan belediye seçimleri Venezuela'daki sol düşüncenin geleceğini belirlemekle beraber Maduro içinde büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü başkan seçildiği Nisan ayından Aralık seçimlerine kadar geçen süre zarfında kendisini halka ne kadar kabul ettirdiğinin de bir açıdan sınavı olacaktı. Yapılan seçim sonuçlarına göre Maduro'nun başında bulunduğu iktidar partisi % 49 oranında oy alırken Capriles'in desteklediği muhalefet partisi % 43 oranında oy almıştır. Maduro ülkedeki ekonomik krizlerin nedeninin düşmanlar tarafından düzenlenen sabotajlar olduğunu belirterek meclisten özel yetki istemiştir. İsteğini kabul edilen Maduro, bir yıllığına yasama yetkisine sahip olmuştur.³⁷⁸ Maduro, 2019'a kadar başkanlık görevine devam edecektir. Venezuela'daki solun geleceğini bu süreçte izleyeceği politikalar belirleyecektir.

³⁷⁴ Mark Weisbrot, "Nicolas Maduro is Venezuela's vote for Chavismo", <http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/apr/15/nicolas-maduro-venezuela-vote-for-chavismo> (22.07.2014).

³⁷⁵ Javier Corrales - Michael Penfold, *Dragon In The Tropics: Hugo Chavez and the Political Economy of Revolution in Venezuela*, Brookings Institution Press, 2006, p. 11.

³⁷⁶ Virginia Lopez - Jonathan Watts, "Nicolas Maduro Narrowly Wins Venezuelan Presidential Election", <http://www.theguardian.com/world/2013/apr/15/nicolas-maduro-wins-venezuelan-election> (11.06.2014).

³⁷⁷ Consejo Nacional Electoral, "Divulgacion Presidenciales 2013", http://www.cne.gob.ve/resultado_presidencial_2013/r/1/reg_000000.html? (11.06.2014).

³⁷⁸ "Venezuela'da Yerel Seçim: İktidar Partisi Önde", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131209_venezuela_yerelsecim.shtml (11.06.2014).

2. Bolivya

2.1. Genel Bilgiler

Resmi adı Bolivya Çokuluslu Devleti (Estado Plurinacional de Bolivia-Plurinational State of Bolivia) olan Bolivya, Güney Amerika'da bulunmaktadır. Ek 5'teki harita 5'te görüldüğü gibi Bolivya'nın kuzeyi ve doğusunda Brezilya (3.423 km), güneyinde Arjantin (832 km) ve Paraguay (750 km), doğusunda ise Peru (1.075 km) ve Şili (860 km) bulunmaktadır. Ülkenin herhangi bir denize kıyısı yoktur. Ülkenin büyüklüğü su ve toprak alanları toplam 1,098,581 km²'dir. Bolivya'nın başkenti anayasal olarak Sucre'dir. Ancak La Paz yönetsel başkenttir. Ülke dokuz eyaletten oluşmaktadır. Bolivya'nın resmi dilleri İspanyolca, Quechua, Aymara ve Guarini'dir. Ayrıca ülkede başka yerel diller de konuşulmaktadır. 2014 verilerine göre ülke nüfusu 10,631,486'dır. Ülkenin etnik dağılımı % 30 Keçuva (Quechua), % 25 Aymara³⁷⁹, % 30 melez ve %15 beyazlar şeklindedir. Dini olarak ise % 95 Roma Katolik, % 5 ise Protestan'dır.³⁸⁰

Ülke dağlık bir araziye sahip olduğundan iklimi de bu nedenle yükseltilere bağlı olarak değişmektedir. Ancak genel olarak nemli ve tropikal soğuk iklime sahiptir. Tarım ülkedeki işgücünün üçte birini istihdam etmektedir. Ayrıca sanayi GSYİH'nin yaklaşık olarak % 10'luk kısmını oluşturmaktadır. Ülkede en önemli ekonomik kaynaklardan biri yeraltı kaynaklarıdır. Örnek olarak Bolivya dünyanın en büyük kalay üreticisidir. Ayrıca Bolivya zengin doğalgaz, petrol, altın, bakır, kurşun, gümüş, çinko, antimon, potasyum ve boraks kaynaklarına sahiptir. Bolivya'nın GSYİH'si yaklaşık olarak 59.1 milyar dolar civarındadır. 2013 verilerine göre ülkede kişi başına düşen milli gelir ise yaklaşık olarak 5.550 dolardır. Ülkenin yıllık büyüme oranı ise % 5 civarındadır. İthalat oranı 7.6 milyar dolarken ihracat oranı ise 9.1 milyar dolardır.³⁸¹

³⁷⁹Keçuva (Quechua) ve Aymaralar bölgede bulunan yerli kültürlerdir.

³⁸⁰Central Intelligence Agency, "South America, Bolivia", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> (11.06.2014); "Bolivya", <http://www.ulkeler.net/bolivya.htm> (12.06.2014); "Bolivia Country Profile", http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/country_profiles/1210487.stm (12.06.2014).

³⁸¹İnci Selin Aydın, "Bolivya: Ülke Raporu", Ankara, February 2013, http://www.kobishowroom.com/images/stories/ulke_raporlari_2013/Bolivya_ulke_raporu_2013.pdf (12.06.2014); Central Intelligence Agency, "South America, Bolivia", <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> (11.06.2014); The World Bank, "Bolivia", <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (12.06.2014).

Bolivya, önemli yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahip olmasına karşın bölgenin en fakir ülkelerden biridir. Okyanusa kıyısı olmayan iki Latin Amerika ülkesinden biri de Bolivya'dır. Ülke nüfusunun büyük bir kısmını yerliler oluşturmaktadır. Ancak yerlilerin hayat standardı oldukça düşüktür. Ülke tarihi oldukça karışıktır. Bölge de darbelerin en çok yaşandığı ülkedir. Ayrıca girdiği birçok savaştan yenilgiyle çıkmıştır. Ülke içindeki etnik farklılıktan dolayı dışlanan yerliler 2005 yılında nüfus çoğunluğunun da etkisiyle dünyadaki ilk defa bir yerliyi başkan olarak seçmişlerdir. Bu seçim ile Bolivya için yeni bir dönem başlamıştır. Venezuela ile birlikte uluslararası politikada ortak stratejiler izleyen Bolivya, dış politikada daha çok ses getirmeye başlamıştır.

2.2.Bolivya Tarihi: Savaşlar, Darbeler ve Ekonomik Krizler (1979-2005)

Bolivya, Latin Amerika'nın en karışık ve en çok darbenin yaşandığı ülkelerinden biridir. Ülkede bağımsızlığın kazanıldığı 1825 yılından günümüze kadar tam 193 darbe gerçekleşmiştir.³⁸² Aynı zamanda bağımsızlık sonrası özellikle sınır anlaşmazlıkları nedeniyle birçok savaşa girmiş ve savaşlar neticesinde yenilerek aleyhinde olan anlaşmalara imza atmak zorunda kalmıştır. Örnek olarak 1879-1884 yılları arasında Peru ile birleşerek Şili'ye karşı savaşan Bolivya girdiği bu savaştan yenik çıkmıştır. Pasifik Savaşı'nı kaybeden Bolivya'nın, Ek 6'daki Harita 6'da görüldüğü gibi Pasifik Okyanusu'na olan kıyısı elinden çıkmıştır. Bu toprakların kaybedilmesiyle savaşın nedenlerinden biri olan bölgedeki nitrat yatakları Şili'ye geçmiştir.³⁸³

Pasifik Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Bolivya'da durum bazı komutanlar için değişiklik göstermeye başlamıştır. Çünkü ordu içinde bir kesimin bu savaş öncesi, ülke siyasetinde egemen hale gelme gibi bir gayeleri bulunmaktaydı. Ancak savaştan yenilgiyle çıkılması bu komutanların ülke içindeki prestijlerine darbe vurmuştur. Böylelikle 1884'den 1934 yılına kadar Bolivya'da sivil siyaset hüküm sürmüştür. Bu

³⁸²Şahin, a. g. e., s. 71.

³⁸³Herbert S. Klein, *A Concise History of Bolivia*, Second Edition, Cambridge University Press, 2011, p. 141-144.

durumdan hoşnut olmayan ordu bir yandan küçültülürken diğer yandan ise maden gelirleriyle birlikte modernleştirilmekteydi.³⁸⁴

Bolivya'nın toprak kayıpları bununla sınırlı kalmadı. 1903 yılında Brezilya'ya Acre'yi kaptırdı. Bu toprakların en büyük özeliği kauçuk ağaçlarıyla kaplı olmasıydı ve Acre'nin Brezilya'ya geçmesiyle Bolivya bu kaynaktan mahrum kaldı.³⁸⁵

Bolivya, yaşanan kayıplar nedeniyle 1905 yılında aldığı kararla ordusunu önce Fransız, 1910'dan itibaren de Alman askeri misyonuna göre reforme etmeye başladı. 1932-1935 yıllarında ise Bolivya, Paraguay ile Latin Amerika'nın ilk modern çatışması olan Chaco Savaşı'na girmişti. Petrol şirketlerinin de desteklerini aldıkları bu savaş sonrasında Paraguay istediği topraklardan daha fazlasını ele geçirmişti.³⁸⁶ Paraguay ile yapılan savaştan da yenilgiyle çıkılması Bolivya ordusundaki siyasete karışmış generallerle genç subaylar arasında çatışmalara neden oldu.³⁸⁷

Yaşanan savaşların Bolivya belleğinde olumsuz yer ettiği aşıkardır. Toplum üzerinde oluşan dış baskı ve kaybedilen savaşlar halkta özgüven eksikliği doğurmuş ve Bolivya'nın normalde zayıf bir ülke olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yapılan Chaco Savaşı sonrasında Bolivya'da bulunan egemen sınıf gücünü yitirmiş ve ortak ulusal kimlik bazında siyasi sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu durum ise 1952 yılına kadar ülkede siyasi gruplar arasında çatışmalara neden olmuştur.³⁸⁸

Bölgedeki sömürgecilik döneminde Bolivya'dan çıkarılan ve en önemli yeraltı kaynağı gümüştü. Ancak 1900'lü yılların başından itibaren gümüşün yerini kalay almaya başladı.³⁸⁹ Bu dönem Bolivya'daki elitlerin etkisiyle ülkede bırakınız yapsınlar "laissez faire" liberal politikaları uygulanıyordu. Bu dönem yerliler çok kötü koşullarda yaşam mücadelesi vermekteydi.³⁹⁰ Chaco Savaşı'ndan yenik çıkan Bolivya, toplumdaki

³⁸⁴ Alain Rouquie, *Latin Amerika'da Askeri Devlet*, çev. Cüneyt Akalın vd., Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 75-76.

³⁸⁵ Galeano, a. g. e., s. 123.

³⁸⁶ Mandy Lineback Gritzner - Jason M. Gritzner, *Modern World Nations: Bolivia*, Chelsea House Publishers, 2004, p. 60-61; A. de Quesada - P. Jowett, *The Chaco War 1932-35: South America's Greatest Modern Conflict*, Osprey Publishing, 2011, p. 3.

³⁸⁷ Rouquie, a. g. e., s. 88.

³⁸⁸ "Bolivia: History", <http://globaledege.msu.edu/countries/bolivia/history> (13.06.2014).

³⁸⁹ Manuel E. Contreras, *The Bolivian Tin Mining Industry in the First Half of the Twentieth Century*, University of London, Institute of Latin American Studies, 1993, p. 2.

³⁹⁰ Gritzner - Gritzner, a. g. e., p. 61-62; "Bolivia: History", <http://globaledege.msu.edu/countries/bolivia/history> (13.06.2014).

kötü hayat standartlarının da etkisiyle halkta bir tepki oluşmasına neden olmuş ve bu durum ise ülke için bir dönüm noktası olmuştur. Bu tepki ise ülkedeki egemen sınıfa karşı alt tabakadaki halkın Movimiento Nacionalista Revolucionario (*Revolutionary Nationalist Movement-Ulusal/ Milliyetçi Devrimci Hareket-MNR*) hareketi altında birleşmesini sağlamıştır.³⁹¹ Ayrıca savaş meydanları zamanla halkta bütünleşme duygusu yaratmıştır. Aynı cephede buluşan Bolivya toplumunun farklı kesimleri millet olmanın bilincini kazanmışlardır.³⁹² Bu kesimler öğrenciler, askerler, işçiler ve yerlilerdi.³⁹³

1941 yılında Hernan Siles Suazo ve Victor Paz Estenssoro tarafından kurulan MNR, 1951 seçimlerini kazanmıştı ancak yönetime askeri darbe yapıldı.³⁹⁴ MNR, 1952’de askeri cuntaya ve oligarşiye karşı birleşenlerin yaptığı devrim sonrasında tekrar yönetime geçti.³⁹⁵ MNR’nin antiemperyalist kimliğe sahip olduğu süreçte attığı en önemli adımlar madenlerin millileştirilmesi, toprak reformu yapması, oligarşiyi bir süreliğine olsa da yıkması ve başta yerliler olmak üzere birçok kesime genel oy hakkı tanınmasıdır.³⁹⁶ Ancak ülkede yapılan devrimin ekonomik olarak olumlu sonuçlar vermemesi ve madencilik sektörünün zarar görmesi kısa bir süre sonra MNR’nin ABD’ye yaklaşmasına neden olmuştur. Ayrıca ABD’nin MNR’yi bölmek için izlediği politikalar da bunda etkili olmuştur.³⁹⁷ Bu gelişme MNR’nin kuruluştaki antiemperyalist duruşuna ters bir durumdu.³⁹⁸ 1960 ile 1980 yılları arasında Bolivya’da sürekli askeri darbeler yapılmakta ve yönetimde diktatörler bulunmaktaydı. 1960 ile 1980 yılları arasındaki darbeler sürecinde yaşanan bazı seçimleri MNR kazanmaya

³⁹¹ “Bolivian Revolution (1952)”, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/bolivia.htm> (15.06.2014).

³⁹² Rouquie, a. g. e., s. 343.

³⁹³ Benjamin H. Kohl - Linda C. Farthing, *Impasse in Bolivia: Neoliberal Hegemony and Popular Resistance*, Zed Books, 2006, p. 45.

³⁹⁴ Thayer Watkins, “The National Revolution of 1952 in Bolivia”, <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bolivia52.htm> (16.06.2014)

³⁹⁵ Kohl - Farthing, a. g. e., p. 46.

³⁹⁶ Forrest Hylton - Sinclair Thomson, “Damalı Gökkuşağı: Bolivya’da Çözüm”, çev. Osman Akınhay, *New Left Review*, (II) 35, Eylül-Ekim 2005, s. 68.

³⁹⁷ James Petras - Henry Veltmeyer, *Social Movements and State Power: Argentina, Brazil, Bolivia, Ecuador*, Pluto Press, 2005, p. 177.

³⁹⁸ Robert O.Kirkland, *Observing Our Hermanos de Armas: U.S. Military Attaches in Guatemala, Cuba, and Bolivia, 1950-1964*, Routledge, 2003, p. 101-105; Abdullatif Abdulreşit, “1945’ten Günümüze Venezuela ve Bolivya’da Sosyalist Hareket”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013, s. 24-25.

devam etmiştir. Ancak MNR'nin aldığı her zafer sonrasında askeri darbe yapılmıştır.³⁹⁹ Bolivya'daki siyasi çatışmalar hat safhadaydı. Örnek olarak Küba Devrimi'ni gerçekleştiren önemli isimlerden biri olan Che, Bolivya'daki bu siyasi havaya karşı mücadele eden ve devrim yapma umudu taşıyan grubun içindeydi. Ancak ABD'nin de desteğiyle 1967 yılında öldürülerek Vallegrande kasabası yakınlarına gömülmüştü.⁴⁰⁰

Bolivya'nın ABD'ye olan bağımlılığı ülke politikalarını etkilemekteydi. Örnek olarak Bolivya'da koka tarlaları bulunmaktaydı. Üretilen kokaların ABD'ye kokain olarak gitmesi nedeniyle ABD bu akışı durdurmak için Latin Amerika'da koka üretimine savaş açmıştı. "Uyuşturucu Savaşı" olarak da bilinen bu savaş çerçevesinde ABD, Bolivya'ya yapılacak yardımlar için koka üretimiyle mücadele etmesi gerektiğini belirtmişti. Bunun üzerine 1983 yılında Başkan Sanchez de Lozada (*Goni*) koka üretimiyle mücadeleye başladı. 1997'de iktidara gelen Hugo Banzer Sunzer, Goni gibi koka üretimine karşı politikalar izledi ve iki yıl içinde 133 bin hektar koka tarlasını yok etti. Ancak yerliler kokaya kutsal bir anlam yüklemişlerdi ve her gün koka çiğnemekteydiler. Ayrıca koka üretimine savaş açılması ülke ekonomisinde olumsuz etkilemişti.⁴⁰¹ Yani koka üretiminin yasaklanması aynı zamanda yerlilerin kültürel faaliyetleri için bir engeldi.⁴⁰² Bu durum köylülerin ekonomik olarak zarar görmesine neden oldu ve Bolivya'da halk hareketleri başladı. Artık Bolivyalılar için koka yaprağı ABD'ye bir direniş sembolü olmuştu.⁴⁰³

1980'li yıllara gelindiğinde Bolivya ekonomisinde neoliberal uygulamalar kendini göstermeye başladı.⁴⁰⁴ IMF ve DB liberal politikalar uygulanması konusunda Bolivya'ya baskı yapmaktaydı.⁴⁰⁵ Venezuela örneğinde incelendiği gibi Bolivya'ya da Washington Uzlaşması'nın maddeleri sunuldu.⁴⁰⁶ 1985 yılında seçimleri kazanan Victor

³⁹⁹Kışlalıoğlu, *a. g. t.*, s. 15.

⁴⁰⁰Gritzner - Gritzner, *a. g. e.*, p. 63-65; Klein, *a. g. e.*, p. 225.

⁴⁰¹ Benjamin Kohl - Linda Farthing, " 'Less Than Fully Satisfactory Development Outcomes': International Financial Institutions and Social Unrest in Bolivia", *Latin American Perspectives*, Vol. 36, No. 3, Part 3, May 2009, p. 68-69.

⁴⁰²Mark Cramer, *Culture Shock! Bolivia: A Survival Guide to Customs and Etiquette*, Marshall Cavendish International, 3rd Edition, 2011, p. 31.

⁴⁰³Benjamin Dangl, *The Price of Fire: Resource Wars and Social Movements in Bolivia*, AK Press, 2007, p. 37-38; Abdulreşit, *a. g. t.*, s. 26-27.

⁴⁰⁴Kohl - Farthing, *a. g. m.*, p. 65-66.

⁴⁰⁵Brent Z. Kaup, "A Neoliberal Nationalization? The Constraints on Natural-Gas-Led Development in Bolivia", *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, p. 126.

⁴⁰⁶Petras - Veltmeyer, *a. g. e.*, p. 179.

Paz Estenssoro, Bolivya’da öncelikle Yeni Ekonomik Programı (*New Economic Policy-NEP*) ilan etti. NEP politikaları ile Bolivya ekonomisine liberal özellikler kazandırılmaktaydı. Özellikle devletin ekonomideki etkisi azaltılacaktı.⁴⁰⁷ Ancak NEP, Bolivya’da kısa süreliğine bir iyileşme sağlasa da⁴⁰⁸ zaman içinde toplumdaki farklı kesimler arasında gelir adaletsizliğini artırmasına neden oldu.⁴⁰⁹ Kısacası 1980’li yıllarda Bolivya ekonomisi önemli bir kriz içindeydi. Ancak diğer yandan da IMF’ye göre küreselleşmede örnek gösterilebilecek bir ülke idi.⁴¹⁰

Tablo 3: 1980’lerdeki Bolivya ekonomisi

	1965-1980	1980-1985
GSYİH’nin yıllık büyüme oranı	% 4.5	-% 4.5
Tarımdaki büyüme oranı	% 3.8	-% 3.7
Sanayideki büyüme oranı	% 3.7	-% 7.3
Yıllık enflasyon oranı	% 15.7	% 596.1

(Kaynak: World Bank, *World Development Report 1987*, Oxford University Press.)

Tablo 3’deki verilerin yanı sıra Bolivya kamu ve özel sektörü 1970 yılında toplam 493 milyon dolar borçlu iken 1985 yılında bu miktar 3.574 milyon dolara çıkmıştır. Yani 1970’de borcun GSMH’ye (*Gayri Safi Milli Hasıla*) oranı % 47.3 iken bu oran 1985 yılında % 136.8’e yükselmiştir.⁴¹¹ 1980’li yıllarda bu ekonomik çöküşün nedenlerinden biri de yapılan askeri darbelerdir. MNR, 1952 yılında devrim yaptıktan sonra 1956 ve 1960 seçimlerini de kazanmıştır. Ancak 1964 yılında darbe yapan ordu 1978 yılına kadar Bolivya’yı yönetmiştir. Bu dönemde de ülkede siyasi istikrar sağlanamamıştır. Çünkü darbeye başa gelen asker darbeye görevden alınmaktaydı. Bolivya’da yaşanan siyasi krizler ile ekonomik krizler birleşince toplumda önemli ayrışmalara neden oldu. Toplumun ayrışan her kesimi ulusal pastadan pay kapabilmek için bir savaş haline girmişlerdi.⁴¹²

1993 yılında Goni, ülkede neoliberal politikaları devam ettirmiştir. Örnek olarak birçok devlet yatırımını özelleştirmiş ve ülkenin zengin doğal kaynaklarını yabancı

⁴⁰⁷Kohl - Farthing, *a. g. e.*, p. 65-66.

⁴⁰⁸Kohl - Farthing, *a. g. e.*, p. 71; Pitou Van Dijk, “The Bolivian Experiment: Structural Adjustment and Poverty Alleviation”, http://www.cedla.uva.nl/50_publications/pdf/cuadernos/cuad03.pdf (18.06.2014).

⁴⁰⁹ Thayer Watkins, “The Economic History and Economy of Bolivia”, <http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bolivia.htm> (19.06.2014); Abdulreşit, *a. g. t.*, s. 30.

⁴¹⁰ Jerry Harris, “Bolivia and Venezuela: The Democratic Dialectic in New Revolutionary Movements”, *Race & Class*, Vol. 49 (1), 2007, p. 11

⁴¹¹World Bank, *World Development Report 1987*, Oxford University Press.

⁴¹²Juan Antonio Morales - Jeffrey D. Sachs, *Bolivia’s Economic Crisis*, University of Chicago Press, 1989, p. 57-59.

sermayeye açmıştır. Ancak bunun yanında toprak reformu gerçekleştirmiş ve 1993-1997 yılları arasında Bolivya’da hukuk devrimi yapmıştır. Goni, Bolivya’da birçok konu hakkında hukuki mevzuat hazırlamıştır. Ayrıca belediyelere daha çok siyasi ve ekonomik özerklik vererek Bolivya’nın etnik çeşitlilik konusunda zengin bir ülke olduğunu tanımıştır.⁴¹³

1997 yılına gelindiğinde ise Bolivya’daki özelleştirme çarkına DB, ulusötesi şirketler, yerel ve bölgesel hükümetler ile yerel elitlerin baskısıyla su da eklenmiştir.⁴¹⁴ Önce su dağıtım işleminin özelleştirilmesi sonrasında ise su fiyatlarının arttırılması yoksul melezler ve yerli halkı hükümetle karşı karşıya getirmiştir. Özelleştirmeler kapsamında şirketlere kuyu suyunun kullanılmasını ve yağmur sularının biriktirilmesini faturalandırma yetkisi vermiştir. Bunun üzerine Cochabamba halkı bu kararlara karşı örgütlenmeye başlamışlardı. Yaşanan su savaşları sonucunda su tekrar kamulaştırıldı. Bu gelişmeler bir süre sonra La Paz’da kendisini gösterdi ve buradaki şirket ise 2005 yılında işi bıraktı.⁴¹⁵

Bolivya’daki su savaşlarından sonra ülkede neoliberal politikalar uygulanmaya devam ediliyordu. Sudan sonra sıra doğalgaza gelmişti. Bunun üzerine bu özelleştirmeler karşı olan halk sokaklara döküldü. Temel amaçları özelleştirmelere ve doğalgazın yabancı şirketlere ucuz satışına karşı çıkmaktı. Çünkü Bolivya halkı gümüş, altın, kalay gibi yeraltı kaynaklarının yabancıları zengin ettiğini belirterek tarihin doğalgaz üzerinden tekerrür etmesini istemiyorlardı. DB ve IMF’nin kontrolünde neoliberal politikalar uygulayan Bolivya yönetimi ayrıca ABD’nin enerji şirketleri tarafından özelleştirmeler konusunda baskı altına alınmıştı.⁴¹⁶ Bolivya’ya baskı yapılmasının nedenlerinden biri de çıkarılma maliyetinin çok düşük olmasıdır. Eylemler

⁴¹³Klein, a. g. e., p. 257-258; Kohl - Farthing, a. g. e., p. 84-85.

⁴¹⁴Manuel de la Fuente, “A Personal View: The Water War in Cochabamba, Bolivia: Privatization Triggers an Uprising”, *Mountain Research and Development*, Vol. 23, No. 1, Feb. 2003, p. 98.

⁴¹⁵Didar Onur Bozğun, “Dünyada ve Türkiye’de Su Sorunu ve Çok Uluslu Şirketler”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011, s. 74-75.; Sonay Akar, “Su Kamusalılığı ve Mülkiyetinin Küreselleşmeyle Birlikte Değişen Niteliğinin Değerlendirilmesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2012, s. 47; Waltraud Q. Morales, *A Brief History of Bolivia*, Facts on File, 2010, p. 228-229; “Water Privatization Case Study: Cochabamba, Bolivia”, *Public Citizen*, [http://www.citizen.org/documents/Bolivia_\(PDF\).PDF](http://www.citizen.org/documents/Bolivia_(PDF).PDF) (19.06.2014).

⁴¹⁶Ben Dangl, “Divisions Deepen in Bolivia's Gas War (10/04/03)”, <http://upsidedownworld.org/main/bolivia-archives-31/33-divisions-deepen-in-bolivia-s-gas-war-100403> (19.06.2014).

sırasında başta bulunan Goni ülkeden kaçmış ve halk 21. yüzyıldaki ilk devrimi gerçekleştirmiştir.⁴¹⁷ Goni'nin yerine başkan yardımcısı Carlos Mesa geçmiştir. Ancak bu gelişme ülkeye huzur getirmemiştir.⁴¹⁸ Carlos Mesa'da bir süre sonra görevinden istifa etmiş yerine ise Anayasa Mahkemesi Başkanı Rodriguez Veltze geçmiştir. Kısa sürede anayasa değiştirilmiş ve yapılan başkanlık seçimlerini % 54'lük bir oranla Evo Morales kazanmıştır.⁴¹⁹ Artık Bolivya için yeni bir süreç başlamıştı.

2.3. Yerli Halklarının İlk Sesi: Evo Morales

2.3.1. Hayatı

Juan Evo Morales Ayma, 26 Ekim 1959 tarihinde maden kasabası olan Oruro'ya bağlı Isallavi isimli küçük bir köyde doğmuştur. Morales, yerli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ailenin normalde Morales ile birlikte toplam yedi çocuğu vardı ancak yoksulluktan dolayı sadece üç tanesi yaşayabilmişti. Morales, küçük yaşlarından itibaren zorluklar içinde yaşamıştı. Bu yaşam ona mücadeleci bir ruh kazandırmıştır.⁴²⁰ Okula başlayan Morales'in en sevdiği spor futboldu. İleriki dönemde Morales, koka çiftçisi, futbolcu ve sendikacı olarak anılacaktı.⁴²¹

Morales, yerliler geleneklerinin temelini oluşturan dürüstlük, samimiyet, sadakat, dayanışma ve saygı gibi kavramlarla yetiştirildi. Lise eğitimi ve askerlik görevinden sonra ailesiyle beraber Chapare'ye göç etti. Morales burada sosyalist düşünce ile tanıştı. 1980'li yıllardan itibaren bölgesel koka yetiştiriciler birliğine katıldı ve 1985 yılında genel sekreter seçildi. 1988 yılında Tropical Peasant Workers Federation'in (*Federacion Especial de Trabajadores Campesinos del Tropico*) genel sekreteri seçildi. ABD'nin koka yetiştiriciliğe karşı Bolivya'da izlediği politikaya karşı çıkmaktaydı.⁴²² ABD ile Bolivya'nın koka tarlalarını yok edilmesi üzerine anlaşmaları

⁴¹⁷ Adolfo Gilly, "Bolivia: A 21st-Century Revolution", *Socialism and Democracy*, Vol.19, No.3, November 2005, p. 41.

⁴¹⁸ Kohl - Farthing, *a. g. e.*, p. 173-175.

⁴¹⁹ Hasan Köni, "Bolivya Örneği Üzerinden Amerikan Politikasında Amerikan Yardım Ajansı ve Sivil Toplum Örgütleri", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2013/12/26/7349/bolivya-ornegi-uzerinden-amerikan-politikasinda-amerikan-yardim-ajansi-ve-sivil-toplum-orgutleri> (19.06.2014).

⁴²⁰ Rafael Archondo, "Breve Biografia Politica de Evo Morales," *Umbrables, Bolivia y el Contexto Politico Actual*, No: 19, Septiembre 2009, p. 98-100.

⁴²¹ "Evo Morales Ayma", http://www.tlaxcala-int.org/biographie.asp?ref_aut=694&lg_pp=en (24.06.2014).

⁴²² Waltraud Queiser Morales, "Militarising the Drug War in Bolivia", *Third World Quarterly*, Vol. 13, No. 2, 1992, p. 361.

sonucunda köylülerin tarlalarının yok edilmesi, koka üreticileri üzerinde askeri baskılar kurulması, koka yetiştiren bazı insanların öldürülmesi gibi olaylardan etkilenen Morales arkadaşları ile açlık grevine başlatmıştı. Morales, uyuşturucu üretiminin suç olarak kabul edilmesini desteklemekle beraber koka üretiminin durdurulmasına karşı çıkmaktaydı.⁴²³

1970'lerden sonra örgütlenmeye başlayan ve koka üretiminin durdurulması için atılan adımlar yerlilerin birlikte politikalar izlemesinin temel kaynağıdır. Bununla beraber yerlilerin üzerinde her geçen gün artan baskı bu kesimin daha çok bilinçlenmesini sağlamaktaydı.⁴²⁴ Bu dönem koka yetiştiren çiftçilerin sesi olan Morales, arkasında büyük bir kitleyi toplayabilecek haldeydi. Yerlilerin birleşmesi Evo Morales'in yükselmesinin önünü açmıştı. İleriki dönemlerde ise Morales'in başkan olmasında yerlilerin desteği yadırganamaz derecede önemlidir.

Morales, ABD ile Bolivya hükümetlerinin birleşerek koka yetiştirilmesine savaş açmalarını protesto etmek ve kamuoyu yaratabilmek için insanları 600 km'lik yürüyüşe çağırdı. Plan, Cochabamba'dan başkent La Paz'a kadar yürünülmesiydi. Yürüyüş sırasında birçok saldırıya uğramasına rağmen grubu destekleyen halk yürüyüşçülere yiyecek, içecek, giyecek ve ayakkabı yardımlarında bulunuyordu. Bir süre sonra yürüyüş tamamlandı ve hükümet eylemcilerle anlaşmak zorunda kaldı.⁴²⁵

Morales, 1997 yılında hitabet yeteneği ve yaratıcı sivil itaatsizlik felsefesinin etkisiyle aldığı en çok oy miktarı ile kongreye seçilmiştir.⁴²⁶ Daha sonra ise MAS'a katıldı. 2000 yılına geldiğinde MAS'ın başına geçen Morales, 2002 yılında girdiği seçimlerde aldığı % 21'lik oy ile Bolivya siyasetine damga vurdu.⁴²⁷ 18 Aralık 2005

⁴²³Hans-Jürgen Prien, "Evo Morales. Die Biografie by Muruchi Poma", *Iberoamericana* (2001-), *Nueva epoca*, Ano 8, No. 32, Diciembre de 2008, p. 302-303; "Evo Morales", <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/1003403/Evo-Morales> (21.06.2014).

⁴²⁴Morales, *a. g. e.*, s. 220-221.

⁴²⁵"Evo Morales Ayma", http://www.tlaxcala-int.org/biographie.asp?ref_aut=694&lg_pp=en (24.06.2014).

⁴²⁶Cramer, *a. g. e.*, p. 257.

⁴²⁷Betilde Munoz-Pogossian, *Electoral Rules and the Transformation of Bolivian Politics: The Rise of Evo Morales*, Palgrave Macmillan, 2008, p. 149-150.

seçimlerinden ise % 54'lük galibiyetle çıkması sonucu Evo Morales, Bolivya'nın ve bölgenin fethinden beridir ilk yerli başkan oldu.⁴²⁸

Bolivya'da yaşanan siyasi ve ekonomik krizler toplumda güvensizlik ortamı yaratmıştı. Su, koka ve doğalgaz savaşlarında haklarını savunan topluluklar, Bolivya'nın geleceği için yeni siyasi söylemlere ve liderlere ihtiyaç duymaktaydı. Bu dönem yaşanan olaylarda iki adet cumhurbaşkanı devrilmişti.⁴²⁹ Bu dönemde ise ne çıkan isimlerden biri Evo Morales'ti. Kısacası Hugo Chavez kadar fırtınalı bir hayata sahip olmayan Morales, mücadelesini yerlilerin, köylülerin, koka çiftçilerinin ve işçilerin yanında liberal politikaları savunan Bolivya'nın elit kesimine karşı vermiştir. Verdiği bu mücadelenin sonuçlarını ise 2005 seçimlerinde almıştır.⁴³⁰

2.3.2. Siyasi Düşüncesi

Evo Morales, politik görüşü analiz edilemeyen ve temelde ülke çıkarlarının maksimum düzeyde olması için çok yönlü siyasi kararlar alabilen bir siyasi figürdür. rnek olarak, Bolivya'nın en önemli gelir kaynaklarından biri olan kokanın üretimini desteklemektedir. Ancak ülkenin doğalgaz kaynaklarını zelleştirdiğini ilan etmesine rağmen altı ay sonra yabancı şirketlerle tekrar anlaşma masasına oturmuştur.⁴³¹ Masis Krkğil, MAS'ın ve Morales'in politik görüşü hakkında şöyle bir tespitte bulunmaktadır:

MAS'ın yönetime gelişinden önce de bu partinin siyasal görüşlerinin yelpazede nerede yer aldığına ilişkin, bir tartişma yürümüştür. Sosyal demokrat, ulusal popülist, sosyalist, reformist gibi ibareler farklı kesimlerce kullanılmıştır. MAS'ın kendisinin bu türden bir sınıflandırmaya girişmemiş olması tartişmayı daha da ilginç hale getirmekte. Partinin ne olduğundan ziyade nasıl bir Bolivya tasarladığına ilişkin tartişmalarda "teori" nem kazanmakta.

⁴²⁸ *Bolivia Diplomatic Handbook*, International Business Publications, Second Edition, 2008, p. 52; "President of Bolivia: Evo Morales", <http://www.notablebiographies.com/newsmakers2/2007-Li-Pr/Morales-Evo.html> (22.06.2014); Büşra ğt, "Dünden Bugüne ABD – Bolivya İlişkileri", <http://politikakademi.org/2013/02/dunden-bugune-abd-bolivya-iliskileri/> (23.06.2014).

⁴²⁹ Jeffery R. Webber, "Carlos Mesa, Evo Morales, and a Divided Bolivia (2003–2005)", *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May, 2010, p. 51-52.

⁴³⁰ Pilar Domingo, "Evo Morales, the MAS, and a Revolution in the Making", ed. Jean Grugel - Pia Riggirozzi, *Governance after Neoliberalism in Latin America*, Palgrave Macmillan, 2009, p. 115; Ron Jacobs, "The Story of Evo Morales", <http://www.counterpunch.org/2010/07/29/the-story-of-evo-morales/> (22.06.2014).

⁴³¹ Domingo, "Evo Morales, the MAS, and a Revolution in the Making", ed. Jean Grugel - Pia Riggirozzi, *a. g. e.*, p. 130.

Bir yanıyla pragmatik olan bu arayışın adını “Evoculuk” diye koyanlar var. Ancak bu kurumsallaştırmayı Evo’nun kendisinden çok yardımcısı Linera üstlenmiş durumda.⁴³²

Morales’in politikaları mercek altına alındığında her araştırmacı farklı bir tanımlama yapmaktadır. Örnek olarak Nancy Postero, Evo Morales’i yerli yanlısı, sosyalist ve popülist biri olarak analiz etmektedir.⁴³³ Ancak Morales’in izlemiş olduğu politikalar başka sosyalistleri ikna etmeye yetmemiştir. Hatta uluslararası alanda Morales sol kesimden destek görürken ülke içindeki bazı gruplar ise Morales tarafından neoliberal politikaların aynı şekilde devam ettirildiğine inanmaktadır. Ulusalçı-popülist bir söylem ile yerliler lehine belirli politikalar izlendiğini ve yerlilerden oluşan bir kapitalist sınıf kurulmaya çalışıldığını vurgulayan Morales karşıtı sosyalistler, MAS’ın elli ila yüzyıldan önce sosyalizme geçmenin imkansız olduğunu söylediğini iddia etmektedir. Jeffery R. Webber, Morales’in başkan yardımcısı Alvaro Garcia Linera’nın 1 Mart ve 20 Mayıs 2007 tarihli konuşmalarını kaynak göstererek MAS’ın sosyalist politikalar izlemediğini dile getirmektedir.⁴³⁴ Hatta Webber “*Fantasies aside, it's reconstituted neoliberalism in Bolivia under Morales*” başlıklı makalesinde Bolivya’da neoliberal politikaların tekrardan uygulanmaya başladığını vurgulamaktadır.⁴³⁵ Jeffery R. Webber’in Evo Morales’in sosyalist olmadığına hatta neoliberal politikalar uyguladığına dair tespitlerinin yanı sıra birçok kişinin Morales’i sol fraksiyon ya da anti-kapitalist sınıf içinde karakterize etmesine rağmen James Petras, Morales’in 2003 yılı ile 2005 yılları arasında Bolivya’da neoliberal politikalar izleyen başkanları deviren ayaklanmalarda herhangi bir rol almadığını hatta 2003 ayaklanmasına karşı çıktığını iddia etmektedir. Evo Morales’in sosyalizmden daha çok devlet kontrolünde bir kapitalizmi savunduğunu belirten Petras, yerli lider tarafından uygulanmak istenen ekonominin beş madde etrafında şekillendiğini belirtmektedir. Kısacası amaç Bolivya’da uygulanan kapitalizme alternatif olacak, çok uluslu şirketler, ülkedeki tarımsal elitler ve ulusal burjuvazi ile ittifak kurulabileceğine inanılan uluslararası

⁴³²Kürkçügil, *Devrimden Devrime Bolivya*, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 266.

⁴³³Nancy Postero, “Morales's MAS Government: Building Indigenous Popular Hegemony in Bolivia”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, p. 25.

⁴³⁴Jeffery R. Webber, “Duraklayan Radikal Geçiş: Evo Morales, Yerli Popülizmi ve Bolivya’da Gericiliğin ve Umudun Güçleri”, ed. Aylin Topal, *a. g. e.*, s. 67-75.

⁴³⁵Jeffery R. Webber, “Fantasies Aside, it's Reconstituted Neoliberalism in Bolivia Under Morales”, *International Socialist Review*, Issue: 76, March-April, <http://isreview.org/issue/76/fantasies-aside-its-reconstituted-neoliberalism-bolivia-under-morales> (13.07.2014).

alandan ise Küba'dan ABD'ye kadar bir çok kesimle ilişki kurulabilmesine imkan sağlayan bir ekonomi politikası oluşturmaktır.⁴³⁶

Bolivya'da yapılan 2009 Anayasa Referandumunun⁴³⁷ çerçevesinde % 61'lik bir kesimin "Evet" dediği 2009 Anayasası kapsamında Morales'in özellikle ekonomik hedefleri incelendiğinde 306. madde de ülke ekonomisinin özel ve devlete ait veya ortak kurumlardan oluştuğunu böylelikle temel amacın karşılıklılık, dayanışma, eşitlik, denge ve adalet ilkelerine dayalı olduğu vurgulanmaktadır. Devlet için önemli olan insandır ve elde edilen gelir herkese adil bir şekilde dağıtılarak gelişme sağlanmayı hedeflemektedir. 308. madde ile devlet, ekonomik bağımsızlığı ve sosyal gelişmeyi sağladığı sürece özel girişimciyi tanımakta ve serbest girişimin haklarını yasal güvenceye almaktadır. Bu madde ile yabancı sermayenin yarattığı dışarıya bağımlılığın önüne geçmeye çalıştığı savunulabilir. Çünkü 312. madde de devletin ekonomik egemenliğini tehlikeye sokacak miktarda sermayenin özel ellerde olmasına karşı çıkılmaktadır. 309. ve 310. maddeler de ise ülkenin doğal kaynakları üzerindeki inisiyatifin devlette olduğu vurgulanmaktadır. 314. madde ile ülke ekonomisinde tekelleşmeye çalışan sermaye gruplarına karşı çıkılmaktadır. 316. madde de devletin ekonomik ve sosyal planlama sürecinde halka danışması gerektiğini belirterek devleti ekonomide en üst merkez yapma amacı taşımaktadır. Çünkü özel sermayenin tekelleşmesini sorun olarak gören Morales, devletin tekelleşmesini sorun olarak görmemektedir. 320. madde de Bolivyalı yatırımcı yabancı yatırımcıya göre önceliklidir. Ayrıca aynı madde de devletin alınan ekonomik kararlarda bağımsız olduğu belirtilerek dışarıdan gelen baskılar, talepler ya da koşulların kabul edilmeyeceği vurgulanmaktadır.⁴³⁸ Bu anayasa maddeleri ile ortaya çıkan amaç Bolivya halkının hayat standartlarını yükseltmek, çevreyle uyumlu ve üretim temelli bir ekonomiye ulaşmak, devletin hakim olduğu karma bir ekonomik sistem oluşturmak ve güçlü yabancı sermaye ile dış baskılara karşı tedbir almaktır. Bu çerçevede Jeffery R. Webber'in Evo Morales'in neoliberal politikalar izlediğine dair söylemleri tartışmalı bir

⁴³⁶James Petras, "Evo Morales' Pursuit of 'Normal Capitalism' ", *Economic and Political Weekly*, Vol. 42, No. 23, Jun. 2007, p. 2155-2156.

⁴³⁷Election Guide, "Referendum 2009", <http://www.electionguide.org/elections/id/127/> (14.07.2014).

⁴³⁸"Bolivya Anayasa Meclisi Devletin Yeni Siyasi Anayasası Ulusal Kongre, Ekim 2008", çev. Nazım Sinan Odabaşı vd., ed. Mahmut Fevzi Özlüer vd., *Bolivya Anayasası: Hukuk, Demokrasi, Özerklik*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 291-299; Bolivya Çokuluslu Devleti Anayasası için bkz: *Constitucion Politica del Estado Plurinacional de Bolivia*, <http://www.presidencia.gob.bo/documentos/publicaciones/constitucion.pdf> (25.07.2014).

hal almaktadır. Özellikle anayasanın 366. maddesinde hidrokarbon üretim zincirinde faaliyet gösteren yabancı şirketlere izin vermekle beraber 363. madde gereğince de Bolivya Devlet Petrol Sahaları'nın (*Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos-YPFB*)⁴³⁹ % 51 oranında ise sermayeye ortak olması şartı koşulmuştur.⁴⁴⁰

Evo Morales'in ekonomik ve siyasal bakış açısının temel taşları neoliberal politikalarla karşı olması, özelleştirmeler üzerine söylemleri ve yerlilerdir. Öncelikle neoliberal politikalarla karşı aldığı tavır incelendiğinde Morales'in siyasi arenada yükselmesindeki en önemli faktör neoliberal politika uygulayan yöneticiler ile halk arasındaki çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda yapılan özelleştirmeler ve sonrasında devam ettirilen liberal politikalar halkta tepkiye neden olmuş ve bu durum Bolivya'daki insanların büyük kısmını bir araya getirmiştir.⁴⁴¹ Bu dönem MAS'ın başında bulunan Morales, neoliberalizm kapsamında uygulanmak istenen politikalarla karşı çıkmıştır. Bu durum halkı Morales'in liderliği altında birleştirmiştir.⁴⁴² 2005 seçimleri sırasında Morales, izlediği stratejinin temel olarak neoliberal politikalarla karşı çıkmak olduğunu ortaya koymuştur.⁴⁴³

Bolivya'da yıllarca izlenen politikalar ülkeyi ikiye bölmüştü. İlk kesim demokratikleşme ve ekonomik reformlardan yararlanan kentsel beyazlardı. İkinci kesim ise ekonomik reformların yükünü çeken yoksul yerliler ve melezlerdi.⁴⁴⁴ Morales, 20 Aralık 2005'te yaptığı bir açıklamada amaçlarının ülkedeki ayrımcılığı yok etmek, ülkenin çıkarlarını ve topraklarını korumak olduğunu açıklamıştır.⁴⁴⁵ Morales'in mücadele etmeyi planladığı ayrımcılık hem etnik hem ekonomik hem de bölgesel

⁴³⁹YPFB, Bolivya'nın petrol ve doğalgaz gibi yeraltı kaynaklarını arama, çıkarma, rafineri etme ve taşıma çalışmalarını yapmaktadır. 21 Aralık 1936 yılında kurulmuştur. Bazı dönemlerde kamu ile özel sektör arasında el değiştirmiştir. 2006 yılından beri şirket Morales tarafından kamulaştırılmıştır. "Contexto Historico de YPFB", <http://www.ypfb.gob.bo/informacion-institucional/contexto-historico.html> (11.07.2014).

⁴⁴⁰"Bolivya Anayasa Meclisi Devletin Yeni Siyasi Anayasası Ulusal Kongre, Ekim 2008", çev. Nazım Sinan Odabaşı vd., ed. Mahmut Fevzi Özlüer vd., *a. g. e.*, s. 317.

⁴⁴¹Havard Haarstad - Vibeke Andersson, "Backlash Reconsidered: Neoliberalism and Popular Mobilization in Bolivia", *Latin American Politics and Society*, Vol. 51, No. 4, Winter 2009, p. 7.

⁴⁴²Kohl - Farthing, *a. g. e.*, p. 157.

⁴⁴³Tom Lewis, "Hope and Challenge in Bolivia: Will Evo Morales end Neoliberalism?", *International Socialist Review*, Online Edition, Issue 46, March-April 2006, <http://www.isreview.org/issues/46/morales.shtml> (10.07.2014).

⁴⁴⁴Eduardo Gamarra, *Bolivian Strategic Culture*, Florida International University, Applied Research Center-Latin American and Caribbean Center, March 2010, p. 15.

⁴⁴⁵"Political Shift in Bolivia", http://www.pbs.org/newshour/bb/latin_america-july-dec05-bolivia_12-20/ (10.07.2014).

ayrımcılıktır. Morales ülke içinde azınlıklar ve çoğunluklar arasında demokratik bir uzlaşının mümkün olabileceğine dair inancı bazı sosyalistler tarafından tepkiyle karşılanmaktaydı.⁴⁴⁶ Çünkü özellikle Carlos Mesa yönetimi sırasında izlenen sınıf, ırk ve bölge eksenli ayrımcılık ülkedeki sol grupların birleşme nedenidir.⁴⁴⁷

Bolivya nüfusun % 55'inin yerli, % 30'unun da melez olması Aymara yerlisi Evo Morales'in neden yerliler lehinde politikalar izlediğini özetlemektedir. Bolivya'daki yerlilerin yıllarca baskı görmesi ve dışlanmasının yanı sıra yerliler ve melezler lehinde söylemlerde bulunması Morales için stratejik bir adımdı. Yerlilere büyük bir önem gösteren Morales bu grubun siyasete katılması ve neoliberal politikaların getirdiği acıların sarılması için gerekenleri yapacağını dile getirmiştir.⁴⁴⁸ Ayrıca ülkedeki ayrımcılığa karşı olduğunu ve yerli haklarını dile getirmesi Morales'i bir adım daha öne çıkarmıştır.

Morales'in işçiler ile değil de yerliler ile yakın ilişki kurmasının nedenini Morales'in yardımcısı Garcia Linera, geçmişten beri Bolivya'da yaşanan ayaklanmalarda yerlilerin başrol oynaması ile açıklamaktadır. Marksizm ile yerlilerin uzun bir süredir birbirinden kopuk olduğunu belirten Linera, temel amaçlarının bunlar arasında verimli bir diyalog kurulması olduğunu dile getirmiştir.⁴⁴⁹

Sonuç olarak Evo Morales'in Bolivya devletinin kontrolü altında olan kapitalizme karşı cephe almadığı ancak aklındaki politikalarda sosyalist emarelerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bolivya Başkanı, kapitalizmin içinde oluşan ve ekonomik çıkar çerçevesinde birleşen oligarşi sınıfının varlığını ve sermayenin bu kesimin elinde bulunmasını sorun olarak görmektedir.⁴⁵⁰ Morales'in politik görüşü özetlenecek olunursa beş yüzyıldır bölgede sömürülen ve dışlanan yerliler ile birlikte bir yapı oluşturma ve bu süreçte ise hem Bolivya'nın hem de Latin Amerika'nın gelişmesine engel olan ve neoliberal politikaların ana merkezi olarak görülen ABD karşıtı bir düşünceye sahiptir. Morales'in ekonomi politikası hakkındaki en önemli eleştirisi

⁴⁴⁶ Abdulreşit, *a. g. t.*, s. 67.

⁴⁴⁷ Webber, *Carlos Mesa, Evo Morales, and a Divided Bolivia (2003–2005)*, p. 52-53.

⁴⁴⁸ Postero, *a. g. m.*, p. 24-25.

⁴⁴⁹ Jeffery R. Webber, "Bolivya'da Marksizm ve Yerlilik: Bir Diyalog ve Çatışma Diyalektiği, Alvaro Garcia Linera ile Görüşme", çev. Sibel Özbudun, haz. Sibel Özbudun, *a. g. e.*, s. 387-389.

⁴⁵⁰ "Bolivia Awaits Russia's Technology and Energy Investment – Morales to RT", <http://rt.com/business/bolivia-morales-russia-energy-investments-599/> (12.07.2014).

sosyalist olmaması üzerine yapılmaktadır. İç siyasette izlediği politikalar hakkındaki eleştiriler ise yerli merkezli hareket ederek yerli ulusçuluğunu ön plana çıkarması ve her kesime eşit yaklaşmaması üzerinden yapılmaktadır.

2.3.3. İktidara Yükselmesi ve İktidar Dönemi

Yukarıda da ele alındığı gibi Bolivya'daki solu bir araya getirmeyi başaran Morales iktidara yükselmiştir. İktidara giden temel taşları neoliberal politikalara karşı verilen savaşlar sırasında döşeyen Morales, MAS'ı 2002 yılında ikinci parti yapmayı başarmıştır.⁴⁵¹ Ayrıca 2002 seçimlerinde dönemin ABD Büyükelçisi Manuel Rocha yaptığı açıklamada etkili olmuştur. Rocha yaptığı açıklamada Morales'in seçimleri kazanması durumunda Bolivya'ya yapılan yardımın azaltılacağını belirtmiştir.⁴⁵² Morales, 2005 seçimleri sırasında yerlilerin hakları, ekonominin millileştirilmesi, koka üretiminin devam ettirilmesi ve anti-ABD üzerine söylemler geliştirerek seçimleri kazanmıştır.⁴⁵³ Burada en önemli noktalardan bir Rocha'nın yaptığı açıklamadır. Bu açıklamanın yarattığı ters etki ile yıllardır Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın baskısını üstünde hisseden Bolivya halkı seçimlerde Morales'i başkan olarak seçmiştir. ABD'nin Morales'e mesafeli durmasının temel nedenleri incelendiğinde anti-Amerikancı söylemleri, koka üretimine izin verilmesine dair görüşleri, sosyalist mesajları ile seçim öncesi Chavez'le görüşmesi ve Chavez tarafından finanse edildiğine dair iddialar ortaya çıkmaktadır. Seçim öncesi Morales'in yaklaşık olarak % 40 civarında oy alacağı ve diğer sağ partilerle koalisyon yapacağı tahmin edilmekteydi.⁴⁵⁴ Ancak açıklanan sonuçlara göre Morales, aldığı % 54 oy oranı ile Bolivya'nın yeni başkanı olmuştur. Ayrıca 18 Temmuz 2004 tarihinde yapılan referandumun sonucu 2005 seçimlerini neoliberal politika karşıtı Morales'in kazanacağını en önemli kanıtıydı. Çünkü % 47'lik bir katılım oranına sahip olan referandumda halka YPFB ve doğalgaz politikaları hakkında beş adet soru yöneltilmiştir. Birinci ve üçüncü sorularda petrol ve doğalgaz sektörünün kamulaştırılması ve üretim aşamasında devletin rol alıp almamasıyla

⁴⁵¹ Munoz-Pogossian, *a. g. e.*, p. 25.

⁴⁵² Fernando Oviedo Obarrio, "Evo Morales and the Altiplano: Notes for an Electoral Geography of the Movimiento al Socialismo, 2002–2008", trans. Victoria J. Furio, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, p. 92-93.

⁴⁵³ J. Michael Allen - Jerrold Post, "The Rise of Evo Morales-A Psychobiographical Profile", <http://diplomacyandforeignaffairs.com/from-bolivias-coca-fields-to-the-presidency-the-rise-of-evo-morales-a-psychobiographical-profile/> (11.07.2014).

⁴⁵⁴ Mary Crane, "Bolivia's Presidential Elections", <http://www.cfr.org/bolivia/bolivias-presidential-elections/p9430> (13.07.2014).

alakalıdır. İlk soruya vatandaşların % 87'lik kısmı “Evet” derken üçüncü soruya ise % 92'lik bir kısım “Evet” demiştir.⁴⁵⁵ Kısacası referanduma katılım oldukça düşük olmasına rağmen seçmenler yeraltı kaynaklarının kamulaştırılmasına ve üretim aşamasında devletin aktif rol alması gerektiğine inanmaktaydı. Bunun en önemli nedenleri yabancı şirketlerin bölgedeki kötü ünü ve bu şirketler aracılığı ile yapılan üretimden ülkenin yeterince gelir elde edemediğine dair halkın inancıdır.

Morales ilk kez 2002 yılında başkan adayı olmuştu. Ancak bu seçimi kaybeden Morales'in, seçimler sonucunda en yüksek oyu alan ikinci lider olması Bolivya siyasetinde artık bazı şeylerin değiştiğinin kanıtıdır. Örnek olarak halkta uzun zamandır siyasette bulunan sağ partiler ve siyasiler yerine artık ülke sorunlarına farklı açıdan bakabilen ve elit kesimden olmayan birisinin olması gerektiğine dair inancın ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Morales ise 2005 seçimine hazırlanırken koruması olmadan halk ile buluşmaktaydı.⁴⁵⁶ Ayrıca bu dönem halk tam bir bölünmüşlük halindeydi. Örnek olarak 2002 seçimlerinde en çok oyu alan partiler % 24-21-21-16 oranında oy almışlardı. Bu durum bile halkın nasıl bölündüğünün kanıtıdır. 2005 seçimlerinde ABD'nin muhalefetine rağmen Morales girdiği seçimlerde ülke siyasetine damga vurmuş ve Bolivya için yeni bir süreç başlatmıştır. 2005 yılından itibaren girdiği her seçimi kazanan Morales'in 2014 yılında yapılması planlanan yeni başkanlık seçimini de kazanma ihtimali yüksektir.

⁴⁵⁵Election Guide, “Referendum 2004”, <http://www.electionguide.org/elections/id/26/> (20.07.2014).

⁴⁵⁶James Lerager, “Taking the High Road: On the Campaign Trail with Evo Morales”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 4, July 2010, p. 26.

Tablo 4: Bolivya’da 2002-2013 yılları arasında yapılan seçimlerin sonuçları

Seçim Tarihleri	Evo Morales	En Yüksek Oyu Alan Rakibi
2002 Başkanlık Seçimi ⁴⁵⁷	% 21	% 22 (Gonzalo Sanchez de Lozada)
2002 Senatör Seçimi ⁴⁵⁸	7 Koltuk	11 Koltuk
2002 Milletvekili Seçimi ⁴⁵⁹	27 Koltuk	36 Koltuk
2005 Başkanlık Seçimi ⁴⁶⁰	% 54	% 29 (Jorge Quiroga)
2005 Senatör Seçimi ⁴⁶¹	12 Koltuk	13 Koltuk
2005 Milletvekili Seçimi ⁴⁶²	72 Koltuk	43 Koltuk
2006 Kurucu Meclis Seçimleri ⁴⁶³	% 51 (137 Koltuk)	% 15 (60 Koltuk)
2006 Özerklik Referandumu ⁴⁶⁴	% 58 (Hayır)	% 42 (Evet)
2008 Güven Referandumu ⁴⁶⁵	% 67 (Evet)	% 33 (Hayır)
2009 Anayasa Referandumu ⁴⁶⁶	% 61 (Evet)	% 39 (Hayır)
2009 Başkanlık Seçimi ⁴⁶⁷	% 64	% 26 (Manfred Reyes Villa)
2009 Senatör Seçimi ⁴⁶⁸	26 Koltuk	10 Koltuk
2009 Milletvekili Seçimi ⁴⁶⁹	89 Koltuk	39 Koltuk
2010 Belediye Seçimleri ⁴⁷⁰	% 69 (231 Belediye)	% 6 (21 Belediye)

Bolivya’da bir başkan ancak iki dönem başkanlık görevini yürütebilmektedir. Bu şart gereği ancak 2014’e kadar Bolivya başkanı olarak devam edecek olan Morales, 2009 yılında anayasada yaptığı değişiklik ile iki dönem başkan seçilme hakkını üç döneme çıkarmıştır. Anayasa mahkemesi konuyla ilgili yaptığı açıklamada olarak üç

⁴⁵⁷ Bolivya’da yapılan başkanlık seçimlerinde ayrıca milletvekilleri ve senatörlerde seçilmektedir. Bolivya’da 130 milletvekili bulunmaktadır ancak senatör sayısı değişmektedir. 2002 yılı senatör seçimlerinde seçilecek senatör sayısı 27’ydi. Election Guide, “Election for President 2002”, <http://www.electionguide.org/elections/id/1867/> (13.07.2014).

⁴⁵⁸ Election Guide, “Election for Chamber of Senators 2002”, <http://www.electionguide.org/elections/id/794/> (13.07.2014).

⁴⁵⁹ Election Guide, “Election for Chamber of Deputies 2002”, <http://www.electionguide.org/elections/id/283/> (13.07.2014).

⁴⁶⁰ 2005 yılı senatör seçimlerinde seçilecek senatör sayısı 27’ydi. Corte Nacional Electoral, “Acta de Computo Nacional Elecciones Generales 2005”, p. 2, http://www.oep.org.bo/proces_electoral/generales2005/proceso/eg2005_acta_computo.pdf (13.07.2014).

⁴⁶¹ Election Guide, “Election for Chamber of Senators 2005”, <http://www.electionguide.org/elections/id/874/> (14.07.2014).

⁴⁶² Election Guide, “Election for Chamber of Deputies 2005”, <http://www.electionguide.org/elections/id/363/> (14.07.2014).

⁴⁶³ Kürkçügil, *Devrimden Devrime Bolivya*, s. 237.

⁴⁶⁴ Election Guide, “Referendum 2006”, <http://www.electionguide.org/elections/id/107/> (14.07.2014).

⁴⁶⁵ Election Guide, “Referendum 2008”, <http://www.electionguide.org/elections/id/124/> (14.07.2014).

⁴⁶⁶ Election Guide, “Referendum 2009”, <http://www.electionguide.org/elections/id/127/> (14.07.2014).

⁴⁶⁷ Corte Nacional Electoral, “Acta de Computo Nacional Elecciones Generales Y Referendos 2009”, p. 2, <http://www.oep.org.bo/PadronBiometrico/COMUNICACION/ACTADECOMPUTONACIONALGENERALLES2009.pdf> (13.07.2014).

⁴⁶⁸ 2009 yılı senatör seçimlerinde seçilecek senatör sayısı 36’ydı. Election Guide, “Election for Chamber of Senators 2009”, <http://www.electionguide.org/elections/id/969/> (14.07.2014).

⁴⁶⁹ Election Guide, “Election for Chamber of Deputies 2009”, <http://www.electionguide.org/elections/id/458/> (14.07.2014).

⁴⁷⁰ “MAS Gano en 231 Alcaldias”, http://www.lostiempos.com/diario/actualidad/politica/20100516/mas-gano-en-231-alcaldias_70869_130830.html (14.07.2014).

dönem yapılabileceğini dile getirmiştir. Mahkemenin bağımsız olmadığını dile getiren muhalefet partileri kararı eleştirmişlerdir. Ayrıca Nisan 2013'te yapılan bir anket çalışmasında insanlara bugün seçim yapılırsa kime oy verecekleri sorulmuştur. Anket sonucuna göre Morales'in yaklaşık % 41, Morales'e en yakın adayın ise % 17 oranında oy alabileceği ortaya çıkmıştır.⁴⁷¹ Yapılan bu anketle beraber ortaya çıkan sonuç Morales'in ülke içindeki iktidarını her geçen gün güçlendirdiği ve izlediği politikanın halkın büyük bir kısmı tarafından kabul gördüğüdür.

Venezuela toplumunda Hugo Chavez'i farklı kılan etken neoliberal politikalara karşı çıkması, oligarşiyi yıkması ve 21. yüzyıl sosyalizmi getirmeye çalışmasıdır. Bolivya toplumunda Morales'i ise koka ekimini desteklemesi, neoliberal politikalara ve bu politikalar çerçevesinde ülkede yapılan özelleştirilmelere karşı çıkması son olarak ise yerli yanlısı politikası farklılaştırmıştır.

Kendisinde bir yerli olan Morales seçim öncesi yerlilere bulunduğu vaatlerin faydasını 2005 seçimlerinde görmüştür.⁴⁷² Morales yerli hakları konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Özellikle yerlilerin dilleri konusunda önemli adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri kamu dairesinde çalışan memurların Quechua, Aymara ve Guarane dillerinden birini konuşma zorunluluğu getirmesi olmuştur. Özellikle bazı yerlilerin kimliklerinin olmadığı da düşünüldüğünde yerliler için önemli bir gelişme olarak görülebilir.⁴⁷³ Ayrıca 2009 Anayasasının 2. maddesinde Morales, devlete bağlılık şartıyla yerlilere kendi kaderlerini tayin edebilme hakkı vermiştir. Bu madde ile birlikte Morales yerlilere özerklik hakkı tanımıştır.⁴⁷⁴ 319. madde de ise doğal kaynakların endüstrileşmesini sağlama konusunda yerlilerin ve köylülerin topraklarına öncelik tanınmaktadır.⁴⁷⁵

Küçükken ailesinin maddi durumunun kötü olması ve zorluklar içinde okutulması nedeniyle Morales, başkan olduktan sonra yaptığı çalışmalardan biri de

⁴⁷¹Frey Petersen, "Evo Morales can Run a Third Term in 2014 Presidential Elections, Constitutional Court Rules", <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/americas/bolivia/130430/evo-morales-bolivia-politics-2014-presidential-electionelect> (13.07.2014).

⁴⁷²Raul L. Madrid, "The Rise of Ethnopolitics in Latin America", *World Politics*, Vol. 60, No. 3, Apr. 2008, p. 489-490.

⁴⁷³Kürkçügil, *Devrimden Devrime Bolivya*, s. 275.

⁴⁷⁴Pablo Regalsky, "Political Processes and the Reconfiguration of the State in Bolivia", trans. Mariana Ortega Brena, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, p. 36.

⁴⁷⁵"Bolivya Anayasa Meclisi Devletin Yeni Siyasi Anayasası Ulusal Kongre", Ekim 2008, çev. Nazım Sinan Odabaşı vd., ed. Mahmut Fevzi Özlüer vd., a. g. e., s. 298.

eğitim reformudur. Ülkede yeni oluşturulan eğitim politikası ile eğitimin üniter, laik, zorunlu ve ücretsiz olması amaçlanmıştır. Ayrıca bu sayede kırsal ve kent arasındaki sınıfsal ayırımı da ortadan kaldırması hedeflenmiştir.⁴⁷⁶ Bolivya'daki sağlık çalışmaları ise 1999 yılında başlatılan sağlık reformu kapsamında devam etmiştir.⁴⁷⁷ Ayrıca çocukların yetersiz beslenmesi ve hastalıklardan korunmaları için program oluşturulmuştur.⁴⁷⁸

Bolivya, Latin Amerika'daki doğalgaz rezervlerine sahip ülkelerinden biridir.⁴⁷⁹ Bolivya doğalgazını değerli kılan en önemli etken ise gazı çıkarma maliyetinin düşük olmasıdır. DB ve ABD tarafından doğalgaz sektörü desteklenen Bolivya yönetimi ayrıca bu sektörü yabancı yatırıma açmaktaydı. Ancak Bolivya'da izlenmesi planlanan doğalgaz politikaları ülke içinde çatışmalara neden oldu. Ayrıca keşfedilen doğalgaz yatakları yerliler için olumsuz sosyal ve ekolojik sonuçlar doğurmaktaydı. Gazın çıkarılması ve taşınması doğaya ve yerlilerin yaşam alanlarına zarar vermekteydi. Yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Morales, seçimleri kazandıktan sonra 1 Mayıs 2006 tarihinde YPFB'yi kamulaştırdığını duyurdu.⁴⁸⁰ Açıklanan karar sonrası ordu 56 doğalgaz tesisini işgal etti.⁴⁸¹

Morales'in yabancı sermayeler ile yaptığı anlaşmalar incelendiğinde Bolivya başkanı için en önemli faktörün ülkenin maksimum çıkarı olduğu anlaşılmaktadır. Örnek olarak Evo Morales, 1 Mayıs 2006 tarihinde enerji kaynaklarını kamulaştırdığını duyurmuştu. Ancak bu kararın ardından Morales, enerji şirketlerine tekrar masaya oturmaları için altı aylık bir zaman sunmuştur. Altı ay sonra anlaşmalar yenilenmiş ve önceki anlaşmalar gereği Bolivya 1998 ile 2002 arasında yaptığı doğalgaz ihracatından

⁴⁷⁶Rosaleen Howard, "Education Reform, Indigenous Politics, and Decolonisation in the Bolivia of Evo Morales", *International Journal of Educational Development*, Volume 29, Issue 6, 2009, p. 589.

⁴⁷⁷Bertha Pooley - Marcia Ramirez - Caroline de Hilari, "Bolivia's Health Reform: A Response to Improve Access to Obstetric Care", ed. Fabienne Richard - Sophie Witter - Vincent De Brouwere, *Reducing Financial Barriers to Obstetric Care in Low-income Countries*, Studies in Health Services Organisation & Policy, 24, ITGPress, 2008, p. 211-212.

⁴⁷⁸Domingo, "Evo Morales, The MAS, and a Revolution in the Making", ed. Jean Grugel - Pia Riggirozzi, *a. g. e.*, p. 133.

⁴⁷⁹U.S. Energy Information Administration, "International Energy Statistics", <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=3&pid=3&aid=6&cid=regions&syid=2013&eyid=2014&unit=TCF> (11.07.2014).

⁴⁸⁰Thomas Perreault, *Natural Gas, Indigenous Mobilization, and the Bolivian State*, Identities, Conflict and Cohesion Programme Paper No. 12, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), 2008, p. 8-18.

⁴⁸¹Tom Perreault - Gabriela Valdivia, "Hydrocarbons, Popular Protest and National Imaginaries: Ecuador and Bolivia", *Geoforum*, 41, 2010, p. 696.

yıllık 232 milyon dolar kazanırken bu miktar 2006'da yenilenen anlaşmalarla 1.65 milyar dolara yükselmiştir.⁴⁸² Ayrıca Morales'in neoliberal politikaları devam ettirip ettirmedigine dair eleştiriler incelenirken Bolivya'nın elinde doğalgazı çıkaracak teknolojinin olmadığı göz ardı edilmemelidir.⁴⁸³

Morales'in ülke içinde yaptığı en önemli faaliyetlerden biri ise toprak reformudur. Geçmişten beri ülke içinde izlenen politikalar ve 1980'li yıllarda ekonomiyi liberalleştirme ve yabancı sermayeye açma politikası ile DB, IMF ve ABD bankalarının Bolivya tarımını finanse etmesi toplumdaki eşitsizliğin artmasına neden olmuştur.⁴⁸⁴ Ülkedeki kırsal nüfus yaklaşık olarak % 40'tır ve dağıtılması planlanan toprak miktarı ise 11 ila 14 milyon hektardır. Morales, geçmişteki toprak reformlarına dair yapılan çalışmaların ilerleme yerine gerilemeye yol açtığını savunarak önceden çıkarılan kararnameleri iptal etmiştir. Reformdaki temel amaç ülke topraklarının adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Çünkü Bolivya'da 100 aile 25 milyon hektar tarım alanına sahipken 2 milyon köylü 5 milyon hektara sahipti.⁴⁸⁵ 2006'da insanlara 650 traktör ve 700 tapu senedi dağıtılarak 3.5 milyon hektar toprak reform çerçevesinde yerlilere ve topraksız halka dağıtılmıştır.⁴⁸⁶

Morales'in önemli bir çalışması da bölgesel ayrımcılığı ortadan kaldırmak istemesi olmuştur. Anayasanın 313. maddesi ile bu konudaki kesin tavrını kanunlaştıran Morales, bu eşitsizliği kendisi içinde bir tehdit olarak görmüştür. Örnek olarak kırk yıl boyunca ülkedeki eşitsiz yatırım sayesinde büyüyen Santa Cruz, ileriki dönemlerde Morales'e en çok muhalefet eden ve özerlik taleplerini yüksek sesle dile getiren eyaletlerden biri olmuştur. Santa Cruz'un en belirgin özelliği beyazların ağırlıkta yaşadığı ve ekonomik olarak gelişmiş bir bölge olmasıdır.⁴⁸⁷ 2006 yılında yapılan özerklik (hükümetten daha bağımsız olunması) referandumu sonucunun % 58 "Hayır"

⁴⁸² Webber, "Duraklayan Radikal Geçiş: Evo Morales, Yerli Popülizmi ve Bolivya'da Gericiliğin ve Umudun Güçleri", ed. Aylin Topal, *a. g. e.*, s. 75-76.

⁴⁸³ "Bolivia Awaits Russia's Technology and Energy Investment – Morales to RT", <http://rt.com/business/bolivia-morales-russia-energy-investments-599/> (12.07.2014).

⁴⁸⁴ Gabriela Valdivia, "Agrarian Capitalism and Struggles over Hegemony in the Bolivian Lowlands", *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 4, July 2010, p. 70-71.

⁴⁸⁵ Kürkçügil, *Devrimden Devrime Bolivya*, s. 242-245.

⁴⁸⁶ Wes Enzinna, "Tek İstedğimiz Toprak: Bolivya'da Tarım Reformu", haz. Leo Panitch - Colin Leys, *a. g. e.*, s. 234-236.

⁴⁸⁷ Benjamin Kohl, "Bolivia under Morales: A Work in Progress", *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, p. 109-110.

çıkmasına rağmen özerklik lehine % 71 “Evet” oyu veren Santa Cruz,⁴⁸⁸ 2008’de hükümetten bağımsız düzenlediği özerklik ve 2009 Anayasasının taslağına karşı çıkmak için yapılan referandum sonucunun ise % 82’lik bir oranla kabul edildiğini ilan etmiştir. Ancak Morales bu referanduma itiraz etmiş ve özerklik statüsü için anlaşmayı teklif etmiştir.⁴⁸⁹

Morales’in ülke içinde izlediği politikalarının başarısı yapılan seçimlerde aldığı desteğin artmasıdır. Morales’in politikaları ve ülke içinde yerlilerin hakları lehinde çalışmalar yapmasına rağmen demokratik bir zeminde halkı buluşturulabilineceğine dair inancı Morales’in ülke çıkarlarını ön planda tutan “sosyal demokrat” bir lider olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak ülkedeki muhalefetin yoğunlaştığı Santa Cruz, Beni, Pando ve Tarija’da tam kontrolü sağladıktan sonra Chavez gibi gittikçe daha keskinleşen sosyalist politikalar izleyebilir. Morales yerlilerin desteğini almak ve ülkede ekonomik eşitliği sağlamak için yaptığı çalışmalar toplumu ikiye bölse de karşı taraftaki halkı dışlayacak radikal bir söylemde bulunmamaya dikkat etmektedir.

⁴⁸⁸Kürkçügil, *Devrimden Devrime Bolivya*, s. 241.

⁴⁸⁹“Morales İlk Darbeyi Santa Cruz'dan Yedi”,

http://www.radikal.com.tr/yorum/morales_ilk_darbeyi_santa_cruzdan_yedi-876280 (25.07.2014).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İKTİDARDAKİ SOL LİDERLERİN ULUSLARARASI POLİTİKAYA ETKİSİ

1. Sol Liderler Öncesi Dış Politika

1492 yılında keşfedilen Latin Amerika, bu tarihten sonra özellikle Avrupa merkezli yaşanan siyasi gelişmelerin istemeyerek de olsa ekonomik destekçisi olmuştur. Dünya üzerinde yaşanan birçok gelişme Amerika Kıtası'nın keşfedilmesiyle başlamıştır. Yaşanan gelişmelere neden olmakla birlikte yeraltı ve yerüstü zenginlikleriyle de bu gelişmeleri istemeyerek de olsa finanse etmiştir. Bölgedeki zenginlikleri kendi ülkelerine taşıyan işgalciler ve tüccarlar Avrupa'nın gelişmesini sağlayarak dünya tarihinin yön değiştirmesine neden olmuştur. 16. yüzyılda kurulan sistem bölgeden beslenerek daha da gelişmiş ve güçlenmiştir.

Latin Amerika ülkeleri bağımsızlık mücadelesi verdikleri dönemde ABD, Avrupa ülkelerinin bölge ülkeleri üzerinde herhangi bir hegemonya kurmalarının önüne geçmek ve Pan-Amerikan politikasını hayata geçirmek için 1823 yılında Monroe Doktrini'ni ilan etmiştir. Daha sonra kurulan Latin Amerika ülkelerinin ekonomik olarak kötü durumda olmaları ve ülke yönetimlerindeki liberallerin izledikleri politikalar nedeniyle bu ülkeler ABD'ye bağımlı hale gelmiş ya da ABD ile işbirliği yapmak zorunda kalmışlardır. Ancak belli dönemlerde liberal liderlerin yerine geçen sol liderler nedeniyle bölge ülkeleri ile ABD arasında ideolojik çatışmalar yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya daha da bağımlı hale gelen Latin Amerika bir süre sonra ABD ile SSCB'nin çatışma alanlarından biri olmuştur. ABD, bölge ülkeleriyle ilişkileri zayıfladığında genel olarak ülkelerin ekonomik durumlarını gerekçe göstererek çözüm reçeteleri sunmakta ya da ilişkilerin zayıflamasına yol açan siyasi grubu çeşitli yöntemler ile pasifleştirmekteydi. Ayrıca ABD, Latin Amerika'nın liberal açıdan demokratikleşmesi ve ekonomik sistemlerinin

liberalleşmesi için özellikle Soğuk Savaş sonrası bölgeye ekonomik destek sağlamıştır.⁴⁹⁰

SSCB'nin 1990'da yıkılması ve Latin Amerika üzerindeki ABD baskısının azalmasıyla beraber bölgedeki sol gruplar daha rahat hareket edebilme imkanı kazanmıştır. Örnek olarak 1970 yılında Şili'de sosyalist Salvador Allende'nin seçimleri kazanmasından sonra SSCB'nin ülkeyi etki alanı içine alma çabaları nedeniyle 1973 yılında ABD destekli bir darbe yapılarak Allende öldürülmüştür. Aynı şekilde 1975 yılında Peru'daki solcu lider Juan Velasco Alvarado darbe ile devrilmiştir.⁴⁹¹ SSCB'nin yıkılmasıyla beraber ABD etkisinden kurtularak daha bağımsız karar alma iradesi kazanan Latin Amerika yönetimleri, sol liderlerin iktidara gelmesiyle beraber bu özelliği daha da kuvvetlendirmiştir. Örnek olarak Venezuela ABD karşıtı bir duruş sergilerken Brezilya ABD ile arasına mesafe koymuş ve bu çerçevede daha bağımsız bir dış politika izlemeye başlamıştır. Şili ve Arjantin ise dış politikada ticaret diplomasisi kurmuştur.⁴⁹² Kısacası SSCB'nin yıkılması Latin Amerika solunun lehinde bir gelişme olmuştur.

20. yüzyılda çeşitli örgütler kuran Latin Amerika ülkeleri bu konuda önemli bir tecrübeye sahiptir. İlk başlarda daha küçük bölgeler şeklinde örgütlenmeye çalışan bölge ülkeleri daha sonra ekonomik çıkarlardan dolayı bu kriteri ortadan kaldırarak örgütlenmelerine bütün Latin Amerika'yı dahil etmeye başlamışlardır. Bölgede Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (*İspanyolca: Asociación Latinoamericana de Libre Comercio-ALALC; İngilizce: Latin American Free Trade Association-LAFTA*), Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu/Birliği (*İspanyolca: Asociación Latinoamericana de Integración-ALADI; İngilizce: Latin American Integration Association-LAIA*), And Milletler Topluluğu (*Spanish: Comunidad Andina- CAN; İngilizce: Andean Community*) ve Güney Amerika Ortak Pazarı (*İspanyolca: Mercado Comun del Sur-MERCOSUR; Portekizce: Mercado Comum do Sul; İngilizce: Southern Common Market*) gibi örgütler kurulmuştur. Ekonomik temelli olarak bölgeselleşmeye çalışan

⁴⁹⁰Giulia Sirigu - Eduardo Olivares, "Latin American Foreign Policy Beyond the United States", *Political Perspectives*, Volume 6, Issue 2, 2012, p. 2.

⁴⁹¹Jorge I. Dominguez, "US-Latin American Relations During The Cold War and its Aftermath", ed. Victor Bulmer - Thomas and James Dunkerly, *The United States and Latin America: The New Agenda*, Institute of Latin American Studies, University of London and David Rockefeller Center for Latin American Studies, Harvard University, 1999, p. 42-43.

⁴⁹²Sirigu - Olivares, *a. g. m.*, p. 1-2.

Latin Amerika ülkeleri bu süreç içinde ABD'nin vesayeti altında bir bütünleşme ile sadece Latin Amerika ülkelerinin dahil olduğu bir bütünleşme arasında gidip gelmekteydi.⁴⁹³ Bölgede oluşturulmaya çalışılan ekonomik örgütlenmelerden yapılan anlaşmalara rağmen sağlıklı bir sonuç alınamamaktaydı.⁴⁹⁴

Latin Amerika, 2000 öncesi dönemlerde genel olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa merkezli politikalar izlemekteydi. Kuzey Amerika ve Batı Avrupa veya kapitalizm karşıtı herhangi bir liderin veya siyasi grubun iktidara gelmesi sonucunda ülke üzerinde karşıt olduğu sistemin baskısı hat safhaya çıkmaktaydı. Örnek olarak bölgedeki pazarı, siyasi ve askeri nüfuzunu korumak isteyen ABD sol yönetimlere karşı mücadele ederken diktatörlere karşı tolerans göstermekteydi. ABD'nin gösterdiği tolerans bölge ile ilişkilerinin sarsılmasına neden olmuştur. ABD'nin Latin Amerika bölgesinde izlediği politikalar sonuç olarak ABD'ye zarar vermiş Latin Amerika'yı ise sola yönelten etkenlerden biri olmuştur. Liderlerin yanı sıra halka yapılan baskılar toplumlarda önemli bir ABD karşıtlığı için zemin oluşturmuştur. ABD bu politikaları ile kısa vadede Latin Amerika'da kontrolü sağlamış olsa bile orta vadede kendi nüfuzuna zarar vermiştir. Ayrıca ABD'nin bölgede arttırılan askeri ve ekonomik gücü bu ülkenin yumuşak gücünün zayıflamasına neden olmuştur.⁴⁹⁵

2. Sol Liderlerin İktidar Döneminde Dış Politika

Latin Amerika'da yaşanan sola yönelme iç politikayı olduğu kadar dış politikayı da etkilemiştir. Yüzyıllarca Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın arka bahçesi olarak bilinen bu bölge artık iç ve dış politikalarda bağımsız karar almaya başlamış ve ABD ile arasına mesafe koymuştur. Bölgede domino etkisi yaratan Hugo Chavez ayrıca bölge ülkelerinden iktidara gelen sol liderleri örgütleyerek uluslararası alanda bir güç oluşturmaya çalışmıştır. Bu sayede bölgedeki sol liderler arasında bir birliktelik sağlanarak sol yükseliş desteklenecek, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya karşı korunacaktı. Morales'in Bolivya'da seçimleri kazanmasından sonra Chavez'den aldığı 30 milyon dolarlık yardım ve sol siyasetin zaferi üzerine yaptığı açıklama buna kanıt

⁴⁹³Nahuel Arenas-Garcia, "21st Century Regionalism in South America: UNASUR and the Search for Development Alternatives", *eSharp, Challenges of Development*, Issue 18, 2012, p. 67-68.

⁴⁹⁴S. Rıdvan Karluk, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Örgütler*, Beta Kitap, 6. Baskı, İstanbul, 2007, s. 557-558.

⁴⁹⁵Sanchez - Sholar, *a. g. m.*, p. 21-24.

olarak gösterilebilir.⁴⁹⁶ Bölgeselleşmek, Latin Amerika ülkelerini ortak çıkarlar etrafında buluşturmak ve hatta büyük bir imparatorluk kurmak bölgede bağımsızlık savaşlarını başlatmış ve mücadele etmiş isimlerinde hayaliydi.⁴⁹⁷

Karmaşık bir siyasi ve ekonomik tarihe sahip olan Latin Amerika, 1998’de Venezuela’da sol ideolojiye sahip asker kökenli birinin iktidara gelmesiyle beraber belli bir dönemde olsa düzensizliğe devam etmiştir. Ancak liberal politikalardan daha halkçı politikalara geçiş yapan bölge ülkeleri, iktidara gelen sol liderler ile ülkelerinin iç ve dış siyasetini düzene oturtmayı başarmıştır. Venezuela’nın yanı sıra Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator, El Salvador, Guatemala, Honduras, Kosta Rika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Şili ve Uruguay’da sol liderler iktidara gelmiştir. Honduras, Panama ve Paraguay dışındaki 12 ülkede sol liderler hâlâ iktidardadır. Bu durum Latin Amerika’da ABD’ye karşı siyasi, ekonomik ve kültürel bir cephe oluşmasına yol açmıştır.

Sol liderlerin iktidara geldiği dönemlerden itibaren bölge ülkelerin attığı adımları kısaca inceleyecek olursak ABD’ye karşı cephe alma, Çin ve Rusya ile yakın ilişkiler kurma, Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (*İngilizce Free Trade Area of the Americas-FTAA; Spanish: Area de Libre Comercio de las Americas-ALCA; Portuguese: Area de Livre Comercio das Americas-ALCA*) yerine Latin Amerika İçin Bolivarıcı İttifak (*ALBA İspanyolca: Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra America; İngilizce: Bolivarian Alliance for the Peoples of Our America*) hayata geçirme, Küba lehine bölgesel adımlar atma, farklı ülkelere silah alma, askeri olarak ABD’nin varlığını dışlama ve bölgedeki üs anlaşmalarını yenilememe, Afrika ile yakınlaşma ve Güney Bankası kurma gibi seçenekler karşımıza çıkmaktadır.⁴⁹⁸ Ayrıca 2000 sonrası Latin Amerika’daki sol yönetimler ile küresel politikada ABD karşıtı ülkeler karşılıklı olarak bir yakınlaşma politikası izlemiştir.

2.1. Latin Amerika’da İzlenen Politikalar

Latin Amerika’da yaşanan sol yükseliş sonrasında hem bölgesel hem de küresel politikada değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Önceleri ABD merkezli olan bölgesel

⁴⁹⁶“Morales İhya Olacak”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=174947> (12.08.2014).

⁴⁹⁷Arenas-Garcia, *a. g. m.*, p. 64.

⁴⁹⁸Marta Harnecker, *21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika*, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2010, s. 30- 36.

yakınlaşma politikaları yerini daha çok Latin Amerika ülkelerinin odak noktasını oluşturduğu yakınlaşmalara bırakmıştır. Latin Amerika’da yapılması planlanan yakınlaşma sürecinde bölgenin özellikleri incelendiğinde ilk olarak bütün bölge Avrupalı sömürgeci devletler tarafından sömürülmüş ve sonrasında devletleşmişlerdir. Sömürgeci başlıca ülkeler ise İspanya ve Portekiz’dir. İkinci olarak Portekiz ve İspanya’nın sömürgesi olmak bölgeye bir dil birliği kazandırdığı iddia edilebilir. Çünkü bölgede genel olarak İspanyolca ve Portekizce konuşulmaktadır. Üçüncü olarak tarihsel sömürge olma ve bağımsızlık mücadelelerinin yaşandığı dönemler bölgenin aynı tarihsel deneyime sahip olmasına yol açmıştır. Dördüncü olarak Latin Amerika sömürge döneminden kalan ve daha sonrasında ise ABD ile İngiltere ve Fransa’nın etkisiyle benzer ekonomik ve toplumsal yapıya sahiptir.⁴⁹⁹ Beşinci olarak 1998’e kadar bölge ülkelerinin yönetiminde genel olarak liberal ve beyazlar hakim olmuştur. Bu durum sol yükseliş öncesine kadar bir artı olarak kabul edilebilir. Ancak 1998 sonrası Latin Amerika’da sol yükselişin yanı sıra yerlilerin, siyahların ve melezlerin de yükselişinden bahsedilebilir. En azından bu dönem sonrasında birleşme için önemli bir siyasi argüman olabilir. Altıncı olarak bölgede en yaygın din Katolik Hristiyanlıktır. Bütün bu ortak paydalar Latin Amerika ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri entegrasyonun sağlanmasında birer artı puandır.

Latin Amerika’nın yaklaşmasının önündeki engeller ise ilk olarak sömürgeci devletlerin bölge üzerindeki olumsuz etkisi devam etmektedir. İkinci olarak aynı ekonomik yapıya sahip olmaları ülkeler arasında rekabet yaratacaktır. Üçüncü olarak bölge ülkeleri arasında eşitlik faktörü söz konusu olsa da bazı ülkelerin diğer ülkelere oranla örneğin coğrafi ve ekonomik açılarından büyük olması güvensizliğe neden olmaktadır. Dördüncü olarak bölge ülkelerinin ekonomilerinin gelişmiş olmaması ve ortaya çıkan sorunlar karşısında maddi sıkıntılar yaşaması entegrasyon için en önemli engellerden biridir. Ancak bu engel Hugo Chavez’in destekleri ile bir miktar aşılmaya çalışılmaktaydı. Son olarak bölgede bir bütünleşmenin sağlanmasındaki en önemli engellerden biri ABD ve diğeri ise ideolojik çatışmalardır.⁵⁰⁰ Ancak günümüzde en azından sol yükselişin yaşandığı ülkeler arasındaki ideolojik çatışmalar rafa kalkmış

⁴⁹⁹Sedat Laçiner, “Latin Amerikalı Örgütler”, ed. Şaban Çalış - Birol Akgün - Önder Kutlu, *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2006, s. 406-407.

⁵⁰⁰Laçiner, *a. g. m.*, s. 407-410.

durumdadır. Örnek olarak Morales'in sosyalist olmamasına rağmen sosyalist Chavez tarafından desteklenmesi bunun en önemli kanıtıdır.

Geçmişte entegrasyon amaçlı bir çok örgüt kuran Latin Amerika ülkeleri bu süreçte ABD'nin baskısı altındaydı. Ancak geçmişte atılan adımlar çerçevesinde belli tecrübeler edinen bu ülkeler artık neoliberal politikalara, ABD'nin çıkarlarına ve örgütlenmelerine karşı cephe alarak Latin Amerika yeni örgütler kurmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlileri ALBA ve Güney Amerika Uluslar Topluluğu'dur (*İspanyolca: Union de Naciones Suramericanas-UNASUR; Portekizce: Uniao de Nações Sul-Americanas-UNASUL; İngilizce: Union of South American Nations-USAN*).⁵⁰¹ Ayrıca bölgede CELAC kurulmuştur. Kurulan bu birliğin temeli Simon Bolivar'a kadar dayanmakta ve ABD ile Kanada örgüt dışı bırakılarak OAS'dan farklı bir özellik taşımaktadır. Şubat 2014'de CELAC zirvesinin ikincisi ABD'nin ambargosu altında bulunan Küba'da düzenlenmiştir.⁵⁰² Bütün bu veriler ABD'nin bölge için merkez ülke konumunu yitirmeye başladığını göstermektedir. Kısaca artık ABD, Latin Amerika ülkelerinde dışlanmaktaydı.⁵⁰³

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin nüfuzu altında olan Latin Amerika ülkeleri, Küba ile yakın ilişki kurmama taraftarıydı. Ancak SSCB'nin dağılması ve Chavez'in Venezuela'da seçimleri kazanması sonrası bölgede yükselen ABD karşıtlığı Küba'yı yıllarca ihmal edilen müttefik haline getirmiştir. Bölgede ABD hegemonyasından kurtulmaya başlayan ülkeler dış politikalarında bağımsız adımlar atarak bölgedeki siyasi yapıyı normalleştirmeye başlamışlardır. Artık bölgede siyasi farklılıklar kabul edilmeye başlanmış ve ideolojik bakış açıları bir kriter olmaktan çıkmıştır. Bununla birlikte başta Venezuela ve Brezilya olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin Küba ile ticari

⁵⁰¹ Arenas-Garcia, *a. g. m.*, p. 69-70.

⁵⁰² Kubilayhan Erman, "Latin Amerika'da Birliğe Doğru: CELAC Deneyimi ve II. CELAC Zirvesi", <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/02/24/7449/latin-amerikada-birlige-dogru-celac-deneyimi-ve-ii-celac-zirvesi> (28.05.2014).

⁵⁰³ Harnecker, 21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika, s. 30.

ilişkilerinde artış meydana gelmiştir.⁵⁰⁴ Artık bölge ülkeleri, özellikle radikaller ile ılımlılar, Latin Amerika'nın çıkarları için bir araya gelmeye başlamıştır.⁵⁰⁵

Latin Amerika ülkeleri her yaşadıkları kriz sonrasında ekonomilerini liberalleştirme politikaları izlemişlerdi. En son süreçte ise ortaya atılan Washington Uzlaşması birçok bölge ülkesinde ters etki yaratmıştır. Sol liderler Latin Amerika'da yönetime geçtikten sonra yaptıkları ilk iş ya neoliberal politikalardan vazgeçmek ya da daha kontrollü politikalar izlemek olmuştur. 2002 yılında Brezilya'da Luiz Inacio Lula da Silva'nın 2003 yılında ise Arjantin'de Nestor Kirchner'in seçimleri kazanması sonrasında iki ülke 2003 yılında Washington Uzlaşması yerine Buenos Aires Uzlaşması'nı imzalamışlardır.⁵⁰⁶ İki ülke bu anlaşma ile temel olarak beş konu üzerinde mutabakata varmıştır. Bunlar ekonomik kalkınma ve sosyal eşitlik, borç ödemelerinde destek, küreselleşmeye koruma, FTAA ve ABD'ye karşı ticari koruma ve son olarak BM idi. İmzalanan Buenos Aires Uzlaşması'nın sağlıklı bir sonuç vermediğine dair tartışmalara⁵⁰⁷ rağmen Latin Amerika'nın önemli iki ülkesinin böyle bir adım atması bölgede artık Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya olan bağımlılığın ve karar alma süreçlerindeki kısıtlamanın kırıldığı anlamına gelmektedir.

Latin Amerika'da Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya karşı hem siyasi hem de ekonomik bir cephe alma politikası uygulanırken bunun en belirgin örneklerinden biri Bolivya'dır. Çünkü 2005 yılına kadar Bolivya'daki yabancı yatırımları yapan ülkelerin başında ABD, İspanya ve Brezilya gelirken 2005'ten bu yana yatırım yapan ülkeler Brezilya, Arjantin ve Venezuela gelmektedir.⁵⁰⁸

ABD'nin Latin Amerika'daki etkisinin ekonomik ve siyasi olarak azaltmanın yanı sıra bölge ülkeleri ayrıca bu ülkenin bölgedeki askeri varlığını veya etkiside azaltma politikası izlemektedir. Örnek olarak Brezilya, 2009'daki 12 milyar dolar

⁵⁰⁴ Monica Hirst, "Cuban-Latin American and Caribbean Relations: Challenges Beyond Normalisation", *Norwegian Peacebuilding Resource Centre*, Report June 2013, p. 1-3, http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/4ddd027eb8853fc6b6464705b630c332.pdf (05.08.2014).

⁵⁰⁵ Ellner, "The Distinguishing Features of Latin America's New Left in Power: The Chavez, Morales, and Correa Governments", p. 104.

⁵⁰⁶ Cynthia R. Rush, "Argentina-Brazil: 'Buenos Aires Consensus' Should Have Dumped IMF", *Executive Intelligence Review*, Vol. 30, No. 42, October 31, 2003, p. 6.

⁵⁰⁷ Julian Massaldi, "Buenos Aires Consensus", <http://zcomm.org/znetarticle/buenos-aires-consensus-by-julian-massaldi/> (04.08.2014).

⁵⁰⁸ Julia Kennedy, "Evo Morales and the Global Economy: Sustainable Development in Bolivia", *American University Journal of International Service*, Volume: 20, Number: 1, Spring 2011, p. 117.

civarındaki askeri malzeme alımını Fransa'dan yapmıştır. Paraguay, Birleşik Devletler Güney Komutanlığı'nı (U.S. Southern Command- SOUTHCOM)⁵⁰⁹ reddederek ABD askerlerinin ülkeden çıkmasını istemiştir. Ekvador, ABD arasındaki askeri üs anlaşmasını yenilememe kararı almıştır. Bu üs ABD'nin bölgedeki en büyük operasyon üssüydü.⁵¹⁰ Ayrıca aşağıda ele alınacağı gibi Venezuela, Rusya ile önemli askeri anlaşmalar imzalamıştır. Yaşanan bu gelişmeler karşısında ABD ise Karayip Denizi'nde görev yapması için Dördüncü Filo'yu yeniden faaliyete geçirmiştir.⁵¹¹ Latin Amerika'da ülkeler bazında atılan adımların yanı sıra bölgesel gelişmeler de yaşanmaktaydı. Örnek olarak Bolivya, Venezuela, Ekvador ve Nikaragua bölgesel savunma anlaşması olan Amerika Devletleri Arası Karşılıklı Destek Anlaşması'ndan (ADAKDA) çıktıklarını ilan etmişlerdir.⁵¹²

2.2. Küresel Alanda İzlenen Politikalar

Latin Amerika'da sol liderlerin yükselişi ile ABD'nin uluslararası alanda güç kaybettiği dönem aynı zaman dilimine denk gelmiştir. Bu gelişme Latin Amerika ülkelerine iç ve dış politikada daha bağımsız karar alma imkanı sağlarken aynı zamanda ABD'nin rakiplerine de küresel anlamda rahat hareket imkanı sağlamıştır. Örnek olarak Çin, Latin Amerika ülkeleri ile ekonomik ilişkiler kurmuştur. Şili, Kosta Rika, Küba, Peru, Ekvator ve Venezuela ile yakın ticari ilişkiler kuran Çin, 2013 verilerine göre Brezilya ile en çok ticaret yapan ülkeler sıralamasında birinci sıradadır.⁵¹³

Latin Amerika'da ABD'nin çıkarları ve amaçları incelendiğinde bölgedeki liderliğini ve nüfuzunu devam ettirmek, kendisine karşı bir rakibin ortaya çıkmasını engellemek, demokratik konsolidasyon yani demokrasinin bölgede alternatifsizleşmesini sağlamak ve bununla beraber serbest piyasanın genişlemesini

⁵⁰⁹ SOUTHCOM için bkz: "United States Southern Command", <http://www.southcom.mil/aboutus/Pages/History.aspx> (29.08.2014).

⁵¹⁰ Harnecker, 21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika, s. 32-35

⁵¹¹ Gülzerin Kıziler, "Latin Amerika'da ABD Üsleri", <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/latin-amerika-da-abd-usleri-25519> (29.08.2014).

⁵¹² "4 Latin Amerika Ülkesi Bölgesel Savunma Anlaşmasından Çıktı", <http://www.usakundem.com/haber/73613/4-latin-amerika-%C3%BClkesi-b%C3%B6lgesel-savunma-anla%C5%9Fmas%C4%B1ndan-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1.html> (29.08.2014).

⁵¹³ Christopher Sabatini, "Rethinking Latin America: Foreign Policy Is More Than Development", <http://www.foreignaffairs.com/articles/137101/christopher-sabatini/rethinking-latin-america> (02.08.2014); Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Brezilya Büyükelçiliği, "Bilgi Notları", s. 8-10, <http://brezilya.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121964> (02.08.2014).

desteklemek, bölgedeki uyuşmazlıkların barışçıl yolla çözülmesini sağlamak, silah ticaretinde şeffaflık, güvenlik ve güven artırıcı önlemleri sağlamak, terör, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası suçları ve göç sorunlarını bölgesel işbirliği ile çözmek gibi maddeler karşımıza çıkmaktadır.⁵¹⁴ Modern dünya-sistem teorisine göre ABD'nin temel amacı merkez ülke konumunu devam ettirmek şeklinde özetlenebilir. Ancak sol iktidarların izlediği politikalar ABD'nin bu amacına zarar vermektedir.

Latin Amerika'da ABD etkisinin zayıflaması sonucunda bölgede esen rüzgarlar ABD'ye karşı izlenen politikaların güçlenmesine neden olmuştur. ABD'nin bölgedeki gücüne karşı uluslararası alanda da bu ülkenin en büyük rakibi olarak görülen Çin devreye girmektedir. Çin, ABD ile açıkça bir çatışma içine girmek istememektedir. Ancak uluslararası politikada yaşanan olaylar iki ülke arasındaki rekabeti artırırken Çin'i bu çatışmanın içine sürükleyecek ve Latin Amerika önemli çatışma bölgelerinden biri haline gelecektir. Özellikle bölgede ABD'ye karşı alınan cephe sayesinde Çin'e yeni yatırım alanları açılmaktadır. Bölge ülkeleri ABD'nin boşluğunu Çin ve Rusya ile doldurmaktadır. Örnek olarak Venezuela'ya petrol için büyük krediler veren Çin, Peru'da madencilik sektörüne doğrudan yatırım yapmaktadır. Ayrıca Çin'in Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya karşı daha tercih edilebilir olmasının nedeni ise bu ülkelere aldıkları borçlar Latin Amerika'da genel olarak yönetsel, sosyal ve çevresel amaçlar için kullanılırken Çin'in verdiği borçların % 87'si enerji, madencilik, altyapı ve ulaşım gibi sektörler için kullanılmaktadır.⁵¹⁵

Çin'in bölgede artan ağırlığı Latin Amerika ülkelerindeki kapitalist orta sınıfın ve güçlü işçi sendikalarının tepkisine neden olmaktadır. Çünkü ucuz Çin malları bölge sanayisinin gelişmesine zarar vermektedir. Ayrıca Çin, 2005 ile 2011 yılları arasında Latin Amerika'ya yaklaşık olarak 75 milyar dolar kredi sağlamıştır. Bu durum bölgenin kısa vadede ABD hegemonyasından kurtulmasını sağlasa bile uzun vadede Çin hegemonyasına neden olabilir. Çin'in bölge ülkelerince tercih edilmesinin en önemli nedenleri ekonomi ve politiktir. Bu nedenler ülkeden ülkeye değişkenlik

⁵¹⁴ Angel Rabasa, "Challenges to Security in the Hemisphere", *University of Miami Center for Hemispheric Policy*, August 4, 2010, p. 1-2, https://umshare.miami.edu/web/wda/hemisphericpolicy/Rabasa_Security.pdf (11.08.2014).

⁵¹⁵ Isabel Hilton, "China in Latin America: Hegemonic Challenge?", *Norwegian Peacebuilding Resource Centre*, Expert Analysis, February 2013, p. 1-3, http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/26ff1a0cc3c0b6d5692c8afbc054aad9.pdf (31.07.2014).

gösterebilmektedir. Örnek olarak Venezuela, Bolivya ve Ekvator Çin ile ilk başlarda ideolojik bir yakınlaşmada bulunurken Arjantin ise ekonomik bir yakınlaşmada bulunmak istemiştir.⁵¹⁶ Çin ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerin her geçen gün artması ABD'yi tedirgin etmektedir.⁵¹⁷

Latin Amerika solunun uluslararası alanda önemli bir diğer müttefiki ise kendisini SSCB'nin halefi gören Rusya'dır. SSCB'nin dağılmasından sonra Latin Amerika'daki Rus nüfuzu da çökmüştür. Ancak 1996-1998 yılları arasında Rusya'da dışişleri bakanlığı yapan Yevgeni Primakov, Rusya'nın küresel bir güç olması için Latin Amerika ile ilişkileri tekrar düzeltmek istemiştir. Bu amaçla Arjantin, Kolombiya, Bolivya, Venezuela, Meksika, Şili, Kosta Rika, Küba ve Brezilya ile karşılıklı ziyaretler düzenlemişlerdir. Bu dönem Rusya ile Latin Amerika arasındaki yakınlaşmanın önemli nedenlerinden biride BM'de reform yapılmasıydı.⁵¹⁸ Latin Amerika ile Rusya arasında yakınlaşmayı sağlayan etkenlerden biri ise küreselleşmeye karşı alınan cephedir. Bölgede ABD ile en yakın ilişkiye sahip olan Meksika bile küreselleşmenin zararlarını kabul etmektedir.⁵¹⁹ Ayrıca bu dönem Rusya tarafından üçlü bir strateji belirlenmiştir. ABD'nin nüfuzundan kurtulmak isteyen ülkelere siyasi destek sağlamak, silah satışında bulunmak ve ticari ilişkiler geliştirmek. Rusya'nın 2000'den sonra Latin Amerika'da izlediği politikalar aynı kalmakla beraber temel olarak Latin Amerika'da yaşanan ABD karşıtlığındaki artış ile Rusya'nın politikalarını uygulanabilme ihtimali yükselmiştir.⁵²⁰

Her geçen gün büyüyen ve uluslararası politikada adından daha çok söz ettiren Rusya'nın amacı Latin Amerika ile olan ilişkilerini geliştirmektir. Hem Latin Amerika'da yaşanan sol yükseliş hem de Rusya'nın tekrardan güçlenmeye başlayarak

⁵¹⁶Hilton, a. g. m., p. 2-3,

http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/26ff1a0cc3c0b6d5692c8afbc054aad9.pdf (31.07.2014).

⁵¹⁷Walter G. Sanchez - Eduardo L. Carreno, *Moscow, Beijing and Latin America: Testing Smart Power Diplomacy*, University of Chile Institute of International Studies, 2009, p. 11, http://www.captura.uchile.cl/bitstream/handle/2250/10666/IPSA_PAPER_ENGLISH.pdf?sequence=1 (31.07.2014)

⁵¹⁸ S. Oboznov, "Rusya ve Latin Amerika Devletleri BM'de: İşbirliği Sorunları, Olanakları ve Geleceği", çev. Abilhan İsayev - Alesker Aleskerli, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, s. 226-228.

⁵¹⁹Oboznov, a. g. m., s. 232-233.

⁵²⁰Stephen J. Blank, "Russia and Latin America: Motives and Consequences", *University of Miami, Center for Hemispheric Policy*, April 13, 2010, p. 1-2, https://umshare.miami.edu/web/wda/hemisphericpolicy/Blank_miamirussia_04-13-10.pdf (10.08.2014).

Avrasya dışına çıkma isteği bu ülke ile Latin Amerika arasındaki ilişkilerin yükseldiğine dair bir grafik ortaya koymaktadır. 2000'den sonra Rusya, Küba, Meksika, Brezilya, Şili ve Arjantin karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır. Rusya, Latin Amerika için dış ticarete önemli bir seçenek ve uluslararası politikada dengeleyici bir ülkedir.⁵²¹

Altın çağını yaşayan Latin Amerika-Rusya ilişkileri Rusya içinde büyük bir artı sağlamaktadır. Çünkü kendisine yeni bir pazar edinen bu ülke bu sayede yıllarca rekabet ettiği ABD'nin yanı başındaki ülkelerle önemli müttefik ilişkileri geliştirmektedir. Bölge ülkeleriyle yaptığı anlaşmalar sadece ticari ve askeri seçeneklerle sınırlı olmayan Rusya ayrıca tarım makinelerinden barışçıl amaçlı kullanma şartıyla nükleer projeler ve uzay araştırmaları da yürütülmektedir.⁵²² Latin Amerika için de Rusya hem dış ticarete önemli bir partner hem de uluslararası politikada güvenlik ve dünya istikrarında önemli bir ülkedir. Özellikle daha adil ve istikrarlı sistem oluşturma sürecinde sorunların çözümünde anahtar konumunda olan önemli bir ülkedir.⁵²³ Rusya ile Çin'in bölgede ABD karşıtlığındaki anahtar rolünü açıklayan en önemli örnek bu iki ülkenin Küba ile kurduğu ilişkilerden anlaşılabilir. Özellikle ABD ambargosuna karşı bu iki ülke ile kurulan ilişki ekonomik olarak rahatlama sağlamıştır.⁵²⁴

Latin Amerika'da yaşanan sola yönelme ile birlikte uluslararası alanda artan diplomasi girişimlerinde en çok dikkati çeken adımlardan biri de Ortadoğu ile kurduğu ilişkidir. Latin Amerika'daki Bolivar Devrimi ile birlikte Orta Doğu'da İran'ın yaşadığı İslam Devrimi ve diğer sosyolojik açıdan Müslüman nüfusa sahip birçok ülke ile dış politikada bazı ortak paydalar da buluşmuşlardır. Bu paydaların en önemlileri ABD hegemonyasına karşı olmak ve petroldü. Örnek olarak Chavez, Ortadoğu'da ABD'nin Irak işgaline karşı çıkarken işgal öncesi Hüseyin Saddam ile Muammer Kaddafi'yi ziyaret etmiş ve İran ile yakın ilişkiler kurmuştur.⁵²⁵ Ayrıca bu ziyaretlerin amaçlarından biri uluslararası alanda petrol fiyatlarının artmasını sağlamaktır. Ayrıca Suriye'yi açıkça destekleyen Chavez, Filistin-İsrail çatışmasında ise Filistin tarafında

⁵²¹ Jan Burlyai, "Russia's Latin American Tango", *International Affairs*, Vol. 53, No. 3, 2007, p. 50-51.

⁵²² Yuri Paniev, "Russia Turning on Latin America", *Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, Vol. 1, No. 1, Jan-Jun 2012, p. 37-39; Burlyai, *a. g. m.*, p. 52-53.

⁵²³ Burlyai, *a. g. m.*, p. 50-51.

⁵²⁴ Mervyn J. Bain, "Russia and Cuba: 'Doomed' Comrades?", *Communist and Post-Communist Studies*, 44, 2011, p. 115-116.

⁵²⁵ Michael Shifter, "Hugo Chavez: A Test for U. S. Policy", *Inter-American Dialogue*, March 2007, p. 25-27.

yer almıştır. Bu örnek sadece Chavez ile sınırlı değildir. Brezilya başkanı Lula İran üzerindeki baskıyı azaltmak için Türkiye ile beraber nükleer müzakerelerinde aracı ülkelerden biri olmuştur.⁵²⁶ Brezilya'nın bölgede önemli bir nüfuzu ve gücü bulunmasının yanı sıra küresel politikada ise önemli aktörlerden biri haline gelmektedir. Bu süreçteki en önemli adımı ise Rusya, Hindistan, Çin ve daha sonra ise Güney Afrika Cumhuriyeti'nin katılmasıyla kurulan ve dünya ekonomisi ile siyaseti üzerinde etkili olabilecek bir BRICS'de yer alması olmuştur.⁵²⁷ Filistin mevzusunda ise birçok Latin Amerika ülkesi ise İsrail'i kınamış ve diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Latin Amerika'daki sol düşüncenin İsrail karşıtlığı köklerinde bulunan bir politikadır. Örnek olarak 1973 yılında Küba, Filistin davasına destek olmak amacıyla İsrail'le diplomatik ilişkilerini kesmiştir. 2009'da beridir diğer Latin Amerika'daki sol yönetimlerde İsrail'le olan ekonomik ve diplomatik ilişkilerini kesmektedir.⁵²⁸

Latin Amerika'da yaşanan sol yükseliş İran ile bölgedeki ülkelerin yaklaşmasına neden olmuştur. Bu süreç içinde iki tarafta ideolojik farklılıkları bir kenara bırakmıştır. İran Latin Amerika ülkelerinden ilişkilerinin en sıcak olduğu ülkeler genel olarak en sert anti-ABD politika izleyen ülkelerdir. Özellikle bu politika Mahmud Ahmedinejad döneminde benimsenmiştir.⁵²⁹

3. Venezuela ve Bolivya'nın İzlediği Dış Politika

Chavez ile Morales, ülkelerinin tarihinde yaşanmış olan siyasi ve ekonomik krizlere ABD'yi bahane göstererek ülkedeki ve bölgedeki ABD güvensizliğini körüklemektedirler.⁵³⁰ Özellikle Chavez'in izlediği politikalar Venezuela dış politikasını tutarsız, militarist bir hale getirmesi ve bölgesel istikrara zarar verdiği gerekçesiyle

⁵²⁶ Tarık Oğuzlu, "Türkiye-Brezilya-İran Antlaşması'nın Türk Dış Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı 8, Haziran 2010, s. 80.

⁵²⁷ Uçarol, a. g. e., s. 1229.

⁵²⁸ Emrah Kaya, "Latin Amerika Ülkelerinin Filistin Politikası", <http://politikaakademisi.org/latin-amerika-ulkelerinin-filistin-politikasi/> (07.08.2014); Sam Bollier, "Is Israel Losing Latin America?", <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2014/07/israel-gaza-losing-latin-america-2014731111846443951.html> (07.08.2014).

⁵²⁹ Farideh Farhi, "Tehran's Perspective on Iran-Latin American Relations", ed. Cynthia Arnson - Haleh Esfandiari - Adam Stubits, *Iran in Latin America: Threat or 'Axis of Annoyance'?*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Woodrow Wilson Center Reports on the Americas No. 23, 2010, p. 26-28.

⁵³⁰ Christopher Sabatini, "Rethinking Latin America: Foreign Policy Is More Than Development", <http://www.foreignaffairs.com/articles/137101/christopher-sabatini/rethinking-latin-america> (02.08.2014).

eleştirilmektedir.⁵³¹ ABD'yi terörist ülke olarak göre Chavez, 2009'da yaptığı bir açıklama da ABD'nin yıkılacağını dile getirmişti. Her alanda ABD karşıtlığını sürdüren Chavez, Rusya'dan tam destek almak içinde Rusya'yı ziyaretinde Abhazya ve Güney Osetya'yı tanıdığını dile getirmiştir.⁵³² 2010'da Venezuela'yı ziyaret eden Putin ayrıca Bolivya başkanı Morales'le de görüşmüştür. Bu görüşme sırasında Putin'in dile getirdiği görüşleri Chavez'in görüşleriyle paralellik taşımaktaydı. Putin amaçlarının dünyayı çok kutuplu, daha demokratik ve daha dengeli bir hale getirmek istediklerini belirtmiştir. Ayrıca bu ziyaretin sonucunda üç ülke arasında çeşitli konularda çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır.⁵³³

3.1. Venezuela

Chavez, ülkesinde seçimleri kazandıktan sonra izlediği politikalar ile bulunduğu bölgede farklılaşmış ve küresel politikada sivrilmiştir. Bu politikalar kısaca Venezuela'nın her konuda ülke içinde egemenliğini sağlamak, bölge ülkelerinin çıkarları doğrultusunda Latin Amerika'nın entegrasyonunu gerçekleştirmek, uluslararası dayanışmayı ve güney-güney işbirliğini sağlamak son olarak ise uluslararası politika ve ekonomide ABD hegemonyasını kırarak çok kutuplu bir dünyada daha adil bir sistemin kurulmasını sağlamaktır.⁵³⁴ Kurmak istediği adil sistem hakkında ki Chavez'in görüşlerini 2005 yılının Haziran ayında Brezilya'da yapılan Dünya Sosyal Formu'nun kapanış konuşmasındaki şu cümlesi özetlemektedir: *“Sosyalizmi yeniden kurgulamalıyız.”*⁵³⁵

Chavez, Venezuela'nın petrol ihracatı açısından bağımlı olmasını ve ABD'nin gücünü dikkate almaktaydı. Bu nedenle ilk dönemlerde yabancı sermayeye ılımlı yaklaşarak ABD'ye uzun süreli petrol satışı gerçekleştireceğine dair garanti vermiştir. Ancak özellikle 2002 darbe girişiminden sonra Chavez, ABD'ye açıkça cephe almaya

⁵³¹Ewan Robertson, “Venezuela: An Ethical Foreign Policy?”, http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0083 (04.08.2014).

⁵³²“Chavez Askeri İşbirliği için Rusya'da”, <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/09/10/chavez.askeri.isbirligi.icin.rusyada/542880.0/index.html> (09.08.2014).

⁵³³“Rusya'dan Venezuela'ya Nükleer Yardım”, <http://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/03/rusyadan.venezuelaya.nukleer.yardim/570632.0/index.html> (09.08.2014).

⁵³⁴Ewan Robertson, “Venezuela: An Ethical Foreign Policy?”, http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0083 (04.08.2014).

⁵³⁵Lebowitz, *Sosyalist Alternatif: Gerçek İnsani Gelişim*, s. 26.

başlamıştır. Bu süreçte ve sonrasında Chavez'in uyguladığı başlıca politikaları Edgardo Lander şöyle sıralamaktadır:⁵³⁶

- Petrol sektöründe geçmişten beri sürdürülen liberal politikalardan vazgeçmek,
- OPEC'i (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü-Organization of Petroleum Exporting Countries) tekrar etkili bir kurum haline getirmek,
- Plan Kolombiya'ya⁵³⁷ karşı çıkmak,
- Sözde uyuşturucuyla savaş için Venezuela toprakları üzerinde yapılmak istenen askeri uçuşlara yetki verilmesi talebini reddetmek,
- Şer ekseni ülkelerle görüşmek,
- Terörle mücadeleye koşulsuz olarak verilen destekten vazgeçmek,
- Küba ile yakın ilişkiler kurmak ve petrol desteği vermek,
- Uluslararası karar alma sürecinde bağımsız bir şekilde oy kullanmak,
- ABD tarafından Haiti Başkanı Jean-Bertrand Aristide'ye yapılan darbeyi kınanmak,
- DTÖ'ünde aktif rol üstlenmek,
- ABD'nin lehine olduğunu düşündüğü FTAA'ya karşı çıkmak,
- İspanya ve Rusya'dan silah almak,
- İsrail ve ABD'yi eleştirerek Filistin'i desteklemek,
- Latin Amerika'yı BM'de temsil için aday olmak.

İlk dönemlerde ABD'ye petrol ihracatı konusunda bağımlı olan Chavez, öncelikle bu konuda ki bağımlılığını kırmaya çalışmıştır. Burada ise Çin ile yakın ilişkiler kurmuştur. Ayrıca dünyanın en çok petrol ithal eden ABD'ye hem ekonomik darbe vurmak hem de kendi ülke gelirlerini arttırmak için petrol fiyatlarının artması için politikalar izlemiştir.⁵³⁸

⁵³⁶Lander, "Venezuela. Populism and the Left: Alternatives to Neo-liberalism", ed. Patrick Barrett - Daniel Chavez - Cesar Rodriguez-Garavito, *a. g. e.*, p. 90-91.

⁵³⁷Plan Kolombiya için bkz: Gabriel Marcella, "Plan Colombia: An Introduction", Gabriel Marcella et.al, *Plan Colombia: Some Differing Perspectives*, Strategic Studies Institute, June 2001, p. 1-7, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub23.pdf> (23.07.2014); Carlos Martinez, "Plan Colombia: The Real Destabilizing Force in South America", <http://www.globalexchange.org/news/plan-colombia-real-destabilizing-force-south-america> (23.07.2014).

⁵³⁸Kaya, *a. g. m.*, s. 197-198.

2002 darbe girişimleri sonrası Chavez'in ABD karşıtı dış politikası gittikçe daha sert bir hal almaya başlamıştır. Chavez, ülkedeki reform çalışmalarına, uygulamayı planladığı sosyal politikalara, neoliberal ekonomik dayatmalara karşı ülke içinde hayata geçirmeye çalıştığı kalkınma politikalarına ve ekonomik olarak Kuzey Amerika ile Batı Avrupa'ya olan bağımlılığın önüne geçerek uluslararası politikada bağımsız hareket etme isteğine yükselen petrol fiyatları can simidi olmuştur. Bunun için öncelikli olarak OPEC'in daha aktif bir kurum olmasını sağlayarak uluslararası alanda petrol fiyatlarının arttırılması için çalışmıştır.⁵³⁹ Burada Venezuela için en iyi müttefik İran olmuştur. İran ile Venezuela arasındaki ilişkinin temeli 1947'ye kadar dayanmaktadır. İki ülke liderlerinin karşılıklı ziyaretleri ve 1960'da OPEC'in kurulması ilişkileri belirli bir seviyeye taşımıştır. Ancak Soğuk Savaş döneminde ülkeler arasındaki ilişki minimuma inmiştir. 2000'lerde ise tekrardan bir yakınlaşma yaşanmıştır. Bu süreçte Chavez, İran ile yakın ilişkiler kurarak bu ülke ile petrol fiyatlarının arttırılması konusunda anlaşmıştır.⁵⁴⁰

Uluslararası alanda özellikle ülkedeki petrol gelirlerinden aldığı güç ile kısa sürede Latin Amerika'nın yükselen bir o kadarda Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın çıkarları aleyhinde sivrilen Chavez, bölgedeki ABD etkisini kırmak, bölge ülkelerinin ABD'ye olan bağımlılığını bitirmek ve çok kutuplu bir dünya sisteminin oluşmasını sağlamak için çalışmaktaydı.⁵⁴¹ Ayrıca Chavez'in izlemiş olduğu politikalar bunlarla kısıtlı değildir. Bölgenin birlik olması için yapılan en önemli çalışmalardan biri de bölgedeki diğer ülkelerin ve sol hükümetlerin desteklenmesidir.⁵⁴² Latin Amerika'daki bütün yönetimleri aynı çatı altında toplamaya çalışması bunun en önemli kanıtıdır. Ayrıca Chavez yanındaki bazı ülkeler ile diğer Latin Amerika ülkelerine Bolivar Devrimi'ni ihraç etmeye çalışmaktaydı.⁵⁴³

⁵³⁹ Dick Parker, "Chavez and the Search for an Alternative to Neoliberalism", *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, p. 43; Elodie Brun, "Iran 's Place in Venezuelan Foreign Policy", ed. Cynthia Arnson - Haleh Esfandiari - Adam Stubits, a. g. e., p. 35.

⁵⁴⁰ Farhi, a. g. m., p. 26.

⁵⁴¹ Kaya, a. g. m., s. 200-201.

⁵⁴² Erich de la Fuente, "ALBA: A Political Tool for Venezuela's Foreign Policy", *Florida International University Western Hemisphere Security Analysis Center*, 2011, p. 2, <http://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=whemsac> (12.08.2014).

⁵⁴³ Rabasa, a. g. m., p. 5, https://umshare.miami.edu/web/wda/hemisphericpolicy/Rabasa_Security.pdf (11.08.2014).

Latin Amerika’da sol liderlerin iktidara geldikleri dönem sol yükseliş için en uygun olan dönemdir. Joshua Kucera, Venezuela üzerinden örneklendirdiği bu dönemin ABD’nin gücünün azaldığı, bununla birlikte yeni bir jeopolitik düzenin ortaya çıkmaya başladığı, dünya piyasalarında finansal kriz ortamının hüküm sürdüğü ve bu süreçte Çin’in yükselişte olduğu şeklinde özellikler taşıdığını vurgulamaktadır. Bu ortamın getirmiş olduğu daha rahat hareket etme yeteneği sonucunda Chavez, amacının daha iyi bir dünya inşa etmek olduğunu belirtmiştir.⁵⁴⁴

Chavez’in ABD karşıtlığı sadece Latin Amerika ile kısıtlı değildi. Küresel politikada da anti-ABD söylemlerde bulunan Chavez, ABD ile mesafeli olan ya da bu ülke karşıtı politikalar izleyen siyasi yönetimlerle yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Chavez ABD karşıtı politikası nedeniyle Rusya, Çin, İran, Suriye, Belarus ve Libya gibi ülkelerden destek görmüştür. Hatta Rusya ile silah anlaşmaları yapan Venezuela sivil amaçlı kullanmak şartıyla nükleer güç geliştirme konusunda bu ülkenin desteğini almıştır. Ayrıca İran ile yakın ilişkiler kuran Venezuela, ABD’nin tedirgin olmasına neden olmuştur.⁵⁴⁵ Latin Amerika dışında Chavez’in hedeflerinden biri de Afrika kıtasıydı. Güney-güney işbirliği çerçevesinde Afrika ülkeleriyle yeni ilişkiler kurmuş, büyükelçilik açmış ve anlaşmalar imzalamıştır.⁵⁴⁶

ABD’nin yıllarca ambargosu altında olan Küba, Venezuela sayesinde rahat bir nefes alabilmiştir. Chavez başkanlığı süresince Castro ile kurduğu diyalogun üç önemli temeli bulunmaktaydı. Bunlar siyasi diyalog, askeri istihbarat konusunda işbirliği ve dengeleyici ticari ilişkilerdi. Castro ile Chavez arasındaki bu yakın ilişki hem kişisel dostluk hem de ideolojik yakınlık çerçevesinde şekillenmekteydi.⁵⁴⁷

Uluslararası politikada tek ülkenin hegemonyasına karşı çıkan Chavez, çok kutuplu ya da daha adil bir sistemin kurulması gerektiğini savunmaktaydı. Venezuela’nın dış politikada en önemli silahlarından biri ise petroldür. ABD ile Çin

⁵⁴⁴Kucera, *a. g. m.*, p. 22.

⁵⁴⁵Kucera, *a. g. m.*, p. 23-24.

⁵⁴⁶Ewan Robertson, “Venezuela: An Ethical Foreign Policy?”, http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0083 (04.08.2014).

⁵⁴⁷Monica Hirst, “Cuban-Latin American and Caribbean Relations: Challenges Beyond”, ed. Philip Brenner et al., *A Contemporary Cuba Reader: The Revolution under Raul Castro*, Rowman & Littlefield, 2007, p. 242; Hirst, *a. g. m.*, p. 1-3, http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/4ddd027eb8853fc6b6464705b630c332.pdf (05.08.2014).

arasındaki gizli yarışta Venezuela Çin'in tarafın da yer almaktadır. Çin ile birçok konuda anlaşma imzalayan Venezuela, özellikle petrol-kredi anlaşmalarında Çin ile kazan-kazan politikası izlemiştir.⁵⁴⁸ Bu durum ABD karşısında Çin'in kozlarını ve ABD'nin en büyük rakibinin Çin olduğu algısını kuvvetlendirmektedir.⁵⁴⁹

Venezuela'da 21. yüzyıl sosyalizmini kurmayı hedefleyen Chavez, Rusya ile askeri, teknoloji ve enerji gibi konularda birçok stratejik anlaşmalar imzalamıştır. Bu süreçte ABD'yi dengelemek için en çok güvendiği ülke Rusya'dır. Rusya'nın askeri olarak Çin'den bir adım daha önde bulunmasının nedeni Soğuk Savaş döneminde ABD ile arasındaki çatışmalar ve Rusya'nın tekrar küresel güç olma isteği neden olarak gösterilebilir. Ayrıca Çin, rakip olarak gördüğü bir ülkeye karşı askeri gücünü en son seçenek olarak saklamaktadır. Bu nedenle Rusya ile yakın ilişkiler kuran Venezuela, Rusya'dan 4.4 milyar dolar civarında savaş uçağı, makineli tüfek, helikopterler, keskin nişancı silahları, hava savunma füze sistemleri ve uçaksavar silahları almıştır. Bu kurulan güçlü ilişkiler çerçevesinde Venezuela, Rusya'nın bölgedeki en ayrıcalıklı ortağı haline gelmiştir.⁵⁵⁰ Rusya ise Latin Amerika'da kurduğu ilişkilerle kendi çıkarları için ABD ile çatıştığı süreç içinde bu bölgeyi bir koz olarak kullanmaya başlamıştır. Örnek olarak ABD'nin Doğu Avrupa'ya füze kalkanı kurmak istemesi üzerine Rusya nükleer güçle donanmış bir kruvazöründe bulunduğu dört savaş gemisini askeri tatbikat yapmak için Venezuela'ya göndermiştir. Venezuela'nın da üç fırkateyn ile katıldığı aynı askeri tatbikat 2008 Gürcistan krizine de denk gelmiştir.⁵⁵¹

3.2. Bolivya

2005 yılında Bolivya'da iktidara gelen Morales, iç politikada olduğu kadar dış politikada da değişikliğe gitmiştir. Morales'in Latin Amerika'daki öncelikli politikası Pasifik Savaşı'nda Şili'ye kaptırdığı toprakları tekrar almaktır. 1978 yılında dönemin

⁵⁴⁸Kaya, a. g. m., s. 199-200.

⁵⁴⁹Peter Cornelius - Jonathan Story, "China and Global Energy Markets", *Orbis*, Volume 51, Issue 1, Winter 2007, p. 6-7.

⁵⁵⁰Michael Dodson - Manochehr Dorraj, "Populism and Foreign Policy in Venezuela and Iran", *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Volume 9, Number 1, Winter/Spring 2008, p. 77-78; Paniev, a. g. m., p. 45.

⁵⁵¹"Rus Gemileri Venezuela'ya Gidiyor", <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/rus-gemileri-venezuelaya-gidiyor-haberi-6057> (10.08.2014); "Venezuela ve Rusya'nın Ortak Askeri Tatbikatı Sona Erdi", <http://www.milliyet.com.tr/venezuela-ve-rusya-nin-ortak-askeri-tatbikati-sona-erdi/dunya/dunyadetay/03.12.2008/1023969/default.htm> (10.08.2014).

yönetimlerinin konu üzerinde anlaşmaya varamaması nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler kopmuştu.⁵⁵² Bolivya'nın bu süreçteki temel politikası elinde bulunan doğalgazı denizyoluyla başta Çin olmak üzere dünyaya satmaktır.⁵⁵³ Şili'nin Pasifik Savaşı sonrasında ele geçirdiği toprakları geri alma konusunda kararlı olan Morales bu politikasını anayasaya (267. madde) eklemiştir. Bu politikanın Bolivya için vazgeçilmez olduğunu belirterek anlaşmazlığın barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁵⁴ Ancak 2006 yılında ise iki ülke arasında ilişkiler tekrardan başlamıştır. Bu süreçteki en önemli pazarlık konusu ise doğalgaz boru hatlarının en azında Pasifik Okyanusuna erişmesine izin verilmesiydi.⁵⁵⁵ Bölgede ise Bolivya'nın en önemli doğalgaz müşterileri Brezilya ve Arjantin'dir. Latin Amerika'nın en önemli iki ülkesinin Bolivya'ya enerji açısından ihtiyaç duyması bölgesel politikalarda bu ülkenin elini güçlendirmektedir.⁵⁵⁶

Uluslararası politikada ise Bolivya'nın Morales ile birlikte değişen dış politikasının temel noktası anti-ABD merkezli bir strateji izlemesidir. Bu politikasını doğrudan dile getirmese de izlediği politikalar bu konudaki iddiaları kuvvetlendirmektedir. Örnek olarak Küba ve Venezuela ile yakın ilişkiler kuran Bolivya, Çin, Hindistan ve Afrika ile ilişkilerini kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. AB ve Kanada ise burada Bolivya için stratejik ortak olarak ön plana çıkmaktadır.⁵⁵⁷ Bolivya'daki ABD karşıtlığı Morales ile birlikte oluşmamıştır. Bölgede uygulanan neoliberal politikalar nedeniyle halk ABD'ye karşıydı. Örnek olarak su savaşları ile ülkeden ABD'li şirketler kovulmuştu.⁵⁵⁸ Ancak ülke ekonomisinin geri kalmış olması nedeniyle de yine ABD'nin de dahil olduğu bir çok ülkeyle kazançlı ticari ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Bu dış politika ise Bolivya için önünde bulunan en iyi

⁵⁵² Aparajita Gangopadhyay, "From Land Wars to Gas Wars: Chile-Bolivia Relations and Globalisation", *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol. 70, No. 2, June 2014, p. 141.

⁵⁵³ Jorge I. Dominguez et.al, "China's Relations with Latin America: Shared Gains, Asymmetric Hopes", *Inter-American Dialogue*, June 2006, p. 46, (06.08.2014); "Bolivya-Şili İlişkilerinde Yeni Dönem", <http://www.plturkce.org/guney-amerika/bolivya-sili-iliskilerinde-yeni-donem> (06.08.2014).

⁵⁵⁴ "Relations with Bolivia: New Difficulties", *Libertad Desarrollo*, Nr 1.008, April 8th, 2011, p. 1; "Bolivya Anayasa Meclisi Devletin Yeni Siyasi Anayasası Ulusal Kongre, Ekim 2008", çev. Nazım Sinan Odabaşı vd., ed. Mahmut Fevzi Özlüer vd., a. g. e., s. 263-264.

⁵⁵⁵ Eduardo A. Gamarra, *Bolivia on the Brink*, Council Special Reports, Council on Foreign Relations Press, 2007, p. 26.

⁵⁵⁶ *Bolivia: Country Strategy Paper 2007-2013*, European Commission, 2007, p. 8-9, http://eeas.europa.eu/bolivia/csp/07_13_en.pdf (06.08.2014).

⁵⁵⁷ *Bolivia: Country Strategy Paper 2007-2013*, European Commission, 2007, p. 9, http://eeas.europa.eu/bolivia/csp/07_13_en.pdf (06.08.2014).

⁵⁵⁸ Kennedy, a. g. m., p. 111.

seçenektir. Ayrıca ABD, Morales'in anti-ABD karşıtı söylemlerine karşı bir umursamazlık içindedir. Morales'in ABD'nin sabrını taşıması ise Bolivya için kötü bir sonuç doğurabilir.⁵⁵⁹

2004 yılında Fidel Castro ve Hugo Chavez tarafından kurulan ALBA'ya 2006 tarihinde katılan Bolivya ilk olarak Halkın Ticaret Sözleşmesi ile neoliberal politikalar çerçevesinde uygulanan serbest ticaret politikalarına karşı çıkmıştır. Bununla birlikte ABD'nin kurduğu FTAA'ya cephe almıştır. ALBA'ya 2007 yılında Nikaragua'da katılmıştır. Bölgede yükselen sol liderlerin neoliberal politikalara ve ABD'ye karşı oluşturmuş oldukları ekonomik cephe FTAA'nın 2005'te çökmesine yol açmıştır. Ayrıca Morales, ülkesinin iç piyasasını korumaya çalışmakta ve ABD merkezli ticaretten uzak durmaktadır. Ülkede kontrolü ele geçirme sürecinde ABD ile bağlantılı olan elit kesimi tasfiye etmiş ve yerli halk ile yönetime başlamıştır.⁵⁶⁰ Kısaca Morales, hem iç hem de dış piyasada anti-ABD politikalar izlemektedir. Bu durum ABD'nin ekonomik ve siyasi nüfuzunun azaldığının kanıtıdır.

Seçimler öncesi ABD Büyükelçisi Manuel Rocha'nın Morales aleyhinde yaptığı açıklama Bolivya-ABD ilişkilerinin gelecekte pekiyi olmayacağını göstergesiydi. Morales seçimleri kazandıktan sonra ABD'den yapılan açıklamada iki ülke ilişkilerinin ne kadar sağlıklı olup olmayacağı Morales'in izleyeceği politikalar çerçevesinde şekilleneceğini belirtmişti. Ancak Morales, ABD'nin çıkarların tam tersi yönde politika izlemeye başladı. Örnek olarak hidrokarbon sektörünü kamulaştıracığını duyurdu, koka ekimi konusunda eski tavrını devam ettirdi ve bölge ülkelerinde ABD karşıtı Venezuela ve Küba ile yakın ilişkiler kurdu. Gergin başlayan Bolivya-ABD ilişkileri ABD'nin Morales'e karşı muhalefeti desteklediğine dair iddialar sonucunda daha da gerginleşti. Eylül 2008'de Morales, muhalefeti desteklediği iddiasıyla ABD büyükelçisini ülkeden kovdu. Bunun üzerine ABD'de aynı hamleyi yaptı. Çeşitli dönemlerde ilişkileri iyileştirmek için birçok adım atılsa da herhangi bir sonuç alınamamıştı. Ancak 2011 büyükelçilerin atanmasıyla ilgili tekrar görüşmeye başlanmıştır. ABD ile Bolivya arasındaki ilişkilere ekonomik yardım çerçevesinde bakıldığında ABD Bolivya'ya 2007

⁵⁵⁹Gamarra, *Bolivia on the Brink*, p. 26.

⁵⁶⁰Kennedy, *a. g. m.*, p. 115-119.

yılında 99.7 milyon dolar ekonomik yardımda bulunurken 2013 yılında bütün yardımlar kesilmiştir.⁵⁶¹

ABD ile Morales'in ilişkilerinin kötüleşmesiyle Bolivya, Latin Amerika'nın ideolojik ve ABD karşıtlığı konusunda lideri olan Chavez'in desteğini görmüştür. Chavez bu dönem Morales'e tarım sektöründen enerjiye kadar birçok konuda destek sağlamıştı. Bu yardımların içinde en önemlilerinden biri ABD'nin karşı çıktığı koka üretimi ve ihracı konusunda ve askeri açıdan verdiği destektir. Bu sayede ABD karşıtı bir adım daha atan Chavez, ABD'nin bölgedeki etkisini sınırlandırmaya çalışmıştır. Ayrıca bu yardımların görünen nedeni ABD karşıtlığı ve iki ülke arasındaki ideolojik yakınlıkta olsa da Bolivya'nın Latin Amerika'daki en yoksul ülkelerden biri de olması etkili olmuştur.⁵⁶²

Morales ile Chavez arasındaki artan yakınlık, ABD tarafından Bolivya karşıtı adımlar atılmasına neden olmuştur. Örnek olarak Bolivya'nın ihracat gelirlerini yaklaşık % 27'si soya ihracatına dayanmaktadır. Bu ihracatın % 92'si ise diğer And milletlerine yapılmaktadır. Dünyada en önde gelen soya üreticisi ABD,⁵⁶³ Kolombiya ile anlaşarak Bolivya'yı bu konuda saf dışı etmeye çalışmaktadır. Kolombiya, Bolivya soyasının kendi pazarlarına girmesine izin vereceğini belirtmesine rağmen Bolivya'nın bu konuda ABD ile rekabet etmesi mümkün görünmemektedir. Bunun üzerine Chavez, Morales'e Bolivya'da üretilen soyları satın alacağına dair söz vermiştir.⁵⁶⁴

Bolivya ekonomik ve ideolojik olarak Venezuela'nın peşinden gitmektedir. Morales'in ilk iktidara geliş sürecinden itibaren Chavez ile olan yakınlığı, Bolivya ekonomisini düzeltmek için Chavez'den aldığı destek, Bolivya ordusunu güçlendirmek için iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar ve uluslararası politikada iki tarafında benzer stratejiler izlemesi bunun kanıtı olarak gösterilebilir. Ayrıca Chavez 2007 yılında Bolivya'da yaşanan sel felaketi nedeniyle bu ülkeye 10 milyon dolarlık bir yardımda

⁵⁶¹ Clare Ribando Seelke, "Bolivia: In Brief", Congressional Research Service, Specialist in Latin American Affairs, April, 2014, p. 6-9.

⁵⁶² Simon Romero, "Venezuela Rivals U.S. in Aid to Bolivia", http://www.nytimes.com/2007/02/23/world/americas/23bolivia.html?_r=4&oref=slogin&pagewanted=print&int& (12.08.2014).

⁵⁶³ Ilan Kruglianskas, "Soy Production in South America: Key Issues and Challenges", *Proforest*, <http://www.proforest.net/objects/news-objects/soy-production-in-south-america-key-issues-and-challenges> (12.08.2014).

⁵⁶⁴ Gamarra, *Bolivia on the Brink*, p. 26-27.

bulunmuştu ve bu ülke ile askeri alanda işbirliği için pakt imzalanmıştır. Bu pakt Şili'yi rahatsız etmiştir. Venezuela'nın Bolivya'ya bu kadar cömert davranmasının nedenlerinden biri sol yönetime sahip olan bir ülkeyi desteklemek olsa da uluslararası politikada ABD'nin nüfuzundan kurtulan Bolivya'nın Venezuela nüfuzuna girdiğine dair tartışmaları da beraberinde getirecektir. ABD'nin Latin Amerika'daki solun düşüşüne geçmesini istemesi ve Venezuela'nın ise tam tersi solun yükselmeye devam etmesini istemesi bölgede iki ülke arasında bir çatışma yaşandığını da göstermektedir.⁵⁶⁵

Morales, uluslararası politikada Bolivya'nın dış politikasını farklı ülkelerle kurulacak ilişkiler sayesinde geniş yelpazeli bir hale getirmek isterken dünyanın büyük güçlerinden biri olan Çin ile yakın ilişkiler kurmaktadır. Morales, 2006'da yaptığı ülke ziyaretleri sırasında Çin'e de giderek Bolivya'daki doğalgaz kaynakları için bu ülkeye teklifte bulunmuştur.⁵⁶⁶ Bu çerçevede iki ülke uzay teknolojisinden lityum üretimine kadar birçok konuda anlaşma sağlamışlardır.⁵⁶⁷

Morales, Rusya ile de yakın ilişkiler kurarak ABD'nin boşluğunu doldurmaktadır. Özellikle enerji, teknik ve askeri konularda Rusya ile yakın ilişkiler kurmuştur.⁵⁶⁸ Teknoloji konusunda sıkıntılar yaşayan Bolivya, Morales ile bu açığı Rusya üzerinden kapatmaya çalışmaktadır. Bazı Latin Amerika ülkelerini ticari açıdan ABD'ye bağımlı olmakla eleştiren Morales, ticaret yaptığı ülkeler çerçevesinde Rusya'yı önemli bir alternatif olarak görmektedir. Artık Rusya Bolivya için doğalgaz sektöründen uyuşturucu kartelleriyle mücadeleye kadar birçok konuda müttefik ülkedir. Ancak kurulan bu ilişkiler adil ticaret çerçevesinde şekillenmektedir.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ James Rochlin, "Latin America's Left Turn and the New Strategic Landscape: The Case of Bolivia", *Third World Quarterly*, Vol. 28, No. 7, 2007, p. 1336-1337.

⁵⁶⁶ Sibel Özbudun - Temel Demirer, "Latin Amerika'da Anti-Emperyalist Mücadelenin Dinamikleri", ed. Sibel Özbudun, *Dünyayı Isıtan Latin Ateşi*, Maki Basın Yayın, Ankara, 2006, s. 152.

⁵⁶⁷ Shannon Tiezzi, "China's Space Diplomacy", <http://thediplomat.com/2013/12/chinas-space-diplomacy/> (13.08.2014); Helena Powell, "China/ Latin America: Bolivia Partners up with China to Develop the Salt Flats' Lithium Reserves", <http://www.pulsamerica.co.uk/2013/01/19/chinalatin-america-bolivia-partners-up-with-china-to-develop-the-salt-flats-lithium-reserves/> (13.08.2014).

⁵⁶⁸ "Russia to Aid Bolivia Drugs Fight", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7894176.stm> (13.08.2014).

⁵⁶⁹ "Bolivia Awaits Russia's Technology and Energy Investment – Morales to RT", <http://rt.com/business/bolivia-morales-russia-energy-investments-599/> (12.07.2014).

SONUÇ

SSCB'nin çökmesiyle beraber dünyada komünist tehlikenin ortadan kalktığına dair propagandalar yapılmış ve ABD'nin kesin zaferi ilan edilmişti. Artık çağ, liberal ideolojinin çağıydı. Ancak sol düşüncenin önemli temsilcilerinden biri olan SSCB'nin çökmesi diğer bölgelerdeki sol grupların üstündeki baskıların azalmasına neden olmuş ve bununla birlikte yeni sol gruplaşmalara elverişli ortam sağlanmıştır. Sol düşüncüyü tarihsel köklerinde barındıran Latin Amerika ise yaşadığı acılar ve olaylar ile bu düşüncüyü beslemiştir. Sol düşünce yeni liderlerle uygun bulduğu ortamda ise ilk filizini vermiştir.

Latin Amerika'da yaşanan sola yönelmenin temel nedenleri tarihsel olaylar, liderlerin etkisi ve bölgede uygulanan neoliberal politikalar. Bu çerçevede Latin Amerika'ya yabancı bir üretim modeli olan kapitalizme karşı bölge halkında bir cepheleşme olması olağan bir gelişmedir. Özellikle modern dünya-sistem teorisini ileri süren Wallerstein'in bakış açısından bölgedeki sola yönelme insanların kapital sistem içinde ayrılarak yoksul kesimin bu sisteme karşı cephe alması beklenen bir durumdur. Dünyada ve ülkelerde yaşanan adaletsiz gelir dağılımının daha da bozulması ve fakir-zengin arasındaki uçurumun artması ileriki dönemlerde diğer ülkelerin de sol fraksiyon içindeki bir düşünceye yönelmesine yol açabilir.

Latin Amerika'da yaşanan sola yönelişin ilk önce ülke içinde daha sonra bölgede ve en son küresel siyasette her geçen gün güçlenmesi merkez ülkelerin sistem içindeki gücüne ve siyasi nüfuz yeteneğine zarar vermektedir. Bu durum ise çevreden merkeze doğru yaşanan sermaye aktarımını sekteye uğratacaktır. Ayrıca bölge üzerindeki nüfuzun kırılması sistem içindeki kaosu daha da büyütme ihtimali bulunmaktadır. Frank, bir ülkede sömürünün durması için kendi içinde sosyalist devrim yapması gerektiğini savunur. Ancak Wallerstein ise bu iddianın eksik olduğu kanısındadır. Tam manasıyla sosyalizmin yaşanması için dünya-sisteminin sosyalist olması gerektiğini savunur.

Latin Amerika'da sol yükselişin bölgesel gelişme süreci incelendiğinde ilk önce Venezuela'da sol liderin seçimleri kazanması sonucu onbir ülkede daha sol liderlerin seçimleri kazanması bölgede bir yakınlaşma yaşanmasını tetiklemiştir. Bu yakınlaşma

ayrıca küresel politikada ise Rusya ve Çin'i de kapsamaktadır. Kısacası bir ülkede yaşanan sol dönüşüm önce bir ülkede sonra bir bölgede yaşanmış ve sonraki aşamada ise dünya modern-sistemini etkilemiştir.

Her geçen gün dünya üzerinde güç kaybeden ABD ve Avrupa ülkeleri dünya sisteminde köklü bir değişim yaşanmasını istemiyorlarsa uygulanan ekonomi politikaları yumuşatmadıkları ve adil gelir dağılımı konusunda ön ayak olmadıkları takdirde kendisine karşı oluşan cephe daha da güçlenecektir. Çünkü küreselleşme bir yandan Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'ya yeni pazarlar açarken diğer yandan ise bilginin daha kolay yayılmasını sağlayarak ABD karşıtı grupların artmasına neden olacaktır. Bu nedenle toplumlardaki sınıf bilinci daha sağlam bir zemine oturacak ve sol gruplar sistemi daha da zayıflatmak için adım atacaktırlar.

Latin Amerika'da sol liderlerin iktidara geldiği ülkelerin sayısı on beştir. Ancak iki ülkede sol liderler bir sonraki seçimleri kaybetmiş, bir ülkede ise askeri darbe ile devrilmiştir. Bunun dışında kalan on iki ülke ise bölgedeki kutuplaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Ancak ideolojik olarak bölge ülkeleri arasında en sert söylemlere sahip olan ülkeler Küba, Venezuela, Bolivya ve Ekvator'dur. Diğer ülkeler ise biraz daha ılımlı politikalar izlemektedir. Bunun nedeni ise izleyecekleri sert politikaların ileriki dönemde kendilerine zarar verme ihtimalidir. Çünkü bu gün ABD aleyhinde işleyen dengeler yarın ABD'nin lehine dönebilir.

Latin Amerika'da yaşanan sola yönelme bölge ülkelerinin birçok politikasında değişikliğe neden olmuştur. Bu değişikliklerin sonucunda artık özellikle de ABD'nin arka bahçesi olarak anılan Latin Amerika bağımsız karar alma ve ABD'nin çıkarları aleyhinde politikalar izlemeye başlamıştır. Bölge ülkelerinin birçok kurumu geçmişte ABD'nin nüfuzu altındayken artık bazı ülkelerde ABD'nin varlığından bile bahsedilmemektedir. Putin sonrası gücünü tekrar toplamaya başlayan Rusya ve 1990 sonrası her geçen gün durdurulamaz bir büyüme süreci yaşayan Çin'in varlığı ABD'nin uluslararası politikada hareket alanını daha da kısıtlamaktadır. Örnek olarak Afganistan ve Irak'ı işgal eden ABD, Suriye mevzusunda ise Rusya faktörünü göz önünde bulundurarak bu ülkeye askeri hareket düzenlememiştir.

ABD, Suriye konusunda istediği adımları atamazken sadece ülkedeki Esad karşıtı gruplara destekte bulunmuştur. Bu durum ABD'nin önemli miktarda güç kaybettiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Böyle bir uluslararası gelişmede 1962 yılında yaşanan Küba Füze Krizi'ne benzer bir krizin ortaya çıkması durumunda ABD'nin Rusya'ya karşı kullanacağı kozlar zayıf kalabilir. Ayrıca Rusya, bölgedeki sol yönetimler ile yürüttüğü yakın ilişkiler sayesinde ABD'nin burnunun dibinde önemli bir konum elde etmiş durumdadır.

Dünya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Latin Amerika ülkelerinde de ABD, Rusya ve Çin'e karşı mücadele vermektedir. Ancak ABD bu mücadelede dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir. Çünkü Rusya ve Çin, bölgede önemli askeri, ticari, ekonomik ve teknik ilişkiler kurmuştur. Kısacası bu iki ülke, ABD'nin 1850'lerden beri edindiği konumu ele geçirmektedirler. Rusya, SSCB'nin tam tersi ABD olan çatışmasını daha geniş bir alana yaymaktadır. Burada temel ayrıntı ise Rusya'nın ABD karşıtı her ülkeye ideoloji gözetmeksizin destek vermesinde ve yakın ilişkiler kurmasında yatmaktadır.

ABD'nin uluslararası politikada yenilmesi ve dünya sisteminin değiştirilmesi için anti-ABD politikalar izleyen ülkelerin bir arada bulunması gereklidir. Bu konuda özellikle Chavez ölmeden önce önemli bir diplomasi yürütmüştür. Yaşanan bu gelişme ile birlikte yeni dünya düzeninde yükselen sol ideolojinin temsilcisi olan Chavez, söylemleri ve izlediği politikaları ile ABD'yi rahatsız etmiştir. Ancak Chavez, tekrar kutuplaşmaya başlayan dünyada Rusya ve Çin'e altın tepside önemli bir fırsat sunmuştur. Rusya Atlas Okyanusu'ndan, Çin Pasifik Okyanusu'nda ABD'yi sarmış durumdadır.

Latin Amerika ülkelerinden Bolivya ve Venezuela, izledikleri politikalar ile ABD'nin bölgedeki en önemli düşmanlarından ikisi olmuştur. Aslında ABD bu iki ülkenin söylemlerinden ve ülke içi uyguladıkları politikalardan daha çok Latin Amerika ve uluslararası politikada izledikleri stratejilerden rahatsız olmaktadır. Çünkü özellikle Chavez'in uluslararası politikada ve bölgede yarattığı domino taşı etkisi nedeniyle rahatsızdır. Bunun yanında Morales'in ABD karşıtı duruşu ve izlenen politikalarda ABD'yi yok sayması tek kutuplu sistemin liderini rahatsız etmektedir.

Venezuela ile Bolivya'nın ABD'yi rahatsız eden en önemli politikalarından biri de Rusya ve Çin'in Latin Amerika'da ABD'nin güvenliğini ve çıkarlarını tehdit edecek boyutta konumlanmasının önünü açmalarıdır. Eğer ki bu ülkeler Rusya ve Çin'e karşı bu kadar yakın politikalar izlemeseydi ABD en azından Latin Amerika'daki varlığını korumak için fazla güç harcamayacaktı.

Latin Amerika üzerinde ABD'nin nüfuzu her geçen gün zayıflarken bölgede Rusya ve Çin daha aktif hale gelmektedir. Yıllarca ABD'ye karşı mücadele eden sol liderler ülkelerini ABD nüfuzundan kurtarıırken Rusya ya da Çin nüfuzuna sokmaları söz konusu olabilir. Özellikle ekonomik alanda önemli bir seçenek haline gelen Rusya ve Çin, bölgede yapacakları yatırımlar ile ya da bölge ülkelerinde alacakları üretim merkezleri ve hammaddeler ile bu bölgedeki sermayenin kendi ülkelerine aktarılması konusunda ABD'nin yerine geçebilir. Burada unutulmaması gereken bir nokta ise ABD, Latin Amerika'da herhangi bir politikanın uygulanması için baskı yaparken sol liderler Rusya ve Çin lehine olan adımları kendi özgür iradeleri ile atmaktadırlar. Ancak zamanla Latin Amerika'nın Rusya veya Çin nüfuzuna girmesi Latin Amerika için tekrardan bir geriye gidiş sürecini başlatabilir. Çünkü belirli bir süreliğine de ülke dışına aktarılan sermaye durmuş bile olsa bu sefer sermaye aktarım Rusya ve Çin'e doğru yaşanacaktır.

ABD'nin Latin Amerika'daki durumu ekonomik açıdan incelendiğinde ortaya çıkan grafik ABD'nin düşüşte olduğu bunun yerine ise Rusya ve Çin'in yükselişte olduğu şeklindedir. Bu durum ABD'nin Latin Amerika ile arasındaki merkez-çevre ilişkisine de zarar vermekte ve bu sayede ise bölgeden ABD'ye yapılan sermaye aktarımını olumsuz etkilemektedir. 2008 Dünya Krizi ile beraber ABD'nin Latin Amerika gibi bir kaynaktan mahrum kalması ülke ekonomisi için dezavantajlı bir sonuç yaratmaktadır.

Latin Amerika, ABD için ekonomik ve siyasi çıkarlarının yanı sıra coğrafi konumu nedeniyle önem arz etmektedir. Özellikle Rusya ile Venezuela'nın ABD'nin başucunda yaptıkları tatbikat ABD'ye bir mesaj niteliğindedir. Özellikle ABD'nin Orta Asya, Kafkasya, Ortadoğu, Doğu Avrupa ve Pasifik politikalarına karşı Çin ve Rusya'da Latin Amerika'yı koz olarak kullanmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Amin, Samir, “Kapitalizmin Yeni Aşaması (Ya Da Bunak Kapitalizmi Gençleştirme Çabası)”, çev. Aydın Ördok, ed. Fikret Başkaya, *Liberal Virüs: Sürekli Savaş ve Dünya’nın Amerikanlaştırılması*, Maki Basın Yayın, Ankara, 2004.
- Amin, Samir, *V. Enternasyonal İçin...*, çev. Fikret Başkaya, Maki Basın Yayın, Ankara, 2007.
- Anamur, Reşid, *Orta ve Güney Amerika*, Doğu Matbaası, Ankara, 1945.
- Arditi, Benjamin, *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, çev. Emine Ayhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, MKM Yayıncılık, 8. Baskı, Bursa, 2013.
- Arıbaş, Kenan, *Küresel Çağda Siyasi Coğrafya, Strateji, Rekabet, Küreselleşme*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2007.
- Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara, 2003.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, 17. Baskı, İstanbul, 2010.
- Arnold, David, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Başkaya, Fikret, *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, Maki Basın Yayın, 5. Baskı, Ankara, 2004.
- Best, Antony vd., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2012.
- Boatca, Manuela, *From Neoevolutionism to World Systems Analysis: The Romanian Theory of “Forms without Substance” in Light of Modern Debates on Social Change*, Leske und Budrich, 2003.
- Briggs, Ronald, *Tropes of Enlightenment in the Age of Bolivar: Simon Rodriguez and the American essay at Revolution*, Vanderbilt University Press, 2010.

- Bruce, Iain, *The Real Venezuela: Making Socialism in the Twenty-first Century*, Pluto Press, 2008.
- Burbank, Jane - Cooper, Frederick, *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenlik*, çev. Ahmet Aybars Çağlayan, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2011.
- Chasteen, John Charles, *Latin Amerika Tarih: Kanla ve Ateşle Yoğrulmuş Toprakların Öyküsü*, çev. Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- Chomsky, Noam, *Demokratik İdeallerin Çöküşü*, çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul, 1997.
- Chomsky, Noam, *Terörizm Kültürü*, çev. Taha Cevdet, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002.
- Coe, Michael D., *Mayalar*, Çev. Meltem Özdemir, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2002.
- Contreras, Manuel E., *The Bolivian Tin Mining Industry in the First Half of the Twentieth Century*, University of London, Institute of Latin American Studies, 1993.
- Corrales, Javier - Penfold, Michael, *Dragon In The Tropics: Hugo Chavez and the Political Economy of Revolution in Venezuela*, Brookings Institution Press, 2006.
- Coupeau, Steeve, *The History of Haiti*, Greenwood Press, 2008.
- Cramer, Mark, *Culture Shock! Bolivia: A Survival Guide to Customs and Etiquette*, Marshall Cavendish International, 3rd Edition, 2011.
- Çıvgın, İzzet - Yardımcı, Remzi, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Eğiten Kitap, Ankara, 2011.
- Dangl, Benjamin, *The Price of Fire: Resource Wars and Social Movements in Bolivia*, AK Press, 2007.
- Doğan, İlyas, *Devlet ve Toplum Kuramlarına Yeni Yaklaşımlar*, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Doğan, İsmail, *Mayalar ve Türklük*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilimsel Kaynak Kitaplar Serisi 1, Ankara, 2007.
- Elwell, Frank W., *Sociocultural Systems: Principles of Structure and Change*, Athabasca University Press, 2013.

- Ercan, Fuat, *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, Bağlam Yayınları, Sarmal Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2001.
- Ferro, Marc, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl*, çev. Muna Cedden, İmge Kitapevi, 2. Baskı, Ankara, 2011.
- Foster, Lynn V., *A Brief History Of Mexico*, Updated Edition, Checkmark Books, New York, 2007.
- Fox, Michael - Martinez, Carlos - Farrell, JoJo, *Venezuela Speaks!: Voices from the Grassroots*, PM Press, 2010.
- Frank, Andre Gunder, *Lümpen Burjuvazi Lümpen Gelişim*, çev. Abdullah Yılmaz, Gökkuşluğu Yayınları, İstanbul, 1995.
- Franko, Patrice, *The Puzzle of Latin American Economic Development*, Second Edition, Rowman & Littlefield Publishers, 2003.
- Galeano, Eduardo, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev. Atilla Tokatlı - Roza Hakmen, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2006.
- Giddens, Anthony, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, çev. Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.
- Giddens, Anthony - Pierson, Christopher, *Anthony Giddens'la Söyleşiler: Modernliği Anlamlandırmak*, çev. Serhat Uyrkulak - Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- Gilpin, Robert, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası*, çev. Murat Duran vd., Kripto Kitaplar, Ankara, 2011.
- Gott, Richard, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, çev. Hasan Böğün, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- Gott, Richard, *Latin-Amerika'da Gerilla Hareketleri I: Guatemala/ Venezüella*, çev. İlhan Erman, İlkeriş Yayınları, Ankara, 2009.
- Gott, Richard, *Latin-Amerika'da Gerilla Hareketleri II: Kolombiya/ Peru/ Bolivya*, çev. İlhan Erman, İlkeriş Yayınları, Ankara, 2009.
- Griffiths, Martin - Roach, Steven C. - Solomon, M. Scott, *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teoriler*, çev. CESRAN, Nobel Yayın, Ankara, 2011.
- Gritzner, Mandy Lineback - Gritzner, Jason M., *Modern World Nations: Bolivia*, Chelsea House Publishers, 2004.

- Gritzner, Charles F., *Modern World Cultures: Latin America*, Infobase Publishing, 2006.
- Gritzner, Charles F., *Modern World Nations: Haiti*, Chelsea House Publications, 2011.
- Guevara, Aleida, *Chavez, Venezüella ve Yeni Latin Amerika*, çev. Nadiye R. Çobanoğlu, Yar Yayınları, İstanbul, 2013.
- Guevara, E. Che, *Sosyalizm ve İnsan: Savaşçıya Pratik Öneriler*, çev. Nadiye R. Çobanoğlu, Yar Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, Ağustos 1977.
- Gunther, John, *Az gelişmişliğin Yapısı: Güney Amerika Gerçeği*, çev. Algin Saydar, Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971.
- Hale, Edward Everett, *The Life of Christopher Columbus From His Own Letters And Journals*, Last Updated: February 4, 2013, <http://www.gutenberg.org/files/1492/1492-h/1492-h.htm#link2HCH0004> (22.02.2014).
- Hardt, Michael - Negri, Antonio, *Duyuru*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Harman, Chris, *Halkların Dünya Tarihi: Taş Çağından Yeni Binyıla*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2011.
- Harnecker, Marta, *21. Yüzyıl Sosyalizmi ve Latin Amerika*, çev. Barış Baysal, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2010.
- Hogendorn, Jan - Johnson, Marion, *The Shell Money of the Slave Trade*, Cambridge Universty Press, 2003.
- Işık, Gül, *İspanya: Bir Başka Avrupa*, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2005.
- Jones, Howard, *Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897*, Rowman & Littlefield Publishers, 2008.
- Joquera, Jorge, *Venezuela: The Revolution Unfolding in Latin America*, Resistance Books, 2003.
- Kachur, Matthew, *Slavery in the Americas: The Slave Trade*, ed. Philip Schwarz, Infobase Publishing, 2006.
- Karaduman, Fethi, *Kanda Yürüyenler: Kızılderili Soykırımından Irak İşgaline Soykırım, Yayılmacılık, Sömürgecilik ve Küreselleşme*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2009.

- Karluk, S. Rıdvan, *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Örgütler*, Beta Kitap, 6. Baskı, İstanbul, 2007.
- Keen, Benjamin - Haynes, Keith, *A History of Latin America*, Eighth Edition, Houghton Mifflin Harcourt, 2009.
- Khasnabish, Alex, *Zapatistas: Rebellion from the Grassroots to the Global*, Zed Books, 2010.
- Kirkland, Robert O., *Observing Our Hermanos de Armas: U.S. Military Attaches in Guatemala, Cuba, and Bolivia, 1950-1964*, Routledge, 2003.
- Klare, Michael - Andersen, David, *A Scourge of Guns: The Diffusion of Small Arms and Light Weapons in Latin America*, Arms Sales Monitoring Project Federation of American Scientists, 1996.
- Klein, Herbert S., *A Concise History of Bolivia*, Second Edition, Cambridge University Press, 2011.
- Knutsen, Torbjorn L., *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özay, Açılım Kitap, İstanbul, 2006.
- Kohl, Benjamin H. - Farthing, Linda C., *Impasse in Bolivia: Neoliberal Hegemony and Popular Resistance*, Zed Books, 2006.
- Kürkçügil, Masis, *Devrimden Devrime Bolivya*, Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Kürkçügil, Masis, *Hugo Chavez ve Devrimde Devrim*, Agora Kitaplığı, 2. Basım, İstanbul, 2007.
- Laclau, Ernesto, *Popülist Akıl Üzerine*, çev. Nur Betül Çelik, Epos Yayınları, Ankara, 2007.
- Las Casas, Bartolomeo de, *Yerlilerin Gözyaşları: Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi*, çev. Oktay Etiman, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2009.
- Lebowitz, Michael A., *Sosyalist Alternatif: Gerçek İnsani Gelişim*, çev. Etkin Bilen Eratalay, Yordam Kitap, İstanbul, 2010.
- Lebowitz, Michael A., *21. Yüzyıl İçin Sosyalizm*, çev. Pelin Üçer - İbrahim Akbulut, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- Levin, Judith, *Modern World Leaders: Hugo Chavez*, Chelsea House Publications, 2007.

- Löwy, Michael, *Latin Amerika Marksizmi*, çev. İrfan Cüre, Belge Yayınları Kuram ve Deneyim, İstanbul, 1998.
- Lütem, İlhan, *Amerika'yı Tanıyalım*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1946.
- Marks, Karl, *Kapital: Ekonomi Politiğin Eleştirisi*, Cilt 1, çev. Mehmet Selik - Nail Satlıgan, Yordam Kitap, İstanbul, 2011.
- McBeth, B. S., *Juan Vicente Gomez and the Oil Companies in Venezuela, 1908-1935*, Cambridge University Press, 1983.
- Morales, Juan Antonio - Sachs, Jeffrey D., *Bolivia's Economic Crisis*, University of Chicago Press, 1989.
- Morales, Waltraud Q., *A Brief History of Bolivia*, Facts on File, 2010.
- Munoz-Pogossian, Betilde, *Electoral Rules and the Transformation of Bolivian Politics: The Rise of Evo Morales*, Palgrave Macmillan, 2008.
- Navarro, Jose Canton, *Küba Tarihi: Bir Halkın Biyografisi*, çev. Gözde Kök - Ali Somel, Yazılama Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 2011.
- Nelson, Brian A., *The Silence and the Scorpion: The Coup Against Chavez and the Making of Modern Venezuela*, Nation Books, 2009.
- Nichols, Elizabeth Gackstetter - Morse, Kimberly J., *Venezuela*, ABC-CLIO, 2010.
- Ochoa, George - Smith, Carter, *Atlas of Hispanic-American History*, Revised Edition, Facts on File, 2009.
- Özbudun, Sibel, *Latin Amerika'da Yerli Hareketleri*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.
- Parlar, Suat, *Emperyalist Müdahale Doktrinleri ve NATO*, Bağdat Yayınları, 2. Basım, 2007.
- Pastor, Xavier, *The Ships of Christopher Columbus: Santa Maria, Nina, Pinta*, Conway Maritime Press, 1992.
- Petras, James - Veltmeyer, Henry, *Social Movements and State Power: Argentina, Brazil, Bolivia, Ecuador*, Pluto Press, 2005.
- Pomeroy, William *Marksizm ve Gerilla Savaşı*, çev. A. Sarıali, Belfe Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ponting, Clive, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. Eşref Bengi Özbilen, Alfa Yayınları, İstanbul, 2011.

- Quesada, Alejandro de, *The Spanish-American War and Philippine Insurrection: 1898-1902*, ed. Martin Windrow, Osprey Publishing, 2007.
- Quesada, A. de - Jowett, P., *The Chaco War 1932-35: South America's Greatest Modern Conflict*, Osprey Publishing, 2011
- Raby, D. L., *Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm*, çev: Ertan Günçiner, Yordam Kitap, İstanbul, 2006.
- Ragan, John David, *Emiliano Zapata*, Chelsea House Publishers, 1989.
- Regalado, Roberto, *Latin Amerika Yol Ayrımında: Solun ve Halk Hareketlerinin Dünü, Bugünü ve Yarını*, çev. Barış Ateşer - Selim Sezer, Akademi Yayın, İstanbul, 2010.
- Rehrmann, Norbert, *Simon Bolivar: Latin Amerika'yı Özgürlüğüne Kavuşturan Adamın Hayat Hikayesi*, çev. Hulki Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Reynolds, Edward, *Fırtınaya Karşı Ayakta Kalmak*, çev. Koray Akten, İmge Kitapevi, Ankara, 2004.
- Roberts, J. M., *Dünya Tarihi: II. Cilt 18. Yüzyıl ve Sonrası*, çev. İdem Erman - Tansu Akgün, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2011.
- Rouquie, Alain, *Latin Amerika'da Askeri Devlet*, çev. Cüneyt Akalın vd., Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.
- Saint-Upéry, Marc, *Meydan Okuyan Sol: Bolivar'ın Rüyası ve Güney Amerika*, çev. Şule Sönmez, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- Schoen, Douglas - Rowan, Michael, *The Threat Closer to Home: Hugo Chavez and the War Against America*, Simon and Schuster, 2009.
- Şahin, Buket, *Latin Amerika: Yakılan Bellekler*, Kaynak Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2013.
- Taggart, Paul, *Popülizm*, çev. Barış Yıldırım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Tarver, H. Micheal - Frederick, Julia, C. *The History of Venezuela*, Greenwood Press, 2005.
- Townsend, Richard F., *Aztekler*, çev. Meltem Özdemir, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2001.
- Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih [1789-2012]*, Der Yayınları, 9. Basım, İstanbul, 2013.

- Wallerstein, Immanuel, *Amerikan Gücünün Gerileyişi: Kaotik Bir Dünyada ABD*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.
- Wallerstein, Immanuel, *Dünya-Sistemleri Analizi: Bir Giriş*, bgst Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2011.
- Wallerstein, Immanuel, *Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri*, I. Cilt, çev. Latif Boyacı, Bakış Yayınları, İstanbul, 2004.
- Wallerstein, Immanuel, *Tarihsel Kapitalizm*, çev. Necmiye Alpay, Metis Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2006.
- Wallerstein, Immanuel, *The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750*, Academic Press, 1980.
- Wallerstein, Immanuel, *21. YY'da Siyaset*, çev. Taylan Doğan- Ender Abadoğlu, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2005.
- Weber, Gaby, *Gerilla Bilanço Çıkartıyor*, çev. Gazi Çağlar, Belge Yayınları, 2. Baskı, 2000.
- Yıldızoğlu, Ergin, *Küreselleşmeden Sonra: Geçiş Sürecinde Gezintiler*, Ütopya Yayınevi, Anlara, 2006.
- Yılmaz, Sait, *Güç ve Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2008
- Zinn, Howard, *Gençler İçin Amerika Birleşik Devletleri Halkları Tarihi*, çev. Emel Coşkun, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2009.

Makaleler:

- Ağdemir, Zeynep, “Kronik: 2012 Seçimlerine Giderken Chavez’in 13 Yıllık İktidarı”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 67, Sayı 3, 2012, ss. 265-278.
- Akagündüz, Ümüt, “Amerika ve ABD”, ed. İsmail Güven- Ümüt Akagündüz, *Uygarlık Tarihi*, Pegem Akademi, 3. Baskı, Kasım 2010, ss. 383-411.
- Aktoprak, Elçin, “Immanuel Wallerstein: Sosyal Bilimlere Yeniden Bakmak”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 4, Kış 2004, ss. 23-58.
- Almas, Valia Pereira, “El Movimiento V Republica en Venezuela: Fuerzas y Debilidades”, pp. 1-24, <http://svs.osu.edu/jornadas/Pereira.pdf> (05.05.2014).

- Anar, Abdullah, “Dünya Sosyal Forumu”, *Toplumsal Ekoloji*, Sayı 2, Ekim 2002, ss. 76-80.
- Archondo, Rafael, “Breve Biografia Politica de Evo Morales”, *Umbrales, Bolivia y el Contexto Politico Actual*, No: 19, Septiembre 2009, pp. 97-118.
- Arditi, Benjamin, “Arguments about the Left Turns in Latin America: A Post-Liberal Politics?”, *Latin American Research Review*, Vol. 43, No. 3, 2008, pp. 59-81.
- Aronowitz, Stanley, “A Metatheoretical Critique of Immanuel Wallerstein's ‘The Modern World System’ ”, *Theory and Society*, Vol. 10, No. 4, Jul. 1981, pp. 503-520.
- Arslan, Ünal, “Latin Amerika Ülkelerinde Bağımlılık”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/ 3, 2006, ss. 37-56.
- Arvelo-Jimenez, Nelly, “Kuyujani Originario: The Yekuana Road to the Overall Protection of Their Rights as a People”, ed. J. Michael Finger- Philip Schuler, *Poor People's Knowledge: Promoting Intellectual Property in Developing Countries*, World Bank and Oxford University Press, 2004, pp. 37-53.
- Ateş, Canan, “Venezüella’da Si’nin Zaferi”, der. Sibel Özbudun, *Latin Amerika: İsyan Hep Vardı!*, Kaldıraç Yayınevi, İstanbul, 2009, ss. 348-353.
- Bain, Mervyn J., “Russia and Cuba: 'Doomed' Comrades?”, *Communist and Post-Communist Studies*, 44, 2011, pp. 111-118.
- Bayramoğlu Özügürlü, Sonay, “Latin Amerika'da Solun Yükselişinin Siyasal Sisteme Etkileri”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt 36, Sayı 274, 2012, ss. 13-36.
- Becker, Marc, “Land Reform in Venezuela”, *Global Exchange*, <http://www.yachana.org/reports/venezuela/landreform.pdf> (07.05.2014).
- Bijoy, C. R., “Zapatista Declaration”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 29, No. 25, 18 Jun 1994, p. 1490.
- Block, Fred, “Capitalism versus Socialism in World-Systems Theory”, *Review (Fernand Braudel Center)*, Vol. 13, No. 2, Spring 1990, pp. 265-271.
- Bollen, Kenneth, “World System Position, Dependency, and Democracy: The Cross-National Evidence”, *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 4, Aug. 1983, pp. 468-479.

- “Bolivya Anayasa Meclisi Devletin Yeni Siyasi Anayasası Ulusal Kongre, Ekim 2008”, çev. Nazım Sinan Odabaşı vd., ed. Mahmut Fevzi Özlüer vd., *Bolivya Anayasası: Hukuk, Demokrasi, Özerklik*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, ss. 137-340.
- Borg, Marian J., “Conflict Management in the Modern World-System”, *Sociological Forum*, Vol. 7, No. 2, Jun. 1992, pp. 261-282.
- Brun, Elodie “Iran ’s Place in Venezuelan Foreign Policy”, ed. Cynthia Arnson - Haleh Esfandiari - Adam Stubits, *Iran in Latin America: Threat or ‘Axis of Annoyance’?*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Woodrow Wilson Center Reports on the Americas No. 23, 2010, pp. 35-49.
- Burlyai, Jan, “Russia's Latin American Tango”, *International Affairs*, Vol. 53, No. 3, 2007, pp. 50-54.
- Buxton, Julia, “Venezüella: Bolivarcılığın Siyasal Evrimi”, ed. Geraldine Lievesley- Steve Ludlam, *Latin Amerika’da Radikal Sosyal Demokrasi Deneyimleri*, çev. Funda Çoban, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, ss. 105-131.
- Buxton, Julia, “Venezuela’s Bolivarian Revolution”, *Global Dialogue*, Volume 10, 2008, <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=424> (04.12.2012).
- Casanova, Pablo Gonzales, “Mevcut Sistemdeki Eğilimler ve Sistem-Karşıtı Hareketler”, ed. Immanuel Wallerstein, *Modern Küresel-Sistem*, çev. M. Kürşat Atalar, Pınar Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 137-159
- Ceylan, Ebubekir, “Dünya-Sistemi Teorisinin Osmanlı Tarihi Çalışmalarına Yansımaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2003, ss. 81-95.
- Chase-Dunn, Christopher - Grimes, Peter, “World-Systems Analysis”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 21, 1995, pp. 387-417.
- Chase-Dunn, Christopher, “Agency, Structure and The World-System: Systemic Transformation”, *Humboldt Journal of Social Relations*, Vol. 22, No. 2, 1996, pp. 85-96.
- Chase-Dunn, Christopher K., “A World-System Perspective on Dependency and Development in Latin America”, *Latin American Research Review*, Vol. 17, No. 1, 1982, pp. 166-171.

- Chirot, Daniel - Hall, Thomas D., “World- System Theory”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 8, 1982, pp. 81-106.
- Clayton, Thomas, “ ‘Competing Conceptions of Globalization’ Revisited: Relocating the Tension between World- Systems Analysis and Globalization Analysis”, *Comparative Education Review*, Vol. 48, No. 3, August 2004, pp. 274-294.
- Clayton, Thomas, “Beyond Mystification: Reconnecting World-System Theory for Comparative Education”, *Comparative Education Review*, Vol. 42, No. 4, Nov. 1998, pp. 479-496.
- Cornelius, Peter - Story, Jonathan, “China and Global Energy Markets”, *Orbis*, Volume 51, Issue 1, Winter 2007, pp. 5-20.
- Corr, Edwin G., “Whither Bolivia?: The Ethnic, Cultural, and Political Divide”, *World Literature Today*, Vol. 80, No. 2, Mar.-Apr. 2006, pp. 32-35.
- Coşkun, İsmail, “Kolomb Öncesi Amerika Yerli Uygarlıkları”, haz. Recep Ertürk- Hayati Tüfekçioğlu, *500. Yılında Amerika*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 123-130
- Çıdamlı, Çiğdem, “Latin Amerika’da Ezilenler ve Siyaset: Yeni Bir Tarihin Başlangıcında”, *Praksis Dergisi*, Sayı 14, Kış- Bahar 2006, ss. 17-28.
- Deas, Malcolm, “Colombia, Ecuador and Venezuela, c. 1880-1930”, ed. Leslie Bethell, *The Cambridge History of Latin America, c. 1870 to 1930*, Vol. V, Cambridge University Press, 1998, pp. 641-682.
- Denemark, Robert A., “World System History: From Traditional International Politics to the Study of Global Relations”, *International Studies Review*, Vol. 1, No. 2, Summer 1999, pp. 43-75.
- Dias, Jill, “Portekiz: Eskidünya ve Yenidünya’da İmparatorluk Kuruculuğu”, haz. Robert Aldrich, *Emperyal Çağ*, çev. Nurettin Elhüseyni, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss. 68-91.
- Dick Parker, “Chavez and the Search for an Alternative to Neoliberalism”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, pp. 39-50.
- Dodson, Michael - Dorraj, Manochehr, “Populism and Foreign Policy in Venezuela and Iran”, *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Volume 9, Number 1, Winter/Spring 2008, pp. 71-87.

- Domingo, Pilar, “Evo Morales, the MAS, and a Revolution in the Making”, ed. Jean Grugel- Pia Riggirozzi, *Governance after Neoliberalism in Latin America*, Palgrave Macmillan, 2009, pp. 113-145.
- Dominguez, Jorge I., “US- Latin American Relations During The Cold War and its Aftermath”, ed. Victor Bulmer- Thomas and James Dunkerly, *The United States and Latin America: Tha New Agenda*, Institute of Latin American Studies, University of London and David Rockefeller Center for Latin American Studies, Harvard University, 1999, pp. 33-50.
- Dore, Elizabeth, “Üçüncü Dünya Kapitalizmini Anlamak”, çev. Emel Kahraman, haz. Alfredo Saad-Filho, *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, ss. 200-213.
- Dunaway, Wilma A. - Wallerstein, Immanuel, “Crisis, Transition, and Resistance Movements: A Conversation with Immanuel Wallerstein”, *Appalachian Journal*, Vol. 26, No. 3, Spring 1999, pp. 284-305.
- Ellner, Steve, “Hugo Chavez’in ‘Devrim Sürecinin’ Evrelerinin Çözümlemesi”, ed. Aylin Topal, *Latin Amerika’yı Anlamak Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, ss. 49-65.
- Ellner, Steve, “Solun Hedefleri ve Latin Amerika’da Neoliberalizme Karşı Strateji Tartışmaları”, çev. Şebnem Oğuz, *Praksis Dergisi*, Sayı 14, Kış- Bahar 2006, ss. 29-46.
- Ellner, Steve, “The Distinguishing Features of Latin America’s New Left in Power: The Chavez, Morales, and Correa Governments”, *Latin American Perspectives*, Vol. 39, Issue 182, No. 1, January 2012, pp. 96-114.
- Ellner, Steve - Salas, Miguel Tinker, “Introduction: The Venezuelan Exceptionalism Thesis Separating Myth from Reality”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, pp. 5-19.
- Enzinna, Wes, “Tek İstedğimiz Toprak: Bolivya’da Tarım Reformu”, haz. Leo Panitch - Colin Leys, *Küresel Parlama Noktaları: Emperyalizm ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler*, çev. Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, ss. 221-240.
- Ergil, Doğu, “Bağımlılık Olgusu ve Merkez Çevre Sisteminin Evrimi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 1974, ss. 167-184.

- Erol, Burçin, “Bartolomeo de las Casas Yerlilerin Gözyaşları, Yerlilerin Yok Edilişinin Kısa Tarihi”, *Çankaya Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences*, Sayı 12, Ankara, Aralık 2009, ss. 239-242.
- Farhi, Farideh, “Tehran’s Perspective on Iran-Latin American Relations”, ed. Cynthia Arnson - Haleh Esfandiari - Adam Stubits, *Iran in Latin America: Threat or ‘Axis of Annoyance’?*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Woodrow Wilson Center Reports on the Americas No. 23, 2010, pp. 25-33.
- Fernandez, Raul A., “Imperialist Capitalism in the Third World: Theory and Evidence from Colombia”, *Latin American Perspectives*, Vol. 6, No. 1, Winter, 1979, pp. 38-64.
- Frank, Andre Gunder - Gills, Barry K., “5000 Yıllık Dünya Sistemi: Disiplinler Arası Bir Giriş”, der. Andre Gunder Frank- Barry K. Gills, *Dünya Sistemi: Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?*, çev. Esin Soğancılar, İmge Kitapevi, Ankara, 2003, ss. 41-136.
- Fredera, Josep, “İspanya: Modern Sömürgeciliğin Soyağacı”, haz. Robert Aldrich, *Emperyal Çağ*, çev. Nurettin Elhüseyni, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss. 41-67.
- FRELIMO, “Caetano: No Essential Change”, ed. Aquino de Braganpa-Immanuel Wallerstein, *The African Liberation Reader: The Anatomy of Colonialism*, Volume 1, Zed Press, 1982, pp. 22-24.
- La Fuente, Manuel de, “A Personal View: The Water War in Cochabamba, Bolivia: Privatization Triggers an Uprising”, *Mountain Research and Development*, Vol. 23, No. 1, Feb. 2003, pp. 98-100.
- Galtung, Johan, “A Structural Theory of Imperialism”, *Journal of Peace Research*, Vol. 8, No. 2, 1971, pp. 81-117.
- Gangopadhyay, Aparajita, “From Land Wars to Gas Wars: Chile-Bolivia Relations and Globalisation”, *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol. 70, No. 2, June 2014, pp. 139-152.
- Gibson, George H., “Attitudes in North Carolina Regarding the Independence of Cuba, 1868-1898”, *The North Carolina Historical Review*, Vol. 43, No. 1, January, 1966, pp. 43-65

- Gieler, Wolfgang - Keller, Sabrina, “Venezüella: ABD’nin Arka Bahçesinde İstenmeyen İktidar”, ed. Kemal İnat- Burhanettin Duran- Muhittin Ataman, *Dünya Çatışma Bölgeleri*, çev: Muharrem Tosun, Nobel Yayın, 2. Basım, 2007, ss. 533-540.
- Gilly, Adolfo, “Bolivia: A 21st-Century Revolution”, *Socialism and Democracy*, Vol.19, No.3, November 2005, pp. 41-54.
- Gorin, Zeev, “Socialist Societies and World System Theory: A Critical Survey”, *Science & Society*, Vol. 49, No. 3, Fall 1985, pp. 332-366.
- Güder, Süleyman, “Güney Amerika’da Meydan Okuyan Sol Mu?”, *İlem Yıllık*, Yıl. 3, Sayı 3, 2008, ss. 153-158.
- Güngör, Ali İsmail, “Kilise'nin Yeni Misyona Anlayışında İnkültürasyon'un Yeri”, *AÜİFD*, Cilt XLIII, Sayı 1, 2002, ss. 171-185.
- Haarstad, Havard - Andersson, Vibeke, “Backlash Reconsidered: Neoliberalism and Popular Mobilization in Bolivia”, *Latin American Politics and Society*, Vol. 51, No. 4, Winter 2009, pp. 1-28.
- Hall, Michael R., “Romulo Betancourt”, ed. Thomas M. Leonard, *Encyclopedia of the Developing World*, Vol. 1, A- E Index, Taylor & Francis Group, 2006.
- Hallinger, Daniel, “Venezuela”, Harry E. Vander - Gary Prevost, *Politics of Latin America the Power Game*, Oxford University Press, 2nd Edition, 2006, pp. 468-495.
- Hammond, L., “The Resource Curse and Oil Revenues in Angola and Venezuela”, *Science & Society*, Vol. 75, No. 3, July 2011, pp. 348-378.
- Harnecker, Marta, “Venezüella’da Darbeler ve Karşı Darbeler”, haz. Leo Panitch - Colin Leys, *Küresel Parlama Noktaları: Emperyalizm ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler*, çev. Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, ss. 187-197.
- Harris, Jerry, “Bolivia and Venezuela: The Democratic Dialectic in New Revolutionary Movements”, *Race & Class*, Vol. 49 (1), 2007, pp. 1-24
- Hawkins, Kirk, “Populism in Venezuela: The Rise of Chavismo”, *Third World Quarterly*, Vol. 24, No. 6, Dec. 2003, pp. 1137-1160.

- Hellinger, Daniel, “When ‘No’ Means ‘Yes to Revolution’: Electoral Politics in Bolivarian Venezuela”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 3, May 2005, pp. 8-32.
- Hirst, Monica, “Cuban-Latin American and Caribbean Relations: Challenges Beyond”, ed. Philip Brenner et al., *A Contemporary Cuba Reader: The Revolution under Raul Castro*, Rowman & Littlefield, 2007, pp. 241-249.
- Hoogvelt, Ankie – Kenny, Michael - Germain, Randall, “Conversations with Manuel Castells, Robert Cox and Immanuel Wallerstein”, *New Political Economy*, Volume 4, Issue 3, 1999, pp. 379-408.
- Howard, Rosaleen, “Education Reform, Indigenous Politics, and Decolonisation in the Bolivia of Evo Morales”, *International Journal of Educational Development*, Volume 29, Issue 6, 2009, pp. 583-593.
- Hylton, Forrest - Thomson, Sinclair, “Damalı Gökkuşığı: Bolivya’da Çözüm”, çev. Osman Akınhay, *New Left Review*, (II) 35, Eylül- Ekim 2005, pp. 62-92.
- Işık, Mehmet - Eşitti, Şakir, “Venezuela’da Gerçekleşen Nisan 2002 Askeri Darbesinin Yazılı Basında Sunumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 28, Güz 2013, ss. 146-165.
- John Lynch, “The Origins of Spanish American Independence”, ed. Leslie Bethell, *The Cambridge History of Latin America, From Independence to c. 1870*, Vol. III, Cambridge University Press, 2002, pp. 3-50.
- Kalfa, Ceren - Ataay, Faruk, “Küresel Toplumsal Hareketler”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 2, 2008, ss. 127-149.
- Kaup, Brent Z., “A Neoliberal Nationalization? The Constraints on Natural-Gas-Led Development in Bolivia”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, pp. 123-138.
- Kaya, Emrah, “Hugo Chavez’in Petrol Politikası ve ABD”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 31, Nisan 2014, ss. 193-208.
- Keeling, David J., “Latin American Development and the Globalization Imperative: New Directions, Familiar Crises”, *Journal of Latin American Geography*, Vol. 3, No. 1, 2004, pp. 1-21.

- Kennedy, Julia, “Evo Morales and the Global Economy: Sustainable Development in Bolivia”, *American University Journal of International Service*, Volume: 20, Number: 1, Spring 2011, pp. 109-134.
- Kohl, Benjamin, “Bolivia under Morales: A Work in Progress”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, pp. 107-122.
- Kohl, Benjamin - Farthing, Linda, “ ‘Less Than Fully Satisfactory Development Outcomes’: International Financial Institutions and Social Unrest in Bolivia”, *Latin American Perspectives*, Vol. 36, No. 3, Part 3, May 2009, pp. 59-78.
- Kucera, Joshua, “What Is Hugo Chavez Up To?”, *The Wilson Quarterly*, Vol. 35, No. 2, Spring 2011, pp. 22-30.
- Laçiner, Sedat, “Latin Amerikalı Örgütler”, ed. Şaban Çalış - Birol Akgün - Önder Kutlu, *Uluslararası Örgütler ve Türkiye*, Çizgi Kitapevi, Konya, 2006, ss. 405-435.
- Lander, Edgardo, “Venezuela. Populism and the Left: Alternatives to Neo-liberalism”, ed. Patrick Barrett - Daniel Chavez - Cesar Rodriguez-Garavito, *The New Latin American Left-Utopia Reborn*, Pluto Press, 2008, pp. 69-98.
- Lane, Frederic C., “Economic Growth in Wallerstein's Social Systems. A Review Article”, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 18, No. 4, Oct. 1976, pp. 517-532.
- Leon-Portilla, Miguel, “Mesoamerica Before 1519”, ed. Leslie Bethell, *The Cambridge History of Latin America, Colonial Latin America*, Vol. I, Cambridge University Press, 1997, pp. 3-36.
- Lerager, James, “Taking the High Road: On the Campaign Trail with Evo Morales”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 4, July 2010, pp. 21-29.
- Lewis, Tom, “Hope and Challenge in Bolivia: Will Evo Morales end Neoliberalism?”, *International Socialist Review*, Online Edition, Issue 46, March-April 2006, <http://www.isreview.org/issues/46/morales.shtml> (10.07.2014).
- Li, Minqi, “Bir geçiş Evresi: ABD, Çin, Rezerv Tavanı ve Neoliberalizmin Çöküşü”, William K. Tabb vd., *Neoliberalizm ve Kriz*, çev. Barış Baysal vd., Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss. 103-122.

- Lievesley, Geraldine - Ludlam, Steve, “Giriş: ‘Sola Dönüş’ mü?”, ed. Geraldine Lievesley- Steve Ludlam, *Latin Amerika’da Radikal Sosyal Demokrasi Deneyimleri*, çev. Funda Çoban, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, ss. 19-48.
- Linklater, Andrew, “Marx ve Marxizm”, Scott Burchill vd., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, çev. Ali Aslan- Muhammed Ali Ağcan, Küre Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 151-182.
- Lynch, Thomas F., “The Earliest South American Lifeways”, ed. Frank Salomon - Stuart B. Schwartz, *The Cambridge History of The Native Peoples of The Americas, South America*, Vol. III, Part. I, Cambridge University Press, First Published, 1999, pp. 188-263.
- Madrid, Raul, “Leftist Government in Latin America: A Comparison of Bolivia, Brazil, Chile, and Venezuela”, *Llilas Portal, Teresa Lozano Long Institute of Latin American Studies*, Issue 3, 2007-2008, pp. 14-17.
- Madrid, Raul L. “The Rise of Ethnopolitism in Latin America”, *World Politics*, Vol. 60, No. 3, Apr. 2008, pp. 475-508.
- Marcella, Gabriel, “Plan Colombia: An Introduction”, Gabriel Marcella et.al, *Plan Colombia: Some Differing Perspectives*, Strategic Studies Institute, June 2001, pp. 1-7, <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub23.pdf> (23.07.2014).
- Maya, Margarita Lopez, “Günümüz Venezüellası: ‘Katılımcı ve Öncü’ Bir Demokrasi mi?”, haz. Leo Panitch - Colin Leys, *Küresel Parlama Noktaları: Emperyalizm ve Neoliberalizme Karşı Tepkiler*, çev. Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, ss. 167-186.
- Maya, Margarita Lopez - Lander, Luis, “Popular Protest in Venezuela: Novelities and Continuities”, trans. Dick Parker, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, pp. 92-108.
- Morales, Waltraud Queiser, “Militarising the Drug War in Bolivia”, *Third World Quarterly*, Vol. 13, No. 2, 1992, pp. 353-370.
- Munck, Ronaldo, “Latin Amerika’da Marksizm Latin Amerika Marksizmi?”, ed. Daryl Glaser - David M. Walker, *20. Yüzyılda Marksizm*, çev. Burak Gürel - Onur Koyunlu - Sungur Savran, Versus Kitap, İstanbul, 2011, ss. 221-245.

- Obarrio, Fernando Oviedo, “Evo Morales and the Altiplano: Notes for an Electoral Geography of the Movimiento al Socialismo, 2002-2008”, trans. Victoria J. Furio, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, pp. 91-106.
- Oboznov, S., “Rusya ve Latin Amerika Devletleri BM’de: İşbirliği Sorunları, Olanakları ve Geleceği”, çev. Abilhan İsayev - Alesker Aleskerli, *Avrasya Dosyası*, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, İlkbahar 2002, ss. 225-237.
- Oğuzlu, Tarık, “Türkiye- Brezilya- İran Antlaşması’nın Türk Dış Politikası Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı 8, Haziran 2010, ss. 79-85.
- Özbudun, Sibel, “Hugo Chavez”, haz. Sibel Özbudun, *Latin Amerika’da İsyanın Tarihi*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2008, ss. 296-299.
- Özbudun, Sibel, “ ‘Vardık, Varız, Varolacağız!’ ya da Bir ‘Yokedilememiş’ Öyküsü”, der. Sibel Özbudun, *Latin Amerika: İsyan Hep Vardı!*, Kaldıraç Yayınevi, İstanbul, 2009, ss. 49-101.
- Özbudun, Sibel - Demirer, Temel, “Bolivarcı Venezüella: Toplumsal Reform ve Eylem”, Sibel Özbudun vd., *Latin Amerika Başkaldırıyor*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2005, ss. 191-213.
- Sibel Özbudun - Temel Demirer, “Latin Amerika’da Anti-Emperyalist Mücadelenin Dinamikleri”, ed. Sibel Özbudun, *Dünyayı Isıtan Latin Ateşi*, Maki Basın Yayın, Ankara, 2006, ss. 21-219.
- Öztürk Çil, Ece, “Küresel Mali Kriz ve Latin Amerika Ekonomileri”, *T. C. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı 32, ss. 17-24.
- Paniev, Yuri, “Russia Turning on Latin America”, *Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, Vol. 1, No. 1, Jan-Jun 2012, pp. 37-50.
- Perreault, Tom - Valdivia, Gabriela, “Hydrocarbons, Popular Protest and National Imaginaries: Ecuador and Bolivia”, *Geoforum*, 41, 2010, p. 689-699.
- Petras, James, “Dependency and World System Theory: A Critique and New Directions”, *Latin American Perspectives*, Vol. 8, No. 3/4, Late Summer-Autumn 1981, pp. 148-155.
- Petras, James, “Evo Morales' Pursuit of 'Normal Capitalism' ”, *Economic and Political Weekly*, Vol. 42, No. 23, Jun. 2007, pp. 2155-2158.

- Pooley, Bertha- Ramirez, Marcia- Hilari, Caroline de, “Bolivia’s Health Reform: A Response to Improve Access to Obstetric Care”, ed. Fabienne Richard - Sophie Witter - Vincent De Brouwere, *Reducing Financial Barriers to Obstetric Care in Low-income Countries*, Studies in Health Services Organisation & Policy, 24, ITGPress, 2008, pp. 199-222.
- Postero, Nancy, “Morales's MAS Government: Building Indigenous Popular Hegemony in Bolivia”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, pp. 18-34.
- Prien, Hans-Jürgen, “Evo Morales. Die Biografie by Muruchi Poma”, *Iberoamericana (2001-)*, *Nueva epoca*, Ano 8, No. 32, Diciembre de 2008.
- Ramirez, Cristobal Valencia, “Venezuela's Bolivarian Revolution: Who Are the Chavistas?”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 3, May 2005, pp. 79-97.
- Regalsky, Pablo, “Political Processes and the Reconfiguration of the State in Bolivia”, trans. Mariana Ortega Brena, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May 2010, pp. 35-50.
- Roberts, Kenneth M., “Populism, Political Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America”, *Comparative Politics*, Vol. 38, No. 2, Jan. 2006, pp. 127-148.
- Rochlin, James, “Latin America's Left Turn and the New Strategic Landscape: The Case of Bolivia”, *Third World Quarterly*, Vol. 28, No. 7, 2007, pp. 1327-1342.
- Rush, Cynthia R., “Argentina-Brazil: ‘Buenos Aires Consensus’ Should Have Dumped IMF”, *Executive Intelligence Review*, Vol. 30, No. 42, October 31, 2003, pp. 6.
- Saad-Filho, Alfredo, “‘Latin Amerika’da Neoliberalizmin Ekonomi Politigi”, Alfredo Saad-Filho - Deborah Johnston, *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*, çev. Şeyda Başlı - Tuncel Öncel, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- Safa, Helen I., “Urbanization, The Informal Economy and State Policy in Latin America”, *Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development*, Vol. 15, No. 1/ 2, Spring- Summer 1986, pp. 135-163.
- Sait Yılmaz, “Latin Amerika’da Neler Oldu?”, http://usam.aydin.edu.tr/analiz/LATiNAMERiKA_.pdf (09.03.2014).

- Salas, Jesus Maria Herrera, “Ethnicity and Revolution: The Political Economy of Racism in Venezuela”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, pp. 72-91.
- Salas, Miguel Tinker, “Staying the Course: United States Oil Companies in Venezuela, 1945-1958”, *Latin American Perspectives*, Vol. 32, No. 2, Mar. 2005, pp. 147-170.
- Savran, Sungur, “20. Yüzyıl Marksizminin Mirası”, ed. Daryl Glaser - David M. Walker, *20. Yüzyılda Marksizm*, çev. Burak Gürel - Onur Koyunlu - Sungur Savran, Versus Kitap, İstanbul, 2011, ss. 1-24.
- Sevgi, Cezmi, “Ekonomik ve Sosyal Coğrafyada Yeni Bir Araştırma Alanı: Azgelişmişliğin Coğrafyası”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Sayı 1, 1983, ss. 40-67.
- Sirigu, Giulia - Olivares, Eduardo, “Latin American Foreign Policy Beyond the United States”, *Political Perspectives*, Volume 6, Issue 2, 2012, pp. 1-8.
- Smith, David A., “Technology and the Modern World-System: Some Reflections”, *Science, Technology & Human Values*, Vol. 18, No. 2, Spring 1993, pp. 186-195.
- Stern, Steve J., “Latin America's Colonial History: Invitation to an Agenda”, *Latin American Perspectives*, Vol. 12, No. 1, Winter 1985, pp. 3-16.
- Straussfogel, Debra, “A Systems Perspective on World-Systems Theory”, *Journal of Geography*, Volume 96, Issue 2, 1997, pp. 119-126.
- Tansey, Richard - Hyman, Michael R., “Dependency Theory and the Effects of Advertising by Foreign-Based Multinational Corporations in Latin America”, *Journal of Advertising*, Vol. 23, No. 1, Mar. 1994, pp. 27-42.
- Teivainen, Teivo, “The World Social Forum and Global Democratisation: Learning from Porto Alegre”, *Third World Quarterly*, Vol. 23, No. 4, 2002, p. 621-632.
- Trinkunas, Harold A., “The Crisis in Venezuelan Civil-Military Relations: From Punto Fijo to the Fifth Republic”, *Latin American Research Review*, Vol. 37, No. 1, 2002, pp. 41-76.
- Trinkunas, Harold A., “The Military: From Marginalization to Center Stage”, ed. Jennifer L. McCoy - David J. Myers, *The Unraveling of Representative Democracy in Venezuela*, The Johns Hopkins University Press, 2006, pp. 50-70.

- Valdivia, Gabriela, “Agrarian Capitalism and Struggles over Hegemony in the Bolivian Lowlands”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 4, July 2010, pp. 67-87.
- Veltmeyer, Henry, “Merkezsizleşme ve Yerel Kalkınma”, der. Henry Veltmeyer - Anthony O'Malley, *Neoliberalizmi Aşmak*, çev. Barış Baysal- Emel Kahraman, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 61-84.
- “Wallerstein”, çev. Ebru Kayalp, der. Howard Williams - Moorhead Wright - Tony Evans, *Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Teorisi Üzerine Bir Derleme*, Siyasal Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 329-347.
- Wallerstein, Immanuel, “Globalization or the Age of Transition?: A Long-Term View of the Trajectory of the World System”, *International Sociology*, Vol. 15, No. 2, June 2000, pp. 251-267.
- Wallerstein, Immanuel, “Hangi Modernliğin Sonu?”, çev. Adem Palabıyık, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, Mayıs 2011, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/ademPalabiyikasl.pdf> (06.07.2014).
- Wallerstein, Immanuel, “Kalkınmacılık ve Küreselleşmeden Sonrası Ne?”, çev. Yusuf Okan Kavuncu, ed. Kudret Bülbül, *Küreselleşme: Temel Metinler*, Orion Kitapevi, Ankara, 2009, ss. 109-128.
- Wallerstein, Immanuel, “Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis”, *Theory and Society*, Vol. 3, No. 4, Winter 1976, pp. 461-483.
- Wallerstein, Immanuel, “The Curve of American Power”, *New Left Review*, No. 40, July- August 2006, pp. 77-94.
- Wallerstein, Immanuel, “The USA in Today's World”, *Contemporary Marxism*, No. 4, Winter 1981/ 1982, pp. 11-17.
- Wallerstein, Immanuel, “The World-System after the Cold War”, *Journal of Peace Research*, Vol. 30, No. 1, Feb. 1993, pp. 1-6.
- Wallerstein, Immanuel, “U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony”, *Monthly Review*, Volume 55, Issue 03, July-August 2003, <http://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony> (03.07.2014).
- “Water Privatization Case Study: Cochabamba, Bolivia”, *Public Citizen*, [http://www.citizen.org/documents/Bolivia_\(PDF\).PDF](http://www.citizen.org/documents/Bolivia_(PDF).PDF) (19.06.2014).

- Webber, Jeffery R., “Bolivya’da Marksizm ve Yerlilik: Bir Diyalog ve Çatışma Diyalektiği, Alvaro Garcia Linera ile Görüşme”, çev. Sibel Özbudun, haz. Sibel Özbudun, *Latin Amerika’da İsyanın Tarihi*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2008, pp. 386-394.
- Webber, Jeffery R., “Carlos Mesa, Evo Morales, and a Divided Bolivia (2003-2005)”, *Latin American Perspectives*, Vol. 37, No. 3, May, 2010, pp. 51-70.
- Webber, Jeffery R., “Duraklayan Radikal Geçiş: Evo Morales, Yerli Popülizmi ve Bolivya’da Gericiliğin ve Umudun Güçleri”, ed. Aylin Topal, *Latin Amerika’yı Anlamak Neoliberalizm, Direniş ve Sol*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, ss. 66-89.
- Webber, Jeffery R., “Fantasies Aside, it's Reconstituted Neoliberalism in Bolivia Under Morales”, *International Socialist Review*, Issue 76, March- April, <http://isreview.org/issue/76/fantasies-aside-its-reconstituted-neoliberalism-bolivia-under-morales> (13.07.2014).
- Weeks, John, “Gelişmekte Olan Ülke Borçları ve Küreselleşme”, çev. Hasan Böğün, haz. Alfredo Saad- Filho, *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, ss. 214-225.
- Williamson, John, “What Should the World Bank Think about the Washington Consensus?”, *The World Bank Research Observer*, Vol. 15, No. 2, August 2000, pp. 251-264.
- Yazar, Ayşe, “Latin Amerika’da İspanyol Sömürgeciliği ve Simon Bolivar’ın Bağımsızlık Mücadelesi”, *History Studies*, Volume 5, Issue 1, Ocak/ January 2013, ss. 391-403.
- Yıldırım, Yavuz, “Sosyal Forum Süreci ve Avrupa Sosyal Forumu: Kurumsallaşma Tehlikesi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 66, No. 3, 2011, s. 395-421.

Tezler:

- Abdulreşit, Abdullatif, “1945'ten Günümüze Venezuela ve Bolivya'da Sosyalist Hareket”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2013.

- Akar, Sonay, “Su Kamusalılığı ve Mülkiyetinin Küreselleşmeyle Birlikte Değişen Niteliğinin Değerlendirilmesi”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon, 2012.
- Akgemici, Esra, “Chavez Döneminde Venezuela’nın ABD’ye Yönelik Dış Politikası”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011.
- Aydılek, Emre, “Uluslararası İlişkilerde Bağımlılık Yaklaşımı”, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale 2011.
- Baykal, Nevzat Samet, “Yetişkin Eğitiminde Radikal Bir Deneyim: Seçilmiş Örnekler Üzerinden Latin Amerika’da Halkın Eğitimi”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.
- Bozğun, Didar Onur, “Dünyada ve Türkiye’de Su Sorunu ve Çok Uluslu Şirketler”, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011.
- Kışlalıoğlu, Canan, “2000’den Günümüze Latin Amerika - ABD Karşılıklı Ekonomik ve Politik Yaptırımları: Venezuela, Bolivya, Peru Örnekleri”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2008.
- Türkecan, Pınar, “Latin Amerika’nın Sömürgeleştirilme Sürecinde İspanyol Kilisesi’nin Rolü ve Faaliyetleri”, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.

Diğerleri

- Arenas-Garcia, Nahuel, “21st Century Regionalism in South America: UNASUR and the Search for Development Alternatives”, *eSharp, Challenges of Development*, Issue 18, 2012.
- Aydın, İnci Selin, “Bolivya: Ülke Raporu”, Ankara, February 2013, http://www.kobishowroom.com/images/stories/ulke_raporlari_2013/Bolivya_ulk_e_raporu_2013.pdf (12.06.2014).

- Blank, Stephen J., “Russia and Latin America: Motives and Consequences”, *University of Miami, Center for Hemispheric Policy*, April 13, 2010, https://umshare.miami.edu/web/wda/hemisphericpolicy/Blank_miamirusia_04-13-10.pdf (10.08.2014).
- *Bolivia: Country Strategy Paper 2007-2013*, European Commission, 2007, http://eeas.europa.eu/bolivia/csp/07_13_en.pdf (06.08.2014).
- *Bolivia Diplomatic Handbook*, International Business Publications, Second Edition, 2008.
- “Charismatic Venezuelan President Hugo Chavez Dies at 58”, *Correo Del Orinoco*, English Edition, Friday, March 8, 2013.
- *Constitucion de la Republica Bolivariana de Venezuela*, http://www.me.gob.ve/media/contenidos/2006/d_269_8.pdf (03.05.2014).
- *Constitucion Politica del Estado Plurinacional de Bolivia*, <http://www.presidencia.gob.bo/documentos/publicaciones/constitucion.pdf> (25.07.2014).
- *Constitution of the Bolivarian Republic of Venezuela*, <http://www.venezuelaemb.or.kr/english/ConstitutionoftheBolivarianingles.pdf> (03.05.2014).
- Dominguez, Jorge I. et.al, “China’s Relations with Latin America: Shared Gains, Asymmetric Hopes”, *Inter- American Dialogue*, June 2006, <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2007/00110.pdf> (06.08.2014).
- Fuente, Erich de la, “ALBA: A Political Tool for Venezuela’s Foreign Policy”, *Florida International University, Western Hemisphere Security Analysis Center*, 2011, http://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1003&context=whem_sac (12.08.2014).
- Gamarra, Eduardo, *Bolivian Strategic Culture*, Florida International University, Applied Research Center-Latin American and Caribbean Center, March 2010.
- Gamarra, Eduardo A., *Bolivia on the Brink*, Council Special Reports, Council on Foreign Relations Press, 2007.
- Hilton, Isabel, “China in Latin America: Hegemonic Challenge?”, *Norwegian Peacebuilding Resource Centre*, Expert Analysis, February 2013,

- http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/26ff1a0cc3c0b6d5692c8afbc054aad9.pdf (31.07.2014).
- Hirst, Monica, “Cuban-Latin American and Caribbean Relations: Challenges Beyond Normalisation”, *Norwegian Peacebuilding Resource Centre*, Report June 2013,
http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/4ddd027eb8853fc6b6464705b630c332.pdf (05.08.2014).
 - Martin, Xavier Sala I, “Venezuela Esta Sola”, *La Vanguardia*, 17 Junio 2009.
 - Perreault, Thomas, *Natural Gas, Indigenous Mobilization, and the Bolivian State*, Identities, Conflict and Cohesion Programme Paper No. 12, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), 2008.
 - Rabasa, Angel, “Challenges to Security in the Hemisphere”, *University of Miami Center for Hemispheric Policy*, August 4, 2010,
https://umshare.miami.edu/web/wda/hemisphericpolicy/Rabasa_Security.pdf (11.08.2014).
 - “Relations with Bolivia: New Difficulties”, *Libertad Desarrollo*, Nr 1.008, April 8th, 2011.
 - Sanchez, Walter G. - Carreno, Eduardo L., *Moscow, Beijing and Latin America: Testing Smart Power Diplomacy*, University of Chile Institute of International Studies, 2009.
 - Seelke, Clare Ribando, “Bolivia: In Brief”, *Congressional Research Service, Specialist in Latin American Affairs*, April, 2014.
 - Shifter, Michael, “Hugo Chavez: A Test for U. S. Policy”, *Inter-American Dialogue*, March 2007.
 - Sanchez, Peter M. - Sholar, Megan A., “Power and Principle: A New US Policy for Latin America”, *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 2, No. 23, December 2012.
 - “Socialist Candidate Maduro Defeats Conservative Foe in Tight Presidential Election”, *Correo Del Orinoco*, English Edition, Friday, April 19, 2013.
 - *The Economic Development of Latin America and its Principal Problems*, United Nations Economic Commission for Latin America, United Nations Department of Economic Affairs, 1950.

- T. C. Ekonomi Bakanlığı, “Venezuela, Genel Bilgiler (2012)”, <http://www.ekonomi.gov.tr/upload/0CD46213-D8D3-8566-45209EC33F40691F/Venezuela-son.pdf> (14.04.2013).
- “Transatlantik Köle Ticareti”, Ankara, Aralık 2013, http://www.mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/021_transatlantik_kole_ticareti.pdf (25.01.2014).
- *Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Anayasası*, İspanyolca’dan çev. Berna Talun Ügüten, Türkiye’deki Venezuela Bolivar Cumhuriyeti Büyükelçiliği Yayınları, Ankara, 2010
- “Venezuela: A House Divided”, *Policy Briefing, International Crisis Group*, 16 May 2013.
- “Venezuela: Hugo Chavez’s Revolution”, *International Crisis Group Latin America Report N°19*, 22 February 2007, http://www.crisisgroup.org/~media/Files/latin-america/venezuela/19_venezuela_hugo_chavezs_revolution.pdf (19.04.2014).
- World Bank, *World Development Report 1987*, Oxford University Press.

İnternet Kaynakları:

- “ABD'ye Karşı Latin İttifakı”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25302165> (28.05.2014).
- Akgemci, Esra, “'Garip Diktatör'ün Ardından”, http://www.radikal.com.tr/radikal2/garip_diktatorun_ardindan-1125640 (17.04.2014).
- Allen, J. Michael - Post, Jerrold, “The Rise of Evo Morales - A Psychobiographical Profile”, <http://diplomacyandforeignaffairs.com/from-bolivias-coca-fields-to-the-presidency-the-rise-of-evo-morales-a-psychobiographical-profile/> (11.07.2014).
- “Background Information - Evolution of ECLAC Ideas”, http://www.cepal.org/cgi-bin/getprod.asp?xml=/noticias/paginas/4/14004/P14004.xml&xsl=/tpl-i/p18fst.xsl&base=/tpl-i/top-bottom_acerca.xsl (29.06.2014).
- “Başkan Nicolas Maduro Yemin Etti”,

- <http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/baskan-nicolas-maduro-yemin-etti-h9670.html> (03.05.2014).
- Beck, Johannes, “Dünya Sosyal Forumu 10 Yaşında”, çev. Değer Akal, ed. Meltem Karagöz, <http://www.dw.de/d%C3%BCnya-sosyal-forumu-10-ya%C5%9F%C4%B1nda/a-5166408#> (26.09.2014).
 - “Bolivia Awaits Russia’s Technology and Energy Investment – Morales to RT”, <http://rt.com/business/bolivia-morales-russia-energy-investments-599/> (12.07.2014).
 - “Bolivia Country Profile”, http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/country_profiles/1210487.stm (12.06.2014).
 - “Bolivia: History”, <http://globaledge.msu.edu/countries/bolivia/history> (13.06.2014).
 - “Bolivian Revolution (1952)”, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/bolivia.htm> (15.06.2014).
 - “Bolivya”, <http://www.ulkeler.net/bolivya.htm> (12.06.2014)
 - “Bolivya ile ABD Arasındaki Kriz Büyüyor”, <http://dunya.milliyet.com.tr/bolivya-ile-abd-arasindaki-kriz-buyuyor/dunya/dunyadetay/12.09.2008/990136/default.htm> (13.04.2014).
 - “Bolivya’daki Kriz Morales’e Yaradı”, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/9928911.asp> (13.04.2014).
 - “Bolivya’da Morales’e Destek Yürüyüşü”, http://www.timeturk.com/tr/2008/09/16/bolivya-da-morales-e-destek-yuruyusu.html#.U0phePl_slg (13.04.2014).
 - “Bolivya-Şili İlişkilerinde Yeni Dönem”, <http://www.plturkce.org/guney-amerika/bolivya-sili-iliskilerinde-yeni-donem> (06.08.2014).
 - Bollier, Sam, “Is Israel Losing Latin America?”, <http://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2014/07/israel-gaza-losing-latin-america-201473111846443951.html> (07.08.2014).
 - Carroll, Rory, “Hugo Chavez Wins Referendum Allowing Indefinite Re-election”, <http://www.theguardian.com/world/2009/feb/16/hugo-chavez-indefinite-rule> (11.06.2014).

- Central Intelligence Agency, “South America, Bolivia”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bl.html> (11.06.2014).
- Central Intelligence Agency, “South America, Venezuela”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ve.html> (14.04.2013).
- “Chavez Askeri İşbirliği için Rusya'da”, <http://www.cnnturk.com/2009/dunya/09/10/chavez.askeri.isbirligi.icin.rusyada/542880.0/index.html> (09.08.2014).
- “Chavez Defeated Over Reform Vote”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7124313.stm> (11.05.2014).
- “Chavez Halefini Açıkladı”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/chavez-halefini-acikladi> (05.05.2014).
- “Chavez’in Başlattığı Devrim Devam Edecek”, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/chavezin-baslattigi-devrim-devam-edecek-haberi-87962> (03.05.2014).
- “Chavez’in Halefi: Eski Otobüs Şoförü”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25405291/> (05.05.2014).
- Ciccariello- Maher, George, “The Fourth World War Started in Venezuela”, <http://venezuelanalysis.com/analysis/2253> (02.04.2014).
- Consejo Nacional Electoral, Direccion General de Informacion Electoral, “Referendos Nacionales Efectuados En Venezuela (1999- 2000)”, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e010.pdf> (12.05.2014).
- Consejo Nacional Electoral, “Divulgacion Elecciones Parlamentarias, Diputado o Diputada Lista al Parlamento Latinoamericano”, http://www.cne.gob.ve/divulgacion_parlamentarias_2010/ (13.05.2014).
- Consejo Nacional Electoral, “Divulgacion Presidenciales 2012”, http://www.cne.gob.ve/resultado_presidencial_2012/r/1/reg_000000.html? (13.05.2014).
- Consejo Nacional Electoral, “Divulgacion Presidenciales 2013”, http://www.cne.gob.ve/resultado_presidencial_2013/r/1/reg_000000.html? (11.06.2014).

- Consejo Nacional Electoral, “Eleccion Presidencial- 3 de Diciembre de 2006”, http://www.cne.gob.ve/divulgacionPresidencial/resultado_nacional.php (12.05.2014).
- Consejo Nacional Electoral, Junta Nacional Electoral Garenia General de Automatizacion, “Boletin Electoral Referendum 15 de Agosto de 2.004”, http://www.cne.gov.ve/referendum_presidencial2004/ (12.05.2014).
- Consejo Nacional Electoral, Poder Electoral, “Referendo Aprobatorio dela Enmienda Constitucional”, http://www.cne.gov.ve/divulgacion_referendo_enmienda_2009/ (13.05.2014).
- Consejo Supremo Electoral Secretaria General Direccion de Estadisticas Electorales Division de Geografia Electoral, “Elecciones Presidenciales Cuadro Comparativo 1958- 2000”, <http://www.cne.gob.ve/web/documentos/estadisticas/e006.pdf> (12.05.2014).
- “Contexto Historico de YPFB”, <http://www.ypfb.gob.bo/informacion-institucional/contexto-historico.html> (11.07.2014).
- Corte Nacional Electoral, “Acta de Computo Nacional Elecciones Generales 2005”, http://www.oep.org.bo/proces_electoral/generales2005/proceso/eg2005_acta_computo.pdf (13.07.2014).
- Corte Nacional Electoral, “Acta de Computo Nacional Elecciones Generales Y Referendos 2009”, <http://www.oep.org.bo/PadronBiometrico/COMUNICACION/ACTADECOMPUTONACIONALGENERALES2009.pdf> (13.07.2014).
- Crane, Mary, “Bolivia’s Presidential Elections”, <http://www.cfr.org/bolivia/bolivias-presidential-elections/p9430> (13.07.2014).
- Çidamlı, Çiğdem - Yeğın, Metin, “James Petras ile Venezüella 2 Aralık Referandumu ve Bolivya Üzerine”, <http://www.sendika.org/2007/12/james-petras-ile-venezuella-2-aralik-referandumu-ve-bolivya-uzerine-cigdem-cidamli-metin-yegin/> (05.05.2014).
- Dangl, Ben, “Divisions Deepen in Bolivia's Gas War (10/04/03)”, <http://upsidedownworld.org/main/bolivia-archives-31/33-divisions-deepen-in-bolivias-gas-war-100403> (19.06.2014).

- Dijck, Pitou Van, “The Bolivian Experiment: Structural Adjustment and Poverty Alleviation”,
http://www.cedla.uva.nl/50_publications/pdf/cuadernos/cuad03.pdf
(18.06.2014).
- ECLAC, “General Information”, <http://www.eclac.cl/cgi-bin/getprod.asp?xml=/noticias/paginas/0/21710/P21710.xml&xsl=/tpl-i/pl18fst.xsl&base=/tpl-i/top-bottom.xsl> (29.06.2014).
- Election Guide, “Election for Chamber of Deputies 2002”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/283/> (13.07.2014).
- Election Guide, “Election for Chamber of Deputies 2005”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/363/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Election for Chamber of Deputies 2009”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/458/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Election for Chamber of Senators 2002”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/794/> (13.07.2014).
- Election Guide, “Election for Chamber of Senators 2005”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/874/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Election for Chamber of Senators 2009”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/969/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Election for President 2002”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/1867/> (13.07.2014).
- Election Guide, “Referendum 2004”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/26/> (20.07.2014).
- Election Guide, “Referendum 2006”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/107/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Referendum 2007”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/121/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Referendum 2008”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/124/> (14.07.2014).
- Election Guide, “Referendum 2009”,
<http://www.electionguide.org/elections/id/127/> (14.07.2014).

- Erman, Kubilayhan, “Latin Amerika'da Birliğe Doğru: CELAC Deneyimi ve II. CELAC Zirvesi”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2014/02/24/7449/latin-amerikada-birlige-dogru-celac-deneyimi-ve-ii-celac-zirvesi> (28.05.2014).
- “Evo Morales”, <http://global.britannica.com/EBchecked/topic/1003403/Evo-Morales> (21.06.2014).
- “Evo Morales Ayma”, http://www.tlaxcala-int.org/biographie.asp?ref_aut=694&lg_pp=en (24.06.2014).
- Gül, Emre, “Yeni Dünya Düzeninde Üçüncü Yol: Bandung Konferansı”, <http://www.dunyabulteni.net/haber/206713/yeni-dunya-duzeninde-ucuncu-yol-bandung-konferansi> (28.05.2014).
- “Historical Crude Oil Prices, 1861 to Present”, <http://chartsbin.com/view/oau> (20.04.2014).
- “Hugo Chavez Hayatını Kaybetti”, <http://www.cnnturk.com/2013/dunya/03/05/hugo.chavez.hayatini.kaybetti/698961.0/> (03.05.2014).
- <http://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=p&s=rclcl&f=a> (20.04.2014).
- http://www.latinamericanstudies.org/bolivia/War_of_the_Pacific_LOC_map.png (14.06.2014)
- <http://www1.umn.edu/humanrts/iachr/C/58-ing.html> (02.12.2012).
- İnel, Ahmet, “Bellek Müzesi”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4177 (11.04.2014).
- Jacobs, Ron, “The Story of Evo Morales”, <http://www.counterpunch.org/2010/07/29/the-story-of-evo-morales/> (22.06.2014).
- James, Ian, “Venezuelan President Hugo Chavez Wins Re-election”, <http://www.usatoday.com/story/news/world/2012/10/07/venezuela-vote-chavez/1617817/> (11.06.2014).

- Kaya, Emrah, “Latin Amerika Ülkelerinin Filistin Politikası”, <http://politikaakademisi.org/latin-amerika-ulkelerinin-filistin-politikasi/> (07.08.2014).
- Kaya, Emrah, “Venezuela Ekonomisi: Kriz mi, Fırsat mı?”, <http://politikaakademisi.org/venezuela-ekonomisi-kriz-mi-firsat-mi/> (03.05.2014).
- Kızıler, Gülzerin, “Latin Amerika’da ABD Üsleri”, <http://haber.sol.org.tr/bizimamerika/latin-amerika-da-abd-usleri-25519> (29.08.2014).
- Köni, Hasan, “Bolivya Örneği Üzerinden Amerikan Politikasında Amerikan Yardım Ajansı ve Sivil Toplum Örgütleri”, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2013/12/26/7349/bolivya-ornegi-uzerinden-amerikan-politikasinda-amerikan-yardim-ajansi-ve-sivil-toplum-orgutleri> (19.06.2014).
- Kruglianskas, Ilan, “Soy Production in South America: Key Issues and Challenges”, *Proforest*, <http://www.proforest.net/objects/news-objects/soy-production-in-south-america-key-issues-and-challenges> (12.08.2014).
- Lopez, Virginia - Watts, Jonathan “Nicolas Maduro Narrowly Wins Venezuelan Presidential Election”, <http://www.theguardian.com/world/2013/apr/15/nicolas-maduro-wins-venezuelan-election> (11.06.2014).
- Martinez, Carlos, “Plan Colombia: The Real Destabilizing Force in South America”, <http://www.globalexchange.org/news/plan-colombia-real-destabilizing-force-south-america> (23.07.2014).
- “MAS Gano en 231 Alcaldias”, http://www.lostiempos.com/diario/actualidad/politica/20100516/mas-gano-en-231-alcaldias_70869_130830.html (14.07.2014).
- Massaldi, Julian, “Buenos Aires Consensus”, <http://zcomm.org/znetarticle/buenos-aires-consensus-by-julian-massaldi/> (04.08.2014).
- Minster, Christopher, “Hugo Chavez, Venezuela's Firebrand Dictator”, <http://latinamericanhistory.about.com/od/presidentsofsouthamerica/p/09HChavez.htm> (01.05.2013).

- “Morales İhya Olacak”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=174947> (12.08.2014).
- “Morales İlk Darbeyi Santa Cruz'dan Yedi”, http://www.radikal.com.tr/yorum/morales_ilk_darbeyi_santa_cruzdan_yedi-876280 (25.07.2014).
- “Ordu, Başkan'ı Yaka Paça Ülkeden Attı”, <http://haber.gazetevatan.com/Haber/245958/1/Gundem> (11.04.2014).
- Ögütçü, Büşra, “Dünden Bugüne ABD - Bolivya İlişkileri”, <http://politikakademi.org/2013/02/dunden-bugune-abd-bolivya-iliskileri/> (23.06.2014).
- “President of Bolivia: Evo Morales”, <http://www.notablebiographies.com/newsmakers2/2007-Li-Pr/Morales-Evo.html> (22.06.2014).
- Petersen, Freya, “Evo Morales can Run a Third Term in 2014 Presidential Elections, Constitutional Court Rules”, <http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/americas/bolivia/130430/evo-morales-bolivia-politics-2014-presidential-electionelect> (13.07.2014).
- “Political Shift in Bolivia”, http://www.pbs.org/newshour/bb/latin_america-july-dec05-bolivia_12-20/ (10.07.2014).
- Powell, Helena, “China/ Latin America: Bolivia Partners up with China to Develop the Salt Flats' Lithium Reserves”, <http://www.pulsamerica.co.uk/2013/01/19/chinalatin-america-bolivia-partners-up-with-china-to-develop-the-salt-flats-lithium-reserves/> (13.08.2014).
- “Profile: Hugo Chavez”, <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-10086210> (04.12.2012).
- Robertson, Ewan, “Venezuela: An Ethical Foreign Policy?”, http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0083 (04.08.2014).
- Romero, Simon, “Venezuela Rivals U.S. in Aid to Bolivia”, http://www.nytimes.com/2007/02/23/world/americas/23bolivia.html?_r=4&oref=slogin&pagewanted=print& (12.08.2014).
- “Rus Gemileri Venezuela'ya Gidiyor”, <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/rus-gemileri-venezuelaya-gidiyor-haberi-6057> (10.08.2014).

- “Russia to Aid Bolivia Drugs Fight”,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7894176.stm> (13.08.2014).
- “Rusya'dan Venezuela'ya Nükleer Yardım”,
<http://www.cnnturk.com/2010/dunya/04/03/rusyadan.venezuelaya.nukleer.yardi/570632.0/index.html> (09.08.2014).
- Sabatini, Christopher, “Rethinking Latin America: Foreign Policy Is More Than Development”,
<http://www.foreignaffairs.com/articles/137101/christopher-sabatini/rethinking-latin-america> (02.08.2014).
- Sağır, Kıvanç, “Venezuela’da Darbeler ve Sosyoekonomik Durum-1”,
<http://politikaakademisi.org/venezuelada-darbeler-ve-sosyoekonomik-durum-1/> (05.04.2014).
- “Seçimleri Yine Chavez Kazandı”,
<http://www.pressmedya.com/manset/11448/secimleri-yine-chavez-kazandi.html> (03.05.2014).
- Schouten, P., “Theory Talk #13: Immanuel Wallerstein on World-Systems, the Imminent End of Capitalism and Unifying Social Science”,
<http://www.theory-talks.org/2008/08/theory-talk-13.html> (03.07.2014).
- T. C. Dışişleri Bakanlığı Brezilya Büyükelçiliği, “Bilgi Notları”,
<http://brezilya.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=121964> (02.08.2014).
- T. C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, “Bolivya”,
<http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=6E9CB28653948E#url> (12.06.2014).
- “Tekrar Aday Olmak İstedi, Ordu Darbe Yaptı”,
http://www.radikal.com.tr/dunya/tekrar_aday_olmak_istedi_ordu_darbe_yapti-942734 (11.04.2014).
- “The Life and Death of Hugo Chavez in Perspective”,
<http://www.globalresearch.ca/the-life-and-death-of-hugo-chavez-in-perspective/5326273> (01.05.2013).
- The World Bank, “Bolivia”,
<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx> (12.06.2014).
- Tiezzi, Shannon “China’s Space Diplomacy”,
<http://thediplomat.com/2013/12/chinas-space-diplomacy/> (13.08.2014).

- Torlak, Soner, “Bolivarcı Devrim’in İdeolojik Referansları: Bolivarcılık ve Chavizm”, http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=1871 (09.04.2014)
- Trigona, Marie, “Plan Condor: Crimes Without Borders in Latin America”, <http://upsidedownworld.org/main/argentina-archives-32/1042--plan-condor-crimes-without-borders-in-latin-america> (11.04.2014).
- “United States Southern Command”, <http://www.southcom.mil/aboutus/Pages/History.aspx> (29.08.2014).
- U.S. Energy Information Administration, “International Energy Statistics”, <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=3&pid=3&aid=6&cid=regions&syid=2013&eyid=2014&unit=TCF> (11.07.2014).
- US Historical Documents, “The Monroe Doctrine, December 2, 1823”, <http://www.law.ou.edu/ushistory/monrodoc.shtml> (11.03.2014).
- Vasquez, Ian, “Did Chavez Win the Elections? Is Venezuela a Democracy?”, <http://www.cato.org/blog/did-chavez-win-elections-venezuela-democracy> (11.06.2014).
- “Venezuela Crisis of 1902”, <http://www.globalsecurity.org/military/ops/venezuela1902.htm> (16.03.2014).
- “Venezuela ve Rusya’nın Ortak Askeri Tatbikatı Sona Erdi”, <http://www.milliyet.com.tr/venezuela-ve-rusya-nin-ortak-askeri-tatbikati-sona-erdi/dunya/dunyadetay/03.12.2008/1023969/default.htm> (10.08.2014).
- “Venezuela 'Landslide' For Chavez”, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4496586.stm> (13.05.2014).
- “Venezuela’da Toprak Reformu”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/01/050111_venezuela_land.shtml (07.05.2014).
- “Venezuela’da Yerel Seçim: İktidar Partisi Önde”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131209_venezuela_yerelsecim.shtml (11.06.2014).
- “Venezuelan President Hugo Chavez Wins Another 6-Year Term, Electoral Council Says”, <http://www.foxnews.com/world/2012/10/07/venezuelan->

- [president-hugo-chavez-wins-another-6-year-term-electoral-council/](#)
(11.06.2014).
- Wallerstein, Immanuel, “Obama, Bush, and Latin American Coups”,
[http://www.iwallerstein.com/obama-bush-and-latin-american-coups/](#)
(26.06.2014).
 - Watkins, Thayer, “The Economic History and Economy of Bolivia”,
[http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bolivia.htm](#) (19.06.2014).
 - Watkins, Thayer, “The National Revolution of 1952 in Bolivia”,
[http://www.sjsu.edu/faculty/watkins/bolivia52.htm](#) (16.06.2014).
 - Weisbrot, Mark, “Nicolas Maduro is Venezuela's vote for Chavismo”,
[http://www.theguardian.com/commentisfree/2013/apr/15/nicolas-maduro-venezuela-vote-for-chavismo](#) (22.07.2014).
 - Whitbeck, Harris, “Jubilant Chavez Opponents Revel in Referendum Defeat”,
[http://edition.cnn.com/2007/WORLD/americas/12/03/venezuela.referendum/index.html?iref=nextin](#) (11.05.2014).
 - Wilpert, Gregory, “Venezuela’s New Constitution”,
[http://venezuelanalysis.com/analysis/70](#) (03.05.2014).
 - “4 Latin Amerika Ülkesi Bölgesel Savunma Anlaşmasından Çıktı”,
[http://www.usakgundem.com/haber/73613/4-latin-amerika-%C3%BClkesi-b%C3%B6lgesel-savunma-anla%C5%9Fmas%C4%B1ndan-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1.html](#) (29.08.2014).
 - “25 Bin Ölü”, [http://arsiv.sabah.com.tr/1999/12/19/d01.html](#) (06.05.2014).

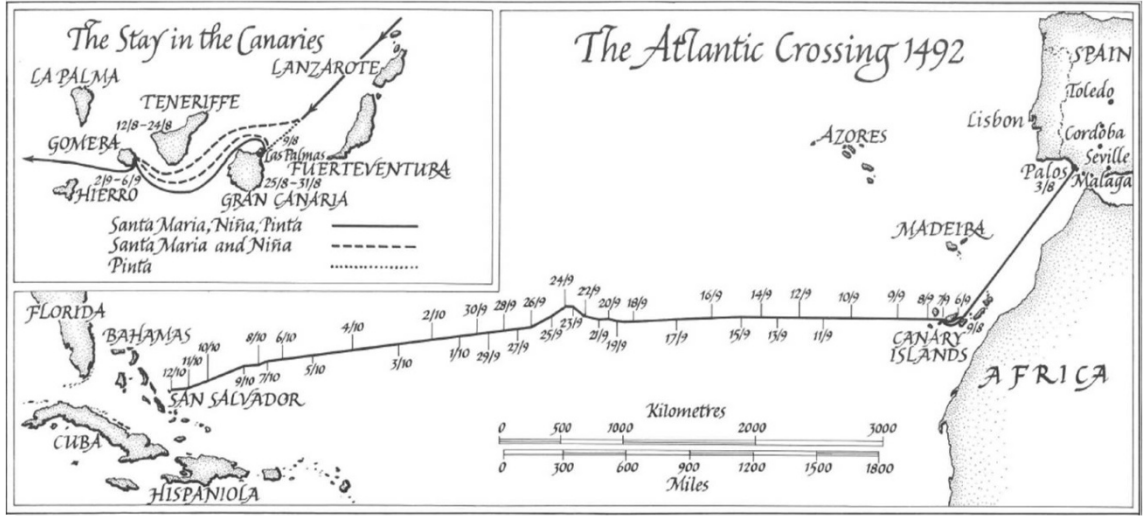
EKLER

EK 1: Harita 1: Latin Amerika.

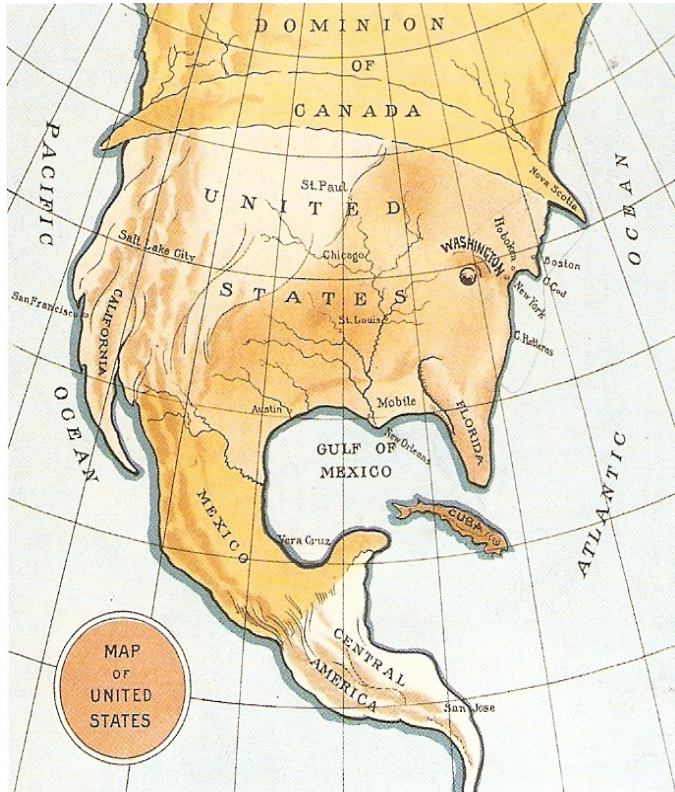
Kaynak: Charles F. Gritzner, *Modern World Cultures: Latin America*, Infobase Publishing, 2006, p. 4.

EK 2: Harita 2: Kristof Kolomb'un Asya'ya yeni bir yol bulma umuduyla izlediği rota ve Yeni Dünya'da rastladığı ilk adalar.

Kaynak: Xavier Pastor, *The Ships of Christopher Columbus: Santa Maria, Nina, Pinta*, Conway Maritime Press, 1992, p. 8.

EK 3: Harita 3: Küba'ya göz diken Sam Amca.

Kaynak: Aldrich, a. g. e., s. 66.

EK 4: Harita 4: Venezuela.

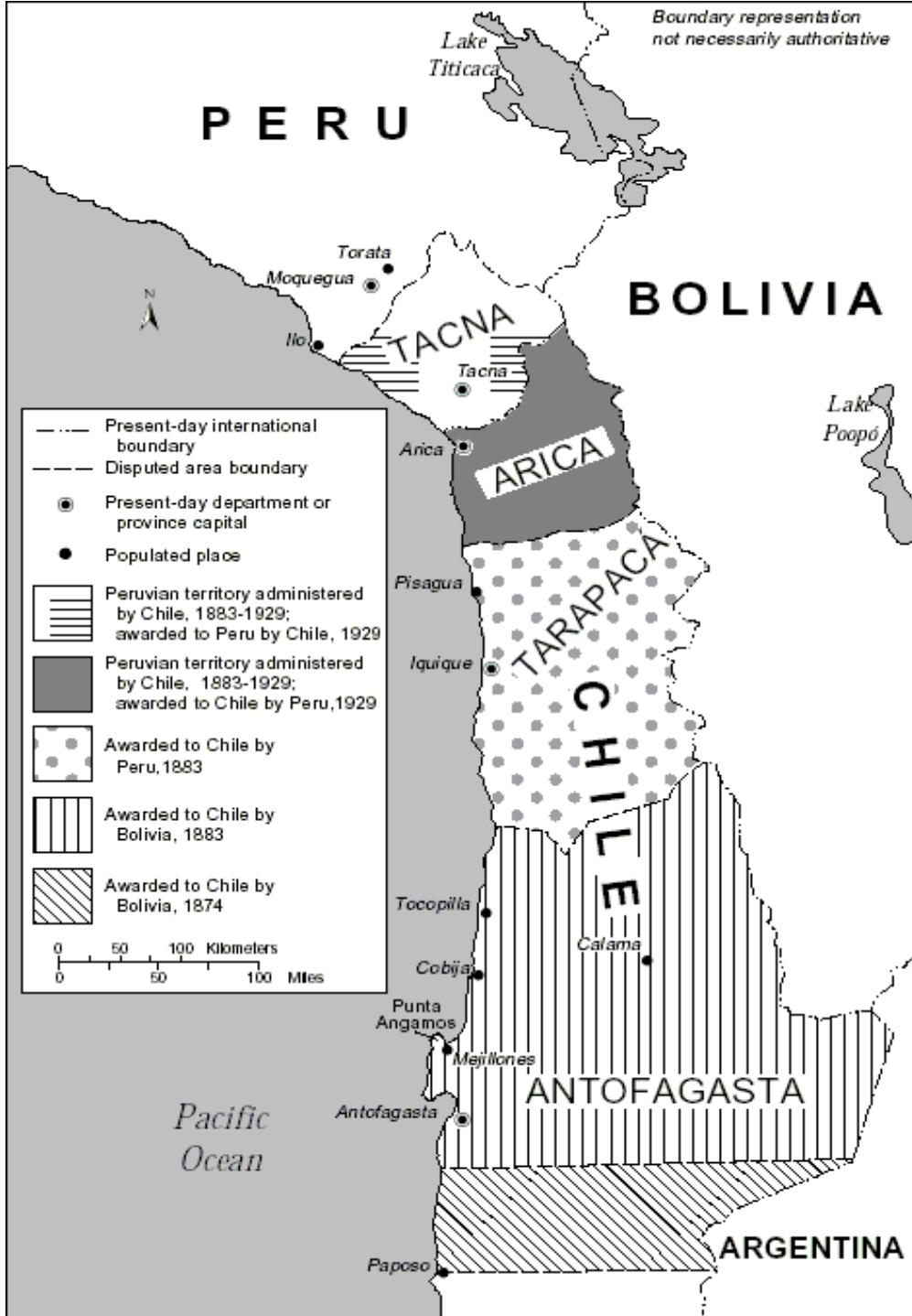
Kaynak: "Venezuela: A House Divided", *Policy Briefing*, International Crisis Group, May 2013, p. 15.

EK 5: Harita 5: Bolivya.

Kaynak:T. C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu, “Bolivya”, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=6E9CB28653948E#url> (12.06.2014).

EK 6: Harita 6: Pasifik Savaşı sonrasında Şili'nin ele geçirdiği bölgeler.

Kaynak: http://www.latinamericanstudies.org/bolivia/War_of_the_Pacific_LOC_map.png (14.06.2014).

EK 7: Simon Bolivar'ın Hayatı

Simon Bolivar, 24 Temmuz 1783 tarihinde Karakas'ta doğdu. Gençlik yıllarını Avrupa ülkelerinde –İspanya, Fransa ve İtalya- geçirdi. Bu dönem Avrupa'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etme olanağı buldu. Klasik edebiyatı okudu ve Fransız Devrimi'nden önceki özgürlükçü dönemi analiz etti. Voltaire ve Rousseau'dan etkilendi. 1807 yılında Venezuela'ya döndü ve kendisini gizli bağımsızlık hareketine katıldı. 1810 yılında Karakas'ta bir ayaklanma oldu. Ayaklanma İspanyol valiyi istifaya zorladı. Devrimci bir cunta Karakas'ta yönetimi ele geçirdi. Bu süreçte İspanyol işgalinden kurtulmak ve İngilizlerin desteğini almak için Avrupa'ya gönderildi, ama başarısız oldu. Ancak Venezuela'dan sürgün edilmiş olan Francisco de Miranda'yı buldu ve İspanyollara karşı verilen bağımsızlık hareketine katılmaya ikna etti. Venezuela, 1810 yılında yaşanan ayaklanmanın da etkisiyle 5 Temmuz 1811 tarihinde bağımsızlığını ilan etti. Ancak Venezuela'nın ve kıtanın büyük çoğunluğu hâlâ İspanyol güçlerin işgalindeydi. İspanya, Venezuela'nın bağımsızlığını tanımamakla beraber başkenti işgal etmeye başladı. İspanyol iktidarını yıkmak ve güçlü bir merkezi hükümet kurmak için Cartagena Manifestosu'nu yayımladı. Bunun üzerine Cumhuriyetçiler tarafından Venezuela'nın kurtuluşunu sağlayacak olan kuvvetlerin komutanı seçildi. Bolivar, İspanyol ordularını yenerek 6 Ağustos 1813'te Karakas'ı yeniden ele geçirdi. Bu başarılar üzerine kongre tarafından “El Libertador” yani “Kurtarıcı” unvanı verildi. Avrupa'da Napolyon Savaşlarının bitmesiyle beraber İspanya, kıtaya yeni ordular gönderdi. Tekrar güçlenen İspanya ordusu bir yıl sonra tekrar Karakas'ı ele geçirdi. Bolivar, Venezuela'yı terk etmek zorunda kaldı ve bölgeyi ele geçirmek için birçok sefer düzenledi. Ancak birçok stratejik hatadan dolayı savaşları kaybetti. 1819'da Bolivar'ın ordusu, İspanyol Krallığı'nın topraklarına girdi. Büyük bir stratejik hareket düzenleyen Bolivar savaşı kazandı. Kolombiya, Bolivar'ın eline geçti. Bir süre sonra Ekvador'u da alan Bolivar, Angostura Kongresi tarafından Büyük Kolombiya Cumhuriyeti'nin başkanlığına getirildi. 1821 yılında tekrar harekete geçen Bolivar'ın amacı bu cumhuriyete Venezuela'yı da dahil etmekti ve bu amacını gerçekleştirdi. Kıtada yalnızca Peru İspanyolların elindeydi. Arjantin ve Şili başka Cumhuriyetçi güçler tarafından özgürlüğüne kavuşturulmuştu. Arjantin ve Şili'nin özgürlüğünü sağlayan komutanlardan San Martin, Lima'da Peru'nun bağımsızlığını ilan etti ancak And Dağlarında İspanyollar hâlâ hakimdi. Bunun üzerine Bolivar, İspanyollarla tekrar

savaşa girdi ve 9 Aralık 1824'te yendi. Böylelikle ismi eskiden İspanyol Latin Amerika'sı olarak anılan kıta İspanyol işgalinden kurtuldu. 1826 yılında Bolivar, Peru'nun başkanı seçildi. Simon Bolivar'ın amacı temel olarak Büyük Kolombiya isminde bir cumhuriyet kurmaktır. Kurulacak olan cumhuriyet Ekvador, Kolombiya, Venezuela, Panama ve Peru'nun birleşmesiyle oluşacaktı. Bu birleşmede tek ordu, tek donanma ve tek ekonomik sistemle olabilirdi. 6 Ekim 1815'te yazmış olduğu Carta de Jamaica'da (Jamaika Mektubu) ülkelerin birliğinden bahsetmiştir. Ancak kıtada yaşanan iç karışıklıklar ve yapılan kongreler kıtadaki ülkelerin pek rağbet göstermemesi sonucunda Bolivar'ın kıta için düşlediği gelecek yıkılmıştır. Bu olumsuz gelişmelere dayanamayan Bolivar, yakalandığı tüberküloz nedeniyle 17 Aralık 1830'da vefat etti. Simon Bolivar, sosyalist değildi ancak Latin Amerika'nın bağımsızlığını isteyen, siyasi iradenin amacının halkın barış ve huzur içinde yaşaması sağlamak olduğuna inanan anti- emperyalist bir düşünceye sahipti. Bu nedenle ABD'ye karşı sürekli mesafeli durmuştur.⁵⁷⁰

⁵⁷⁰ Simon Bolivar hakkında detaylı bilgi için bkz: Norbert Rehrmann, *Simon Bolivar: Latin Amerika'yı Özgürlüğüne Kavuşturan Adamın Hayat Hikayesi*, çev. Hulki Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 101-111; Soner Torlak, "Bolivarcı Devrim'in İdeolojik Referansları: Bolivarcılık ve Chavizm", http://www.latinbilgi.net/index.php?eylem=yazi_oku&no=1871 (09.04.2014)

EK 8: Simon Rodriguez'in Hayatı

1769 yılında Karakas'ta doğan Simon Rodriguez, Simon Bolivar'ın öğretmenidir. Simon Rodriguez, Robinson Crusoe hikâyesinden çok etkilenmiştir ve aldığı bir kararla adını Samuel Robinson olarak değiştirmişti. Temel olarak düşüncesi yerlilerin ve siyah kölelerin toplumların içinde bütünleştirilmesi ve tüm çocuklara eğitim hakkının verilmesiydi. Hatta kıtada kızlara özel ilkokul açılması çalışmalarını da başlatmıştı. Öğretmenlik görevine başladığı ilk yıllarda düşünceleri ve yapmak istedikleri için tepkiyle karşılandı. Bolivya'da çalışırken 1820'li yıllarda kurduğu okullarda yerli çocuklara parasız verilmesi gerektiğini savundu. Ancak açtığı okullar kapatıldı. İnsanlar için özellikle haksızlığa uğrayan ve geri bırakılan insanlar için mücadele etmeye devam etti. Karakas Konseyi tarafından işten atılınca 1797 yılında bağımsızlık hareketlerine katıldı. Birçok Avrupa ülkesine ve Rusya'ya giden Rodriguez, buralarda sosyalist örgütlere katıldı. Daha sonra İngiltere'ye gitti. Burada sürgün olan filozof şair Andres Bello ile karşılaştı. Bello, Rodriguez'i kıtadaki bağımsızlık hareketlerini desteklemesi için Latin Amerika'ya dönmeye ikna etti. 54 yaşında olan Rodriguez, ülkesine tekrar döndüğünde eski ismini kullanmaya başladı. Kıtadaki bağımsızlık hareketlerini destekleyen Rodriguez, Bolivar tarafından Bolivya'nın Kamu Eğitim Müdürlüğü ile Madencilik, Tarım ve Kamu Yolları Genel Müdürlüğü'ne atandı. İlk işi yerli çocukların okuması için okul kurmak oldu. Amacını, Amerika'nın yerlilerini ıslah etmek, geliştirmek, herhangi bir istila karşısında sömürülmesini engellemek ve tiranlık karşısında ezilmelerinin önünü kesmek olduğu şeklinde özetlemiştir. Toplumun ilerlemesi ve gelişmesi için çalışan ancak her adımda baskılara maruz kalan ve okulları kapatılan Rodriguez'in en büyük düşmanları ırkçı eğilime sahip olan insanlar, beyaz aileler ve kölecilikten kar sağlayan zenginlerdi. Rodriguez 28 Şubat 1854 yılında hayata veda etti.⁵⁷¹

⁵⁷¹ Simon Rodriguez hakkında detaylı bilgi için bkz: Briggs, *a. g. e.*, p. 2-9; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 112-119.

EK 9: Ezequiel Zamora'nın Hayatı

Ezequiel Zamora, 1817 yılında Miranda'da doğdu. Babası katıldığı bağımsızlık savaşlarında hayatını kaybetti. Önce Karakas'a sonra Llanos en sonda doğduğu kent Cura'ya geri döndü. Daha sonra Liberal Parti'ye girdi. Oligarşinin ve toprak ağalarının karşısında yer aldı. Bunun için köylülerden ve kölelerden bir ordu kurdu. Orduya, Egemen Halk Ordusu adını verdi. 1847 yılında girdiği bir çatışmada yenildi ve yakalandı. Hakkında idam kararı verildi. Ancak cezası 10 yıl hapse çevrildi. Daha sonra ise hapisneden kaçtı. Sonra Liberal Ordu'ya katıldı ve toprak ağalarına karşı savaşımaya devam etti. Zamora, 1854 yılında kölelere verilen özgürlüğü destekledi. Ancak bunun için köle sahiplerine bedel ödenmesine karşı çıktı ve yine başarısız oldu. Bunun üzerine Karayiplere sürgün edildi. Ancak bir süre sonra kıtaya geri döndü ve mücadelesine devam etti. 1859'da son başarılı hareketini yaptı ve 1860 yılında vefat etti. Düşüncesi çağın ilerisinde olan bir insandı. Genç yaşta ölümü Latin Amerika için büyük bir kayıp olmuştur. Toprak ağaları büyük bir düşmandan kurtulmuşlardır. Ezequiel Zamora, toprak ağalarına karşı yapılması gereken bir toprak reformu yapılmasından yanaydı. Oligarşiye düşmandır. Mücadelesinde hep sivillerle askerleri birleştirme politikası izlemiştir. Bolivar gibi birleşik bir Kolombiya taraftarıdır. Avrupa'da yaşanan 1848 devrimi konusunda bilgiliydi. Eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramların farkındaydı. Zamora, bir halk önderiydi ve öldükten sonra düşmanlarının kendisine karşı saldırıları sürmeye devam etti. İlk olarak Zamora diye anılan bir şehrin ismi değiştirildi daha sonra Zamora Meydanı'nda bulunan anıtı yakılarak nehre atıldı. Chavez'in de kullandığı üç söylemi vardı: Toprak ve özgür halk, genel seçim, kahrolsun oligarşi!⁵⁷²

⁵⁷²Ezequiel Zamora hakkında detaylı bilgi için bkz: Levin, *a. g. e.*, p. 37-38; Gott, *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim*, s. 120-126.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Emrah KAYA

Doğum Yeri ve Yılı : Ağrı/1987

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu :

Lisans Öğrenimi : Akdeniz Üniversitesi-İİBF-Uluslararası İlişkiler

Yüksek Lisans Öğrenimi : SDÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler ABD.

Yabancı Dil ve Düzeyi : İngilizce- Orta

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar :

Kitap Bölümü

1. Kaya, Emrah, “Çin ve İran’ın Orta Asya ve Güney Kafkasya Politikası”, ed. Necati İyikan, *Orta Asya-Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.
2. Kaya, Emrah, “İran İslam Cumhuriyeti”, ed. Necati İyikan, *Gittik, Gördük, Yazdık, Orta Asya ve Kafkasya*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.
3. Kaya, Emrah, “China And Iran’s Policies In Central Asia South Caucasus”, ed. Necati İyikan, *Central Asia South Caucasus Political Developments 1991-2010*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayınlanan Makaleler

4. Kaya, Emrah, “Hugo Chavez’in Petrol Politikası ve ABD”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 31, Nisan 2014, ss. 193-208.

Yazılarının Sürekli Yayımlandığı Siteler

5. Uluslararası Politika Akademisi, <http://politikaakademisi.org/emrah-kaya/> - <http://politikaakademisi.org/tag/emrah-kaya/>